LEGENDA · SANCTI · FRANCISCI
AVCTORE THOMA DE CELANO

Crescat Scientia Vita Excolatur

a

ST. FRANCIS OF ASSISI

ST. FRANCIS OF ASSISI

according to BROTHER THOMAS of CELANO. *His descriptions of the Seraphic Father. A.D.* 1229-1257. *With a Critical Introduction containing a description of every extant Version by the Rev. H. G. ROSEDALE, M.A., D.D., F.S.A.*

LONDON: PUBLISHED BY
J. M. DENT & CO. *AT ALDINE HOUSE*
29 & 30 *BEDFORD STREET, COVENT GARDEN, W.C.* *MCMIV.*

THIS BOOK IS DEDICATED TO

THE INTERNATIONAL SOCIETY OF FRANCISCAN STUDIES

AND ESPECIALLY TO

PROFESSOR PAUL SABATIER

AND

THE MEMBERS OF THE BRITISH BRANCH

THOMAS OF CELANO & HIS WORKS

INTRODUCTION

In days when the revival of Franciscan studies has reached a pitch of enthusiasm, which, if not unequalled, is at least of an unusually active and searching kind, there is little need to apologise for placing before the student world the text of the most important biographies upon which later writers have, almost without exception, based their versions of the life of St. Francis of Assisi, and we might add that of St. Clara of Assisi.

Until the present time the student of Franciscan lore has not been able to become possessed of the writings of Thomas of Celano unless he were fortunate enough to secure the somewhat scarce Italian versions by the Abbé Amoni, or the still more scarce versions published by Rinaldi.

It is true that those who could afford to purchase the October volume of the *Acta Sanctorum* of the Bollandist Fathers were in possession of one version of a portion of the first life, but this was all that even money could obtain, and in consequence the ordinary student has hitherto been unable to compare the original text of the all-important biographies by Thomas of Celano with the numerous works that have been pouring forth from the press on the subject of the life and character of St. Francis of Assisi.

It has long been a matter of regret to students that the versions of Celano's lives, published at Rome by the Abbé Amoni, left much to be desired, and even the Bollandist text of the so-called "*Vita Prima*" in the A.SS. is far from perfect.

A further fact, which tends to make the production of these lives a matter of considerable interest, is that, since the publication of all the works to which I have alluded, a series of interesting and valuable discoveries has been made, all of which have given to the world material bearing directly upon the subject of Celano's works, and indeed in certain cases have tended to supplement and correct the writings already known.

Doubtless during the next few years further discoveries may come to light which will perhaps modify our present views; but in the meantime we shall be at least doing something to facilitate further research if we place on record the present stage of knowledge with respect to the writings of the chief biographer of St. Francis, Brother Thomas of Celano.

Of the writer himself comparatively little is known; but in spite of this fact, there is apparently a sufficiency of detail to have led writers on the subject to divide themselves into two camps.

The one party, which number amongst its adherents the orthodox Roman writers, is led by the able and polemic editor of the *Miscellanea Franciscana;* it recognises in Thomas of Celano the true and only exponent of the life of St. Francis. The other party, whose leader seems to be one who to my mind deserves the most respectful consideration of every scholar and student, Professor Paul Sabatier, is tending in its views towards the opinion that in our author we have a man of weak character and one easily led, the tool of the dominant party, and in fact a man who was almost unscrupulous in his writings.

Between these two extreme views we have to choose, and this choice will be best effected by a critical examination of the writings which are offered for the first time to British readers as emanating from an English source.

Something, indeed, of Celano's life and character may be gathered from a careful perusal of his writings; but there are other sources of information, and from those we learn that he was of noble birth, whilst M. Sabatier suggests that he may have been the son of Thomas, Count of Celano, alluded to by Ryccardi.

Of his early life we know nothing; the great works, however, which he has left behind him show that his education, for those days, was of no mean order. He has a wonderful command of words, a graceful diction, a clear idea of method, and a remarkable tendency towards antithesis in his writings, whilst his power of vivid description is strongly marked.

He was drawn to offer himself as a member of the great Franciscan brotherhood, either from an admiration for its principles or more probably in consequence of his having experienced the power of St. Francis, who healed him of some sickness from which he was suffering. He tells us, too, that he was one of the inmates of the New Community house at Bologna called "The House of the Brothers," which St. Francis ordered to be evacuated, and from which even the sick (of whom Celano himself was one)

were compelled to depart at once. Possibly he may have been brought into contact with St. Francis in the course of the latter's return journey from Spain to Assisi.

In the year 1221, six years after his admission to the Order, he was selected by Brother Caesar of Spyer to accompany him into Germany.

The good opinion which St. Francis himself had formed of him was evidently confirmed by that of Brother Caesar, who, on his return to Italy in 1223, nominated Thomas of Celano "Minister Provincial" *ad interim*, or until a new "Minister Provincial" should arrive.

It would be a matter of considerable interest were we able to ascertain exactly what was the next step in his career, but we can at present only surmise.

Of this, however, we may be almost sure, viz., that Brother Thomas of Celano was at Assisi before the death of St. Francis, for if we are to credit his own statement (*Legenda Antiqua*, II. xix.), he was present during the last illness of the founder of the Order, and obtained from him the much-prized habit, which, as he tells us, he carried later on into Germany, doubtless on his return to his post in those parts.

After this he would seem to have been from time to time at Assisi, possibly in order to collect the materials for his works, for it is clear that, both in 1228, the date of the canonization of St. Francis, and in 1230, he was at the centre of Franciscan interests.

In 1229 he had written his first great work containing the life of St. Francis, and concluding with a list of his miracles, and this was duly forwarded to the Pope, Gregory IX., together with a covering letter which commenced, "Actus et vitam beatissimi patris nostri Francisci," etc. This first effort has always been associated with the name of the Pope to whom it was sent, and is known as the *Legenda Gregorii*.

The weight of such a name behind it must have given this first biography a position of unwonted importance, and it is evident, from the number of copies still extant, that its circulation could not have been confined to the communities belonging to the Franciscan Order. Wherever the preaching brotherhood went, for at least ten and possibly for twenty years after its publication, they would wish to carry with them the authoritative life of their founder, whilst those high-placed divines, who, as we know, in large numbers joined the Order, would take care to have reproduced, at least for their own use, an authentic copy of the life of St. Francis. It is

noticeable that wherever we find versions of Celano's first work they are practically the same, and though there are small omissions and trivial divergencies due to the copyist, the approximation is so close that, in all instances except one, in the manuscripts I have been able to study, even the capital letters hardly differ.

There are known at the present moment nine manuscript versions of the *Legenda Gregorii* by Thomas of Celano, and in addition to these we have records of two others which are now lost. The former of these is the version from which Rinaldi reproduced his text, and which has been followed by Amoni. The Codex itself was the property of the Brothers of Fallerone in the March of Ancona, but was stolen by brigands from the Brother in whose charge it had been placed.

The other version, of which we have at present only the Bollandist text, is said to have belonged to the Cistercian Abbey of Longpont, in the diocese of Soissons, though how it came to be lost is not public property.

It may be that these precious documents will again come to light; but the tendency on the part of the Ecclesiastical authorities, with the single exception of the Cistercian Order, has been to obtain and to keep out of sight any of the early Franciscan manuscripts. This tendency has practically made it impossible to see, or at any rate to work at, any documents of the sort that are not in the hands of public bodies or of the State. Doubtless there are hidden away many precious treasures of this sort; but until the spirit of the Vatican changes to a recognition of the tremendous responsibility that their priceless treasures involve, there will be little hope of making anything like a complete list of the manuscripts relating to the life either of St. Francis or of St. Clara of Assisi.

Whilst it would seem that the Ecclesiastical authorities are bent on removing any of the versions from the sight or knowledge of the outside world of ordinary students, we may be grateful that there are certain manuscripts in existence which, thanks to political and other events, have fallen into the hands of lay communities, and which are in consequence at the disposal of the world of literature.

Of the nine copies of the *Legenda Gregorii* at present known, I have had the privilege of seeing, photographing and studying eight. I hope some day to have the opportunity of completing the series by visiting the library at Barcelona, where there is to be seen a version, of which I have, from hearsay, conceived a very high opinion and which, in the opinion of Père Denifle, who had not,

however, seen the British Museum Codex, appeared to be the most ancient of all the manuscripts. Let us consider them in order.

1. *Barcelona MS.*—This version is at the Archivo de la Corona de Aragon, and is catalogued under Ripoll No. 41 (Archiv. Vol. I. page 148).

Though I have been unable to collate this valuable MS. from the original text, I have, nevertheless—thanks to the kindness of Professor Francesco de Bofarull, the Archivist General—been able to obtain photographs of the entire 70 pages, and, with the exception of the Harleian MS. at the British Museum, I feel sure there is no earlier version. I have the support of several authorities in placing this Codex in the first half of the 13th century, and it thus becomes a work of peculiar value from a textual point of view.

This Spanish treasure, written in a clear and delicate hand on parchment, is bound up together with other documents. The whole volume consisting of 178 folios, it measures 370 x 250 millimetres and deals with the following subjects:—

Fol. 1 and 2. The decrees of the Chapter General of the Order held at San Benito in the year 1227.
Fol. 3-34. Liber de penis infernalibus.
Fol. 35-105. Incipit liber gestarum Barlaam et Josaphat servorum Dei, greco sermone editus, a Johanne Damasceno viro sancto et erudito.
Fol. 105-142. Explicit liber de testis Barlaam et Josaphat servorum Dei.
Vita Johannis Alexandrinorum antistitis per Leoncium facta.
Vita Sancti Brendani Abbatis.
Fol. 143-178. Vita Sancti Francisci.

The particular portion that concerns the reader and consisting of the concluding 39 folios of the volume, commences with the words:—

"In Nomine Domini Amen Incipit Prologus super Vitam beati Francisci,"

and concludes in the following exceptional way—

"Poncius exoret Franciscus pro te ut oret
Gloria sit Christe quem liber explicit iste
Finito libro reddatur gratia Christo
Hic liber est scriptus qui scripsit sit benedictus
Qui scripsit scribat per multa tempora vivat."

"benedictio et honor et omnis laus sit soli sapienti deo qui ad gloriam suam semper omnia in omnibus sapientissime operatur. amen amen amen."

This work was originally the possession of the Monastery of Ripoll, and in the catalogue of that library it was No. 61.

It is a particularly interesting Codex, since it is upon this version that Frère Edouard d'Alençon is basing the text which, he has informed me, he has in preparation.

The MS. is written in two columns, each containing 36 lines. The rubrications and the capital letters are slightly more elaborate than the London Codex, and in consequence are, in my opinion, of a slightly later date, whilst the concluding words remove all possible suggestion of this having been the work of Thomas of Celano himself.

2. *Evreux MS.*—The original of this document will be found at the "Bibliothèque Municipal," situated at the "Mairie." The life of St. Francis is the last but one of the series of MSS. entitled "MS. 111, Opuscula Varia"; the whole series is bound together between wooden boards (the front cover broken) and is vellum covered. The volume contains 129 folios, and is divided as follows:—

F. 1-2. Copies of three Bulls of Innocent III.
F. 3*a*-29*a*. Severi Sulpicii diologi tres de virtutibus Sancti Martini.
F. 29*b*-30*a*. Epistola ejusdem ad Eusebium, etc.
F. 30*b*-32*b*. Epistola ejusdem ad Aurelium diaconem.
F. 33*a*-67*b*. Glosa in Evangelium secundum Joannem.
F. 68*a*-92*a*. Petri Lombardi sententiarum.
F. 93*a*. Blank page.
F. 93*b*-128*b*. Vita beati Francisci patris Minorum Actus et Vitam beatissimi patris nostri, etc.
F. 129*a*-end. Historia de excidio Troje, etc.

The whole collection is described in the catalogue as a 13th century parchment, and from a certain reference at the end it might seem to be almost a 12th century document; but on closer examination it will be found that the 36 folios which comprise the work of Celano are of a much later date. In the first place, unlike the whole of the rest of the book, as well as unlike all the other copies of the *Legenda Gregorii*, it is not written in two columns, but is

written across the whole page. The ink is fresher and stronger; the size, too, of the folios is quite different to that of the other portions of the volume. Whilst the size of folios 93*b*-128*b* is 290 × an average of 175 millimetres, the other folios are all 290 × 210 millimetres, and even the similarity in the length of the page is due entirely to the work of the binder, who has trimmed the top edges.

This valuable collection is described as "Ex libris Monasterii B. Maria de Lyra in Normania."

I am disposed to think that this statement tends to throw light on the different style of this document, and may also account for the elaborate capital letters which decorate its pages. None of the other versions are so sumptuous as this, for those that were produced in the early days, before the Chapter of Paris, were Franciscan versions, and, therefore, simple ones, while any which would be in use, or even in possession, among the Order after the Chapter of Paris, in 1264, would be both of small compass and as simple as possible in order to avoid detection, since at that council the following terrible decision had been arrived at, a decision all the more drastic because of the enormous sense of authority and obedience which existed in the Order:—

> "Item precepit Generale Capitulum per obedientiam quod omnes legendae de B. Francisco olim factae deleantur et ubi inveniri poterant extra ordinem ipsas fratres studeant amovere, cum illa legenda quae facta est per Generalem sit compilata prout ipse habuit ab ore illorum qui cum B. Francisco quasi semper fuerunt et cuncta certitudinaliter sciverint et probata ibi sint posita diligenter."

The Abbaye de Lyre, a monastery not far from Evreux, was well known in the 14th and 15th centuries, and we are aware that it received much encouragement from the English Sovereigns, to whom the country then belonged. This monastery was extremely rich in manuscripts, and was renowned for its copyists. As, however, it was not a Franciscan but a Benedictine community, it was *extra ordinem*, and so did not come under the authority of the decisions of the Chapter General of 1264. Hence its elaborate form.

Interesting, however, as this MS. undoubtedly is, it hardly ranks as precious from the point of view of a good text, it adds practically nothing to any effort to amend textual errors, in which

it abounds. I had considerable difficulty in obtaining photographs of it, in consequence of the Mayor being far from willing to accord me any assistance in the matter. I have, however, to thank M. Lambert, the librarian, for his courtesy; and, in consequence of that kindness, I was able to secure, though with difficulty, specimens of the text of Evreux, which, together with photographic reproductions of each of the other texts, I shall have the greatest pleasure in showing to any student of Franciscan writings.

3. *Heidelberg MS.*—This MS., I believe, has as yet never been mentioned or used in any collation. The later writers on Franciscan subjects seem to have been unaware of its existence. Yet it is certainly one of the earlier versions of the *Legenda Gregorii.* It was probably written not later than the commencement of the 14th century. The work in which it appears must have been bound about that time, as is indicated by the writing on the inside of the cover.

The MS. is catalogued under Thomas (de Celano), and so has, doubtless, escaped the watchful eye of Franciscan students, excepting, of course, those of Frère Edouard d'Alençon, who, on this subject, has no compeer.

It was with the greatest difficulty that I was able to find it, for the authorities at the University Library, after searching, assured me that there was no MS., either of the Life of St. Francis, or by Celano, in their possession. I was told that it must be at Rome. I was determined not to have travelled to Heidelberg in vain, and so proceeded to carefully examine the long catalogue of those books which had been removed from Heidelberg to Rome, and having made quite sure that the MS. I was in search of was not contained in that list, I further examined the Heidelberg catalogue of 3000 MSS., and, on coming to "T," at last discovered the work I was in search of. Thanks to the courtesy of Professor Dr. Wille, the chief librarian, I was able to collate the MS. in great comfort, as well as to photograph it. Dr. Wille informs me that henceforward the catalogues will contain a cross reference in the case of this MS., so that future students will have no difficulty in discovering it. Its present description is "Sal. IX. 24."

The volume in which this version of Celano's work is contained is a thick quarto volume of 180 vellum folios. The whole, containing five different documents, is bound in vellum over wooden boards, which, in the lapse of time, have become worm-eaten, while one of the two ancient brass clasps has disappeared. On the inside

of the cover there occurs but one line, in a 14th century hand, and it runs as follows :—

"Iste liber est sanctae Mariae Virginis in Salem."

And immediately after this follows :—

"Interpres regulae S. Basilii Episcopi, etc.,	Folios	1- 54
De Vita S. Galli,	"	55- 99
Vita et virtutem de beati Otmar,	"	99-117
Vita S. Francisci,	"	118-150
De Vita S. Dominici,	"	151-170
De Passio longini marturis,	"	170-172
De Vita Fratris Hugoni de Tennebach	"	173-180"

Thus the MS. by Celano consists of 33 folios since one is unnumbered. It is written by several hands, and measures 258×130 millimetres. At first it reminds the student of the Evreux MS., though belonging to an earlier period; it is therefore not surprising to learn that the source of this work was the Cistercian Monastery of Salem or Salmansweiler, at one time in all probability the richest monastery in Europe. This rich stronghold of the Cistercian monks was founded in the year 630 by Salman or Soloman, under the reign of Gunzo, Duke of Swabia, in whose country it was situated. The name of the founder, who is known to have been a man of great piety, has lived in the name of the monastery he founded. This community, after passing through many vicissitudes, under its fortieth Abbot, by name Caspar Oexle, during the reign of Pope Pius VII., was secularised, and in 1803 ceased to exist. The contents of its valuable library were conveyed to Heidelberg, and have in consequence made the latter a library of no mean position. This text is beautifully written.

4. *London (Harley) MS.*—In our own country we are able to boast of at least two Franciscan treasures. We possess two copies of Thomas of Celano's first work. One of these is the London MSS., which is to be found in the Manuscript Department of the British Museum, under "Harl. 47," and the other is at C.C.C., Oxford.

The volume under consideration is a collection of separate MSS., four in all, but the first two are probably related.

The title-page has inscribed upon it a sort of index, which reads as follows:—

"Tractatus sancti Bernardi super Magnificat.
Meditationes sancti Bernardi.
Vita sancti Francisci.
Quaestiones sancti Augustini ad Oros."

On the paper outside the vellum sheets are to be seen the following press marks:—

113
34 A. 8
47.

On the opposite page are the quaint lines—

"Cogita { Unde veneris et erubesce
Ubi sis et ingemisce
Quo vadis et contremisce."

At the bottom of the page occurs a name which would appear to be "T. Darcie," followed by the word "Lumley" just beneath it. This fact gives us some indication of the history of these MSS.

Lord Lumley, who died in 1607, had been a great collector of books and MSS.; so much so, that soon after his death most of his library was bought by James I. for his son, the Prince of Wales, and this formed the foundation of the "Royal Library," which was ultimately given by King George III. to the nation, and thus became the property of the British Museum. It is likely that some portions at least of the MSS. we are examining were collected by Lord Lumley, but that either by accident or by arrangement they did not become part of the collection purchased by the King, for we known that they came into the possession of the British Museum soon after the death of Lord Harley (Earl of Oxford), and were not part of the royal gift.

The collection of books in the possession of Lord Harley was a very valuable one, principally due to the enterprise and enthusiasm of his librarian, Humphrey Wanley, a man of great powers, who was in constant correspondence with all parts of the Continent, and was always receiving books and MSS. from thence.

It seems to me probable that the MS., No. 3 of this volume, entitled *Vita St. Francisci*, had been in the possession of Lord Lumley, and that for some reason or other it either found its way out of the Royal Library or was purchased by Humphrey Wanley from the residue of Lord Lumley's books nearly 100 years later. The other MSS. also having been secured by him, we may surmise that, in accordance with Wanley's favourite practice, he had the

four MSS., though of very different dates and origin, bound up together in one of the characteristically beautiful bindings found in Lord Harley's library, and the pages trimmed to make them coincide in size as nearly as possible.

The portion in which we are chiefly interested consists of 43 folios, on the last of which the writing hardly extends to one column. Every page except the last has two columns, neatly written, with initial letters and rubrics, each column having 41 lines, and the whole page measuring 275 × 190 millimetres.

I am supported by the very valuable opinion of Dr. Warner of the British Museum in asserting that this MS., like that at Barcelona, must have been written at a date not far removed from that of the death of St. Francis in 1226, and certainly not later than the first half of the 13th century. The simple style of this MS. cannot fail to give to the student an impression of a very early origin, whilst the character and quality of the vellum used point clearly to the absence of means on the part of the scribe, whoever he may have been. After careful study of the MS., I have come to the conclusion that this text is by far the purest extant, and have in consequence made use of it, to the very largest possible extent, in the correction of the text of the *Legenda Gregorii.*

It may be that the wish is father to the thought; but both from the addition to the title and from many other scraps of internal evidence, on which I cannot now enter, I am fain to ask the bold question—May not this MS. have been the original writing of Thomas of Celano? Perhaps others will give this problem their careful consideration.

5. *Montpellier MS.*—This is to be seen in the Bibliothèque de L'École de Medicine, Montpellier, and is MS. No. 30. The folios which are comprised in this version form the concluding portion of an ancient "Passionale." The size of each page is 340 × 440 millimetres, written on vellum in two columns of 46 or 47 lines each. It is a very early version, and one which it would obviously be safe to make the basis of a text, for it is clear that the manuscripts which are bound up with this text are of the 12th and 13th centuries.

Altogether, in the volume which bears the inscription on the cover of "Passionale Vetus," there are about fifty-one different handwritings, making 273 folios, including one for the title and one for the index.

The title-page bears this legend :—

"Passionale vetus Ecclesiae S. Benigni divionensis.
Incipit prologus in passione beatae Katherinae virginis et martyris.
Passio, etc.";

till near the conclusion, at folio 257, it reaches—

"Vita S. Francisci."

At the end of the title-page appears the additional note—

"Codex MS. Bibliothecqe Buherianae A. 26 MDCCXXI."

This latter note refers to the library of a former owner, a M. Bouhier, who was President *à mortier* of the Parliament of Orleans. On his death this treasure, together with many others, passed to the Monastery of Troyes, and at the Revolution became the possession of this medical library.

Thanks to the kindness of the Rector of the University of Montpellier and of the extreme courtesy of Professor Fécamp, the librarian, I was permitted to photograph a portion of the MS.

In this relation it will be well to refer readers to M. Pertz, Vol. VII. pp. 195-196, and to remind them that in this version there are two principal defects, viz., that folios 265 verso and 266 recto are mutilated at one corner and some of the leaves are transposed, and in the second place the life is incomplete, terminating almost at the beginning of the chapter entitled "Lamentum fratrum et gaudium cum eum cernerent signa ferentem crucis; et de alis Seraphim," at the words "suspiriis ostendebant," about ten lines from the above title.

6. *Ossegg MS.*—After travelling to so far-off a library as that of the Cistercian Monastery of Ossegg in Bohemia, the traveller finds a building of considerable interest and possessing great antiquarian interest. This old monastery, which from its foundation in the 12th century has enjoyed riches and honour as well as peace, is surrounded with a most beautiful park and ornamental grounds.

The buildings are spacious and well worth a visit, but whilst the picture gallery of this monastery is of sufficient interest to induce visitors from all parts to find their way to Ossegg, the library is of a no less interesting character. It was here that under the kind guidance of Father Tölg, the librarian, I was shown what seems to me to be one of the most curious of all the lives of St. Francis by Celano. This work is contained in a thick folio volume entitled *Liber de Osek*. The catalogue in which

the reference may be seen is the newly-published catalogue of the United Cistercian Libraries, and this particular volume is Codex 48, Ossegg. It consists of 225 folios of thick German paper, with rough edges (of which the watermark is unknown to those who are expert in this branch of study), the last page being in bad condition.

The first 19 folios are missing; the rest of the contents are as follows:—

F. 20-83. Nova passionalis.
F. 83-84. Portion of the Apocrypha (incomplete).
F. 85-181. Secunda pars novis passionalis (Lives of the Saints).
F. 182. Last page of the Life of St. Bernard.
F. 183-194. The Sufferings of Christ.
F. 195. Blank sheet.
F. 196-204. Vision of an Irish soldier.
F. 204-205. Quaestiones variae.
F. 206-225. Vita Sancti Francisci.

The catalogue suggests as the date of the MSS. the 14th century, but a casual perusal will convince the student that the work must have been either earlier or later. Accepting the date, however, as being early in the 15th century, we are face to face with a document of considerable interest. It is at once obvious that the Ossegg MS. must be placed in a totally different category to those which are written on parchment. The writing is not in the usual Gothic hand, but is that which is known as "charter hand" of the German type, whilst the rubrical headings are badly formed Gothic letters. The fact that paper is used and other circumstances prevents the assumption that this could have been Celano's original text, a document which we have every reason to suppose must still be in existence, but the heading,

"Sancti spiritus assit nobis gratia in nomine, etc.
Qui dat principium det nobis tangere finem,"

might lead the reader to believe that this manuscript must have been written by other than a mere copyist, while the fact that Celano spent so much of his time in Germany would tend to make us look for specimens of his work in those parts of Germany contiguous to the great waterways such as the river Elbe.

Again, it is a curious fact that Rinaldi's version seems to have been partly drawn from this text, and it seems to me incredible that he should not have seen it. In fact, it is the only Codex that con-

tains some of the additions and omissions in which the Amoni-Rinaldi edition differs from the other Codices.

Still side by side with curious fact, there are differences and peculiarities about the MS. that make it utterly dissimilar to all other versions. It may have been the work of a late copyist, who attempted to improve on the original text; it may have been a copy of some other version at present unknown, or it may have been of still earlier and more important origin, but the weight of expert opinion is against this latter view. The size of the folio is 296 × 210 millimetres, and the writing is in two columns of about 53 lines each. The abbreviations are very numerous.

The whole concludes with "Benedictio et honor et omnis laus, etc. Amen."

I am greatly indebted to Father Tölg for his courtesy to me during my visit to Ossegg, and most of all for his willingness to lend me so interesting and valuable a document.

7. *Oxford MS.*—This very early and interesting Codex is to be found at Corpus Christi College, Oxford, and in the library of that college is known as Codex 202.

The paper page facing folio 1 has the following entry in the well-known and beautiful handwriting of William Fullman, the donor and sometime librarian:—

> "Liber C.C.C., Oxon. Ex dono Guilli Fullman, A.M., hujus collegii quandam socii.
> No. 1669—202, E. 1-16.
> Vita S. Francisci, P. 1.
> Alia est ab illa quam scripsit Bonaventura; qui tamen hanc vidisse et exscripsisse videtur.
> Regula S. Augustini, P. 120.
> Expositio Regulae S. Augustini, P. 129. Ab Hugone de S. Victore.
> Ext. MS. in Bibl. C.C.C. licet in fine quaedam disiderantur quae hic habes, P. 181."

The MS. itself is not so well written as most of the others, and is of varying quality in style and form. Many copyists seem to have been at work upon it, at anyrate in those folios which refer to the life of St. Francis.

The size and character of this MS. tend to the assumption that it was one of those transcribed not earlier than the second part of the 13th century, when the works of Thomas of Celano were under an interdict; for it is evidently a hurried work and

intended to be of sufficiently small dimensions to avoid detection should a search be instituted.

The leaves of this little volume are 153 × 113 millimetres in size. The binding is a more or less modern one, probably of the 17th century. This precious possession of C.C.C. has 81 leaves, but they are not all of vellum; wherever there are pages missing their place has been supplied by paper equivalents.

The history of the MS. is unknown; but we are aware that it was presented to the library by William Fullman, who was himself a great antiquarian, and the various portions were evidently bound together by him and the pages numbered, alas, wrongly numbered, by another hand. Unfortunately, too, the numbers are placed on both sides of each folio instead of on the recto side only, and in addition all the inserted sheets are numbered.

In Coxe's Catalogue of Oxford MSS. there is a somewhat full description of this volume, but it has apparently not been noticed that on page 97 we have in addition to the rule an exposition of the rule by Pope Gregory which begins in this fashion, "Incipit expositio Gregoris domini super regulam beati Francisi." This exposition follows directly upon the rule, and ends with "Datum Anagni iiij Kal Octobris pontificatus nostri Anno quarto."

Immediately at the commencement of page 98 occurs the Office with the words "In Natali Sancti Francisci Incipit Gaudiamus omnes in Domini Dei," etc., and concludes at the bottom of the page with the words, "Venite ad me omnes qui laboratis et omnes . . ."

From a cursory glance at Coxe's Catalogue, it will be seen that the book is divided as follows:—

I. The first life of St. Francis by Thomas of Celano, in three parts, pp. 1-94.
II. The Rule of St. Francis, pp. 95 to middle of 97, and after 13½ columns of exposition of the rule by Pope Gregory (doubtless Gregory IX.), we come to p. 104, which is a fragment of the Office of St. Francis.
III. Then, after several blank sheets, the Rule of St. Augustine at p. 120; and
IV. The exposition of the Rule of St. Augustine at p. 129, which reminds us strangely of the arrangement of the British Museum Codex, in which are tractates both on St. Augustine and St. Bernard.

With the exception of the fact that some of the sheets are missing in the Oxford version, it seems to me to be one of the more important and authentic manuscripts, while its small dimensions indicate an early date when the influence of Bonaventura was in the ascendant. The text is curiously similar to the Harley MS., and suggests the idea that it may have been partly copied from that version. In shape it reminds us of the Assisi document, but it is written in two columns, whereas it will be seen that the latter is written right across the page.

Through the courtesy of the Rev. C. Plummer, I have been able to obtain some photographs of the text, and I am bound to acknowledge my indebtedness to him for much valuable assistance and information.

8. *Paris MS.*—This MS. is in the Bibliothèque Nationale, and is MS. No. 3817, Latin. It forms the concluding portion of a collection of MSS. entitled *Homiliae Veterum.* The size of the special portion under review is 410 × 305 millimetres, and it is written on vellum in two columns. The other MSS. bound up with this one, evidently have no relation to it, for the size of the folios in every other case is 425 × 305 millimetres, and the similarity in the width appears to be due principally to the edge having been trimmed. That this life of St. Francis has been bound up in this form for some very considerable time is apparent from the fact that the top corners of the whole series suffered a certain amount of destruction some time ago, but since the injury diminishes as the end of the book is reached, the folios relating to the life of St. Francis have escaped any material depreciation. Though nearly all the folios have come in for some curtailing of their top outside corner, the actual writing has remained untouched, thanks to the thickness of the volume in which they are contained.

This MS. is decidedly an interesting one, for it has a curious similarity to the Amoni version, and may stand in some relation to it, although it does not agree with that MS. in every respect. On the title page we read :—

"Codex Colbertin 153. Regius $\frac{3596}{12.}$"

With regard to the former mark, I can but surmise that it is an allusion to the library of the renowned Jean Baptiste Colbert, which would indicate that the MSS. were in their present condition certainly earlier than the end of the 17th century; the latter note merely reminds us that the Bibliothèque Nationale was

at one time known as the Bibliothèque Royale. The indications above mentioned make it quite clear that this could not have been the lost Fallerone MS. from which Rinaldi took his transcript, though it is not at all unlikely that in his work he may have consulted this Codex and have made corrections from it.

Before leaving the consideration of this version it must be noted that the Paris MS., like that of Montpellier, is incomplete, the difference however being that while the latter has the last few folios missing the Paris codex is lacking in the first few. The text commences with the words :—

"Intrinsicus ad amicis," etc., which occur about the 4th line of the chapter entitled, "Qualiter pater eius persequens ligavit eum."

From this point forward the document is complete and even ends with an important colophon, evidently part of the original work and which runs as follows :—

"Apud Perusium Felix Dominus papa Gregorius nonus secundo gloriosi Pontificus sui Anno quinto Kal Marcii legendam hanc recepit, confirmavit et Censuit fore tenendam. Gratias omnipotenti deo Salvatori nostris super omnia dona sua nunc et per omne seculum A.M.E.N."

The date mentioned would be February 25, 1229.

9. *Würzburg MS.*—This is another of the hitherto unrecorded copies of Celano's first work, and has probably remained unknown owing to the fact that it appears in no catalogue, in consequence of which I had the greatest possible difficulty in discovering it.

The learned authorities of the University Library knew nothing of it, but I was eventually fortunate enough to find a reference to it at the end of a manuscript docket, and was then soon face to face with what is, apparently, another of the MSS. from which Rinaldi copied the first part of his text.

It is necessary to say the first part, for the MS. only goes as far as the second chapter of Book II. We have in this Codex a very early edition. It has been asserted by a former librarian that this MS. is a 13th century document, and if so, of great interest. In many respects it seems to correspond with the London copy, and I am inclined to believe that they are related to each other.

The student who wishes to consult the MS. will find it under MP. Th., folio 107, in the University Library. The volume itself is of the usual folio size, with a beautiful 17th century vellum binding and clasps. It contains 105 folios—1-89 containing 11 out of 12 books entitled Speculum Virginum (a dialogue between

Peregrinus and Theodora), and ending with 258 lines of poetry entitled "Epithalamium Christi virginum alternatis"; folios 90-105 contain the Vita St. Francisci.

These folios are in excellent preservation and are by far the most beautifully written of all the manuscripts. Each folio measures 320 x 216 millimetres. The writing is in two columns of 42 lines each. The rubrications are like those of the British Museum copy, and there are also side rubrical notes or titles. It is unfortunate that this version is incomplete, terminating as it does in the middle of par. 4 of Book II., for we are thus only in possession of a little over two-thirds of the original text. Dr. Kerler, the chief librarian, who at great personal inconvenience attended at the library when it would otherwise have been closed, in order to give me the opportunity of collating the text without undue delay, permitted me to have the text photographed, and the result is extremely good, and indicates the clearness of the writing. It is, however, necessary to say that the edition contains some folios in a different hand, which are directly the opposite as regards style. I have been unable to trace the history of this Codex, but it came into the possession of the Würzburg Library when the secularisation of the monasteries took place at the commencement of the last century. I am disposed to group it with that of London, Oxford and Heidelberg.

Such, then, are the versions at present known of the first life of St. Francis by Thomas of Celano, entitled *Legenda Gregorii*, though it might be well to include under this heading as No. 10 the Rinaldi-Amoni version as being the reproduction of the lost version of Fallerone, and as version 11 the *Vita Prima*, which the Bollandists have given us in A.SS., October 11, pp. 683, etc., for this may be taken as representing the MSS. which has by some curious means disappeared from the Abbey of Longpont.

If these be admitted, the list includes eleven versions, each of which has its own particular interest, but all of which are so nearly alike as to raise no doubts about the authenticity of each and all, and to place the *Legend of Gregory*, or, as it has been sometimes called the *Vita Prima*, on very sure ground.

Passing from these texts, we enter upon thorny ground, for we are face to face with accounts whose variations are most perplexing.

In the *Chronicles of Brother Jourdainus of Giano*, published or at least written in 1262, which has been reproduced in a most careful

manner in the *Analecta Franciscana*, the writer mentions Thomas of Celano, and says of him, "Qui legendam sancti Francisci et primam et secundam, postea conscripsit."

In the second place we are compelled to notice that Bernard de Bessa, in his *Liber de Laudibus*, written at the end of the 13th century, whilst speaking of various biographies, mentions the first life by Celano, but though he again and again makes use of the Assisi text (generally known as the second life of St. Francis by Celano), he never accords it a word of mention as being a second life. Why?

Thirdly, in the *Chronicles of the XXIV. Generals*, we meet with this curious sentence. The author is speaking of the *Legend of the Three Companions*, written under the generalship of Crescentius de Jesu (1244-1247) and says:—"Et post, frater Thomas de Celano de mandato eiusdem ministri et generalis capituli, primum tractatum Legendae beati Francisci, de vita scilicet et verbis et intentione eius circa ea quae pertinent ad regulam, compilavit; quae dicitur *Legenda Antiqua.* Quae dicto generali et capitulo dirigitur cum prologo qui incepit. Placuit sancti universitati vestrae," etc. The same writer, a little later on, continues, in speaking of John of Parma, who was Minister-General from 1247 to 1257:—"Hic generalis praecipit multiplicatis litteris fratri Thomae de Celano, ut vitam beati Francisci, quae *Antiqua Legenda* dicitur perficeret quia solum de eius conversatione et verbis in primo tractatu, de mandato fratris crescentii generalis praedicti compilato, omissis miraculis, fecerat mentionem. Et sic secundum tractatum qui de ejusdem sancti Patris agit miraculis, compilavit quem cum epistola quae incipit 'Religiosa nostra solicitudo' misit eidem generali."

If this were all it might be comparatively easy to form a clear idea of what had taken place, we should be prepared to assert—That the writings of Thomas of Celano included a first and second life; that the first life consisted of the *Legenda Gregorii* and the *Legenda Antiqua;* that the *Legenda Antiqua* did not contain either the canonization or the miracles; that after this, that is, between 1247 and 1257, he wrote the concluding work, the *Tractatus Secundus*, containing the account of the miracles, which forms the second part of this work.

We are not, however, to be allowed to complacently settle this without a shade of difficulty, for in the *Chronicles of Salimbene* we read that Crescentius de Jesu, 1244-1247, "precepit fratri Thome de Celano qui primam legendam beati Francisci fecerat, ut iterum scriberet alium librum, eo quod multa inveniebantur de

Beato Francisco, quae scripta non erant. Et scripsit pulcherrimum librum, tam de miraculis quam de vita quem appelavit 'Memorale beati Francisci in disiderio animae.'"

We are thus face to face with these problems:—

What do the various writers mean by the *Vita prima* and the *Vita Secunda?*

Is the *Legenda Antiqua* the same as the *Vita Secunda* or not?

What is meant by the "Pulcherrimus liber tam de miraculis quam de vita"?

To reply to these and many other difficulties, we shall have to consider the MSS. themselves, and gather from them what we can to elucidate the mystery.

Two documents only are at our disposal.

The first MS. we shall have to consider is that which is the unique possession of the library at Assisi. It is unique in many ways. It was until within the last five years the only known version of the later writings of Thomas of Celano. It is different in shape, style and nature from any of the former documents that we have had under consideration.

Owing to the kindness of Professor Allesandro I was able within the space of the ten days at my disposal to collate the work which is now produced under the title of *Legenda Antiqua*. I have also to thank him for his permission to photograph the MS., which I trust may be reproduced in facsimile at some future date.

MSS. No. 686, *Assisi*, is written on vellum, measuring 142 × 105 millimetres. The tiny document consists, however, of 102 pages, including the index which occupies some 7½ pages.

The writing is across the page, and not in two columns. It is certainly a 14th century MSS., and in my opinion it comes very late in that century.

The fly-leaf has the following inscription in a modern hand, and the ink, at present unaffected by age, tells of recent work.

"MEMORIALES FRANCISCI
IN DESIDERIO ANIMAE
ID EST
VITA EJUSEM S. FRANCISCI
SECUNDA
A FRATRE THOMA DE CELANO
PREMEMORATI S. PATRIS DISCIPULO
CONSCRIPTA."

There is no further indication, but the little book has been in the possession of the "Sacro Convento" for a very long period, and came under the careful scrutiny of Papini, to whom I am disposed to attribute the writing upon the title page.

It has never been doubted that Thomas of Celano wrote at least two lives of St. Francis, and therefore, until within the last few years, it was taken for granted that this was the one extant version of the "second" life, but a careful study of the Rinaldi-Amoni editions discloses a fact, that can scarcely fail to obtain, that either one or both of these authorities must have had some other Codex besides that of Assisi to refer to. There was little hope, however, of the ordinary student discovering any other MS., for with respect to many of the most precious documents in existence in the monasteries the ordinary person is denied the knowledge of even their existence, and so the average student of Franciscan sources has been obliged to rest satisfied with accepting as final either the Amoni text or MS. 686 of the Sacro Convento.

Still a certain amount of mystery has always surrounded this question; for students were face to face with the well-established fact that, together with the first life by Celano, there had been associated a further treatise as a sort of appendix. In the Rinaldi-Amoni edition this is indicated by the inscription on the title page, which runs as follows:—

"VITA SECUNDA
SEU
APPENDIX AD VITAM PRIMAM"

a legend which clearly indicates the close connection between the text of the Assisi Codex and the *Legenda Gregorii.*

It has been moreover noticed that the *Legenda Antiqua* was accompanied by a covering letter which commenced "Placuit Sancti Universitati vestrae," etc., and as that letter is found at the commencement of the Assisi Codex and also of the version called the "second life" by Rinaldi and Amoni, it would naturally follow that the *Legenda Antiqua*, the appendix to the first life and the *Vita Secunda* of Rinaldi and Amoni, are all one and the same.

Before, however, accepting this, we have to ask ourselves, What is the import of the life written between 1247 and 1257, which was accompanied by the covering letter "Religiosa nostra solicitudo," etc., already called *Secundas Traditus?*

Once more we notice that the *Chronicles of the XXIV. Generals* informs us that the life written at the direction of John of Parma contained "the miracles," whilst Salembene speaking of the "Pulcherrimus Liber," containing both the miracles and the life, was entitled "Memoriale Beatae Francisci in desiderio animae."

The title page to the Assisi MS., which bears the inscription "Memoriales Francisci in desiderio animae," obviously inserted by a later hand, may have had the endorsement placed there under a misapprehension, for the title within the text, which is genuine, reads somewhat differently, viz., "Memoriale in desiderio anime de gestis et verbis sanctissimi patris nostri Francisci."

The shortening of this in a later version would not unnaturally be, "Memoriale beati Francisci in desiderio anime."

Since, however, the Assisi Codex does not contain a tractate on the miracles nor on the canonization, it cannot be the work to which Salimbene alludes.

Scholars were for years face to face with this perplexing tangle of evidences, when, in 1898, Professor Paul Sabatier noticed that a certain MS. in the library at Assisi contained a page that seemed to have no bearing upon the other sheets.

After careful study, he came to the conclusion that the page of MS. 338 of Assisi was a page of the long-lost Miracles of Thomas of Celano, written about 1257. Students, too, were constantly coming across extracts in the later writers of what seemed to them the lost version of the Miracles of St. Francis.

The excitement and perplexity increased, when suddenly the clue was discovered.

Father Louis Antoine de Porrentruy purchased at a sale of the library of the late Prince B. Boncompagni a MS. entitled in the catalogue *Memorialis gestorum et virtutum sancti Francisci*.

On careful examination it proved to be a 14th century MS. which had originally belonged to a certain Signor Pietro Girometti, and in his library had been No. 16. The Boncompagni MS. is on 74 sheets of vellum, 188 × 132 millimetres.

The outside of this MS. is in extremely bad condition, and consists of boards covered with leather, of which the back cover has been torn off and generally roughly used. On the front cover the number 49 in red figures appears, relating no doubt to the library from which it was purchased.

The writing has been carried out by two copyists, the first 39

folios being in one hand the remainder in another, but they both are beautifully executed, clear and legible.

I take the opportunity of thanking Frère Edouard d'Alençon, in whose charge it is now placed, for his kindness and courtesy in giving me every assistance in his power.

This valuable discovery proved to be the missing work. Nothing less than the real *Secundus Tractatus* and the *Pulcherrimus liber* by Thomas of Celano.

The book lacks the covering letter, "Religiosa nostra solicitudo"; but it is not altogether strange when we realise that this particular Codex must have been copied towards the end of the 14th or even in the first part of the 15th century. At first sight the earlier 39 folios seem to be only a repetition of the Assisi version, but a more careful comparison will show that there are very great differences, whole chapters are left out and whole chapters put in, whilst the characteristic sermonettes which adorn the Assisi Codex are in nearly every case either removed or curtailed in the Boncompagni version. This Codex contains a short account of the Canonization, and finally another 35 pages consisting of the complete tractate on the miracles for which John of Parma had asked.

In the light of this document we are able to understand the real meaning and scope of the various Codices.

The first work which we know is that called the *Vita Prima*, and was written in 1228-1229 and 1244-1247, for this *Vita Prima* consisted of two parts, known respectively as *Legenda Gregorii* and *Legenda Antiqua*. The work which has hitherto been known as *Vita Prima* and which for convenience sake I will call by its older name of *Legenda Gregorii*, since it was written at the direction of that Pope, must have obtained wide circulation. So widely was it studied that it went far beyond the limits of the Order, until even the terrible decree of the Council of Paris could not effectually put an end to its existence. This will account for the many versions still extant, many of which are written in full on large-sized folios, which formed part of the recognised treasures of monastic houses all over Europe.

As we have seen, in 1244-1247, Crescentius de Jesu, Minister General of the Order, directed our author to complete his work, which he did under the title of an appendix to the first life, and very naturally, as he had already inserted the Canonization and the Miracles in the *Legenda Gregorii*, he abstained from putting them into the second part or appendix.

As however the *Legenda Antiqua* was not to be presented to a Pope but to "a Religious," with characteristic perspicuity, and perhaps with a certain amount of sincerity, Thomas of Celano took the opportunity to conclude many of his chapters with a sermonette expressing his own opinions on St. Francis, some of which look as if they may have had even an ulterior meaning and were intended to emphasise some aspect of the many controversies raging at the time.

These two documents, the *Legenda Gregorii* and the *Legenda Antiqua*, constituted the "first life," and if this supposition be accepted) and I venture to think that no other view will contradict it), the writing on the title page of MS. 686, Assisi, in a modern hand, probably that of Papini, will have to be understood as inserted by mistake and in consequence of a very natural error of judgment, at a time when the real *Vita Secunda* was undiscovered; a mistake following from the assumption by Rinaldi and Amoni that the *Appendix àd Vitam Primam* was the same as the *Vita Secunda*.

This becomes more apparent when we notice that the *Legenda Antiqua* (MS. 686, Assisi) commences, as it should do, with the covering letter, "Placuit Sancti Universitati Vestre," and as the *Vita Secunda* was, as we know, accompanied by the covering letter, "Religiosa nostra solicitudo," it becomes at once evident that, whatever else the MS. at Assisi may be, it cannot well be the *Vita Secunda*.

Where, then, we may go on to ask is the *Liber pulcherrimus tam de Miraculis quam de Vita quem appelavit Memoriale beati Francisci in desiderio anime* of which Salembene speaks?

I think there can be little doubt that in the Boncompagni MS. we have a copy of this long-missing recital alluded to by Salembene, which Jordanus calls the *Legenda Secunda* and which the author of the *XXIV. Generals* calls *Secundus Tractatus*.

The reader might at first be disposed to consider that the *Tractatus Secundus*, as we may now call the Boncompagni MS., is merely the *Legenda Antiqua* with the Miracles added, but a more careful study will show that in reality the differences are too great.

Naturally in writing a full second life the author draws upon the facts that have gone before, and I cannot doubt that in consequence of some criticism of the *Legenda Antiqua*, that work had not achieved that degree of publicity which Celano would have wished for it, so that when the opportunity of giving his *Magnum Opus* to the world had come, he drew largely upon the previous work which was so little known, altering and adapting it as only

the author of a work himself could do. Hence we find that whilst in certain cases there is an almost servile repetition of whole chapters, in other parts not only words are altered but whole passages of considerable length are inserted and others are taken out. Some chapters are placed in a different order, and in other cases left out. Moreover, in addition to these differences, this work contains a new account of the Canonization and a most elaborate version of the Miracles, which latter constitutes nearly half of the volume, and is, be it noted, not an addition to, but an essential part of the work.

The precious possession of Père Louis Antoine de Porrentruy, which is the only extant copy of the *Vita Secunda* or *Tractatus Secundus* of which we are aware, is a volume for which we cannot be too grateful, and the fact that this copy of the work is a very late one, probably as late as the beginning of the 15th century, may very possibly account for the omission of the introductory letter, "Religiosa nostra solicitudo." In addition to this, the small dimensions of the volume, though somewhat larger than that of Assisi, indicate the fact that both these very precious records were reproduced under a certain amount of secrecy and would naturally not contain anything of no importance to those days, or that seemed unnecessary. Hence, perhaps, the non-insertion of the covering letter.

Such, then, is the view that my studies on this subject have led me to, and hence I venture to place before the Franciscan students of this country the lives of St. Francis by Thomas of Celano, in three parts, the *Legenda Gregorii* and the *Legenda Antiqua* constituting the first life, and the Marselles or Boncompagni MS. constituting the second life.

These works however do not complete our author's literary productions, for besides these writings we know that he drew up a first and second series of nine lessons for the Brothers, whilst the *Legend of St. Clara* is also attributed to Thomas of Celano.

I shall indeed feel that something has been accomplished if this work tends to create a wider interest in a field that, owing to the difficulty of obtaining texts of any sort, has been hitherto relegated to the few.

I am convinced that a deeper and more critical study of these writings will lead students more and more to see in the work and life of St. Francis a very different man from the one which the conventional biographers have attempted to portray.

Especially to Professor Sabatier and to Mr. Dent do I wish to

express my own indebtedness; the former for his generous help and information, the latter for his willingness to undertake the publication of this volume, which I feel sure he has done more as a work of love than as a commercial undertaking.

I trust, too, that where I have made mistakes or come to conclusions, either textual or otherwise, that are or appear to be mistaken, the charitable reader will be so good as to point them out to me in order that I may be enabled to correct the same in any future edition.

H. G. ROSEDALE.

13 Ladbrooke Gardens,
London, W.

N.B.—In the case of the *Legenda Gregorii* the text is collated from the various MSS. known, and, in consequence, varies slightly from any one text, though based more particularly on the London Version.

The texts of the *Legenda Antiqua* and *Tractatus Secundus* are taken from the Assisi and Boncompagni MSS. respectively. Consequently where either of those MSS. contain errors of grammar or spelling those errors are reproduced in order that, as far as can be, the reader may be in possession of an accurate copy of those two MSS.

The student of Franciscan sources will, doubtless, prefer to make the necessary corrections for himself.

TRACTATUS PRIMUS

SUPER

VITAM SANCTI FRANCISCI DE ASSISII

SEU

LEGENDA GREGORII

SCRIPTUS CIRCA
A.D. 1229

AUCTORE THOMA DE CELANO

LEGENDA GREGORII

INDEX CAPITULORUM

[A] ## [PRIMUM OPUS]

[B] SECUNDUM OPUS

[C] TERTIUM OPUSCULUM DE CANONIZATIONE BEATI PATRIS NOSTRI FRANCISCI ET DE MIRACULIS EIUS

[1] SANCTI SPIRITUS ASSIT NOBIS GRATIA IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI.

Incipit prologus super vitam sanctissimi viri francisci patris minorum fratrum.

Actus et vitam beatissimi patris nostri francisci pia devotione, veritate semper previa et magistra seriatim cupiens enarrare, quia omnia, que fecit et docuit,[2] nullorum ad plenum tenet memoria, ea saltem, que ex ipsius ore audivi, vel a fidelibus et probatis testibus intellexi, iubente

---

VARIOUS READINGS.

Bol. = Bolandist Version.	Os. = Ossegg MS.
E. = Evreux.	Ox. = Oxford MS.
H. = London MS.	P. = Paris MS.
L. = Heidelberg MS.	W. = Wurtzburg MS.
M. = Montpellier MS.	

[1] E. Incipit prologus in vitam beati francisci patris minorum fratrum. H. Incipit prologus super vitam sancti francisci. L. Sancti Spiritus assit nobis gratia in nomine Domini nostri Iesu Christi—Incipit prologus super vitam sanctissimi viri francisci patris minorum fratrum. M. Incipit prologus super vitam beatissimi francisci. Os. Incipit prologus in vitam fratri francisci confessoris minorum fratrum institutoris. Ox. Sancti Spiritus assit nobis gratia in nomine Domini nostri Iesu Christi—Incipit prologus super vitam beatissimi francisci patris minorum fratrum. P. Missing. W. In nomine domini Amen. Incipit prologus super vitam beati francisci.

[2] Os. inserts quia.

domino et glorioso papa gregorio, prout potui, verbis licet imperitis studui explicare. Sed utinam eius merear esse discipulus, qui semper locutionum vitavit enigmata et verborum falleras, ignoravit!

In tribus quoque opusculis divisi omnia, que de[3] ipso[3] beato[3] viro colligere potui, per singula capitula universa distinguens, ne varietas temporum rerum gestarum confunderet ordinem et in dubium adduceret veritatem. Primum itaque opus historie ordinem servat, ac puritati beate conversationis et vite sue; sanctisque moribus et salutaribus documentis eius potissimum dedicatur. In quo etiam miracula pauca de multis, que, ipso vivente in carne, dominus deus noster per ipsum operari dignatus est, inseruntur; secundum autem opus a penultimo anno vite sue usque ad felicem eius obitum gesta narrat. Tertium vero miracula multa continet et plura tacet, que, cum christo regnans in celis, gloriosissimus sanctus operatur in terris.

Reverentiam quoque refert, honorem, laudem et gloriam, quam ei felix papa gregorius et cum eo universi sancte romane ecclesie cardinales, devotissime persolverunt, eum in sanctorum cathalogo conscribentes. Gratias[4] omnipotenti deo, qui semper in sanctis suis admirabilem et amabilem se ostendit.

[5]**Explicit Prologus.**

---

[3] M. ab ipso. Os. de beato viro. [4] Os. gratias ago.
[5] M., Ox. and W. omit.

N.B.—It will be observed that though full allusion is made to the Barcelona MS. in the foregoing Introduction, no reference to it occurs in these Notes. I feel that some explanation is necessary. I have received much valuable assistance from Frère Eduoard D'Alençon, and since he informs me that he is publishing a version of the *Legenda* founded on the Barcelona Text, I consider that some courtesy is due to him. Whilst I have the entire Barcelona Text before me, and have freely used it in this collation, I find that the differences between that text and the London MS. are unimportant, and that there is little or nothing to be gained by referring to the few divergencies. I shall, on the other hand, be glad to feel that this book does not in any way interfere with the value of the work on which the Archevist-General of the Capuchins is now engaged. H. G. R.

[1] AD LAUDEM, ET GLORIAM DEI OMNIPOTENTIS PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI.

[2] Incipit Vita
Beatissimi Patris Nostri Francisci.

[A-J] **Qualiter conversatus sit[3] in habitu et animo seculari.[3]**

Vir erat in civitate Assisii,[4] que in finibus vallis spoletane sita est, nomine franciscus, qui a primevo etatis sue anno a parentibus secundum seculi vanitatem nutritus est insolenter; et ipsorum miseram vitam diu imitatus; et mores vanior ipse atque insolentior est effectus.

VANA DOCTRINA PUERORUM.[5]

Quoniam hec pessima consuetudo una doctrina puerorum apud eos, qui christiano censentur nomine, sic undique inolevit; et perniciosa doctrina hec velut lege publica ita ubique firmata est et prescripta, ut ab ipsis cunabulis remisse nimis et dissolute filios suos studeant educare.

Primo namque cum fari, vel balbutire incipiunt, turpia quedam et execrabilia valde signis et vocibus edocentur pueruli[6] nondum nati: et cum tempus ablactationis evenerit[7] quedam luxu et lascivia plena, non solum fari, sed et[8] operari, coguntur.

Non audet aliquis illorum, etatis timore coactus, honeste se gerere, quoniam ex hoc duris subiacet[9] disciplinis. Ideo bene ait secularis poëta: Quia[10] inter exercitationes[11] parentum crevimus,[12] ideo a[13] pueritia[13] nos[13] omnia mala

---

[1] E. omits. L. and W. add Amen. M. Ad laudem et gloriam dei omnipotentis.

[2] E. Incipit vita beati francisci patris minorum fratrum. W. has nostri erased.

[3] E. adds licit primi. H. omits in habitu. Os. adds qui dat principium det nobis tangere finem.

[4] M. Asissii. [5] Ox. PERNICIOSA DOCTRINA PUERORUM.

[6] W. pueri. [7] M. and Ox. advenerit. [8] M. omits. Ox. etiam.

[9] W. subiaceat. [10] M. quoniam. W. qui. [11] E. omits.

[12] M. excrevimus. [13] M. nos a puerulia. E. a.

sequuntur. Testimonium hoc verum est, cum eo inimiciora sunt filiis vota parentum, quo cessere felicius.

Sed et cum paulo plusculum etate profecerint, se ipsis impellentibus, semper ad deteriora opera dilabuntur. Ex vitiata[14] namque radice arbor vitiosa succrescit;[15] et quod semel male depravatum est, vix reduci potest ad regulam equitatis. Cum vero adolescentie portas coeperint introire, quales eos fieri arbitraris? Tunc profecto omni dissolutionis genere fluitantes, eo quod liceat eis explere omne, quod libet, omni studio se tradunt flagitiis deservire. Sic enim voluntaria servitute servi effecti peccati, arma[16] iniquitati exponunt omnia membra sua; et nichil in se christiane religionis in vita, seu in moribus preferentes solo christianitatis nomine se tuentur. Simulant miseri plerumque[17] se nequiora fecisse quam[18] fecerint,[18] ne videantur abiectiores, quo innocentiores existunt.[19]

Hec sunt misera rudimenta, in quibus homo iste, quem sanctum hodie veneramur, quoniam vere sanctus est, a pueritia versabatur et fere[20] usque ad vicesimum quintum etatis sue annum, tempus suum miserabiliter perdidit et consumpsit. Immo supra[21] omnes coetaneos suos in vanitatibus male proficiens, incentor malorum et emulator stultitie abundantius existebat;[22] Admirationi omnibus erat; et in pompa vane glorie preire ceteros videbatur. In iocis, in curiosis, in scurrilibus et inanibus[23] verbis, in cantilenis, in vestibus mollibus et fluidis, quia predives[24] erat, non avarus, sed prodigus, non accumulator pecunie, sed dissipator substantie:[25] cautus[26] negotiator, sed vanissimus dispensator: homo tamen humanius agens. Habilis et affabilis multum, licet ad insipientiam sibi. Quoniam multi ob hoc maxime post ipsum abibant, factores malorum et criminum incentores. Sicque constipatus agminibus iniquorum, sublimis, et magnanimis incedebat, iter agens per medium babylonie platearum, quousque respiceret de celis[27] dominus, et propter nomen suum longe faceret furorem suum ab eo, et infrenaret os eius laude sua, ne penitus interiret.

[14] Os. vitiosa. [15] M. successit. [16] Os. armis. [17] W. plurimum.
[18] Os. omits. [19] Os. existant. [20] Os. vere. [21] Ox. super.
[22] Os. existens erat. [23] Ox. in vanis. [24] Ox. dives.
[25] L. inserts non. [26] M. omits cautus . . . dispensator.
[27] L. celo.

Facta est[28] proinde[29] super eum manus domini; et immutatio dextere excelsi, ut per eum daretur peccatoribus fiducia in gratiam respirandi et conversionis ad deum omnibus fieret ad exemplum.

[A-IJ] **Qualiter deus visitavit cor eius per corporis[1] infirmitatem, et nocturnam visionem.**

Enim vero cum adhuc vir iste iuvenili calore in peccatis fervesceret; et lubrica etas ad explenda iuvenilia iura ipsum impelleret insolenter; ac mansuescere nesciens antiqui serpentis foret[2] virulentia concitatus, adest subito divina ultio, vel potius unctio super eum. Et aggreditur primo sensum[3] erroneum[3] revocare, animo angustiam et corpori molestiam inferendo iuxta illud propheticum. 'Ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria.' Sicque diu infirmitate attritus, ut meretur pervicacia hominum, que vix nisi suppliciis emendatur, cepit intra se alia solito cogitare.

Cumque iam paululum[4] respirasset, et baculo sustentatus, causa recuperande sanitatis cepisset[5] huc atque illuc per domicilium[6] ambulare, die quadam foras[7] exivit et circumadiacentem provinciam[8] cepit curiosius intueri. Sed pulcritudo agrorum, vinearum amenitas et quicquid visu[9] pulcrum est, in nullo eum potuit delectare. Mirabatur propterea subitam[10] sui[10] mutationem; et predictorum amatores stultissimos reputabat.

Ab ea[11] itaque[11] die, cepit[12] se ipsum vilescere sibi et in contemptu quodam habere, que prius in admiratione[13] habuerat et amor.[14] Non plene tamen, nec vere quia nondum solutus erat a vinculis vanitatum, nec perverse servitutis iugum excusserat de cervice. Gravissimum enim est assueta[15] relinquere; et animo semel iniecta non de facili enervantur. Recurrit animus longo tempore segregatus ad

---

28 H. inserts autem. 29 Os. deinde.
1 M. corpoream. 2 Os. fuisset. 3 Os. sensis erroniis.
4 Ox. paululo. 5 Os. recepisset. 6 M. domum.
7 Os. inserts ambulavit. 8 Bol. planiciem. 9 M. omits.
10 Os. subita sibi. 11 Os. ipso namque. 12 Os. inserts apud.
13 H. admirationem. 14 H. amorem. 15 Os. consueta.

rudimenta principii, et assiduitate plerumque vitium vertitur in naturam. Temptat proinde [16] franciscus adhuc divinam fugere manum; et paterne correctionis [17] paulisper oblitus, arridentibus [18] sibi prosperis, cogitat que sunt mundi, ac ignorans consilium dei, de gloria seculi et vanitate facturum adhuc maxima se promittit.

Nam nobilis quidam civitatis assisii militaribus armis se non mediocriter preparat, et inanis glorie vento inflatus, ad pecunie, vel honoris augenda lucra iturum in apuliam se spopondit. Quibus auditis, franciscus, quia levis animo erat, et non modicum audax, ad eundum conspirat cum illo, generis nobilitate impar,[19] sed magnanimitate superior, pauperior divitiis, sed profusior largitate.

VISIO.

Nocte igitur quadam cum ad haec [20] consumanda tota se deliberatione dedisset; et desiderio estuans ad iter agendum maxime anhelaret, qui percusserat eum in virga iustitie, per visionem nocturnam visitat [21] eum in dulcedine gratie.[22] Et quia glorie cupidus erat, glorie fastigio [23] eum allicit et exaltat.[24]

Videbatur namque ei domum suam totam habere plenam militaribus armis, sellis scilicet, clypeis, lanceis et ceteris apparatibus; gaudensque plurimum, quid hoc esset, secum tacitus mirabatur. Non enim consueverat talia in domo sua videre, sed potius pannorum cumulos [25] ad vendendum. Cumque ad subitum rerum [26] eventum stuperet non modicum, responsum est ei, omnia hec [27] arma sua fore, militumque suorum.

Expergefactus quoque animo gaudenti mane surrexit et presagium magne prosperitatis reputans [28] visionem,[29] prosperum futurum [30] iter suum in apuliam securatur.[31] Nesciebat enim quid diceret; et munus sibi de celo datum adhuc [32] minime cognoscebat. In eo tamen perpendere poterat visionis huius suam interpretationem non esse veram, quia, licet satis rerum gestarum utcumque similitudinem

---

16 H. inserts sanctus. 17 M. correptionis. 18 Os. in videntibus.
19 Os. nupar. 20 M. adhuc. 21 Os. visitavit. 22 H. VISIO.
23 Os. fastidio. 24 W. VISIO. 25 L. tumulos. 26 H. omits.
27 Os. omits. 28 Os. omits. 29 Os. visione.
30 M. facturum. Os. futurus. 31 Os. se consolatur. 32 Os omits.

contineret, non tamen animus eius circa talia solito letabatur. Vim namque quandam sibimet facere oportebat, ut cogitata perficeret et iter concupitum [33] effectui manciparet.

Et quidem pulchre satis primo [34] de armis fit mentio ; [35] et opportune multum arma traduntur contra fortem armatum militi pugnaturo, ut quasi alter david in nomine domini dei exercituum ab inveterato inimicorum obprobrio [36] liberet israelem.

[A-IIJ] **Qualiter mente, sed non corpore mutatus [1] de thesauro invento et sponsa allegorice loquebatur.**

Immutatus quoque, mente sed non corpore, ire in apuliam [2] iam [3] recusat ; et volutatem suam [4] studet dirigere ad divinam. Sicque parumper a seculari tumultu se subtrahens et negotio, studet in interiori homine recondere iesum christum. Abscondit velud prudens negotiator margaritam inventam oculis [5] illusorum ; [5] et [5] occulte nititur eam venditis omnibus comparare.

Nam cum vir quidam in civitate Assisii magis inter ceteros, sibi dilectus existens quoniam unius [6] cum eo erat etatis et assidua familiaritas mutue dilectionis ad communicanda secreta sua [7] ipsi preberet ausum, eum ad loca remota et apta consiliis sepius perducebat, quemdam thesaurum pretiosum et magnum, se asserens invenisse. Exultat homo ille ; ac de auditis existens sollicitus, libenter cum eo graditur, quotiens advocatur.

[A-IIIJ] [1] **Modus Conversionis.**

Cripta quedam erat iuxta civitatem, ad quam frequenter euntes de thesauro mutuo loquebantur. Intrabat vir dei

---

33 Os. omits "effectui . . . fit mentio." 34 H. omits.
35 M. intentio. 36 L. opprobrium.
1 E. inmutatus. 2 Ox. Apuleam. 3 W. non.
4 Os. and Ox. insert jam here. 5 M. omits. 6 Bol. inserts quidem.
7 Os. sibi.
1 **Several versions do not commence a new chapter here.**

qui sanctus iam sancto[2] proposito erat, criptam illam, socio de foris expectante; et novo ac singulari perfusus spiritu patrem suum in abscondito exorabat.

[3] MODUS CONVERSATIONIS.

Gestiebat, neminem scire, quid ageret intus; et occasione boni melius sapienter occultans solum deum[4] in suo sancto[5] proposito consulebat.

Orabat devotus,[6] ut deus eternus et verus dirigeret viam suam et suam illum doceret facere voluntatem. Maximam sustinebat[7] animi passionem; et donec opere compleret quod conceperat, corde quiescere non valebat. Cogitationes varie sibi invicem succedebant et ipsarum importunitas[8] eum duriter perturbabat. Ardebat intus igne divino; et conceptum ardorem mentis celare de foris non valebat. Penitebat eum peccasse tam graviter et offendisse oculos maiestatis. Nec iam eum mala preterita seu presentia delectabant; sed nondum plene receperat[9] continendi fiduciam a futuris. Propterea cum foras[10] revertebatur ad socium, ita erat labore confectus, ut[11] alius intrans, alius exiens videretur.

Quadam vero die, cum domini[12] misericordiam plenissime invocasset, ostensum est ei a domino quid ipsum agere oporteret. Tantoque deinceps repletus est gaudio, quod non se capiens pre letitia, etiam[13] nolens ad aures hominum aliquid eructabat. Sed licet pre magnitudine inspirati amoris silere non posset, cautius tamen aliquid[14] et in enigmate loquebatur.

Sicut enim speciali amico, ut dictum est de thesauro abscondito, sic[15] et ceteris loqui figuraliter nitebatur; dicebat se in apuliam[16] nolle[17] ire, sed in patria propria promittebat nobilia et ingentia se facturum. Putabant homines quod uxorem ducere vellet, ipsumque interrogantes

---

[2] Os. omits. [3] E. and W. MODUS CONVERSIONIS. [4] L. dominum.
[5] Os. omits. [6] H. omits. [7] Os. sustineret.
[8] M. inoportunitas. [9] Os. and Ox. conceperat.
[10] L. text has fora, but side note says 'cum foris.'
[11] Bol. ut alius exiens, alius videretur intrans.
[12] Os. deum. [13] H. and M. et. Os. eadem. [14] Os. omits.
[15] Os. omits. [16] Ox. Apuleam. [17] Os. velle.

dicebant: Uxorem ne ducere vis francisce? Qui respondens eis aiebat: Nobiliorem et pulchriorem sponsam, quam unquam videritis, ducam, que ceteris forma premineat et sapientia cunctas excellat.

Et equidem immaculata dei sponsa est vera[18] religio, quam suscepit et thesaurus absconditus est regnum celorum, quod tanto desiderio exquisivit. Quia necessario erat omnino[19] vocatio evangelica[20] in eo explenda, qui evangelii erat minister in fide et veritate futurus.[21]

[A-V] **Qualiter venditis omnibus, pecuniam susceptam contempsit.**

Eia[1] sic affectus beatus servus altissimi et sancto spiritu confirmatus, quoniam aderat tempus statutum,[2] sequitur illum beatum impetum animi sui, quo ad optima bona, calcatis secularibus, itur. Non licebat de cetero facere moram, quia letalis morbus ubique iam in tantum[3] excreverat; et multorum sic omnes occupaverat artus, ut aliquantis per medico retardante, abriperet vitam, vitali[4] spiritu intercluso.

Surgit proinde signo[5] sancte crucis se muniens; et preparato equo, super eum ascendit, assumptisque[6] secum[7] pannis scarulaticis ad vendendum, ad civitatem, que fulgineum vocatur, festinus devenit.[8] Ibi ex more venditis omnibus, que portabat, caballum, cui tunc[9] insederat, felix mercator assumpto pretio, dereliquit.[10] Regressusque[11] inde, depositis[12] sarcinis, quid ageret de pecunia, religiosa mente tractabat. Mirum in modum mox totus in dei opere conversus, gravatum valde se sentiens, pecuniam illam vel[13] una hora portare; ac[14] velud arenam[15] reputans omne illud emolumentum, ad deponendam illam cito festinat.[16]

---

18 Ox. nam. 19 Os. omits. 20 Os. inserts predicta.
21 Ox. affuturus.
1 E. quia.
2 Bol. inserts Statuit illum beatum impetum animi sui quo ad optima bona calculi secularibus itur non licere de ceteris facere moram. Os. the same but alters licere to licebat.
3 E. tamtam. 4 Os. in tali. 5 M. signum. 6 M. assumptusque.
7 H. and M. omit. 8 Os. advenit. 9 Os. omits.
10 M. derelinquit. 11 Os. Egressusque. 12 Ox. positis.
13 W. ut. 14 Os. omits. 15 Os. bavenam.
16 H. festinabat.

Cumque versus civitatem assisii remearet, reperit juxta viam quamdam ecclesiam, que in honorem[17] sancti damiani fuerat antiquitus fabricata, sed casum proximum ex vetustate nimia minabatur. Ad quam novus christi miles adveniens, pietate tante necessitatis commotus, cum timore ac reverentia introivit. Et invento illic quodam paupere sacerdote, magnaque cum fide osculatis manibus eius sacris, pecuniam ei obtulit, quam portabat et propositum suum per[18] ordinem enarravit.

Obstupefactus sacerdos et ultra quam credi potest, subitam rerum conversionem[19] admirans que audiebat, credere recusavit. Et quia putabat illudi sibi, noluit apud se oblatam pecuniam retinere. Viderat enim eum, ut ita dicam, pene[20] die altera enormiter vivere inter cognatos et notos et supra ceteros suam stultitiam exaltare.[21] At ipse pertinacius persistens verbis suis fidem facere nitebatur, orans enixius et deprecans sacerdotem, ut eum secum morari pro[22] domino[22] pateretur. Acquievit tandem sacerdos de mora illius, sed timore parentum pecuniam non recepit.

Quam verus pecuniarum contemptor in quamdam fenestram proiiciens, de[23] ipsa[23] velud[23] de pulvere curat. Cupiebat enim possidere sapientiam, que auro melior et prudentiam acquirere[24] que[25] pretiosior est argento.

Qualiter pater eius persequens[1] ligavit eum. [A-VJ]

Moram igitur faciente in predicto[2] loco servo dei excelsi, pater eius circuit usquequaque, tanquam sedulus explorator scire cupiens quid de filio[3] actum sit. Et dum[4] intellexisset, eum in loco iam dicto taliter conversari,[5] tactus dolore cordis * intrinsecus ad subitum rerum eventum turbatus[6] est valde nimis, convocatisque amicis et vicinis, citissime cucurrit ad locum. in quo dei famulus morabatur. At ipse, quia novus christi athleta erat, cum audiret persequentium minas ac

---

17 H. and Ox. honore. 18 E. ei. Os. et. 19 M. conversationem.
20 E. omits. 21 M. exultasse. 22 L. omits. 23 H. tanquam.
24 L. adquirere. 25 Os. inserts melior est argento.
1 Ox. omits. 2 M. eodem. 3 H. and Os. insert suo.
4 M. cum. 5 H. comorari. * Paris codex begins here.
6 Os. omits turbatus . . . et vicinis.

eorum presentiret adventum, dare locum ir e volens, in[7] quandam occultam[8] caveam,[9] quam ad hoc ipsemet paraverat, se mergebat.

Erat fovea illa, in domo, uni tantum[10] forte cognita soli. In qua per mensem unum sic continuo latitavit, ut ad causam humane necessitatis egredi vix auderet. Cibus si quando dabatur, in fovea occulto edebat eum; et[11] clandestinum[11] ei[11] omne[11] impendebatur obsequium. Oransque orabat iugiter lacrimarum ymbre perfusus, ut liberaret eum deus[12] de manibus persequentium animam suam et ut pia vota sua[13] benigno favore compleret.

In ieiunio et fletu exorabat clementiam salvatoris; et de sua diffidens industria totum iactabat in domino cogitatum. Et licet esset in fovea et in tenebris constitutus, perfundebatur tamen indicibili quadam letitia sibi hactenus inexperta, ex qua totus ignescens, relicta fovea, palam se persecutorum exposuit maledictis.

Surrexit itaque protinus impiger, festinus et alacer; et ad preliandum pro Domino scutum fidei preferens magneque fiducie[14] armis munitus versus civitatem aggressus est viam, et divino calore succensus cepit semetipsum segnitiei et ignavie plurimum incusare.

Quo viso, cuncti, qui noverant eum, comparantes ultima primis ceperunt illi miserabiliter exprobare; et insanum ac dementem acclamantes lutum platearum et lapides in ipsum proiiciunt. Cernebant eum a pristinis moribus alteratum et carnis maceratione valde confectum et ideo[15] totum, quod agebat, exinanitioni et dementie inputabant.[16]

Sed quia melior est patiens arrogante famulus dei, surdum[17] hiis[18] omnibus se[19] prestabat;[20] et nulla fractus[21] aut[22] mutatus[22] iniuria pro hiis[23] omnibus gratias domino[24] referebat. In vanum namque iniquus persequitur ad honesta tendentem, quia quanto plus fuerit ille concussus,

---

7 M. omits. 8 M. omits. 9 H. foveam.
10 Os. tanti. 11 Bol. clam festinum quia ei.
12 H., Ox. and W. dominus. 13 Os. suo.
14 L. fiducieque magne. 15 Os. adeo.
16 M. and W. VERA PACIENTIA. 17 M. Surdus.
18 H. inserts se. 19 M. omits se prestabat . . . hiis omnibus.
20 W. parabat. 21 Os. inserts aut tactus. 22 H. omits.
23 Ox. omits. 24 H. omits.

tanto fortius triumphabit. Generosum animum, ait quidam dedecus efficit fortiorem.

Cumque diu rumor ac plausus huiusmodi de ipso per plateas ac vicos discurreret civitatis; et huc atque illuc illudentium[25] sonitus resultaret, inter multos, quorum tetigit aures, horum fama tandem pervenit ad patrem. Qui cum audisset filii sui nomen et in eo tale negotium a concivibus intorqueri, continuo surgit non ad liberandum eum, sed potius ad perdendum. Nullaque moderatione servata, tamquam lupus ad ovem advolat, et torvo ac truci vultu illum respicens, iniecta manu inverecunde, ac inhoneste satis ad propriam domum pertraxit eum. Sicque omni miseratione subtracta, per plures dies eum in tenebroso loco reclusit, constans propositum et putans animum eius[26] flectere ad sui consensum, primo verbis, deinde verberibus et vinculis agit.[27] Ipse vero ex hoc ad exequendum propositum sanctum promptior et validior reddebatur; et nec exprobratus verbis, nec vinculis fatigatus, patientiam dereliquit.[28]

Non enim[29] per flagella et vincula potest a mentis recta intentione declinare ac statu, nec a christi grege abduci cui precipitur in[30] tribulatione gaudere. Nec trepidat in diluvio[31] aquarum multarum, cui est refugium a pressura filius dei, qui ne nostra nobis aspera videantur, semper sua ostendit esse maiora, que pertulit.

Qualiter mater eius solvit eum; et quomodo coram episcopo assisii se[1] denudavit.[1] [A-VIJ]

Factum est[2] autem, cum pater eius, familiari causa urgente, aliquantulum a propria discessisset; et vir dei vinctus in domus ergastulo permaneret, mater eius, que sola domi cum eo remanserat, factum viri sui non probans,[3] sermonibus filium allocuta est. Cumque videret, quod eum

---

[25] H. discurrentium. [26] H. suum. [27] M. derelenquit.
[28] E. and W. CONSTANS PROPOSITI. H. omits.
[29] H. vero. [30] Ox. inserts multa. [31] L. duluvio.
[1] Os. se nudavit. Ox. denudavit eum. [2] E. and W. omit.
[3] W. approbans blandis.

a suo proposito revocare non posset, commota sunt materna viscera super eum; et confractis vinculis, eum liberum[4] abire permisit.[5] At ipse gratias omnipotenti deo referens, ad locum, in[6] quo[6] fuerat prius concitus est reversus.[7]

PROBATA VIRTUS.

Maiorienim libertate iam utitur tentationum documentis probatus et propter multiplicia bella imaginem[8] induerat letiorem. Securiorem ex iniuriis receperat animum et liber[9] ubique pergens magnanimior incedebat. Revertitur interea[10] pater; et eo non invento, peccato peccatis accumulans ad convicia uxoris convertitur. Cucurrit deinde ad locum fremens et perstrepens,[11] ut, si eum revocare non posset, saltem[12] de provincia effugaret.

Verum quia timor dei[13] fiducia est fortitudinis,[14] ut audivit carnalem patrem gratie filius ad se venientem, securus et letus ultro se obtulit, libera voce clamans, se pro nihilo ducere vincula et verbera eius. Insuper attestatur, se pro christi nomine gaudenter mala omnia subiturum. Videns autem pater, quod ab incepto itinere eum[15] revocare non posset, totus ad extorquendam pecuniam instigatur.

Desideraverat vir dei eam in pauperum victu et illius loci edificiis totam expendere ac prebere. Sed qui[16] pecuniam non amabat, nulla de ipsa specie boni decipi potest; et qui nullo ipsius detinebatur affectu, ad eius amissionem in aliquo non turbatur.

Inventa itaque pecunia, quam maximus terrenorum contemptor et celestium divitiarum nimis cupidus exquisitor in pulverem et fenestram excusserat, sevientis patris aliquantulum extinguitur furor et avaritie sitis inventionis vapore utcumque restinguitur. Ducit eum deinde coram episcopo civitatis, ut in ipsius manibus omnibus eius renuntians facultatibus, omnia rederet, que habebat. Quod non solum ipse non renuit, sed et[17] multum gaudens prompto animo acceleravit facere postulata.

---

4 Ox. liberatum. 5 E. and Ox. PROBATA VIRTUS. 6 Os. ubi.
7 Bol. conditus. 8 Os. inserts eam. 9 Os. inserts pergens.
10 M. inquam. 11 M. astrepens. 12 W. saltim.
13 Ox. and W. domini. 14 Os. inserts eius. 15 Os. ipsum.
16 L., M. and Ox. omit. 17 L. omits.

CONTEMPTUS VERECUNDIE.

Cumque perductus esset coram episcopo, nec moras patitur nec cunctatur de aliquo.[18] Imo nec verba expectat, nec facit, sed continuo depositis et proiectis omnibus vestimentis, restituit ea patri.[19] Insuper et[20] nec femoralia retinens totus coram omnibus denudatur. Episcopus vero animum ipsius attendens, fervoremque ac constantiam nimis admirans, protinus exsurrexit; et inter brachia sua * ipsum recolligens,[21] pallio, quo indutus erat, contexit eum.

Intellexit aperte divinum esse consilium et facta viri Dei, que presentialiter viderat, cognovit mysterium continere. Factus est propterea deinceps adiutor eius; et fovens ipsum atque confortans, amplexatus est eum in visceribus caritatis.

Ecce iam nudus cum nudo luctatur; et depositis omnibus, que sunt mundi, solius divine iustitie memoratur. Studet iam sic propriam contempnere vitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo, ut sibi pauperi pax esset in obsessa via; et solus carnis paries ipsum a divina visione interim separaret.

Qualiter a latronibus captus[1] proiectus fuit in nivem;[2] et quomodo servivit leprosis.[3] [A-VIIJ]

Jam enim cum semicintiis[4] involutus[5] pergeret, qui quondam scarulaticis[6] utebatur et per quamdam[7] silvam laudes domino lingua francigena decantaret, latrones super eum subito[8] irruerunt. Quibus ferali animo eum quis esset interrogantibus, confidenter vir Dei plena voce respondit dicens: Preco sum magni regis, quid ad vos?

At illi percutientes eum in defosso loco pleno magnis nivibus proicerunt dicentes: Iace,[9] rustice preco Dei Ipse

---

[18] [19] M. and L. CONTEMPTUS VERECUNDIE. [20] Ox. omits.
* Commencement of portion of text missing from Oxford Codex.
[21] H. colligens.
[1] H. omits. [2] H. nive.
[3] Os. **qualiter a lationibus captus est; et in nivem eum proiecerunt.**
[4] H. semicinctis. [5] H. omits. [6] H. scarlaticius.
[7] W. quandam. [8] Os. omits. [9] L. ibi.

vero se huc atque illuc revolvens, nive a se discussa, illis recedentibus, de fovea[10] exilivit et magno exilaratus gaudio cepit alta voce, per nemora, laudes creatori omnium personare.

Tandem ad quoddam claustrum monachorum veniens,[11] per plures dies in sola vili camisia quasi garcio in coquina existens cupiebat vel de brodio saturari. Verum cum, omni miseratione subtracta, nullum posset vel vetustum acquirere indumentum, non motus ira, sed necessitate coactus inde progrediens venit[12] ad eugubii civitatem, ubi a quodam olim amico eius sibi tuniculam[13] acquisivit.

Post hec autem, modico tempore iam elapso, cum viri dei ubique fama crebresceret et nomen eius divulgaretur in populis, prior monasterii supradicti quod factum fuerat in virum dei recolens et intelligens, venit ad eum; et[14] ob reverentiam salvatoris ab eo suppliciter pro se suisque veniam postulavit.

HUMILIS CARITAS.

Deinde vero totius humilitatis sanctus amator se transtulit[15] ad leprosos; eratque cum eis diligentissime[16] serviens[17] omnibus[17] propter deum et lavans putredinem omnem ab eis, ulcerum etiam saniem[18] extergebat, sicut ipse in testamento suo loquitur dicens; Qui[19] cum in peccatis essem nimis amarum mihi videbatur videre leprosos; et dominus conduxit me inter illos; et feci misericordiam cum illis.

In tantum namque, ut dicebat, aliquando amara ei leprosorum visio existebat, ut, cum tempore vanitatis sue per duo fere milliaria eminus ipsorum domos respiceret, nares suas manibus propriis obturaret. Sed cum iam gratia, et virtute altissimi sancta, et utilia[20] inciperet[21] cogitare, in seculari adhuc abitu constitutus leprosum unum obvium habuit die quadam; semetipso fortior effectus, accessit et osculatus est eum. Exinde quoque[22] cepit seipsum magis

---

[10] Os. foss. [11] Os. inserts et. [12] Os. devenit.
[13] Os. tunicam. [14] L. omits. [15] M. contulit.
[16] Bol. dilectissime. [17] H. omits. [18] W. sanguinem.
[19] L. quia. [20] Ox. virilia. [21] Os. inserts jam.
[22] W. omits. Os. cepit quoque.

ac[23] magis[23] contemnere, quousque misericordia redemptoris ad perfectam suimet victoriam perveniret.

Aliorum quoque pauperum in seculo manens et adhuc seculum[24] sequens erat adiutor, non habentibus porrigens misericordie manum et[25] afflictis gerens compassionis affectum.

Nam cum die una preter morem suum, quia curialissimus erat, cuidam pauperi ab eo eleemosynam postulanti exprobrasset, statim penitentia ductus cepit dicere intra se, magni vituperii fore, magnique dedecoris petenti pro nomine tanti Regis subtrahere postulata.

SANCTA CURIALITAS.

Posuit deinde in corde suo nemini pro deo a se petenti secundum posse de cetero aliquid denegare. Quod et diligentissime fecit ; et implevit, quousque totum omnimode prebuit semetipsum,[26] evangelici consilii primitus exequutor,[27] quam doctor effectus : Qui petit a[28] te,[28] inquid, da ei ; et volenti a te mutuari ne avertaris.

Quomodo construxit ecclesiam sancti damiani; et de conversatione dominarum in eodem loco degentium. [A-VIIIJ]

Primum itaque opus,[1] quod beatus Franciscus aggreditur, liberatione sui de manu carnalis patris obtenta, domum construit[2] deo. Illamque[3] non de novo facere tentat sed veterem reparat, vetustam resarcit. Non fundamentum evellit, sed super illud edificat. Prerogativam, licet ignorans, semper reservans christo ; fundamentum enim aliud nemo potest ponere preter id, quod[4] positum[4] est,[4] quod est christus iesus.

Cumque ad locum, in quo, sicut dictum est, ecclesia

---

23 Os. omits. 24 H. omits. 25 Os. at. 26 Os. se ipsum.
27 Os. executor. 28 Os omits.
1 W. omits. 2 M. constituit. Os. construxit.
3 H. Illam namque 4 Os. omits.

sancti damiani antiquitus constructa fuerat, reversus foret, gratia,[5] illum[6] altissimi comitante, in[7] brevi eam tempore studiosius reparavit. Hic est locus ille beatus et sanctus, in quo, gloriosa[8] religio et excellentissimus ordo pauperum dominarum et sanctarum virginum a conversione beati francisci fere sex[9] annorum spatio iam elapso, per eumdem[10] beatum virum felix exordium sumpsit. In quo domina clara, civitate assisii oriunda, lapis pretiosissimus atque[11] fortissimus,[11] ceterorum superpositorum lapidum extitit fundamentum.

Nam cum post imitationem[12] ordinis fratrum, dicta domina, sancti viri monitis, ad deum conversa fuisset, multis extitit ad profectum et innumeris ad exemplum. Nobilis parentela, sed nobilior gratia. Virgo carne, sed[13] mente castissima. Etate iuvencula, sed animo cana. Constans proposito, et in divino amore ardentissima desiderio. Sapientia predita, et humilitate precipua, Clara nomine, clarior vita, clarissima moribus. Super hanc quoque pretiosissimarum margaritarum nobilis structura surrexit.[14] Quarum laus non ex hominibus, sed ex Deo est ; cum nec angusta meditatio eam cogitare sufficiat, nec brevis locutio explicare.[15] [16]

Precipue[17] namque ante omnia in eis viget virtus mutue ac continue caritatis, que ita ipsarum in unum copulat voluntates, ut cum quadraginta, vel quinquaginta pariter alicubi commorentur, idem velle ac idem nolle unum in eis spiritum faciat de diversis.

Secundo, in unaquaque rutilat humilitatis gemma, que collata dona et bona de celis habita sic conservat, ut virtutes ceteras mereatur.[18]

Tertio, virginitatis et castitatis lilium sic respergit odore mirabili universas ut terrenarum cogitationum oblite sola desiderent[19] celestia meditari ; et tantus ex ipsius[20] flagrantia[21] in ipsarum cordibus eterni sponsi amor exoriatur,[22] ut integritas sacre affectionis omnem ab eis consuetudinem vite prioris excludat.

---

5 It. gratiam. 6 H. and W. ipsum. 7 H. omits. 8 Os. religiosa.
9 L. sexto. 10 W. eundem. 11 H. omits. 12 W. initiationem.
13 H. omits. 14 E. and M. VIRTUTUM ORDO. 15 Os. ea.
16 W. VIRTUTUM ORDO. 17 L. and W. Precipua.
18 Os. and W. mereantur. 19 Os. desiderant. 20 H. ipsarum.
21 W. fragrantia. 22 Os. exoritur.

Quarto [23] sic omnes altissime paupertatis sunt titulo insignite,[24] ut extreme necessitati [25] victus et vestitus, vix vel numquam satisfacere acquiescant.

Quinto, vero sic abstinentie ac taciturnitatis adepte sunt gratiam singularem, ut ad cohibendum carnalem motum et frenandam linguam vim minime patiantur. Cum et quedam ipsarum ita sint a collocutionibus dissuete, ut, cum necessitas exigit eas loqui, vix verba formare, prout expedit, recordentur.

Sexto, quippe in hiis omnibus virtute patientie tam admirabiliter adornantur, ut nulla tribulationum [26] adversitas, vel molestiarum iniuria ipsarum frangat animum, vel immutet.

Septimo denique, contemplationis summam taliter meruerunt acquirere,[27] ut in ea discant omne, quod agendum eis, seu vitandum sit; et feliciter noverint mente deo excedere, nocte ac die divinis laudibus et orationibus insistentes. Dignetur eternus deus gratia sua sancta tam sanctum principium exitu concludere sanctiori.

Et hec ad [28] presens [28] de virginibus deo dicatis et devotissimis ancillis christi dicta sufficiant cum ipsarum vita mirifica; et institutio gloriosa, quam a domino papa gregorio tunc temporis hostiensi episcopo susceperunt, proprium opus requirat et otium.[29]

Quomodo, mutato habitu, refecit [1] ecclesiam [2] sancte marie in portiuncula; et audito [3] evangelio,[3] relictis omnibus, habitum quem fratres [4] habent, adinvenit [5] et [6] fecit.[6] [A-X]

Interea sanctus dei, mutato habitu et predicta ecclesia reparata, migravit ad locum alium iuxta civitatem assisii, in quo ecclesiam quamdam dirutam et propemodum eversam reedificare incipiens, a bono principio non destitit,[7] quousque ad perfectum adduceret [8] universa.

Inde vero ad alium se transtulit locum, qui portiuncula

23 H. and L. et. 24 Os. assignite. 25 M. necessitate.
26 Os. tribulationis. 27 L. omits. 28 L. omits. 29 M. hostium.
1 H. fecit. 2 Os. ecclesias. 3 H. omits. 4 H. omits.
5 W. omits. 6 M. and W. omits. 7 M. desistit. 8 H. duceret.

nuncupatur, in quo ecclesia beate[9] virginis matris dei antiquitus[10] constructa * extiterat,[11] sed deserta[12] tunc a nemine curabatur. Quam cum sanctus dei cerneret sic destructam, pietate commotus, quia devotione fervebat erga totius bonitatis matrem, cepit ibidem assiduus commorari.

Factum est autem, cum iam dictam ecclesiam reparasset, conversionis eius annus tertius agebatur. Quo in tempore quasi heremiticum ferens habitum, accinctus corrigia et baculum manu gestans[13] calceatis pedibus incedebat. Sed cum die quadam evangelium qualiter dominus miserit discipulos suos ad predicandum, in eadem ecclesia legeretur; et sanctus dei assistens ibidem utcumque verba evangelica intellexisset, celebratis missarum solemniis, a sacerdote sibi[14] exponi evangelium suppliciter[15] postulavit.

EVANGELICA VOCATIO.[16]

Qui[17] cum ei cuncta per ordinem enarrasset, audiens sanctus franciscus christi discipulos non debere aurum, sive[18] argentum, seu pecuniam possidere, non peram,[19] non saculum, non panem, non virgam in via portare, non calceamenta, non duas tunicas habere,[20] sed regnum dei et penitentiam predicare, continuo exultans in spiritu dei, hoc est, inquit, quod volo, hoc est quod quero, hoc totis medullis cordis[21] facere concupisco.

Festinat[22] proinde pater sanctus superabundans gaudio ad impletionem salutaris auditus, nec moram patitur aliquam[23] preterire, quin operari devotus incipiat quod audivit. Solvit protinus calceamenta de pedibus, baculum deponit e[24] manibus et tunica una contentus, pro corrigia funiculum immutavit.

Parat sibi ex tunc tunicam crucis, ymaginem preferentem, ut in ea propulset omnes demoniacas phantasias: parat asperrimam, ut carnem in ea crucifigat cum vitiis et peccatis. Parat denique[25] ex[26] tunc[27] pauperrimam et in-

---

9 H. inserts Marie. 10 M. omits.
* End of missing portion of Oxford Codex.
11 W. fuerat. 12 Os. destructa. 13 Ox. portans. 14 L. omits.
15 Os. simpliciter. 16 L. and M. EVANGELICA NARRATIO. Ox. omits.
17 Ox. quod. 18 Ox. seu. 19 M. inserts non baculum. 20 H. omits.
21 M. omits. 22 M. festinans. 23 Os. aliqua. 24 Os. de.
25 Os. deinde. 26 H. and W. omit. 27 H. and W. omit.

cultam et que a mundo nullatenus valeat concupisci. Cetera vero, que audierat, summa cum diligentia, summa cum reverentia facere gestiebat. Non enim fuerat evangelii surdus auditor, sed laudabili memorie que audierat cuncta commendans ad literam implere diligenter curabat.[28]

De predicatione evangelii et annuntiatione pacis; et sex primorum fratrum conversione. [A-xj]

Exinde cum magno fervore spiritus et gaudio mentis cepit omnibus paenitentiam predicare, verbo simplici, sed corde magnifico edificans audientes. Erat verbum eius velud ignis ardens penetrans intima cordis et omnium mentes ammiratione replebat.[1]

Totus alter videbatur quam fuerat; et celum intuens dedignabatur[2] respicere terram. Et mirum certe, quia ibi cepit pri primitus predicare, ubi, cum adhuc esset infantulus, didicerat legere. In quo etiam loco sepultus est honorifice primum ut felix initium felicior consumatio commendaret. Ubi didicit, ibi et docuit et ubi cepit, ibi feliciter consumavit.

In omni predicatione sua, priusquam[3] convenientibus proponeret verbum dei, pacem imprecabatur dicens: dominus det vobis[4] pacem. Hanc viris et mulieribus, hanc obviis; et obviantibus semper devotissime nuntiabat. Propterea multi, qui pacem oderant pariter et salutem, domino cooperante, pacem amplexati sunt toto corde, facti et ipsi filii pacis et emuli salutis eterne. Inter quos quidam de assisio pium[5] ac simplicem spiritum gerens, virum dei devote primo[6] secutus est. Post hunc frater Bernardus pacis legationem amplectens ad mercandum[7] regnum celorum post sanctum dei cucurrit alacriter.

Hic enim frequenter susceperat beatum patrem hospitio, cuius vitam et mores intuitus et expertus refectusque[8] sanctitatis eius odore, concepit timorem et salutis spiritum

---

28 Ox. cupiebat.
1 Os. repleret. 2 L. dedignaturi. 3 Os. cum. 4 Ox. nobis.
5 L. puerilem. 6 H. omits. Ox. primum. 7 Ox. imitandum.
8 Ox. inserts quoque.

parturivit. Videbat eum nocte tota[9] orantem, rarissime dormientem, laudantem deum et gloriosam virginem matrem eius. Mirabatur atque dicebat : Vere hic homo a deo est.

Accelerat proinde vendere omnia sua et pauperibus, non parentibus elargitus est ea, et perfectioris vite titulum apprehendens sancti evangelii consilium adimplevit;[10] Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes et da pauperibus; et habebis thesaurum in celo et veni; sequere me. Quo facto, vita et habitu sancto francisco associatus est. Eratque[11] cum eo semper, quousque, multiplicatis fratribus, cum obedientia pii patris ad alias transmissus est regiones. Eius namque ad deum conversio forma extitit convertendis in venditione possessionum et elargitione pauperum. Sanctus franciscus vero, de tanti viri adventu et conversione gavisus est gaudio magno valde, eo quod dominus videretur eius habere curam, dans ei socium necessarium et amicum fidelem.

Statim autem vir alter assisii eum sequutus est, qui valde in conversatione laudabilis extitit et quod sancte cepit, sanctius post modicum consumavit.

Hunc vero post non multum temporis sequitur frater egidius, vir simplex et rectus ac timens deum, qui longo tempore durans sancte ac iuste[12] ac[12] pie vivendo perfecte obedientie, laboris quoque manuum, vite solitarie, sancteque[13] contemplationis nobis exempla reliquid.

Hiis autem alio uno apposito, frater philippus, septenarium numerum adimplevit, cuius dominus munditie calculo labia tetigit, ut loqueretur de ipso dulcia et melliflua eructaret. Scripturas quoque sacras intelligens et interprelans cum non didicerit,[14] illorum imitator[15] effectus est[16] quos ydiotas, et sine litteris fore iudeorum princeps causabantur.

[A-XIJ] **De spiritu prophetie, et monitis sancti[1] francisci.[2]**

Beatus igitur pater franciscus consolatione ac gratia spiritus sancti cottidie replebatur, omnique vigilantia et

9 H. inserts ac die. 10 Ox. inserts quo dicitur. 11 Ox. omits que.
12 Os. omits and inserts instead timens deum. 13 Ox. sancte quoque.
14 M. didisceret. 15 M. imitatio. 16 M. omits.
1 Ox. beati. 2 Os. adds ad fratres.

sollicitudine novos filios novis institutionibus informabat, sancte paupertatis, beate que[3] simplicitatis viam gressu indeclinabili eos edocens ambulare.

Quadam vero die cum domini misericordiam super impensis sibi beneficiis miraretur; et conversationis sue, suorumque processum[4] concupisceret sibi a domino indicari, locum orationis petiit, sicut et sepissime faciebat, ubi cum diu perseveraret cum timore et tremore dominatori[5] universe terre[6] assistens; et in amaritudine anime sue annos male expensos recogitaret, frequenter verbum illud replicans: deus, propitius esto mihi peccatori: quedam letitia indicibilis et suavitas maxima sensim cepit cordis eius intima superfundere.

Cepit quoque a semetipso deficere, compressisque affectibus ac tenebris effugatis, que timore peccati fuerant in corde suo concrete, infusa est sibi certitudo remissionis omnium delictorum; et fiducia exhibita est in gratiam respirandi.[7]

Raptus est deinde super se atque in quodam lumine totus absortus, dilatato mentis sinu, que futura erant, luculenter inspexit. Recedente denique suavitate illa cum lumine, spiritu innovatus, iam mutatus in alterum virum videbatur.

Sicque reversus, gaudenter dixit ad fratres: Confortamini, karissimi, et gaudete in domino, nec, quia pauci videmini, efficiamini tristes, nec vos deterreat mea, vel vestra simplicitas. Quoniam sicut mihi a domino in veritate ostensum est, in maximam[8] multitudinem faciet[9] vos[9] crescere[9] deus et usque ad fines orbis multipliciter dilatabit. Ad vestrum quoque profectum dicere cogor quod vidi, quod et utique magis silere liberet, si charitas me non cogeret vobis referre.

VISIO.

Vidi multitudinem magnam hominum ad nos[10] venientium[11] et in habitu sancte[2] conversationis beateque

---

[3] H. and W. sancteque. [4] Os. omits. [5] M. dominari. [6] Bol. universi.
[7] Bol. et fiducia in gratiam respirandi. [8] Os. faciet nos.
[9] Os. omits. [10] Bol. me. [11] Os. venientem. [12] Os. omits.

religionis regula nobiscum volentium conversari ; et ecce adhuc sonitus eorum est in auribus meis, euntium et redeuntium secundum obedientie sancte mandatum :[13] vidi [14] quasi vias ipsorum multitudine plenas ex [15] omni fere natione in hiis partibus convenire.

Veniunt francigene, festinant hispani, teuthonici et anglici currunt ; et aliarum linguarum diversarum accelerat maxima multitudo. Quod cum audissent fratres, repleti sunt [16] gaudio salutari sive propter gratiam, quam dominus deus [17] contulerat sancto suo, sive quia proximorum lucrum sitiebant ardenter, quos desiderabant ut salvi essent, in idipsum cottidie augmentari.

§ Et ait ad eos sanctus : Ut fideliter et devote, domino deo nostro super omnia dona [18] sua, fratres, gratias referamus ;[19] et ut sciatis qualiter cum presentibus et futuris sit fratribus conversandum,[20] futurorum processuum intelligite veritatem.

Inveniemus nunc in principio nostre conversionis poma quedam dulcia [21] et suavia nimium [22] ad edendum ; sed paulo post, quedam minoris suavitatis ac dulcedinis offerentur. Postremo vero quedam amaritudine plena dabuntur, quibus non poterimus vesci quoniam pre acerbitate sua erunt inesibilia [23] universis, licet quamdam exteriorem olentiam ac pulchritudinem representent. Et vere, sicut vobis locutus sum, in magnam gentem nos [24] dominus augmentabit. Sed ultimo sic eveniet, quemadmodum si homo iactet retia sua in mare, vel in aliquem lacum et concludat piscium multitudinem copiosam ; et cum omnes miserit in naviculam suam, pre multitudine omnes portare fastidiens eligat maiores et placentes in vasis suis, ceteros autem foras emittat.†

Hec omnia, que sanctus dei predixit, quanta veritate prefulgeant, quanta [25] se manifestatione aperiant, satis manifestum est considerantibus in spiritu veritatis. Ecce [26] quomodo spiritus prophetie requievit in sancto [27] Francisco.

---

[13] E. and L. visio. [14] Os. et vidi. [15] Os. de. [16] L. omits. [17] L. omits. § Omitted by H. [18] L. and Os. dicta. [19] Os. agamus. [20] Os. inserts per. [21] Os. dulcissima. [22] Os. omits. [23] H. invescibilia. [24] L. vos. † End of passage omitted by H. [25] H. inserts et. [26] H. omits Ecce . . . to end. [27] W. inserts fratre.

Quomodo misit eos binos per [1] mundum [2] et in brevi tempore iterum congregati sunt. [A-XIIJ]

Eodem quoque tempore quodam alio bono viro religionem intrante, ad octonarium numerum processerunt. Tunc beatus franciscus omnes ad se convocavit et plura eis de regno dei, de contemptu mundi, de abnegatione proprie voluntatis et proprii corporis subiectione pronuntians, binos illos in partes quatuor segregavit; et ait ad eos: [3] Ite, carissimi,[4] bini et [5] bini [5] per diversas partes orbis annuntiantes [6] hominibus pacem et penitentiam in remissionem peccatorum. Et estote patientes in tribulatione, securi quia propositum, et promissum suum dominus adimplebit.[7] Interrogantibus [8] humiliter respondete, persequentibus benedicite, vobis iniuriantibus [9] et calumniam [10] inferentibus [11] gratias agite, quia pro hiis nobis regnum preparatur eternum.

At illi, cum gaudio et letitia multa suscipientes obedientie sancte mandatum, coram sancto francisco supplices se prosternebant in terram. Ipse vero amplexans eos dulciter et devote dicebat singulis:—Iacta cogitatum tuum in domino et ipse te enutriet.—Hoc verbum dicebat,[12] quotiens ad obedientiam fratres aliquos transmittebat.

Tunc frater bernardus cum fratre egidio versus sanctum iacobum ter arripuit, sanctus franciscus vero cum uno socio aliam mundi elegit partem, reliqui quatuor incedentes bini per [13] partes reliquas tenuerunt.

Sed, modico tempore iam elapso, sanctus franciscus eos omnes videre desiderans, orabat dominum, qui congregat dispersos israel, ut eos congregare in brevi misericorditer dignaretur. Sicque factum est, ut in modico secundum desiderium suum absque humana vocatione gratias agente [14]

---

[1] H. and M. in. [2] H. and M. insert binos. [3] Os. illos.
[4] Bol. cautissimi. [5] Os. omits. [6] Os. annuntiantibus.
[7] Os. adimplevit. [8] M. and W. interrogantibusque.
[9] Os. injuriam. [10] H. calumpniantibus.
[11] H. omits. Ox referentibus. [12] M. insert singulis.
[13] Os. omits. [14] W. agentes.

deo pariter convenirent.[15] Convenientibus vero [16] in unum, de visione pii pastoris magna gaudia celebrant; et se sic uno convenisse desiderio admirantur.

Referunt deinde bona, que misericors dominus fecerat [17] eis; et si negligentes et ingrati aliquatenus extitissent, correctionem et disciplinam a sancto patre humiliter petunt et diligenter suscipiunt.[18] Sic enim consueverant facere semper, cum veniebant ad eum, nec ab ipso [19] cogitationem [20] minimam, vel primos [21] etiam [22] motus animi occultabant; et [23] cum omnia implevissent, que ipsis precepta erant, servos se inutiles reputabant. Sic enim totam illam primam beati francisci scholam puritatis spiritus presidebat,[24] ut, cum utilia, sancta et [25] iusta operari sciret,[26] de ipsis gaudere inaniter penitus ignoraret.[27]

Beatus vero pater nimia karitate filios suos amplectens, cepit eis suum aperire propositum; et que sibi dominus revelaverat, indicare. Statim autem [28] alii quatuor boni et ydonei viri appositi sunt ad eos et secuti sunt sanctum [29] dei.[29] Factus est proinde rumor magnus in populo et fama viri dei cepit longius dilatari. Erat certe illo in tempore sancto francisco et fratribus suis exultatio magna nimis et gaudium singulare, quando aliquis, quicumque ac [30] qualiscumque fidelis, dives, pauper, nobilis, ignobilis vilis, carus, prudens, simplex, clericus, idiota, laicus in populo christiano spiritu [31] dei ductus veniebat sancte religionis habitum suscepturus.

Erat etiam secularibus viris de omnibus admiratio multa et humilitatis exemplum, eos provocans ad emendatioris [32] vite viam et penitentiam peccatorum. Nulla ignobilitas, nulla paupertatis infirmitas obsistebat, quin edificarentur in omni [33] opere Dei, quos volebat edificare Deus, qui esse cum mundo abiectis et simplicibus delectatur.

---

15 Os. convenerunt. 16 Os. autem eis. 17 Os. inserts cum.
18 M., Ox. and W. PERFECTA CONVERSIO. 19 Os. omits.
20 Os. cogitatione. 21 Os. primus. 22 H. et.
23 Os. omits et cum . . . reputabant. 24 E., M. and W. possidebat.
25 Ox. omits. 26 H. scierent. 27 H ignorarent. 28 P. omits.
29 M. deum. 30 L. aut. 31 L. spiritus. 32 Os. emendationis.
33 H. and L. omit.

Quomodo primo regulam scripserit, undecim habens fratres; et quomodo dominus papa innocentius[1] confirmavit; et de visione arboris.[2] [A-XIII]

Videns[3] beatus[4] franciscus, quod dominus deus cottidie augeret, numerum[5] in idipsum, scripsit sibi et fratribus suis habitis et futuris, simpliciter et paucis verbis vite formam et regulam, sancti evangelii precipue sermonibus utens, ad cuius perfectionem solummodo inhiabat. Pauca tamen alia inseruit, que omnino ad conversationis[6] sancte usum necessario iminebant.[7] Venit proinde romam cum omnibus dictis fratribus, desiderans nimium sibi a domino papa innocentio tertio,[8] que scripserat, confirmari.

Erat tunc temporis rome venerabilis assisii[9] natus[9] episcopus nomine Guido, qui sanctum franciscum et omnes[10] fratres[11] in[12] omnibus honorabat et speciali venerabatur dilectione.

Cumque vidisset sanctum franciscum et fratres eius, causam nesciens, ipsorum[13] adventum graviter tulit. Timebat enim, ne patriam propriam vellent deserere, in qua dominus per servos suos iam[14] ceperat maxima[15] operari. Gaudebat plurimum tantos viros in suo episcopatu habere, de quorum vita et moribus maxime presumebat. Sed audita causa et eorum intellecto proposito, gavisus est in Domino valde, spondens eis[16] ad hoc[17] dare consilium et subsidium[18] ferre.[18]

Accessit preterea sanctus franciscus ad reverendum dominum episcopum sabinensem[19] nomine iohanem de sancto paulo, qui inter alios romane curie principes et maiores, videbatur terrena despicere et amare celestia. Qui eum benigne atque charitative suscipiens ipsius propositum et voluntatem plurimum commendavit. Verum quia homo erat providus et discretus, cepit eum de multis interrogare

---

[1] L. inserts tertius. [2] Ox. adds in somnis. [3] H. adds autem. [4] Os. frater. [5] Ox. suorum. [6] H. conversionis. [7] Bol. innuebat. [8] P. and Ox. iij. [9] W. and Ox. assisinatus. Os. assignatus. [10] Os. omits. [11] Os. adds ejus. [12] Os. omits in omnibus . . . frater ejus. [13] Os. adds et. [14] Os. mira. [15] Os. omits. [16] P. ei. [17] W. huc. [18] Bol. presidium fore. [19] H. sapientem.

et ut ad vitam monasticam,[20] seu[21] heremiticam diverteret, suadebat. At sanctus Franciscus suasionem eius humiliter, prout poterat, recusabat; non per suasa despiciendo, sed alia pie affectando altiori desiderio ferebatur. Mirabatur dominus ille fervorem ipsius;[22] et[23] timens ne a tanto proposito resiliret, ei planiora[24] itinera ostendebat.

Tandem eius constantia[25] victus, precibus adquievit; et coram domino papa studuit eius negotia de cetero promovere. Preerat tunc temporis ecclesie dei dominus innocentius papa tertius,[26] vir[27] gloriosus, doctrina quoque[28] affluentissimus, sermone clarissimus, zelo iustitie fervens[29] in[29] hiis,[29] que[29] christiane[30] fidei cultus causa[31] poscebat.

Hic cum virorum Dei votum agnovisset, discretione previa petitioni eorum assensum prebuit et effectu prosequente complevit atque de plurimis exhortans eos et monens benedixit sancto francisco et fratribus[32] eius, dixitque eis: Ite cum domino, fratres et prout vobis dominus inspirare dignabitur, omnibus[33] penitentiam predicate. Cum enim omnipotens dominus vos numero multiplicabit et gratia, ad me cum gaudio referetis; et ego vobis hiis plura concedam et securius maiora committam.[34] Vere dominus erat[35] cum sancto[36] francisco, quocumque pergebat, eum revelationibus letificans et beneficiis exhortans.

Visio, nam cum nocte quadam se sopori dedisset, visum est sibi[37] per quamdam viam ambulare,[38] iuxta quam arbor magne proceritatis stabat. Arbor illa pulchra,[39] fortis, grossa et alta nimis.

Factum est autem, dum[40] appropinquaret ad eam et sub ea stans, eius pulchritudinem et altitudinem miraretur[41] subito ipse sanctus ad tantam devenit altitudinem, ut cacumen arboris tangeret, eamque manu[42] capiens facillime inclinaret ad terram.[43] Et revera sic actum est, cum dominus innocentius arbor in mundo excelsior et sublimior, eius petitioni; et voluntati se tam benignissime inclinavit.

---

20 M. monachiam. W. manasticam. 21 L. sive. 22 Os. illius.
23 H., M. and W. omit et and add here ei planiora itinera ostendebat.
24 Os. adds ita. 25 M. constancie. 26 L. iij. 27 Ox. ut.
28 Os. omits. 29 Bol. omits. 30 Bol. cum. Os. bone.
31 Bol. eam. 32 Ox. fratribusque. 33 Ox. hominibus.
34 E. VISIO. 35 H. ibat. 36 M. and P. domino. 37 Os ei quod.
38 Os. ambularet. 39 W. and Os. add et. 40 Os. cum.
41 L. intueretur. 42 Os. manibus. 43 L. and W. terras.

De reditu ipsius ab urbe roma in vallem spoletanam; et de mora ipsius per viam. [A-XV]

Sanctus francisus cum fratribus suis de munere ac [1] gratia tanti patris et [2] domini plurimum exultans gratias egit omnipotenti deo, qui ponit [3] humiles in sublimi et merentes erigit sospitate. Statimque venit visitare limina beati Petri; et oratione completa, egressus ex urbe, versus vallem spoletanam iter arripiens cum sociis est profectus.

Conferebant ad invicem, dum sic irent, quanta et qualia eis clementissimus deus dona contulerit, qualiter a vicario christi, domino et patre universe christiane nationis gratissime sunt recepti. Qualiter etiam monita et [4] precepta ipsius [5] adimplere valerent.[6] Qualiter [7] regulam quam susceperant possent sincere servare ac indeclinabiliter custodire. Qualiter in omni sanctitate et religione coram altissimo ambularent; qualiter denique vita et mores [8] ipsorum per incrementa sanctarum virtutum forent proximis ad exemplum.

Cumque novi Christi discipuli de huiusmodi sufficienter in schola humilitatis disputassent, dies multum ascendit et hora preteriit. Pervenerant tunc ad desertum locum nimium [9] pre lassitudine fatigati itineris et esurientes, refectionem aliquam invenire non poterant, eo quod locus ille ab hominum [9] habitatione valde remotus est.[10] Statimque, divina gratia procurante, occurrit eis homo afferens in manu panem [11] deditque ipsis et abiit.

Ipsi vero non cognoscentes eum, mirati sunt in cordibus suis [12] et ut magis de misericordia divina [13] confiderent alter alterum admonebat.[14] Sumptoque cibo et ex ipso non modicum confortati, venientes ad quemdam locum prope civitatem ortensem,[15] ibidem fere per dies quindecim sunt morati,[16] aliqui eorum intrantes civitatem acquirebant necessaria victus et modicum illud, quod acquirere poterant ostiatim, ad fratres alios deportantes, cum gratiarum actione ac letitia cordis pariter manducabant.

---

1 Os. et. 2 Os. ac. 3 Os. posuit. 4 Os. ac. 5 Os. ejus.
6 Os. valeant. 7 H. quomodo. 8 Os. moribus. 9 Ox. omnium.
10 P., Ox. and L. erat. 11 L. panes. 12 M. omits.
13 Os. dei. 14 Ox. commonebat. 15 H. ostiensem. 16 Os. adds et.

Si quid vero residuum erat, quoniam [17] alicui dare non poterant, recondebant illud in quodam sepulchro, quod aliquando conservaverat corpora mortuorum, ut idem iterum manducarent. Locus ille desertus erat atque [18] relictus et aut rarorum,[19] aut nullorum [20] frequentabatur accessu.

LETA [21] PAUPERTAS.

Erat eis exultatio magna, cum nichil viderent vel haberent, quod eos posset vane, seu carnaliter delectare. Ceperunt propterea cum sancta paupertate ibidem habere commercium; et in defectu omnium, que sunt mundi,[22] nimium consolati disponebant, sicut ibi erant, ei ubique perpetuo adherere. Et quia, deposita omni sollicitudine terrenorum, sola eos divina consolatio delectabat, statuunt et confirmant [23] nullis tribulationibus agitati, nullis impulsi tentationibus ab eius amplexibus resilire.

Sed licet ipsius loci amenitas, que ad corrumpendum verum vigorem animi non mediocriter potest,[24] eorum non detineret affectus, ne saltem longioris more assiduitas vel solum exterius [25] eis aliquid proprietatis innecteret, loco ipso relicto, sequentes felicem patrem, vallem spoletanam tunc temporis intraverunt. Conferebant pariter viri cultores justitie, utrum inter homines conversari deberent, non [26] ad loca solitaria se conferrent.[27] Sed sanctus franciscus, qui non de industria propria confidebat, sed oratione sancta omnia preveniebat negotia, elegit non sibi vivere soli sed ei qui pro omnibus mortuus est, sciens se ad hoc missum, ut Deo animas lucraretur, quas diabolus auferre conabatur.

[A-XVJ] **De fama beati [1] francisci et [2] conversione multorum ad deum; et quomodo ordo vocatus est fratrum minorum; et qualiter religionem [3] intrantes beatus franciscus informabat.**

Circuibat proinde fortissimus miles christi franciscus civitates, et castella non in persuasibilibus humane sapientie

---

[17] Os. quando. [18] Os. et. [19] Os. raro. [20] Os. nullo.
[21] M. VERA [22] L. omits. [23] Os. confirmatione.
[24] Ox. and W. posset. [25] Os. omits. [26] L. and W. an.
[27] L. and W. conferre.
[1] Ox. sancti. [2] Ox. adds de. [3] L. ordinem.

verbis, sed in doctrina et virtute spiritus, annuntians regnum dei, predicans pacem, docens salutem et penitentiam in remissionem peccatorum.[4] Erat in omnibus fiducialius, agens ex auctoritate apostolica sibi concessa, nullis utens adulationibus, nullis seductoriis blandimentis.[5]

Nesciebat aliquorum culpas palpare, sed pungere, nec vitam fovere peccantium, sed aspera increpatione percutere, quoniam sibi primo suaserat opere quod verbis aliis suadebat; et non timens reprehensorem, veritatem fidelissime[6] loquebatur ita, etiam ut litteratissimi viri gloria et dignitate pollentes[7] eius mirarentur sermones et timore utili eius presentia[8] terrerentur. Currebant viri currebant et femine, festinabant clerici, accelerabant religiosi, ut viderent et audirent sanctum dei, qui homo alterius seculi omnibus videbatur.

Omnis etas, omnisque sexus properabat cernere mirabilia, que noviter dominus per servum suum operabatur in mundo. Videbatur certe, tempore illo, sive[9] per presentiam sancti[10] francisci, sive per famam quedam nova lux e[11] celo missa in terris, fugans universam tenebrarum caliginem, que pene totam sic occupaverat regionem, ut vix aliquis sciret quo foret pergendum. Sic enim alta[12] profunditas oblivionis dei et negligentie sopor mandatorum eius fere omnes presserat,[13] ut vix excitari a veteribus et[14] inveteratis malis aliquatenus paterentur.

Radiabat velud stella fulgens in caligine noctis et quasi mane expansum super tenebras. Sicque factum est, ut in brevi totius provincie facies sit immutata; et letiori vultu appareret, ubique deposita pristina feditate.[15] Fugata est prior ariditas et seges in squallenti[16] campo cito surrexit. Cepit etiam inculta vinea germinare germen odoris Domini et productis ex se floribus suavitatis, fructus honoris[17] et honestatis pariter parturivit. Resonabat ubique gratiarum actio[18] et vox laudis ita, ut multi, secularibus curis abiectis, in vita et doctrina beatissimi patris francisci, suimet reciperent notitiam; et[19] ad creatoris[20] amorem, et reverentiam aspirarent.

---

[4] H. SINCERE PREDICATIO. [5] W. SINCERE PREDICATIO.
[6] H. confidentissime. Os. and W. fidentissime. [7] Os. prepollentes.
[8] Os. premora. [9] Ox. seu. [10] Os. beati.
[11] L. and M. de. Os. omits. [12] Os. altera. [13] Os. oppresserat.
[14] Os. ut. [15] L. feritate. [16] Os. suum. [17] L. odoris.
[18] M. omits. [19] M. omits. [20] H. adds sui.

Ceperunt multi de populo nobiles et ignobiles, clerici et laici divina inspiratione compuncti ad sanctum Franciscum accedere, cupientes sub eius disciplina et magisterio perpetuo militare. Quos omnes sanctus dei velud celestis gratie rivus uberrimus carismatum ymbribus rigans, agrum cordis ipsorum virtutum floribus exornabat.

Egregius nempe[21] artifex, ad cuius formam, regulam et doctrinam efferendo[22] preconio in utroque sexu Christi renovatur Ecclesia; et trina triumphat militia salvandorum. Omnibus quoque tribuebat normam vite ac salutis viam in omni gradu veraciter demonstrabat. Sed de ordine, quem charitate pariter et professione assumpsit et tenuit precipue sermo in manibus est. Quid enim? ordinem fratrum minorum primitus ipse plantavit et ea scilicet occasione hoc ei nomen imposuit; cum nempe sic in regula scriberetur. Et sint minores. Ad huius sermonis prolationem ea quidem hora, volo, inquit, ordo fratrum minorum fraternitas hec vocetur.

HUMILITAS.

Et vere minores, qui omnibus subditi existentes semper querebant locum vilitatis et officium exercere; et in quo quedam[23] fore[24] iniuria videretur,[25] ut[26] sic in solido[27] vere humilitatis fundari mereruntur ut felici dispositione in eis consurgeret omnium virtutum fabrica spiritalis.[28] Revera super constantie fundamentum charitatis[29] nobilis[30] structura surrexit, in qua vivi lapides ex omnibus mundi partibus coacervati edificati sunt in habitaculum spiritus sancti.

O quanto charitatis ardore flagrabant novi christi discipuli! Quantus in eis pie societatis vigebat amor! Cum enim alicubi pariter[31] convenirent, vel in via ut moris est, sibi invicem obviarent, ibi spiculum[32] spiritalis resultabat amoris super omnem amorem vere dilectionis seminarium spargens.

Quid illud?[33] Casti amplexus, suaves affectus, osculum sanctum, dulce colloquium, risus modestus, aspectus iucundus, oculus simplex, amimus supplex, lingua placabilis, responsio

---

[21] Os., Ox. and W. nanque. [22] L. offerendo. [23] Ox. adds que.
[24] Os. fere. [25] Ox. viderentur. [26] Os. et.
[27] Os. solio. [28] W. KARITAS. [29] E., H., M. and P. caritas.
[30] E., M. and P. nobili. [31] Os. omits. [32] L. speculum.
[33] W. illudum.

mollis, idem propositum, promptum obseqium et indefessa manus. Et quidem cum cuncta terrena despicerent et se ipsos nunquam amore privato diligerent, totius amoris affectum in comuni refundentes se ipsos dare in pretium satagebant, ut fraterne necessitati pariter[34] subvenirent. Desiderabiliter[35] conveniebant, delectabilius simul erant; sed gravis erat utrinque separatio socialis, amarum divortium, acerba disiunctio;[36] sed nichil sancte obedientie preceptis audebant preponere.[37] Obedientissimi milites, qui antequam perficerentur obedientie verbum, se[38] ad exequendum imperium preparabant, nichil scientes discernere in preceptis[39] ad queque iniuncta, omni contradictione remota, quasi precipites concurrebant.

PAUPERTAS.[40]

Paupertatis sanctissime[41] sectatores quia nichil habebant, nichil amabant, nichil proinde perdere verebantur. Sola tunica erant contenti, repetiata quandoque intus et foris. Nullus in ea cultus, sed despectus multus et vilitas apparebat, ut in ea crucifixi mundo penitus viderentur. Fune succincti femoralia vilia gestabant. Et in hiis omnibus permanere, nichilque amplius habere propositum pium habebant.[42] Securi propterea[43] erant ubique, nullo timore suspensi, nulla cura distracti sine omni sollicitudine diem crastinum expectabant, nec de serotino utique hospitio in magno frequenter itineris[44] discrimine positi anxiabantur.

Nam cum[45] sepe in maximis[46] frigoribus[46] necessario carerent hospitio, clybanus recolligebat eos, vel certe in criptis, seu speluncis humiliter noctibus latitabant.

Diebus[47] vero manibus propriis, qui noverant, laborabant, existentes in domibus leprosorum, vel in aliis locis honestis[48] servientes omnibus humiliter et devote.

Nullum officium exercere volebant, de quo posset scandalum exoriri[49] sed semper sancta et justa honesta et utilia operantes, omnes, cum quibus conversabantur, ad humilitatis exemplum et patientiam, provocabant.[50] Ita eos

---

34 Os. omits. 35 L. inserts convenierent. 36 Ox. distinctio.
37 W. OBEDIENTIA. 38 Os. omits. 39 L. precepti.
40 L. OMITS. 41 Os. sanctissimi. 42 H. and M. SECURITAS.
43 H. preterea. 44 Os. omits. 45 M. omits. 46 W. maximo frigore.
47 H., M. and W. EXERCITIUM. 48 Os. inhonestis.
49 Os. eis oriri. 50 H. and W. PACIENCIA.

virtus patientie circumdederat,[51] ut quererent potius ibi esse, ubi persecutionem suorum corporum paterentur, quam ubi possent, sanctitate ipsorum cognita, vel laudata, mundi favoribus sublevari.

Nam multotiens obbrobria passi, contumeliis affecti, denudati, verberati, ligati, carcerati, nullius patrocinio se tuentes cuncta sic viriliter[52] sustinebant, ut in ore ipsorum nonnisi sola vox laudis et gratiarum actio resonaret.[53] Vix, vel nunquam a laude dei et oratione cessabant, sed continua discussione quicquid egerant recolligentes, pro bene actis gratias deo, pro neglectis et incaute commissis, gemitus et lacrimas persolvebant.

Relictos[54] a deo se fore putabant, si non se in spiritu devotionis solita pietate iugiter cognoscerent visitari. Cum enim orationibus incumbere vellent, ne ipsos arriperet sompnus, aliquo[55] adminiculo[56] tenebantur. Aliqui suspensis[57] funibus[58] fulciebantur[59] ne per somni surreptionem oratio turbaretur. Aliqui se instrumentis ferreis circumdabant, aliqui vero ligneis ergastulis se cingebant.[60]

Si quando ciborum copia,[61] vel potus, ut assolet, eorum sobrietas turbaretur, vel itineris lassitudine necessitatis metas vel in modico pertransirent, multorum dierum abstinentia se acerbissime cruciabant.[62] Tanta denique maceratione incentiva carnis reprimere satagebant, ut in frigidissima glacie non abhorrerent sepius se nudare ac totum corpus spinarum aculeis compungentes effusione sanguinis irrigare.[63] Ita enim omnia terrena strenuissime contemnebant, ut extrema[64] vite necessaria vix recipere paterentur; et tam longa consuetudine a corporea consolatione disiuncti queque aspera non timerent.[65]

In hiis omnibus pacem et mansuetudinem cum omnibus sequebantur; et pudica semper et pacifica operantes summo studio cuncta scandala devitabant. Vix enim tempore necessario loquebantur, nec de ipsorum ore scurrile, aut otiosum quippiam procedebat, ut in omni vita et conversatione

---

51 L. circumdaverat. H. and Os. circumdarat. 52 Ox. utiliter.
53 H., M. and W. ORATIO. 54 Ox. derilictos. 55 L. alicuius.
56 H. aminiculo. L. veiculum. 57 M. suspensibus.
58 H. funiculis. M. funeribus. 59 M. fulciabantur.
60 H. and W. CARNIS MACERATIO. 61 Os. omits.
62 M. CARNIS MACERATIO. 63 H., M. and W. CONTEMPTUS.
64 Os. extreme. 65 H., M. and W. PAX.

ipsorum[66] nec[67] posset impudicum quid, vel inhonestum aliquatenus inveniri.[68] Actus eorum omnis disciplinatus, incessus omnis modestus. Sensus omnes ita mortificati[69] erant in eis, ut vix audire, seu videre, nisi[70] quod eorum intentionem exposceret,[71] paterentur. Defixis in terra[72] oculis, mente coelo herebant.

Nulla invidia, nulla malicia, nullus rancor, nulla oblocutio, nulla suspicio; amaritudo nulla in eis locum habebat, sed concordia multa, quies continua, gratiarum actio et vox laudis erat in eis. Hec sunt documenta pii patris, quibus non verbo[73] tantum et lingua, sed opere et veritate maxime novos filios informabat.

De mora ipsius apud rigum tortum; et de custodia paupertatis. [A-XVIJ]

Recolligebat se beatus franciscus cum ceteris iuxta civitatem assisii in loco, qui dicitur Rigus tortus. Quo in loco tugurium quoddam relictum erat, sub cuius umbra vivebant magnarum et pulchrarum domuum[1] strenuissimi contemptores; et tuebantur se ibidem a turbinibus pluviarum. Nam, ut ait sanctus, citius de tugurio, quam de palatio in celum ascenditur. Conversabantur in eodem loco cum beato patre filii et fratres omnes in labore multo, et inopia universarum rerum, sepissime omni panis solatio destituti, solis contenti rapis, quas per planiciem assisii huc, atque illuc in angustia mendicabant. Locus ille tam angustissimus erat, ut in eo sedere,[2] aut quiescere vix valerent.

Nullum pro hiis murmur resonat, nulla querimonia, sed corde placido, mens plena gaudio conservat patientiam. Sanctus franciscus cottidianam, immo continuam sui et suorum inquisitionem diligentissime faciebat; et nil in eis residere patiens lubricum, ab ipsorum cordibus omnem negligentiam abigebat.[3] Rigidus in disciplina, super custodiam suam erat vigilans omni hora. Nam si qua, ut assolet, carnis temptatio eum quandoque pulsaret, in quadam fovea

---

66 Ox. eorum. 67 Os. omits. 68 M. and W. MORUM HONESTAS.
69 P. inserts ita. 70 L. nichil. 71 Os. exposcent.
72 W. terram. 73 H. and L. verbis.
1 Os. domorum. 2 Os. desidere. 3 M. and W. RIGOR DISCIPLINE.

glacie plena, cum hiems existeret,[4] se mergebat, in ea tamdiu persistens, quoadusque carnalis omnis recederet corruptela.

Et quidem tante mortificationis exemplum ceteri ferventissime sequebantur. Docebat eos, non solum mortificare vicia[5] et carnis incentiva reprimere, verum etiam et ipsos exteriores sensus, per quos mors intrat ad animam.

Quoniam cum, illo tempore, Otto[6] imperator ad suscipiendam coronam terreni imperii, per partes illas cum magno strepitu et pompa transiret, sanctissimus pater cum reliquis iuxta viam ipsius transitus in predicto existens tugurio nec ad videndum foras exivit, nec aliquem respicere pertulit preter unum, qui constantissime illi annuntiaret, gloriam hanc sibi tempore modico duraturam. Erat enim gloriosus[7] sanctus secum habitans et deambulans in latitudine cordis sui in[8] se dignum deo habitaculum preparabat;[9] et ideo aures eius non rapiebat clamor exterior, nec vox aliqua excutere poterat, seu interrumpere ingens negotium, quod habebat in manibus.

Apostolica in eo vigebat auctororitas; et ideo regibus et principibus adulari penitus recusabat; dabat semper sancte simplicitati operam, nec sinebat locum angustum cordis latitudinem impedire. Scribebat propterea nomina fratrum per tigna domicilii, ut unusquisque orare volens, aut quiescere, recognosceret[10] locum suum et ne angusta[11] loci modicitas mentis silentium perturbaret.

Cumque ibidem morarentur, accidit, ut die quadam quidam asinum ducens deveniret[12] ad umbraculum, in quo vir dei cum sociis morabatur; et ne pateretur repulsam, adhortans asinum suum ad ingrediendum locutus est verbum hoc franciscus vade intus, quia loco huic benefaciemus. Quod verbum sanctus audiens graviter tulit, illius viri cognoscens intentionem.[13] Putabat enim ille, ipsos ibidem morari velle ad augendum locum et ut domum domui copularent. Statimque sanctus franciscus egrediens inde, relicto tugurio illo propter rustici verbum, transtulit se ad locum alium non longe ab illo, qui portiuncula dicitur,[14] ubi, sicut supra dictum est, ecclesia sancte marie ab ipso diu ante fuerat reparata. Nichil volebat proprietatis habere, ut omnia posset in plenius Domino possidere.

---

4 Os. erat. 5 L. vitam. 6 P. Oddo. 7 E. gloriosissimus.
8 Os. ut. 9 Os. prepararet. 10 Os. recognoscebat.
11 M. angusti. 12 Os. adveniret.
13 H., M. and W. PROPRIETATIS ABIECTIO. 14 M. vocabatur.

Quomodo beatus Franciscus docuit fratres orare; et de obedientia et puritate fratrum. [A-XVIIJ]

Deprecati sunt eum fratres tempore illo, ut doceret eos orare, quoniam in simplicitate spiritus ambulantes adhuc ecclesiasticum officium [1] ignorabant. Quibus ipse ait: Cum orabitis, dicite Pater noster et adoramus te christe et ad omnes ecclesias tuas, que sunt in universo mundo; et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum.

Hoc autem ipsi fratres pii magistri discipuli summa cum diligentia observare curabant.[2] Quia non ea tantum, que beatus pater franciscus dicebat eis fraterno consilio, seu paterno imperio, verum etiam si ea que cogitabat, vel meditabatur ipse, aliquo scire possent indicio, studebant efficacissime adimplere. Dicebat enim eis ipse beatus pater, veram obedientiam fore non solum prolatam, sed excogitatam, non solum imperatam, sed desideratam; hoc est, si frater fratris prelati subditus non solum audiat vocem, sed comprehendat voluntatem, statim ad obedientiam totum se debet colligere ac facere quod eum velle signo aliquo comprehendet.[3]

In quocumque propterea [4] loco aliqua ecclesia constructa foret etiamsi [5] presentes non [6] erant,[7] tantum possent eam utcumque cernere de remotis, inclinabant se versus eam proni super terram et inclinato utroque homine, adorabant omnipotentem dicentes: Adoramus te christe et [8] ad omnes ecclesias tuas; sicut eos docuerat sanctus pater. Et, quod non minus est [9] admirandum,[10] ubicumque crucem, vel crucis signum intuebantur, sive [11] in terra, sive [11] in pariete, sive [11] in arboribus, [12] sive [11] in sepibus viarum, faciebant hoc idem.

SANCTA SIMPLICITAS.[13]

Sic enim eos repleverat sancta simplicitas, sic eos innocentia vite docebat, sic eos cordis puritas possidebat, ut

---

1 Os. ordinem. 2 H. and W. VERA OBEDIENTIA.
3 L. comprehenderet. Os. and Ox. comprehenderit. W. comprehendit.
4 W. preterea. 5 H. and Ox. etsi. 6 H. and W. erant.
7 L. and W. add et. 8 Os. adds benedicamus tibi.
9 L. and W. omit. 10 Os. omits. 11 Ox. and W. seu.
12 Ox. arbore. 13 L. OMITS.

duplicitatem animi penitus ignorarent. Quia sicut una fides, ita unus spiritus erat in eis, una voluntas, una karitas, animorum coherentia, semper morum concordia, virtutum cultus, conformitas menti et pietas actionum.

Nam dum cuidam sacerdoti ex secularibus, qui meritis [14] valde infamis [15] erat et enormitate scelerum ab omnibus contemnendus confiterentur sepe peccata sua et per multos eis innotuisset illius [16] nequitia,[17] nullomodo tamen credere voluerunt, nec propterea obmiserunt [18] peccata sua ei solito confiteri, nec debitam impendere reverentiam. Et quidem cum ipse, vel alius sacerdos cuidam e fratribus quadam die dixisset, vide, frater, ne sis hypocrita, statim propter sacerdotis [19] verbum credidit se frater ille ypocritam esse, propter quod [20] die, ac nocte lamentabatur nimio dolore affectus. Querentibus autem ab eo fratribus, quid sibi vellet tanta mestitia et tam insuetus [21] meror, respondit dicens: Sacerdos quidam [22] tale verbum mihi locutus est, de quo tanto dolore afficior, quod vix possum aliud cogitare. Consolabantur eum fratres et ne sic crederet, hortabantur. Quibus ipse dicebat: Quid est quod dicite [23] fratres? Sacerdos est, qui locutus est verbum hoc. Potest ne mentiri sacerdos? Cum ergo sacerdos non mentiatur, necesse igitur [24] est, ut quod locutus est verum esse credamus. Sicque diu in hac simplicitate perdurans, ad [25] verbis tandem patris beatissimi acquievit, qui ei verbum, sacerdotis exposuit et eius intentionem sagaciter excusavit. Vix aliqui fratrum tanta posset mentis inesse turbatio, quod [26] ad eius ignitum eloquium non discederet omne nubilum, rediretque serenum.

[A-XVIII J] **De curru igneo; et de notitia absentium, quam beatus franciscus habebat.**

Ambulantes coram deo simpliciter et coram hominibus confidenter, meruerunt tunc temporis fratres divina revelatione letificari. Dum enim igne spiritus sancti succensi non solum constitutis horis, neque [1] etiam [2] qualibus hora,[3] cum parum

---

[14] Ox. merito. [15] M. infamus. [16] L., Os. and Ox. omit.
[17] Ox. adds sua. [18] W. demiserent. [19] Os. omits.
[20] Os. que. [21] M. mansuetus. [22] Os. adds mihi. [23] W. dicitis.
[24] Os. and W. omit. [25] M., Os. and P. omit. [26] Os. quin.
[1] Os. rerum. [2] H. igitur. [3] Ox. horis.

eos terrena sollicitudo, vel molesta curarum anxietas occuparet, pater noster in melodia spiritus voce supplici decantarent, beatissimus pater franciscus nocte quadam se ab eis corpore[4] absentavit; et ecce, fere media noctis hora quibusdam e fratribus quiescentibus, quibusdam vero in silentio affectuose orantibus, per ostium[5] domus currus igneus splendidissimus intrans bis et ter, huc atque illuc, per domicilium se convertit, supra quem globus maximus residebat, qui solis habens aspectum, noctem clarere fecit.

Obstupefacti sunt vigilantes, exterriti sunt dormientes; et non minus cordis senserunt, quam corporis claritatem. Convenientibus quoque in unum, ceperunt querere inter se quid hoc esset, sed ex vi et gratia tante lucis unius alteri erat conscientia manifesta.

PREROGATIVA.

Intellexerunt denique ac noverunt, animam sancti patris extitisse fulgore tam maxime radiantem, que ob precipue puritatis sue gratiam et magne pietatis in filios curam,[6] tanti muneris benedictionem a deo meruit obtinere. Et quidem manifestis inditiis[7] hoc probarant; et experti fuerant, occulta cordis eorum patrem sanctissimum non latere.

O quotiens, nullo docente homine, sed spiritu sancto revelante, absentium fratrum acta cognovit, occulta cordium aperuit, et conscientiam[8] exploravit! O quantos in sompnis admonuit, quibus et[9] agenda precepit, et non agenda prohibuit! O quantorum futura mala predixit, quorum presentia bona in facie videbantur! Sic et iniquitatum finem plurimorum presciens futuram in ipsis salutis gratiam nuntiavit. Immo si quis puritatis, et simplicitatis spiritu meruit illustrari, visionis eius modo ceteris inexperto consolatione potitus est singulari.[10] Referam unum inter alia, quod fidelibus testibus referentibus agnovi.

Cum tempore quodam frater ioannes de[11] florentia[11] esset a sancto francisco minister fratrum in provincia constitutus;[12] et capitulum fratrum in eadem provincia celebrasset, dominus

---

[4] M. omits. [5] L. hostiolum. [6] Ox. omits. [7] Os. adds sepius.
[8] H., Ox. and W. conscientias. [9] Ox. and W. omit.
[10] L. NARRATIO. [11] H. omits.
[12] Ox. adds et sic erat homo magni fervoris regularibus disciplinisi instructus et alios sibi commissos utiliter instruens.

deus solita pietate ostium sermonis ei aperuit et fratres omnes ad audiendum reddidit benevolos [13] et attentos. Erat inter eos frater unus sacerdos fama clarus, sed clarior vita monaldus nomine, cuius virtus in humilitate fundata oratione frequenti adiuta scuto patientie servabatur.

Intererat etiam illi capitulo frater antonius, cuius dominus aperuit sensum, ut intelligeret scripturas et super mel et favum de iesu verba dulcia eructaret in populo universo. Qui cum fratribus ferventissime [14] ac [15] devotissime [15] predicaret hoc scilicet verbum Iesus Nazarenus Rex Iudeorum, dictus frater monaldus [16] respexit ad ostium domus, [17] in qua erant fratres pariter congregati et vidit ibi [18] corporeis oculis beatum franciscum [19] in ere sublevatum extenis velut in cruce manibus benedicentem fratres. Repleti quoque videbantur omnes consolatione spiritus sancti, et de concepto salutis gaudio satis credibile fuit eis quod de visione, et presentia patris gloriosissimi audierunt.

OCCULTORUM [20] COGNITIO.

Quod vero alienorum cordium occulta cognoverit, inter multa, que multi sepius [21] sunt experti, unum, de quo nulla potest exoriri [22] dubitatio, in medium proferatur.

Frater quidam riccerius [23] nomine nobilis genere, sed nobilior moribus, amator dei et sui contemptor, cum pio spiritu ac voluntate plenissima duceretur, ut sancti patris francisci gratiam perfecte posset [24] assequi et habere, timebat valde, ne sanctus Franciscus eum occulto [25] aliquo [25] iudicio abhorreret et sic a gratia [26] dilectionis sue ipsum redderet alienum. Putabat frater ille, quoniam timoratus erat, quemcumque sanctus franciscus intima [27] charitate diligeret, dignum etiam fore divinam gratiam promereri, e regione vero cui non se benevolum ostenderet; et placatum arbitrabatur [28] eum iram superni iudicis incursurum. Hec autem dictus [29] frater volvebat in animo, hec secum frequenter tacitus loquebatur, nulli prorsus revelans sue cogitationis arcanum.

Ceterum cum die quadam beatus pater in cellula esset orans; et dictus frater solita cogitatione turbatus venisset ad

---

13 Os. adds ad audiendum. 14 Os. diligentissime. 15 M. omits.
16 Os. monachus. 17 E. PREROGATIVA. 18 Ox. sibi.
19 W. PREROGATIVA. 20 H. begins new Chapter here.
21 Ox. omits. 22 Os. and Ox. oriri. 23 Ox. Ricterius.
24 Ox. possit. 25 Os. occulte quodam. 26 L. gratiam.
27 Os. mutua. 28 Os. arbitraretur. 29 Os. supradictus.

locum, sanctus dei et[30] adventum eius cognovit et quod volvebat animo intellexit. Statim proinde fecit eum ad se vocari et dixit ad eum: Nulla te conturbet tentatio, fili,[31] nulla cogitatio[32] exacerbet, quoniam[33] carissimus mihi es; et inter precipue mihi caros mea dilectione ac familiaritate dignum te noveris. Securus ad me intra, quando volueris et de familiaritate sume facundiam.[34] Miratus est dictus frater admiratione permaxima; et exinde reverentior factus, quantum crevit in gratia dicti patris, tantum cepit in dei misericordia fiducialiter[35] dilatari.

Quam[36] egre, pater sancte, tuam debent absentiam ferre qui[37] omnino desperant in terris ultra[38] tui similem invenire. Juva, queso,[39] intercessione quos obvolutos cernis noxia labe peccati. Cum esses omnium iustorum spiritu iam repletus futura previdens et presentia sciens ut omnem iactantiam fugeres,[40] sancte[41] simplicitatis semper ymaginem preferebas. Sed ad superiora recurramus, historie ordinem requirentes.[42]

De custodia, qua super fratres vigilabat; et de contemptu sui et vera humilitate. [A-XX]

Reversus est vir beatissimus franciscus corporaliter ad fratres suos,[1] a quibus, sicut dictum est, nunquam spiritualiter recedebat, cauta, et diligenti examinatione omnium acta perquirens, felici semper curiositate in subdites ferebatur nichil impune relinquens si quid minus recti deprehenderet perpetratum.

Et[2] primo[3] quidem spiritualia vitia decernebat, deinde diiudicabat corporalia, ad ultimum extirpans occasiones omnes, que peccatis solent aditum aperire.

PAUPERTATIS CUSTODIA.

Omni studio, omni sollicitudine custodiebat sanctam; et dominam[4] paupertatem, non patiens, ne quando ad superflua perveniret, nec vasculum in domo aliquod residere, cum sine ipso utcumque posset extreme necessitatis evadere servitutem.

---

30 Os. omits. 31 Os. filii. 32 Os. adds te.
33 H. adds quam. 34 Bol., H., Os. and W. fiduciam.
35 H., Os., Ox. and W. fiducialius. 36 L. o quam. M. quantum.
37 L. quod. 38 Os. omits. 39 Os. quesumus. 40 M. fugens.
41 H. adds ab omnium. 42 Os. requirendo.
1 Os. omnes. 2 Os. omits. 3 W. Inprimo.
4 L. dominicam. Ox. divinam.

Impossibile namque fore, aiebat, satisfacere necessitati et voluptati [5] non obedire.

ABSTINENTIA.

Cocta cibaria vix, aut rarissime admittebat, admissa vero sepe aut conficiebat cinere, aut condimenti saporem aqua frigida extinguebat.[6]

O quotiens per [7] mundum [7] ambulans [7] ad predicandum evangelium dei, vocatus ad prandium, a magnis principibus qui eum miro venerabantur affectu, gustatis parumper carnibus [8] propter observantiam sancti evangelii, reliquum, quod comedere videbatur reponebat [9] in sinu, manu ori adducta, ne quis posset perpendere quod agebat. De potu vini quid dicam, cum nec ipsam aquam desiderio sitis [10] estuans ad sufficientiam bibere pateretur ?

SOMPNUS SOBRIUS.

Accubitum vero suum ubique receptus hospitio nullis sinebat stramentis, seu [11] vestibus operiri, sed nuda humus, tunicula interposita, nuda suscipiebat membra. Cum quandoque corpusculum suum sompni beneficio recrearet,[12] sepius sedens, nec aliter se deponens, dormitabat, pro cervicali ligno, vel lapide utens.

PERFECTUS SUI CONTEMPTUS.

Cum comedendi aliquid suscitaretur, [13] ut moris est, appetitus, vix acquiescebat illud postmodum manducare. Accidit namque quadam vice, cum infirmitate gravatus aliquantulum pullorum carnium [14] comedisset, resumptis utcumque corporis viribus, introivit assisii civitatem. Cumque pervenisset ad portam civitatis, precepit cuidam fratri qui cum eo erat, ut funem collo eius ligaret; et [15] sic [15] eum per totam civitatem traheret quasi latronem, voce preconis clamans et dicens : Ecce glutonem videte, qui impinguatus est carnibus gallinarum, quas, vobis ignorantibus, manducavit. Accurrebant proinde multi ad tam [16] ingens [16] spectaculum et ingeminatis suspiriis collacrimantes aiebant : Vae nobis miseris, quorum vita tota versatur in

---

5 Ox. voluntate. 6 E. and M. ABSTINENTIA.
7 Os. mundum perambulans. 8 Os. carnium.
9 H., Os. and Ox. deponebat. 10 Os. siti. 11 Os. vel.
12 E. PERFECTUS SUI CONTEMPTUS. 13 Os. and W. suscitaret.
14 Os. omits. 15 H. sicque. 16 Os. tantum.

sanguine et in luxuriis et ebrietatibus corda et corpora enutrimus. Sicque compuncti corde ad melioris vite statum tanto provocabantur exemplo.

Multa quoque in hunc modum sepissime faciebat, ut et se ipsum perfecte contemneret et ad honorem perpetuum ceteros invitaret. Factus erat sibi tamquam vas perditum, nullo timore, nulla sollicitudine pro corpore oneratus strenuissime obiiciebat[17] ipsum contumeliis, ne ipsius amore temporale aliquid concupiscere cogeretur. Verus sui contemptor omnes se ipsos contemnere verbo et exemplo utiliter instruebat.

MIRA HUMILITAS.

Quid enim? Magnificabatur ab omnibus; et laudabili iudicio efferebatur a cunctis, sed solus ipse se vilissimum reputabat, solus se ardentissime contemnebat. Sepe namque ab omnibus honoratus dolore nimio sauciabatur; et favorem humanum pro foribus arcens faciebat sibi e regione ab aliquo exprobari. Vocabat quoque ad se fratrem aliquem dicens ei: Per obedientiam tibi dico, ut mihi duriter injurieris et contra istorum mendacia vera loquaris. Cumque frater ille licet invitus eum rusticum, mercenarium et inutilem diceret,[18] subridens et applaudens plurimum respondebat: Benedicat tibi dominus, quia verissima loqueris, talia enim decet audire filium petri de bernardone;[19] sic[20] loquens nativitatis sue[21] primordia recolebat.[22] Nam ut se perfecte contemptibilem demonstraret et[23] vere confessionis exemplum ceteris exhiberet, cum in aliquo delinquebat, non erubescebat illud in[24] predicatione[24] coram omni populo confiteri.[25]

Immo si forte sinistra cogitatione de aliquo tangeretur, vel casu quoquam[26] invectionis emitteret verbum, statim cum omni humilitate illimet,[27] de quo sinistrum quidpiam cogitaverat vel dixerat, peccatum confitens, ab eo veniam postulabat.[28] Totius innocentie conscientia testis non sinebat eum quiescere, omni sollicitudine se custodiens, donec vulnus mentis mulcendo sanaret. In omni certe genere notabilium proficere, non prospici cupiebat, modis omnibus

---

17 Ox. adds se. 18 Os. dicet. 19 Os. Bernardo.
20 E. MIRACULUM. 21 Os., Ox. and W. add humilia.
22 Ox. NUDA ET PURA CONFESSIO. 23 L. and Os. add etiam.
24 Os. omits. 25 H. and W. MIRA ET VERA CONFESSIO.
26 Os. quodam. 27 Os. istimet. 28 Os. postulavit.

fugiens admirationem, ne unquam incurreret vanitatem. Heu nobis, quis[29] sic te amisimus, digne pater, totius beneficentie ac humilitatis exemplar. Iusto quippe iudicio amisimus quem habentes cognoscere non curavimus.

[A-XXI] **De desiderio, quo ad suscipiendum martirium ferebatur, hispaniam primo,[1] deinde syriam deambulans; et quomondo deus per eum de periculo nautas, multiplicatis cibariis, liberavit.[2]**

Amore divino fervens beatissimus pater franciscus studebat[3] semper ad fortia mittere manum; et dilatato corde viam mandatorum dei ambulans[4] perfectionis summam attingere cupiebat. Sexto namque conversionis sue anno sacri[5] martirii desiderio[6] maxime flagrans[7] ad predicandum fidem christianam et penitentiam saracenis et ceteris infidelibus ad partes syrie voluit transfretare. Qui cum navem quamdam,[8] ut illuc tenderet, intravisset;[9] et ventis contrariis flantibus, in partibus sclavonie cum ceteris navigantibus se invenit. Videns autem a tanto desiderio se fraudatum, modico temporis[10] facto intervallo, nautas quosdam anconam tendentes, ut eum secum ducerent exoravit,[11] quoniam eo[12] in anno vix ulla[13] navis[14] potuit ad[15] partes[15] syrie[15] transmeare. Verum illis hoc agere pertinacius recusantibus propter defectum expensarum, sanctus dei confidens plurimum[16] de domini bonitate navem latenter cum socio introivit. Adfuit divina providentia tunc quidem, omnibus ignorantibus, secum necessaria victus[17] ferens. Qui quemdam deum timentem de navi ad se vocavit et ait ad eum : Tolle tecum hec omnia ; et pauperibus hiis in navi latitantibus necessitatis tempore fideliter[18] exhibebis.

Sicque factum est, ut, cum tempestate nimia exorta per multos dies, laborantes in remigando cibaria omnia consumpsissent, sola pauperis francisci cibaria superessent.[19] Que[20] tantum divina gratia et virtute multiplicata sunt, ut, cum

---

29 E. and W. quid.
1 Os. omits. 2 H. illiberavit. 3 H. tendebat. 4 H. deambulans.
5 L. sacro. 6 H. omits. 7 Os. estuans vel. 8 L. quandam.
9 H., L. and Os. omit. 10 H. tempore. 11 H. exhortavit.
12 Os. eodem. 13 L. and Ox. illa. 14 Ox. omits.
15 E. and L. omit. 16 M. omits. 17 H. victe. 18 M. omits.
19 E., Ox. and W. MIRACULUM. 20 Os., Ox. and W. add in.

adhuc[21] plurimum dierum forent navigationis itinera, ex sui copia usque ad portum ancone omnium necessitatibus plenissime subvenirent. Videntes itaque naute se per servum dei franciscum maris pericula evasisse, gratias egerunt omnipotenti deo, qui semper in servis suis mirabilem et amabilem se ostendit.

Servus dei excelsi[22] franciscus, relinquens mare, terram deambulabat,[23] eamque verbi vomere scindens, seminans[24] semen vite, fructum proferens benedictum. Statim namque quamplures boni et ydonei viri, clerici et laici fugientes mundum et diabolum viriliter elidentes gratia et voluntate altissimi vita et proposito eum devote[25] secuti sunt.[26] Sed licet electissimorum fructuum evangelicus palmes copiam ex se producat, martirii tamen sublime propositum et desiderium ardens in eo nullo modo frigescit. Post non multum vero temporis versus marrochium iter arripuit, ut Miramamolino,[27] et complicibus[27] suis[28] evangelium christi predicaret.

Tanto namque desiderio ferebatur,[29] ut peregrinationis sue quandoque relinqueret comitem et ad exequendum propositum spiritu ebrius festinaret. Sed bonus Deus cui mei[30] et multorum sola benignitate[31] placuit recordari, cum[32] iam ivisset[33] usque[34] in hispaniam in faciem ei restitit ; et ne ultra procederet, egritudine[35] intentata[36] eum a[37] cepto[37] itinere revocavit. Revertente quoque ipso ad ecclesiam sancte[38] marie de portiuncula, tempore non multo post quidam litterati viri et quidam nobiles ei gratissime adheserunt.

SANCTA DISCRETIO.

Quos ipse, ut erat animo nobilissimus et discretus, honorifice atque digne[39] pertractans, quod suum erat unicuique piissime impendebat.

Revera discretione precipua preditus considerabat prudenter in omnibus cunctorum graduum dignitatem. Sed nondum[40] valet quiescere, quin[41] beatum impetum animi sui

---

21 H. omits. 22 L. excelsus. Os. omits.
23 H., L. and W. deambulat. 24 H., L. and Os. seminat.
25 Os. omits. 26 M., Ox. and W. MARTYRII FERVOR.
27 L. and Os. Miramalino. 28 M. omits.
29 L. fervebatur or servebatur. 30 H. omits.
31 M. and P. benignitate. Ox. bonitate. 32 Ox. cumque.
33 Os. venisset. 34 H. omits usque. 35 M. infirmitate.
36 Os. intenta. 37 H. ab incepto. 38 L. beate.
39 Os. benigne. 40 M. dum. 41 M. qui.

adhuc ferventius exequatur. Nam tertiodecimo anno conversionis sue ad partes syrie pergens, cum quotidie bella inter christianos et paganos fortia et dura ingruerent, assumpto secum socio, conspectibus soldani saracenorum se non timuit presentare.

MAGNANIMITAS.

Sed quis enarrare sufficiat, quanta coram eo mentis constantia consistebat, quanta illi virtute animi [42] loqueretur, quanta facundia et fiducia legi christiane,[43] insultantibus respondebat? Nam primo [44] quam ad soldanum accederet, captus a complicibus, contumeliis affectus, attritus verberibus non terretur,[45] comminatis suppliciis non veretur,[45] morte intentata, non expavescit.

Et licet quidem [46] a multis satis hostili [47] animo et mente aversa exprobatus fuisset a soldano tamen [48] honorifice plurimum susceptus est. Honorabat eum prout poterat; et oblatis muneribus multis, ad divitias mundi animum eius inflectere [49] conabatur. Sed cum vidisset eum strenuissime omnia velut [50] stercora contempnentem, admiratione maxima repletus est; et quasi virum omnibus dissimilem intuebatur eum, permotus valde verbis eius et eum libentissime audiebat. In omnibus hiis dominus ipsius desiderium [51] non implevit, prerogativam illi reservans gratie singularis.

[A-XXIJ] **De predicatione avium; et obedientia creaturarum.**

Interea dum, sicut dictum [1] est, multi appositi sunt ad fratres [2] beatissimus pater franciscus iter faciebat per vallem spoletanem. Qui ad locum quemdam applicuit prope mevanium, in quo diversi [3] generis congregata [4] erat [4] avium maxima [5] multitudo, columbarum vidilicet, cornicularum, et aliarum, que vulgo monacle [6] vocantur. Has cum vidisset beatissimus [7] servus dei franciscus, quia homo maximi

---

[42] Os. omits. [43] Os. adds legi. [44] Ox. prius.
[45] Ox. transposes terretur and veretur. [46] M. omits. [47] Os. omits.
[48] M. tandem. [49] Os. flectere. [50] Os. ut. [51] Os. adds eius.
[1] Os. omits. [2] Ox. adds et. [3] L. diversa. [4] Os. omits.
[5] Ox. omits.
[6] H. and M. monade. L. moriade. Os. and W. monedule. Ox. monecule. [7] L. beatus.

fervoris erat, magnum etiam circa inferiores et irrationabiles creaturas pietatis; atque dulcedinis gerens affectum alacriter cucurrit ad eas, in via sociis derelictis.

Cum autem satis prope iam esset, videns quod eum prestolarentur, ipsas more solito salutavit. Sed admirans non modicum quomodo aves non surrexissent in fugam, ut facere solent, ingenti repletus gaudio * humiliter deprecatus est eas, ut verbum dei deberent[8] audire; et inter plura, que locutus est eis, hoc[9] quoque adiunxit: Fratres mei volucres multum debetis laudare dominum[10] creatorem vestrum et ipsum diligere semper, qui dedit vobis plumas ad induendum, pennas ad volandum et quidquid necesse fuit vobis. Nobiles vos fecit deus inter creaturas; et in puritate aeris vobis contulit mansionem, quoniam cum nec[11] seminetis, nec metatis, ipse nihilominus sine omni vestra sollicitudine vos protegit et gubernat.

Ad hec avicule ille,† ut ipse dicebat et qui cum eo fuerant fratres, miro modo secundum naturam suam exultantes ceperunt extendere collum, protendere alas, aperire os et in illum respicere. Ipse vero transiens per medium illarum[12] ibat; et revertebatur cum tunica sua capita eorum[13] contingens et corpora. Benedixit denique ipsis;[14] et signo crucis facto licentiam tribuit, ut ad locum alium transvolarent. Beatus autem pater ibat cum sociis suis[15] per viam suam gaudens et gratias agebat deo, quem omnes creature confessione supplici[16] venerantur.

SANCTA SIMPLICITAS.

Cum esset iam[17] simplex gratia, non natura, cepit se de[18] negligentie[19] incusare, quod olim non predicaverit[20] avibus, postquam audirent tanta cum reverentia verbum dei. Sicque factum est, ut ab illo die cuncta volatilia,[21] cunctaque reptilia et etiam creaturas, que non sentiunt, ad laudem et amorem creatoris sollicitus hortaretur. Quoniam cottidie, invocato nomine salvatoris, propria experientia ipsarum obedientiam cognoscebat.[22]

---

* M. has part of margin gone. [8] L. decumbent.
[9] L. hec. [10] H., Os., Ox. and W. omit. [11] L. neque.
† M. margin gone to this point. [12] Os. earum.
[13] L., Ox. and W. earum. [14] Os. eis. [15] Ox. omits.
[16] Os. adds eum. [17] M. ita. [18] H., L., Os. and W. omit.
[19] H. diligentissime. L. and Os. omit. [20] Os. predicavit.
[21] L. and Os. add cuncta animalia. [22] M. HYRUNDINES.

Nam cum die quadam ad castrum [23] nomine albianum,[24] ut verbum dei proponeret, advenisset, ascendens in eminentiori loco spectandus [25] ab omnibus,[26] cepit silentium postulare. Silentibus vero cunctis et reverenter astantibus, hirundines quamplures garrientes et perstrepentes multum nidificabant in eodem loco.[27] Quibus garrientibus, quia beatus franciscus ab hominibus [28] audiri non poterat, avibus locutus est dicens: [29] Sorores mee hirundines, iam tempus est, ut loquar et [30] ego, quia vos usque modo satis dixistis. Audite verbum domini et estote in silentio et quiete, donec sermo [31] domini compleatur. [32, 33] At [34] ipse [35] avicule, stupentibus et mirantibus,[36] qui assistebant, statim conticuerunt, nec mote sunt de loco illo, quoadusque predicatio finiretur. Illi ergo viri cum vidissent hoc signum, repleti sunt admiratione maxima dicentes: Vere hic homo sanctus est et amicus altissimi. Et festinabant devotione maxima [37] vel eius saltem contingere vestimenta, laudantes et benedicentes dominum.[38] Et [39] mirum certe, cum ipse irrationales [40] creature ipsius erga se affectum pietatis [41] cognoscerent et amorem dulcissimum presentarent.

LEPUSCULUS.[42]

Nam cum tempore quodam apud * castrum grecii moraretur, lepusculus unus, captus laqueo, a fratre [43] quodam vivus apportatus est ei, quem videns vir beatissimus, pietate commotus ait: Frater lepuscule veni ad me. Quare sic te decipi permissisti? Statimque a fratre dimissus, qui eum tenebat, ad sanctum confugit; et velud in tutissimo loco, nullo cogente, in eius sinu quievit. Cumque aliquantulum quievisset ibidem, pater sanctus eum materno affectu [44] demulcens dimisit eum, ut liber ad nemus rediret. Qui cum sepe in terra positus ad sancti sinum recurreret, iussit eum tandem ad silvam, que propinqua erat, a fratribus deportari.†

---

23 Os. claustium. 24 P. labeanum. 25 Os. spectandum.
26 Os. hominibus. 27 Ox. and W. OBEDIENTIA IN HYRUNDINUM.
28 H. and Ox. omnibus. L. omnibus hominibus.
29 H. OBEDIENTIA HYRUNDINUM. 30 Ox. omits.
31 W. verbum. 32 Ox. impleatur.
33 E. DE OBEDIENCIA HYRUNDINUM. L. DE HYRUNDINUM.
34 W. ac. 35 E. ille. 36 L. and Os. add omnibus.
37 Os. magna. 38 H., Os. and W. deum. 39 Os. nec.
40 L. irrationabiles. 41 Ox. omits. 42 E. and Ox. DE LEPUSCULO.
* M. back of margin destroyed. 43 Os. omits. 44 Os. adds detulit.
† M. end of portion destroyed.

DE CUNICULO.[45]

Simile quiddam contigit de quodam cuniculo, quod[46] animal valde indomesticum est, cum esset in insula laci perusii.

PISCIS.[47]

Eodem quoque[48] pietatis affectu erga pisces ducebatur, quos, cum oportunitatem haberet, captos in aquam vivos reiiciebat, precipiens eis cavere sibi, ne iterum caperentur. Cum enim tempore quodam in lacu reatino iuxta quemdam portum in navicula resideret, piscator quidam piscem magnum capiens, qui vulgo dicitur[49] tinca,[50] illum devotus obtulit ei. Qui eum hilariter et benigne suscipiens, fraterno nomine ipsum vocare cepit ; et extra naviculam eum in aqua reponens, cepit devotus benedicere nomen domini, sicque aliquandiu dum in oratione persisteret, dictus piscis iuxta naviculam ludens in aqua non recedebat de loco, in quo eum posuerat, donec, oratione completa, sanctus dei recedendi sibi licentiam exhiberet. Sic enim gloriosus pater franciscus in via obedientie ambulans,[51] divine subiectionis perfecte iugum amplectens in creaturarum obedientia[52] magnam coram deo adeptus est dignitatem.

MIRACULUM.

Nam et aqua in vinum ei conversa est, cum tempore quodam, apud heremum sancti urbani, egritudine gravissima[53] laboraret. Ad cuius gustum tanta facilitate[54] convaluit, ut divinum fore miraculum, sicut et[55] erat, ab omnibus crederetur. Et vere sanctus, cui sic obediunt creature, cuius et ad nutum in alteros usus ipsa transeunt elementa.

De predicatione ipsius[1] apud esculum; et quomodo per ea, que manu tetegerat, ipso absente, sanabantur infirmi. [A-XXIIJ]

Tempore illo, in quo, sicut dictum est, venerabilis pater franciscus volucribus predicavit, civitates et castella circuiens et ubique benedictionum semina spargens, ad civitatem esculanam[2] applicuit. In qua cum verbum dei

45 W. CUNICULUS. 46 L. and Ox. qui. 47 E. and Ox. DE PISCE.
48 Ox. omits. 49 Os. vocatur. 50 L. tenca.
51 L. and Os. adds et. 52 Os. omits. 53 M. omits.
54 M. felicitate. 55 L. omits.
1 Os. eius. 2 Os. asculanam.

more solito ferventissime loqueretur, in [3] mutatione [3] dextere excelsi tanta gratia et devotione pene universus populus est repletus, ut ad audiendum, et videndum eum anhelantes omnes se invicem conculcarent. Nam et triginta viri [4] clerici et laici, tunc temporis ab ipso sancte religionis habitum susceperunt.[5] Tanta erat fides virorum et mulierum, tanta mentis devotio erga[6] sanctum dei, ut felicem se pronunciaret qui saltem vel [7] vestimentum eius contingere potuisset.[8]

Ingrediente ipso aliquam civitatem, letabatur clerus, pulsabantur campane, exultabant viri, congaudebant [9] femine, applaudebant pueri; et sepe ramis arborum sumptis, psallentes [10] ei [11] obviam procedebant. Confundebatur [12] heretica pravitas, extollebatur fides ecclesie [13] et fidelibus iubilantibus [14] heretici latitabant; nam tanta in eo apparebant insignia sanctitatis, quod nemo se illi audebat verbis opponere, cum ad ipsum solummodo respiceret frequentia populorum.

Inter omnia et super omnia, fidem sancte romane ecclesie servandam, venerandam et imitandam, fore censebat in qua [15, 16] salus consistit omnium salvandorum. Venerabatur sacerdotes; et omnem ecclesiasticum ordinem nimio amplexabatur affectu.

MIRACULUM.

Offerebant ei populi [17] panes ad benedicendum, quos longo tempore reservantes, ad eorum gustum a diversis egritudinibus [18] sanabantur. Sic et multotiens fide [19] maxima freti eius tunicam incidebant, ut [20] quasi nudus aliquando [21] remaneret. Et quod magis admirandum est, si rem aliquam manu tangeret sanctus pater, per eam etiam nonnullis sanitas reddebatur.[22] Nam cum mulier quedam in partibus aretii villulam [23] quamdam inhabitans gravida esset, veniente tempore partus, in pariendo diebus pluribus laboravit, sicque incredibili attrita dolore nec mors, nec vita sibi aliquotenus [24] prestabatur.

Vicini quoque [25] et cognati eius audierunt beatum [26]

---

3 Os., Ox. and W. immutatione. L. in imitatione. 4 L. adds et.
5 H., Ox. and W. DEVOTIO. 6 Ox. adds deum et. 7 Os. ac.
8 E. and M. DEVOTIO. 9 Os. adds et.
10 M. plaudentes. L. psallebant. 11 L. adds et ita.
12 H. omits confundabantur . . . latitabant. 13 Os. vite.
14 Bol. vigilantibus. 15 Os. quo. 16 Os. adds sola.
17 Os. omits. 18 Os. egritudinis. 19 Os. fides. 20 Os. et.
21 Os. omits. 22 W. MIRACULUM. 23 Ox. villam.
24 Ox. aliquatenus. 25 H., Os. and W. omit. 26 Ox. beatissimum.

franciscum per[27] viam illam ad quamdam heremum fore transiturum. Expectantibus autem illis, accidit beatum franciscum ad dictum locum per aliam viam transire. Iverat[28] enim eques, eo quod erat debilis, et infirmus. Sed veniente[29] ipso ad locum, per quemdam fratrem nomine petrum equum[30] remisit ad virum illum, qui sibi eum concesserat intuitu charitatis. Frater petrus reducens equum per viam[31] illam transivit, in qua mulier[32] torquebatur, quem videntes viri terre illius festini[33] cucurrerunt[34] ad eum, putantes ipsum[35] esse beatum franciscum, sed cognoscentes ipsum non esse, tristati sunt valde nimis. Tandem ceperunt querere inter se si posset res aliqua inveniri, quam manu tetigisset beatus franciscus. Cumque in hiis diu querendo[36] facerent moram, demum invenerunt freni habenas, quas ipse manu tenuerat equitando. Extrahentesque frenum ex equi ore, cui sanctus pater insederat, posuerunt super mulierem habenas, quas propriis manibus contrectaverat ipse, que[37] incontinenti, remoto periculo, cum gaudio peperit et salute.

Gaulfreducius[38] castrum plebis inhabitans, homo religiosus, timens et colens deum cum omni domo sua cordam apud se habebat, qua beatus franciscus quandoque succintus fuerat.[39] Accidit autem, ut in terra illa viri multi et mulieres non pauce variis infirmitatibus et febribus laborarent. Ibatque predictus vir per infirmantium domos; et intincta chorda in aqua, vel ex pilis[40] ipsius aliquid commiscens in ea dabat bibere patientibus; et ita in christi nomine sanitatem consequebantur omnes. Hec autem in absentia beati francisci fiebant et hiis multo plura, que a nobis non possent sermone longissimo aliquatenus explicari. Verum de hiis, que per eius presentiam dignatus est operari dominus deus noster, pauca quedam huic operi breviter inseremus.

Quomodo claudum apud tuscanellam[1] et paraliticum apud narnium, sanavit. [A-XXIII]

Cum[2] tempore quodam ad evalizandum regnum[3] dei sanctus[4] dei[5] franciscus regiones longas ac varias circuiret,

[27] Os. omits per viam . . . franciscum. [28] L. and Os. Inerat.
[29] H. Ox. and W. perveniente. [30] Os. adds illum. [31] Os. villam.
[32] Os. adds illa. [33] Os. omits. [34] Os. currebant. [35] Os. illo.
[36] adds omnibus. [37] M. and W. quod. [38] Os. gauldefriducius.
[39] Os. erat. [40] H. expulsis.
[1] Os. civitatem. [2] Os. Dum. [3] Os. verbum. [4] Os. omits. [5] L. omits.

pervenit ad civitatem quamdam, que dicitur tuscanella. In qua cum more solito spargeret semen vite, miles quidam eiusdem civitatis eum suscepit hospitio, cui[6] filius unicus erat claudus et toto corpore debilis. Qui licet etate, puerulus, ablactationis tamen transierat annos ; et adhuc in cunabulis morabatur.

Pater vero pueri videns virum dei tanta preditum sanctitate, proiecit se ad pedes eius humiliter, filii sui ab eo postulans sanitatem. Qui cum tante virtutis et gratie se indignum et inutilem reputaret, diu hoc facere recusavit. Tandem precum illius instantia victus, oratione premissa, manum imposuit puero et benedicens allevavit eum, qui statim, cernentibus singulis et gaudentibus, in nomine domini nostri iesu christi surrexit incolumis,[7] huc atque illuc per domicilium cepit ambulare.

Quodam vero tempore cum narnium venisset vir dei franciscus et ibidem diebus pluribus moraretur, vir quidam eiusdem[8] civitatis nomine petrus paralyticus in lecto iacebat. Qui per quinque mensium spatium ita fuit omnium membrorum officio[9] destitutus, quod nullo modo surgere poterat, nec aliquatenus se movere et sic pedum, manuum ac capitis totaliter auxilio perdito, solam linguam movere valebat[10] et oculos aperire.

Audiens vero quod sanctus franciscus narnium advenisset,[11] transmisit nuntium ad episcopum civitatis, ut divine pietatis intuitu servum dei altissimi ad ipsum mittere dignaretur, confidens ex[12] infirmitate, qua tenebatur, ex eius visione ac presentia liberari. Sic utique[13] factum est, ut cum beatus franciscus accessisset ad eum, signum crucis a capite usque ad pedes faciens super eum, statim omni fugato morbo, eum pristine restitueret[14] sanitati.

[A-XXV] Quomodo mulierem cecam illuminavit ; et apud eugubium aliam contractam extendit.[1]

Mulier quedam civitatis supradicte oculorum cecitate

---

[6] Os. cuius. [7] H., Ox. and W. add et. [8] Os. omits.
[9] H. hospicio. [10] H. poterat. [11] Os. venisset.
[12] L. and Os. ab. [13] H. omits uti. [14] L. restituit.
[1] M. adds et sanavit.

percussa signum crucis[2] a beato francisco super oculos suos subcipiens statim lumen recipere meruit concupitum.

Apud eugubium mulier[3] erat, que manus ambas contractas habens nichil cum eis poterat operari. Que[4] cum cognovisset sanctum franciscum civitatem intrasse, statim cucurrit ad eum; et facie miserabili mestitiaque plena, contractas ei manus ostendens cepit rogare ipsum, ut eas tangere dignaretur. Qui pietate permotus manus ei[5] tetigit ac sanavit. Statimque * mulier domum rediens letabunda caseatam unam propriis manibus fecit, ipsamque obtulit sancto viro. Ipse vero[6] parumper ex eadem caseata caritative suscipiens, reliquum iussit mulierem cum familia manducare.

Quomodo fratrem unum a[1] caduco morbo, seu[2] a demonio[3] liberavit;[4] et quomodo[5] apud sancti gemini castrum demoniacam liberavit.[6] [A-XXVJ]

Frater unus infirmitatem maximam et horribilem visu patiebatur frequenter, quam quo nomine censeam, nescio, cum quidam malignum fuisse diabolum opinentur. Nam totus sepe allidebatur, et miserabili aspectu respiciens[7] volutabatur spumans, nunc[8] membra illius[9] contrahebantur, nunc extendebantur, nunc plicata et torta, nunc rigida efficiebantur et dura. Quandoque totus extensus et rigidus, pedibus equatis capiti, elevanbatur in[10] altum,[10] quantum viri statura est et subito resilibat[11] ad terram. Cuius languorem gravissimum sanctus pater franciscus miseratus ivit ad eum et facta oratione signavit[12] eum[13] ac benedixit.[14] Qui subito sanus effectus infirmitatis huius molestias aliquas minime postmodum[15] toleravit.

Quadam die cum[16] transiret beatissimus[17] pater franciscus per episcopatum narniensem, devenit ad castrum

---

[2] Ox. omits. [3] Os. adds quedam. [4] M. quod. [5] L. and Os. eius.
* Commencement of recto of fragment of text on cover of MS. 351, Assisi. [6] Os. omits.

[1] Os. de. [2] Ox. and Os. sive. [3] Os. demoniaco.
[4] Os. liberaverit. [5] Os. omits. [6] Os. sanavit. [7] Os. aspiciens.
[8] Os. ita. [9] Os. eius. [10] L. saltum.
[11] Bol. an recidebat. Os. resiliebat. [12] H. significavit. [13] Ox. omits.
[14] Os. adds eum. [15] Os. postea. [16] Os. dum. [17] Os. beatus.

quoddam, quod dicitur sancti gemini; et evangelizans ibi regnum dei a viro quodam timente atque colente deum satis bone fame in terra illa cum tribus fratribus hospitio est susceptus.[18] * Uxor autem eius a demonio vexabatur, sicut notum erat omnibus[19] inhabitantibus terram illam; rogavitque beatum franciscum vir eius pro illa,[20] confidens, eam[21] posse ipsius meritis liberari. Sed quoniam plus desiderabat in simplicitate sua contemptui haberi, quam de ostensione sanctitatis mundi huius favoribus extolli, facere hoc penitus recusabat.[22] Tandem quia deus in causa erat, rogantibus[23] eum multis, victus precibus adquievit. Vocavit quoque[24] tres fratres ad se, qui erant cum eo; et in singulis domus illius angulis singulum fratrem constituens dixit eis: Oremus fratres, ad dominum pro muliere hac, ut iugum diaboli ab ea excutiat deus, ad laudem et gloriam suam. Stemus separatim, inquit,[25] in angulis domus, ne spiritus iste[26] malignus nos fugere, aut decipere valeat querens diverticula angulorum.[27] Completa quoque oratione, beatus franciscus in virtute spiritus[28] accessit ad mulierem, que miserabiliter torquebatur et horrende clamabat et ait: In nomine domini nostri iesu christi per obedientiam precipio, tibi, demon,[29] ut exeas ab ea, nec audeas ipsam amplius impedire. Vix verba compleverat et tam velocissime cum furore atque[30] stridore[31] foras egressus est, quod propter subitam sanitatem mulieris, et tam citissimam obedientiam demonis sanctus pater sibi putaret fore[32] illusum. Statimque cum rubore de loco illo recessit, divina providentia id gerente, ne posset in aliquo inaniter gloriari.

Unde factum est, quod cum alia vice per eumdem locum transiret beatus franciscus, frater helias[33] cum eo erat; et ecce mulier illa, ut[34] cognovit adventum eius, continuo surrexit; et accurrens per plateam clamabat post eum, ut sibi eloqui[35] dignaretur. Ipse vero nolebat ei loqui,[36] sciens eam esse mulierem illam de qua expulerat quandoque virtute

---

18 Os. receptus.
* End of recto fragment of text on cover of MS. 351, Assisi.
19 Os. omits. 20 Os. ea. 21 Ox. ipsam. 22 Os. recusavit.
23 Ox. and W. rogitantibus. 24 Os. ergo. 25 Os. omits.
26 Os. omits. 27 L. omits. 28 L. adds sancti. 29 Os. omits.
30 Ox. et. 31 H. adds cum. 32 Ox. omits.
33 H., M. and W. helyas. 34 H. omits. 35 H. and Os. loqui.
36 Ox. eloqui.

divina demonium. At ipsa osculabatur vestigia pedum[37] eius gratias agens deo et sancto francisco servo eius, qui de manu mortis liberaverat[38] eam. Tandem frater helias compulit sanctum prece, qui locutus est ei certificatus per multos de infirmitate[39] et liberatione[40] sua.

Quomodo etiam apud civitatem de castello demonium expulit. [A-XXVIJ]

Apud civitatem etiam de castello mulier quedam obsessa erat a demonio.[1] In qua civitate cum esset beatissimus pater franciscus, perducta est mulier ad domum, in qua ipse manebat[2] mulier autem illa foris stans cepit frendere dentibus et torvo vultu[3] miserabili voce garrire, sicut mos est spirituum immundorum. Multi enim de civitate illa utriusque sexus accedentes rogaverunt sanctum franciscum pro muliere. Diu namque ille malignus[4] eam vexaverat[5] torquendo et illos turbaverat garriendo. Sanctus[6] pater misit tunc ad eam fratrem, qui erat[7] secum, experiri volens, utrum foret[8] demonium, an[9] deceptio muliebris.[10] Quem videns mulier illa, deridere cepit ipsum, sciens sanctum franciscum minime fore. Pater sanctus intus erat orans, finitaque[11] oratione foras[12] exivit. Mulier autem cepit tremere, ac volutari super terram non sustinens[13] virtutem eius. Quam vocans ad se sanctus franciscus dixit: In virtute obedientie precipio tibi, immunde spiritus, exi ab ea. Qui confestim dimisit eam sine aliqua lesione satis indignabundus recedens. Gratias omnipotenti deo, qui omnia in omnibus operatur.

Verum quia non miracula, que[14] sanctitatem non[15] faciunt, sed ostendunt, sed[16] potius excellentiam vite ac sincerissimam conversationis ipsius formam decrevimus explanare, hiis pre nimietate obmissis, eterne salutis opera retaxemus.

---

37 L. pedis. 38 Os. liberavit. 39 L. and Os. add ut dictum est.
40 Os. deliberatione.
1 Os. demone. 2 Os. erat. 3 H. adds ac.
4 L. and Ox. add et. Os. adds spiritus. 5 L. vexabat. Ox. omits.
6 Os. adds noster. 7 Os. fuit. 8 Ox. erat. 9 Os. vel.
10 L. mulieris. 11 Ox. omits que. 12 Os. omits.
13 Ox. sustenene volens. 14 Os. omits. 15 Os. omits. 16 Os. omits.

[A-XXVIIJ] **De claritate,[1] et constantia[2] mentis[2] eius;[2] et de predicatione coram[3] papa honorio; et quomodo se et[4] fratres[4] commisit domino hugoni hostiensi episcopo.**

Vir dei franciscus doctus erat, non sua querere, sed que aliorum saluti precipue cerneret expedire. Super omnia tamen desiderabat dissolvi et esse cum christo. Propterea[5] summum eius studium erat ab omnibus, que in[6] mundo[7] sunt, liber existere, ne vel ad horam contagione[8] alicuius pulveris mentis eius serenitas turbaretur. Insensibilem omnibus, que perstrepunt exterius, se reddebat, et totis visceribus undique sensus exteriores recolligens ac motus animi cohibens, soli vacabat deo.[9]

In foraminibus petre nidificabat; et in caverna macerie habitatio eius. Felici certe devotione circuibat celibes mansiones et in vulneribus salvatoris exinanitus totus diutius residebat. Eligebat proinde frequenter[10] solitaria loca, ut ex toto animum in deum posset dirigere, nec tamen pigritabatur, cum tempus cerneret oportunum, se negotiis ingerere ac saluti libens intendere proximorum. Nam eius tutissimus portus erat oratio non unius existens momenti, vacuave,[11] aut presumptuosa, sed longa[12] tempore, plena devotione,[13] humilitate placida. Si sero[14] incipiebat, vix mane finiebat. Ambulans, sedens, comedens et[15] bibens, orationi erat intentus. In ecclesiis derelictis et in deserto positis solus ad orandum nocte[16] pergebat, in quibus, divina gratia protegente, multos timores, multasque angustias animi superavit. Manu ad manum cum diabolo confligebat cum in huiusmodi locis non solum tentationibus ipsum pulsaret interius, verum etiam exterius ruinis et[17] subversionibus[18] deterreret.[19]

Sed sciens fortissimus miles dei, dominum suum ubique posse omnia, terroribus non cedebat, sed aiebat in corde

---

1 L. caritate. 2 Ox. de temptationibus suis.
3 H., Ox. and W. add domino. 4 Os. fratresque suos.
5 L. Preterea. 6 Ox. omits. 7 Ox. mundi. 8 Os. cogitatione.
9 Os. dominio. 10 H. omits.
11 H. omits ve. L. ne vacua videretur. 12 L. and Ox. longo.
13 Os. vero. 14 Os. omits. 15 Os. omits. 16 H. adds et.
17 L. and Ox. omit. 18 Ox. adds ve. 19 Ox. terreret.

suo: Nichil amplius, o malevole, potes [20] in me malitie tue [21] arma excutere, quam si in publico coram omnibus [22] maneremus.[23] Revera constantissimus erat valde; et in nullo nisi quod erat domini attendebat. Nam cum inter multa millia hominum verbum dei [24] sepissime [25] predicaret, ita securus erat ac si cum familiari socio loqueretur. Populorum maximam multitudinem, quasi virum unum, cernebat et uni, quasi multitudini diligentissime predicabat. De puritate mentis providebat sibi securitatem dicendi sermonem et non precogitatus, mira et [26] inaudita omnibus [27] loquebatur. Si quando vero aliqua meditatione [28] preveniret sermonem, congregatis populis et meditata quandoque non recordabatur; et loqui alia ignorabat. Absque rubore aliquo confitebatur populis, se multa precogitasse,[29] quorum nichil penitus poterat recordari, sicque de subito tanta eloquentia replebatur, ut in admirationem converteret animos auditorum.

Quandoque vero nichil sciens loqui, benedictione data, ex hoc [30] solo [31] maxime predicatos populos dimittebat. Sed et [32] cum tempore quodam, causa religionis poscente, ad urbem romam [33] venisset, coram [34] papa honorio et venerabilibus cardinalibus loqui plurimum sitiebat; [35] quod intelligens dominus gloriosus hugo [36] episcopus hostiensis, qui sanctum dei singulari venerabatur affectu, timore ac letitia est [37] repletus, admirans sancti viri fervorem et simplicem intuens puritatem. Sed confidens de misericordia omnipotentis,[38] que pie se colentibus necessitatis tempore nunquam deest, eum coram domino papa et reverendis cardinalibus introduxit. Qui coram tantis principibus assistens, licentia et benedictione suscepta, intrepidus loqui cepit. Et quidem cum tanto fervore spiritus loquebatur, quod non se capiens pre letitia, cum ex ore verbum proferret, pedes quasi saliendo movebat. Non ut lasciviens, sed ut igne divini amoris ardens, non ad risum movens, sed planctum doloris extorquens. Multi enim ipsorum corde compuncti sunt, divinam gratiam et tantam viri constantiam admirantes.

---

[20] Os. adds nunc. [21] H. tua. [22] Os hominibus.
[23] W. VERA CONSTANCIA. [24] H., L. and Os. domini.
[25] Os. sepe. [26] H. omits. [27] L. omits. [28] H. premeditatione.
[29] Os. precogitasse. [30] H. omits. [31] H. adds viro.
[32] H. and Ox. omit. [33] L. romanem. [34] H., L. and Os. add domino.
[35] L. sciebat. [36] L. omits. [37] H. omits. [38] H. adds dei.

Verum venerabilis dominus hostiensis episcopus timore suspensus erat, totis visceribus orans ad dominum, ne beati viri contempneretur simplicitas, quoniam in eum sancti gloria resultabat; et dedecus, eo quod erat pater super eius familiam constitutus. Adheserat ei namque sanctus franciscus tamquam filius patri et unicus matri sue, securus in sinu clementie sue dormiens et quiescens. Pastoris certe ille implebat vicem et faciebat opus, sed sancto viro pastoris reliquerat nomen.

Beatus pater necessaria providebat, sed felix ille dominus provisa effectui mancipabat. O quanti maxime in principio cum hec agerentur, novelle[39] plantationi[40] ordinis insidiabantur ut perderent! O quanti[41] electam vineam,[42] quam dominica manus benignissime novam in mundo plantabat, prefocare studebant! Quam multi primos et purissimos eius fructus furari et consumere nitebantur! Qui omnes tam reverendi patris et domini, gladio interfecti et ad nihilum sunt redacti. Erat enim rivus eloquentie, murus ecclesie, veritatis assertor et amator humilium. Benedicta proinde ac memorabilis[43] illa dies, in qua sanctus dei tam venerabili[44] domino se commisit. Cum enim tempore quodam dominus iste legationem, sicut sepe solebat, pro sede apostolica in tuscia fungeretur, beatus franciscus, non multos adhuc fratres habens et volens in franciam ire, devenit florentiam ubi tunc[45] iam dictus episcopus morabatur. Nondum alter alteri erat precipua familiaritate coniunctus, sed sola fama beate vite mutua eos et affectuali iunxerat charitate.

Ceterum[46] quia[46] moris erat beati francisci, cum aliquam civitatem, vel terram ingrederetur, ad episcopos vel[47] sacerdotes accedere, audiens de presentia tanti pontificis, magna cum reverentia eius se clementie presentavit. Quem dominus episcopus videns, humili devotione suscepit, sicut et semper[48] omnibus sacram religionem pretendentibus faciebat; et illis precipue, qui beate paupertatis et sancte simplicitatis insigne nobile deferebant.[49]

Et quoniam sollicitus erat pauperum supplere inopiam; et ipsorum negotia specialiter pertractare, causam adventus ipsuis[50] diligenter quesivit et eius propositum benignissime

---

39 Ox. novelli. 40 Os. plantatione. 41 M. quam. 42 M. omits.
43 Os. memorialis. 44 Os. adds patri. 45 Os. omits.
46 L. ceterumque. 47 L. et. 48 H. and Os. omit.
49 Ox. preferebat. 50 H. sui. Os. eius.

intellexit. Quem cum[51] cerneret super ceteros terrena[52] contemnentem; et illo igne ferventem, quem iesus misit in terram, anima sua ex tunc anime illius[53] conglutinata est, devote ipsius petens orationem, et gratissime suam[54] ei offerens in omnibus[55] protectionem. Monuit proinde ipsum ceptum non[56] perficere iter, sed ad curam et custodiam eorum, quos dominus deus sibi commiserat, sollicite vigilare. Videns autem sanctus franciscus tam reverendum dominum sic pium gerere animum, affectum dulcem, sermonem efficacem, gavisus est gaudio magno valde. Et[57] exinde procidens ad pedes eius se ipsum et fratres suos devoto ei animo tradidit et commisit.

De spiritu caritatis et affectus[1] compassionis, quo fervebat erga pauperes; et quid de ove et agniculis[2] fecerit. [A-XXVIII]]

Pater pauperum pauper franciscus pauperibus[3] omnibus se conformans pauperiorem se quempiam[4] conspicere gravabatur non inanis glorie appetitu, sed solius compassionis affectu; et licet tunica vili satis[5] et yspida foret[6] contentus, illam multotiens cum aliquo paupere dividere cupiebat.[7] Sed ut ditissimus pauper magno pietatis affectu ductus posset[8] utcumque pauperibus subvenire, postulabat in magnis frigoribus a[9] divitibus huius seculi mantellum, seu pelles prestari[10] sibi. Qui[11] cum devote libentius id[12] faceret[13] quam[14] ab eis pater beatissimus[15] postularet, dicebat eis: Tali tenore hoc a vobis recipiam, quod rehabere de cetero nullatenus expectetis. Cumque aliquis ex pauperibus ei primitus obviaret, exultans et gaudens ex accepto pauperem induebat. Molestissimum[16] erat[17] ei, cum alicui pauperum cerneret exprobrari, vel in aliquam creaturam[18] maledictionis verbum audiret ab aliquo intorqueri.[19]

---

51 Os. dum. 52 Os. adds omnia. 53 Os. ipsius. 54 Os. omits.
55 Os. adds suam. 56 Os. solum. 57 Os. omits.
1 Os. affectu. 2 Os. agne. 3 Os. omits. 4 Os. quemlibet.
5 Os. omits. 6 Os. fuisset. Ox. omits. 7 Os. querebat.
8 Os. omits. 9 Ox. adds magnis. 10 Os. parari. 11 L. quod.
12 H. adds hoc. 13 H., L. and W. facerent. 14 Ox. adds ante.
15 Os. sanctissimus. 16 H. molestum. 17 Ox. omits.
18 M. creatura. 19 Ox. retorqueri.

Unde accidit, ut frater quidam[20] cuidam pauperi eleemosynam postulanti verbum invectionis inferret dicens : Vide ne forte[21] sis dives et simules paupertatem. Quod audiens pater pauperum sanctus franciscus graviter doluit ; et fratrem talia proferentem[22] durissime increpavit precepitque ei ut coram paupere se denudaret ac pedes eius[23] deosculans veniam postularet. Aiebat namque : Qui pauperi maledicit, christo iniuriam facit, cuius portat nobile signum, qui se pro nobis fecit pauperem in hoc mundo. Frequenter proinde inveniens pauperes lignis, vel aliis sarcinis oneratos, ad adiuvandum illos proprios humeros, licet nimium debiles, supponebat. Affluebat spiritu charitatis, pietatis viscera gestans non solum erga homines necessitatem patientes, verum etiam[24] erga[25] muta brutaque animalia, reptilia, volatilia et ceteras sensibiles et insensibiles creaturas.

Sed in omni genere animalium, speciali dilectione ac promptiori affectu agniculos diligebat, eo quod domini nostri iesu christi humilitas in scripturis sacris agno assimilatur frequentius et convenientius coaptatur. Sic[26] omnia illa, precipue in quibus filii dei posset aliqua similitudo allegorica reperiri, amplexabatur carius et videbat libentius. Nam cum tempore quodam iter faceret per marchiam de ancona, et in eadem civitate verbum dei predicasset ;[27] ac versus auximum[28] cum domino[29] paulo, quem ministrum constituerat in eadem provincia omnium fratrum, iter arripuisset, invenit in campis pastorem quemdam caprarum et hircorum gregem[30] pascentem.[30] Eratque[30] inter caprarum[31] et[31] yrcorum,[31] pluralitatem[32] ovicula una pergens humilius et quietius pascens. Quam cum videret[33] beatus franciscus, fixit[34] gradum et tactus dolore cordis, intrinsecus altius ingemiscens, dixit ad fratrem qui comitabatur eum : Numquid non ovem hanc cernis, que inter has capras et yrcos sic ambulat mansueta? Ita dico tibi, quia[35] dominus noster iesus christus inter phariseos et principes sacerdotum mitis et humilis ambulabat. Rogo te propterea, fili, per charitatem ipsius, ut mecum huic compatiaris ovicule ; et soluto

---

20 H. and M. omit. 21 L. and Ox. omit. 22 Os. loquentem.
23 Os. omits. 24 L. et. 25 Os. segitas.
26 M. si. Ox. sicque. E., L., Os. and W., siciet.
27 Os. predicabat. 28 L. auxinum. Ox. auxinium. 29 Ox. fratre.
30 Os. omits. 31 Os. adds quorum. 32 M. omits. Os. pluritate.
33 Ox. vidisse. 34 W. fixum. 35 Bol. adds sic.

pretio, de medio istarum caprarum et hircorum educamus eam. Frater paulus vero dolorem eius admirans cepit ipsemet etiam condolere.[36] Cum autem nichil preter viles[37] tunicas, quibus induebantur, haberent et sollicti de solvendo pretio existerent, statim quidam mercator iter agens adfuit et pretium obtulit, quod optabant. At ipsi gratias agentes deo suscepta ove, Auximum[38] pervenerunt; et introeuntes ad episcopum civitatis, ab[39] ipso[39] magna cum reverentia sunt suscepti. Mirabatur tamen dominus[40] episcopus et de ove, quam vir dei ducebat et de affectu, quo erga eam ducebatur. Sed cum christi servus longam sibi de ove sermonis parabulam retexisset, corde compunctus, episcopus super viri dei puritatem gratias egit deo.

Die vero sequenti egressus de civitate et cogitans quidnam de ove faceret, de consilio socii[41] et fratris sui eam in quodam claustro famularum christi apud sanctum severinum tradidit conservandam. Venerabiles quoque ancille christi, velut magnum munus, sibi a deo datum gaudentes oviculam susceperunt. Quam temporibus multis sollicite custodientes, de lana ipsius tunicam texuerunt; et eam beato patri,[42] francisco apud ecclesiam sancte marie in portiuncula tempore cuiusdam capituli transmiserunt. Quam cum[43] magna reverentia et animi exultatione, sanctus dei suscipiens et amplexans deosculatur eam, omnes invitans ad tantum gaudium circumstantes.

Alia vero[44] vice cum per eamdem marchiam transiret,[45] eodem fratre ipsum alacriter comitante, viro cuidam obviavit, qui duos agniculos suspensos et ligatos in[46] humero suo ad forum ut venderet, deportabat. Cumque agnos balantes beatus franciscus audisset, commota sunt viscera eius; et appropinquans tetigit eos quasi mater super plorantem filium affectum compassionis ostendens. Et ait ad virum: Quare fratres meos agnos sic ligatos et suspensos excrucias? Qui respondens ait: Eos ad forum porto, ut vendam, pretii necessitate compulsus. Et ait sanctus: Quid postea fiet de illis? Ad quem ille: Emptores, inquit, eos interficient et manducabunt. Absit: respondit sanctus; non fiat istud;[47]

---

36 Os. dolere. 37 Os. omits. 38 L. Auxinum. Ox. Auxinium.
39 M. omits. 40 Ox. omits. 41 Os., Ox. and W. consocii.
42 L. omits. 43 Os. omits cum magna . . . suscipiens et.
44 Ox. autem. 45 Ox. transiens. 46 Os. omits. 47 L. illud.

sed tolle pro pretio mantellum quem porto et agnos mihi concede. Qui alacri animo agniculos tribuit et mantellum suscepit, quoniam multo maioris pretii erat mantellus, quem causa frigoris expellendi sanctus a quodam fideli viro mutuo susceperat ea die. Ceterum sanctus, apud se susceptis agniculis, quid de ipsis faceret sollicitus cogitabat et habito consilio fratris associantis eum, eos viro illi [48] reddidit gubernandos, precepitque sibi, ne ullo [49] tempore venderet eos, nec malum aliquod eis inferret, sed conservaret, nutriret,[50] regeret studiose.

[A-XXX] **De amore, quem propter[1] creatorem,[2] in[3] omnibus[4] creaturis[4] habebat;[5] et[6] descriptione utriusque hominis.[7]**

Longum esset nimis et impossibile omnia numerare ac recolligere, que gloriosus pater franciscus fecit et docuit, donec in carne vixit. Quis enim unquam posset summum eius affectum exprimere, quo in omnibus, que dei sunt, ferebatur? Quis enarrare sufficeret dulcedinem, qua fruebatur [8] contemplans in creaturis sapientam creatoris, potentiam et bonitatem eius? Revera, miro atque ineffabili gaudio ex hac consideratione sepissime replebatur, cum respiciebat solem, cum [9] lunam cernebat, cum stellas et firmamentum intuebatur.

O pietas simplex et o simplicitas pia! Circa vermiculos etiam nimio flagrabat amore, quia legerat de salvatore dictum: Ego sum vermis et non homo. Et idcirco eos colligebat de via in tuto recondens loco, ne transeuntium vestigiis tererentur. Quid de aliis inferioribus creaturis dicam, cum et apibus in hieme, ne frigoris algore deficerent, mel, sive optimum vinum faceret exhiberi? Quorum [10] efficaciam [11] operum et ingenii excellentiam ad domini gloriam tanto* preconio extollebat, ut diem unam plerumque in earum et [12] ceterarum [13] creaturarum laudibus consumaret.

---

48 Os. omits. Ox. illo. 49 M. illo. 50 L. and W. add et.
1 Os. adds amorem. 2 Os. creatoris. 3 Os. ad.
4 Os. omnes creaturas. 5 Os. habuit. 6 L. and Os. add de.
7 L. and Os. add sui. 8 L. ferebatur. M. fervebatur. 9 Os. et.
10 M. quantum. H., Os., Ox. and W. quarum. 11 L. efficienciam.
* Cmmencement of verso of fragment of text on cover of MS. 351, Assisi.
12 Ox, omits. 13 Ox. adds que.

Sicut enim olim tres pueri in camino ignis ardentis positi ad laudandum et glorificandum creatorem universitatis elementa omnia invitabant, sic et iste vir spiritu dei plenus in omnibus elementis et creaturis creatorem omnium ac gubernatorem glorificare,[14] laudare ac benedicere non cessabat. Quantam putas[15] eius menti exhilarationem[16] florum speciositas importabat? Cum eorum venustatis cerneret formam et suavitatis olentiam presentiret. Statim ad illius floris pulchritudinem considerationis oculum deflectebat, qui lucidius in vernali tempore[17] de radice iesse progrediens ad odorem suum suscitavit innumera[18] milia mortuorum. Cumque florum copiam inveniret, ita predicabat eis et ad laudem eos dominicam invitabat ac si ratione vigerent.

Sic et[19] segetes[20] et[21] vineas, lapides et sylvas et omnia speciosa camporum, irrigua fontium et ortorum virentia queque, terram et ignem, erem et ventum,[22] sincerissima puritate ad divinum monebat amorem et libens obsequium hortabatur. Omnes denique creaturas fraterno[23] nomine nuncupabat;[24] et modo precellenti atque ceteris inexperto creaturarum occulta cordis acie decernebat, utpote qui iam evaserat in libertatem[25] glorie filiorum dei.

Nunc in celis, o bone iesu, te admirabilem * laudat cum angelis, qui certe in terra positus amabilem omnibus te predicabat creaturis. Nam supra[26] hominum intellectum afficiebatur, cum nomen tuum, sancte domine, nominaret; et totus existens in iubilo ac iucundidate castissima plenus, novus certe homo et alterius seculi videbatur. Propterea ubicumque scriptum aliquod[27] sive divinum, sive humanum in via, in domo, seu[28] in pavimento inveniebat, reverentissime colligebat illud et in sacro, vel[29] honesto reponebat[30] loco ea reverentia quidem, ne ibi esset nomen domini,[31] vel[32] ad id pertinens scriptum. Enim vero cum a quodam fratre quadam[33] die fuisset interrogatus, ad quid etiam paganorum scripta et ubi non erat nomen domini sic studiose colligeret, respondit dicens: Fili,[34] quia ibi littere sunt, ex quibus

14 L. inserts ac. 15 L. pietas. 16 L. explanationem.
17 Ox. temperie. 18 Os. innumerabilia. 19 Ox. omits.
20 Os. segitas. 21 Ox. ac. 22 Os. ventorum. 23 Bol. fratres.
24 Ox. nominabat. 25 H. and Ox. libertate.
* End of verso of fragment on cover of MS. 351, Assisi.
26 Os. super. 27 H. omits. Ox. aliquid. 28 Os. sive.
29 Ox. adds in. 30 Os. ponebat. 31 Ox. dei. 32 Ox. et.
33 Os. omits. 34 Os. filii.

componitur[35] domini dei nomen. Bonum quoque, quod[36] ibi est, non pertinet ad paganos, neque[37] ad aliquos[38] homines, sed ad solum deum, cuius est omne bonum. Et quod non minus est admirandum, cum litteras aliquas salutationis, vel admonitionis gratia faceret scribi, non patiebatur ex eis deleri litteram aliquam, aut sillabam, licet superflua sepe,[39] autem incompetens poneretur.

HOMO INTERIOR.

O quam pulcher, quam splendidus, quam gloriosus apparebat in vite innocentia, in simplicitate verborum, in puritate cordis, in dilectione dei, in charitate fraterna, in flagranti obedientie,[40] in concordi obsequio, in aspectu angelico! Dulcis in moribus, natura placidus, affabilis in sermone, commodissimus in exortatione, fidelissimus in commisso, providus in consilio, in negotio efficax, gratiosus in omnibus; Mente serenus, animo dulcis, spiritu sobrius, contemplatione suspensus, orationi assiduus et in omnibus fervens; Constans proposito, virtute stabilis, gratia perseverans et in omnibus idem. Ad indulgendum[41] velox, ad irascendum tardus, liber ingenio, memoria luculentus, subtilis in disserendo, circumspectus in eligendo et in omnibus simplex; Rigidus in se, pius in aliis, discretus in omnibus.

HOMO EXTERIOR.

Facundissimus homo, facie hilaris, vultu benignus, immunis ignavie, insolentie expers, statura mediocris parvitati vicinior: caput mediocre ac rotundum, facies utcumque oblonga et protensa, frons[42] plana et parva, mediocres oculi, nigri et simplices, fusci capilli, supercilia recta, nasus equalis, subtilis et rectus, aures erecte, sed parve, tempora plana, lingua placabilis, ignea et acuta, vox vehemens, dulcis, clara atque sonora, dentes[43] coniuncti, equales et albi, modica labia atque subtilia, barba nigra, pilis non plene respersa, collum subtile, humeri recti, brevia brachia, tenues manus, digiti longi, ungues producti, crura subtilia, parvuli pedes,

---

35 L. adds gloriosissimi. Os. adds gloriosum. 36 H. omits.
37 W. nec. 38 L. alios. 39 Os. quandoque.
40 L. and W. obedientia. 41 M. and Ox. indulgentiam.
42 Ox. fronte. 43 Os. omits dentes . . . respersa.

tenuis cutis, caro paucissima, aspera vestis, somnus brevissimus, manus largissima. Et quia erat[44] humillimus, omnem mansuetudinem ostendebat ad omnes homines, omnium moribus se utiliter[45] conformans. Sanctior inter sanctos, inter peccatores quasi[46] unus ex illis. Adiuva igitur[47] peccatores peccatorum amator, pater sanctissime, et quos cernis miserabiliter in[48] delictorum[48] sordibus iacere,[49] dignare, queso,[50] misericordissime, tuis gloriosissimis suffragiis relevare.

De[1] presepio, quod fecit in die natalis domini. [A-XXXJ]

Summa eius intentio, precipuum eius[2] desiderium, supremumque eius propositum erat, sanctum evangelium in omnibus et per omnia observare ac perfecte omni[3] vigilantia,[3] omni studio, toto desiderio mentis, toto cordis fervore domini nostri iesu christi doctrinam sequi et vestigia imitari.

Recordabatur assidua meditatione[4] verborum[5] eius; et sagacissima consideratione ipsius opera recolebat, precipue incarnationis humilitas et charitas[6] passionis ita eius memoriam occupabant, ut vix vellet[7] aliud cogitare.[8] Memorandum proinde ac reverenti memoria recolendum quod tertio anno ante gloriosi[9] obitus sui diem apud castrum, quod grecium[10] dicitur, fecit in die natalis domini nostri iesu christi.

Erat in terra illa vir quidam nomine ioannes bone fame, sed melioris vite, quem beatus franciscus amore precipuo diligebat, quoniam, cum in terra sua[11] nobilis et honorabilis plurimum extitisset, carnis nobilitate calcata, nobilitatem animi est secutus. Hunc[12] vero beatus franciscus, sicut sepe[13] solebat, fere per xv.[14] dies ante nativitatem domini fecit ad se vocari et dixit ei: Si desideras, ut apud grecium presentem festivitatem domini celebremus, festina pre-

---

44 H. omits. 45 Os. omits. 46 Os. omits quasi . . . peccatores.
47 Ox. ergo. 48 Os. omits. 49 Os. subiacere.
50 H. and W. quamvis. L. and Os. quesumus.
1 Os. omits title but leaves space for it. 2 Os. omits.
3 Os. omits. 4 Ox. meditatione. 5 Ox. verbum. 6 Ox. caritas.
7 Bol. valeret. 8 H. excogitare. 9 Ox. gloriosissimi. 10 Ox. Grecum.
11 Os. illa. 12 L. Hinc. 13 L. se. 14 Os. and Ox. quindecim.

cedere;[15] et que tibi dico, prepara diligenter. Volo enim illius pueri memoriam agere, qui in bethleem natus est; et infantilium necessitatum eius incommoda, quomodo[16] in presepio reclinatus,[17] quomodo astante bove atque[18] asino supra fenum positus extitit, utcumque corporeis oculis pervidere. Quod audiens vir bonus atque fidelis, cucurrit citius et omnia in predicto loco, que sanctus dixerat, preparavit. Appropinquavit autem dies letitie, tempus exultationis advenit. Et[19] de[19] pluribus locis vocati[20] sunt[20] fratres. Viri, et mulieres terre illius secundum posse suum exultantibus animis cereos et faces preparant[21] ad illuminandam noctem, que scintillanti sidere dies omnes illuminavit et annos. Venit denique sanctus dei[22] et inveniens[23] omnia preparata, vidit et gavisus est. Et quidem preparatur presepium, apportatur fenum, bos et asinus adducuntur. Honoratur ibi simplicitas, exaltatur paupertas, humilitas commendatur; et quasi nova bethleem de grecio facta est.

Illuminatur nox ut dies; et hominibus atque animalibus delitiosa exstitit. Adveniunt populi et ad novum mysterium novis gaudiis adletantur. Personat sylva voces;[24] et iubilantibus rupes[25] respondent. Cantant fratres, domino laudes debitas persolventes; et tota nox iubilatione resultat. Stat sanctus dei coram presepio suspiriis plenus, pietate contritus[26] et mirabili gaudio superfusus. Celebrantur missarum solemnia super presepe; et nova fruitur consolatione sacerdos.

Induitur sanctus dei leviticis ornamentis, quia[27] levita erat; et voce[28] sonora sanctum evangelium cantat. Et quidem[29] vox eius, vox vehemens, vox dulcis, vox clara voxque sonora cunctos invitans ad premia summa. Predicat deinde populo circumstanti; et de nativitate pauperis regis et bethleem parvula civitate melliflua eructat.[30] Sepe quoque cum vellet christum iesum nominare, amore flagrans nimio eum puerum de bethleem nuncupabat; et more balantis ovis bethleem dicens, os suum voce, sed magis dulci affectione totum implebat.

---

15 Os. predicere. 16 Os. quoniam. 17 L. and Ox. add et.
18 L. and Ox. et. 19 L. Ex. Os. omits de. 20 L. vocari fecit.
21 Os. preparabat. 22 Ox. omits. 23 H. invenit.
24 H. and Ox. vocibus. 25 H. ripa. 26 Bol. constrictus. 27 Os. qui.
28 Ox. vox. 29 E. omits. H. quia. P. omits Et quidem vox eius.
30 Os. ructat.

Labia sua etiam, cum puerum de bethleem, vel iesum nominaret, quasi lambiebat[31] lingua, felici palato degustans et deglutiens dulcedinem verbi huius.[32] Multiplicantur[33] ibi dona[34] omnipotentis et a[35] quodam viro virtutis mirabilis visio cernitur. Videbat enim in presepio puerulum[36] unum iacentem exanimen, ad quem videbat accedere sanctum dei et eumdem puerum quasi a somni sopore suscitare. Nec inconveniens visio ista, cum puer iesus in multorum cordibus oblivioni fuerit datus, in quibus, ipsius gratia faciente, per servum suum sanctum franciscum resuscitatus est, et impressus memorie diligenti.

Finiuntur deinde solemnes excubie ; et unusquisque cum gaudio ad propria remeavit : [37] conservatur[38] foenum in presepio positum, ut per ipsum iumenta et animalia salva faciat dominus, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam sanctam. Et revera sic actum est, ut animalia multa diversos morbos habentia per circumadiacentem regionem manducantia de hoc feno a suis sint[39] egritudinibus liberata. Immo et mulieres partu gravi ac longo laborantes, de predicto feno sibi superimponentes partu pariunt salutari; atque a diversis cladibus utriusque sexus concursus desideratam ibidem obtinent sanitatem.

Consecratus est denique locus presepii templum domino ; et in honorem beatissimi patris[40] francisci super presepe altare construitur et ecclesia dedicatur, ut ubi animalia quandoque feni[41] pabulum comederunt,[42] ibi de cetero ad sanitatem anime ac corporis manducent homines carnes agni immaculati et incontaminati iesu christi domini nostri, qui summa, et ineffabili charitate[43] dedit se ipsum nobis ; cum patre ac spiritu sancto vivens[44] et[44] regnans deus eternaliter gloriosus per cuncta secula seculorum. Amen.[45] Alleluia,[46] Alleluia.[46]

Explicit[47] primum opus de vita et actibus beati[48] francisci.

---

[31] L., Os. and Ox. lambebat. [32] M. dei. [33] H. Multiplicabantur. [34] Os. dicta. [35] Os. omits. [36] Os. puerum. [37] Os. remeabat. [38] W. MIRACULA. [39] L. sunt. Os fierant. [40] Os. adds nostri. [41] Os. ibi. [42] Os. comedant. [43] L. pietate. [44] Os. omits. [45] E. eterna. Ox. etiam. [46] L., M., Os. and W. omit.

[47] E. **Explicit liber primum.** H. **Explicit unis opus.** M. **Explicit liber primum huius opeus** Ox. **Explicit vita sancti francisci.** [48] Os. **sancti.**

INCIPIT SECUNDUM[1, 2] OPUSCULUM DE VITA DUORUM ANNORUM TANTUM,[3] ET DE FELICI OBITU[4, 5] BEATISSIMI[6] PATRIS[7] NOSTRI[8] FRANCISCI.[9, 10]

[B-J] Superiori quidem tractatu, quem gratia salvatoris congruo fine conclusimus, vitam et actus beatissimi[11] patris nostri francisci usque ad octavum decimum conversionis[12] sue annum enarrando utcumque conscripsimus. Reliqua vero gesta ipsius a penultimo vite sue anno, prout potuimus recte scire, huic opusculo breviter adnectemus;[13] et ea sola, que necessario magis occurrunt, ad presens intendimus adnotare, ut qui plus hiis dicere cupiunt, quid addant, semper valeant invenire.

Anno siquidem dominice incarnationis millesimo[14] ducentesimo vicesimo sexto quarta decima indictione quarto nonas octobris die dominico, beatissimus pater noster[15] franciscus in civitate assisii, de qua ortus est, apud sanctam mariam de portiuncula, ubi ordinem[16] fratrum minorum ipse primo plantavit, expletis XX[17] annis ex quo perfectissime adhesit christo, apostolorum vitam et vestigia sequens, egressus de carnis ergastulo ad celestium spirituum mansiones, perfecte, que cepit, consumans, felicissime convolavit. Cum ymnis et laudibus, in ea civitate sacrum[18] et[18] sanctum[18] corpus ipsius collocatum est et honorifice[19] reconditum, ubi ad gloriam omnipotentis[20] multis coruscat miraculis. Amen.[21]

Hic vero cum in via dei et ipsius cognitione[22] a primevo

---

[1] H. opus. [2] Ox. adds et. [3] Os. and Ox. omit.
[4] M. habitu. [5] Os. adds eius. Ox. adds eiusdem.
[6] H. sanctissimi. L. sancti. Os. omits. Ox. beati.
[7] H. patris. L. and Os. omit. [8] L., Os. and Ox. omit.
[9] Os. omits.
[10] E. Incipit liber secundus quomodo de hoc sancto transierit.
[11] L. and Ox. beati. [12] M. conversationis. [13] Os. annectimus.
[14] H. and L. m°cc°xx°vj°. [15] Os. omits. [16] Ox. ordine.
[17] H. adds vero. Os. decem. Ox. and W. viginti.
[18] H. and Ox. sacro sanctum. [19] L. sacrum sanctum. Ox. in honore.
[20] Os. adds dei. [21] H. and L. omit. [22] M. cogitatione.

iuventutis flore parum, vel nichil esset instructus, in naturali simplicitate ac vitiorum fervore tempore non pauco perdurans, mutatione dextere excelsi iustificatus a peccato gratia et virtute altissimi, super omnes tempore suo repertos [23] divina sapientia est repletus. Nam cum doctrina evangelica et [24] non particulariter, sed generaliter ubique per opera multum defecisset, missus est hic a deo, ut universaliter per totum mundum apostolorum exemplo testimonium perhiberet veritati; sicque factum est, ut doctrina sua omnem mundi sapientiam ostenderet evidentissime fore [25] stultam; et brevi spatio temporis ad veram sapientiam dei per stultitiam predicationis inclinaverit,[26] christo duce; quoniam in novissimo tempore novus evangelista quasi unus ex paradisi fluminibus in toto terrarum orbe fluenta evangelii pia irrigatione diffudit; et viam filii dei atque doctrinam veritatis opere predicavit.

Facta est proinde in eo et per eum orbis terrarum [27] insperata exultatio et sancta novitas, antique religionis germen inveteratos [28] diu et veteres multum subito innovavit. Datus est spiritus novus in cordibus electorum; et in medio eorum effusa est unctio salutaris, cum velud [29] unum de luminaribus celi christi servus et sanctus, novo ritu novisque signis, desuper radiavit. Renovata sunt per eum antiqua miracula, dum [30] in deserto mundi huius ordine novo, sed antiquo more plantata est vitis fructifera, proferens flores suavitatis in odorem virtutum sanctarum, ubique sacre religionis palmites extendendo.

Nam licet fuerit similis nobis passibilis, non fuit tamen contentus precepta communia observare, sed ferventissima effluens [31] charitate totius perfectionis arripuit viam, perfecte sanctitatis apprehendit summam; et omnis consumationis vidit finem. Omnis proinde ordo, omnis sexus, omnis etas habet in ipso doctrine salutaris evidentia documenta, habet et sanctorum operum exempla precipua.

Si qui ad fortia proponunt mittere manus et excellentioris vie charismata meliora emulari nituntur, respiciant in speculo vite sue et omnem perfectionem addiscent. Si qui vero ad humiliora et planiora se conferunt, timentes

[23] Ox. receptos. [24] L. and Ox. add si. [25] Ox. esse.
[26] L. and Ox. inclinaret. [27] Os. adds per regiones.
[28] H. inveterationis. [29] H. vero. [30] Os. cum. [31] Bol. estuans.

ambulare per ardua et montis ascendere verticem, in hoc gradu etiam[32] apud eum invenient congrua[33] monimenta. Si qui denique signa et miracula querunt, ipsius interrogent sanctitatem et quod[34] postulant consequentur.[35]

Et quidem gloriosa vita ipsius priorum sanctorum perfectionem illustrat lumine clariori.[36] Probat hoc passio iesu christi et eius crux plenissime manifestat.[37] Revera in quinque partibus corporis passionis et crucis[38] signaculo pater venerabilis est signatus ac si in cruce cum dei filio pependisset. Sacramentum hoc magnum est et prerogative dilectionis indicat maiestatem; sed[39] arcanum in eo latet consilium; et reverendum contegitur mysterium cuidam[40] quod soli deo cognitum credimus; et per ipsum sanctum ex parte[41] revelatum. Propterea in eius laudibus non expedit multa temptare,[42] cuius laus ab ipso est, qui est laus omnium, fons et honor fortissimus dans premia lucis. Benedicentes igitur deum sanctum, verum[43] et gloriosum, ad historiam recurramus.

[B-IJ] **De summo desiderio beati francisci; et qualiter in[1] libri[1] aperitione intellexit de se, domini voluntatem.**

Tempore quodam beatus, et venerabilis pater franciscus relictis secularibus turbis, que ad audiendum[2] et[3] videndum[3] eum quotidie[3] devotissime concurrebant, locum quietis et secretum solitudinis petiit, cupiens ibi vacare deo et extergere, si quid pulveris sibi ex conversatione hominum adhesisset. Mos eius erat tempus impensum sibi ad gratiam promerendam dividere et prout oportere videbat, aliud proximorum lucris impendere, aliud contemplationis beatis secessibus consumare. Assumpsit proinde secum socios valde paucos, quibus eius conversatio sancta magis quam ceteris nota erat, ut tuerentur eum ab incursu, et conturbatione hominum et suam quietem in omnibus diligerent[4] ac[5] servarent.

---

32 H. et. 33 H. congruenta. L., Ox. and W. congruentia.
34 H. quam. 35 Ox. assequentur. 36 Os. claritate.
37 Os. demonstrat. 38 Os. adds etiam. 39 Os. et. 40 Os. omits.
41 Os. adds cuidam. 42 H. contemptare. 43 Os. omits.
1 L. omits. 2 Ox. adds eum. 3 Os. omits. 4 Os. deligenter.
5 Os. omits.

SACRA CONTEMPLATIO.[6]

Cumque illic aliquandiu permansisset et oratione continua frequentique contemplatione divinam familiariatem modo ineffabili fuisset adeptus, quid eterno regi de se et in se foret acceptius, aut esse posset cognoscere cupiebat. Curiosissime exquirebat et piissime anhelabat scire, quali modo, quali via, aut quali desiderio domino deo valeret iuxta consilium[7] et beneplacitum voluntatis sue perfectius adherere. Hec summa eius philosophia semper fuit, hoc[8] summum desiderium in[9] eo,[10] quoad vixit, semper[11] flagravit, ut quereret a simplicibus, a sapientibus, a perfectis et imperfectis, qualiter posset viam apprehendere veritatis et ad maius propositum pervenire.

Nam cum esset perfectissimus perfectorum, perfectum abnuens, imperfectum se penitus reputabat. Gustaverat enim et viderat, quam dulcis,[12] suavis et bonus foret deus israelis hiis, qui recto sunt corde et in simplicitate pura et puritate[13] vera[13] querunt illum.

CONTEMPLATIONIS FRUCTUS.

Infusa namque dulcedo et suavitas, rarissimis raro data, quam sibi desuper senserat aspirare, cogebat eum totum a se ipso deficere et tanta iucunditate repletus cupiebat modis omnibus illuc ex toto transire, ubi excedendo se ipsum iam parte processerat. Paratus erat homo spiritum dei habens animi pati angustias omnesque passiones corporis tolerare, si tandem[14] optio sibi[15] daretur, ut voluntas patris celestis misericorditer compleretur in[16] eo.[16]

Accessit proinde die quadam ante sacrum altare, quod in heremitorio, in quo ipse manebat, erat[17] constructum; et accepto codice, in quo sacra evangelia erant conscripta, reverenter altari superposuit illum. Sicque prostratus in oratione dei non minus corde, quam corpore humili prece poscebat, ut benignus deus[18] pater misericordiarum et deus totius consolationis suam sibi dignaretur[19] ostendere[20] voluntatem.[21]

Et ut perfecte consumare valeret quod olim simpliciter

---

[6] L., Os. and Ox. omit. [7] H. suum. [8] H. hec. M. omit hoc . . . flagravit. [9] Os. nec. [10] L. adds fuit. [11] H. omits. [12] H. adds ac. L. adds et quam. [13] H. veritate pura. [14] M. tamen. [15] Os. ei. [16] Os. omits. [17] Os. omits. [18] Os. adds et. [19] Ox. omits. [20] Ox. ostenderet. [21] H. and W. PERFECTA VOLUNTAS.

et devote inceperat, quid sibi esset oportunius[22] agere, in prima libri apertione indicari[23] suppliciter precabatur. Sanctorum quippe et perfectissimorum virorum spiritu ducebatur, qui pia devotione in desiderio sanctitatis simile aliquid fecisse leguntur. Surgens quoque ab oratione in spiritu humilitatis animoque contrito ac signaculo sancte crucis se muniens de altari librum accepit eumque cum reverentia et timore aperuit.[24] Factum est autem,[25] cum aperuisset librum, occurrit sibi primo passio domini nostri iesu christi et id solum, quod tribulationem eum passurum denuntiabat. Sed ne hoc casu evenisse[26] possit aliquatenus suspicari, bis et ter librum[27] aperuit et idem, vel[28] simile scriptum invenit.

Intellexit tunc vir spiritu dei plenus, quod per multas tribulationes, per multas angustias et per multas pugnas oporteret eum intrare in regnum dei. Sed non turbatur miles fortissimus propter ingruentia bella, nec animo decidit preliaturus domini prelia in castris huius seculi,[29] Non veritus[30] est succumbere hosti, qui non cedebat etiam sibi, cum diu supra modum humanarum virium laborasset. Revera ferventissimus erat; et[31] si retroactis seculis socium habuit proposito, nemo tamen eo[32] superior inventus est desiderio.

Nam et levius perfecta operari, quam dicere, cognoscebat, semper non verbis, que bonum non[33] faciunt, sed ostendunt, sed sanctis operibus efficax studium et operam prebens. Manebat proinde inconcussus[34] et letus; et sibi et deo in corde suo letitie cantica decantabat. Propterea[35] maiori revelatione dignus habitus est,[36] qui sic[37] de minimo[38] exultavit et in[39] modico[39] fidelis constituitur super[40] multa.

[B-IIJ] **De visione hominis ymaginem seraphim crucifixi[1] habentis.[2]**

Faciente ipso moram in heremitorio, quod a loco, in

[22] M. opportuniis. W. opportimus. [23] L. indicare. [24] W. accepit.
[25] H. omits. [26] M. evenire. [27] H. omits. [28] H. omits.
[29] H. and W. FORTITUDO. [30] W. virtus. [31] H. omits.
[32] H. and Ox. omit. [33] Os. omits. [34] M. infusus.
[35] M. Preteria. [36] L. and Ox. add ut. [37] L. sibi. Ox. omits.
[38] H. minima. M. minima erases mua added. Ox. minimis.
[39] H. immodico. [40] L. supra.
[1] M. omits.
[2] M. adds "in similitudinem quemdam crucifixi."

quo positum est, alverna[3] nominatur, duobus annis antequam animam redderet celo, vidit in visione dei virum unum, quasi seraphim sex alas habentem, stantem super se, manibus extensis ac pedibus coniunctis cruci affixum, due ale super caput elevabantur, due[4] ad volandum extendebantur. Due denique totum velabant[5] corpus. Cumque ista videret beatus servus altissimi, admiratione permaxima replebatur, sed quid sibi vellet hec visio, advertere nesciebat. Gaudebat quoque plurimum et vehementius letabatur[6] in benigno et gratioso respectu, quo a seraphim conspici se videbat, cuius pulchritudo inestimabilis erat nimis, sed omnino ipsum[7] crucis affixio et passionis illius acerbitas deterrebat. Sicque surrexit, ut ita dicatur, tristis et letus et[8] gaudium; atque meror suas in ipso alternabant[9] vices. Cogitabat sollicitus quid posset hec visio designare et ad capiendum ex ea intelligentie sensum anxiabatur plurimum spiritus eius.[10] Cumque liquido ex ea intellectu aliquid non perciperet et multum eius cordi visionis huius novitas insideret, ceperunt in manibus eius et pedibus apparere signa clavorum, quemadmodum paulo ante virum supra se viderat crucifixum. Manus et pedes eius in[11] ipso[12] medio clavis confixi[13] videbantur, clavorum capitibus in interiori parte manuum et superiori pedum apparentibus et eorum acuminibus existentibus ex adverso.

Erant enim signa illa[14] rotunda interius in manibus, exterius autem oblonga et caruncula quedam[15] apparebat quasi summitas clavorum retorta, et repercussa, que[16] carnem reliquam[17] excedebat.[18] Sic et in pedibus impressa erant signa clavorum et a carne reliqua elevata.[19] Dextrum quoque latus quasi lancea transfixum, cicatrice obducta, erat, quod sepe sanguinem emittebat ita, ut tunica eius cum femoralibus multotiens respergerentur[20] sanguine sacro. Heu quam pauci, dum viveret crucifixus servus domini crucifixi, sacrum lateris vulnus cernere meruerunt! Sed

---

[3] Os. averna. [4] Os. adds ale. [5] Os. adds totum.
[6] H. ducebatur. [7] Os. illum. [8] Os. omits et.
[9] H. and L. alternabat. [10] H., Ox. and W. SIGNORUM APPARITIO.
[11] H. omits in ipso . . . capitibus. [12] H. omits.
[13] H., Ox. and W. confixe. [14] Os. omits. [15] H. quamdam.
[16] H. quam. Os. omits que carnem . . . pedibus impressa.
[17] H. aliquam. [18] M. extendebat. [19] L. reelevata. Ox. relevata.
[20] W. respargeretur.

felix [21] helias, qui, dum viveret sanctus, ut cumque [22] illud videre meruit, sed non minus felix rufinus, qui propriis manibus contrectavit.

Enim vero cum semel dictus frater rufinus [23] manum suam in sinum sanctissimi viri, ut eum scalperet, immisisset, dilapsa est manus eius, ut sepe contingit, ad dextrum latus ipsius; et occurrit ei [24] pretiosam illam tangere cicatricem. Ad cuius tactum sanctus dei non modicum doluit; et manum a se repellens, ut ei dominus parceret acclamavit. Studiosissime namque abscondebat hoc ab extraneis, celabat cautissime a propinquis ita, ut et [25] collaterales fratres et eius devotissimi secutores hoc per multum temporis ignorarent. Et licet tantis ac talibus margaritis tamquam [26] pretiosissimi [27] gemmis, servus et amicus altissimi se videret ornatum atque supra omnium hominum gloriam et honorem mirifice decoratum, non evanuit tamen in corde suo, nec quesivit inde alicui per appetitum vane glorie complacere. Sed et ne humanus favor datam sibi gratiam furaretur, modis omnibus, quibus poterat, hoc abscondere satagebat.[28]

Mos et enim ipsius erat raro aut nulli precipuum [29] revelare secretum, timens specie precipue dilectionis ex eorum revelatione, sicut solent facere predilecti, pati aliquod in data sibi gratiam detrimentum. Gerebat proinde semper in corde suo et in ore [30] frequenter habebat propheticum illud: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quotiens vero ex secularibus ad [31] eum aliqui convenissent, ab eorum collocutione [32] cupiens abstinere, fratribus et filiis, qui secum morabantur, tale dederat signum, ut cum videlicet predictum versiculum recitaret, statim eis, qui convenerant, modeste licentiam exhiberent.[33]

Expertus namque fuerat, magnum fore malum, cuncta communicare cunctis; et spiritualem [34] sciebat esse non posse, cuius secreta perfectiora et plura non sunt quam ea, que in facie videntur; et ex apparentia possunt in unaque parte ab hominibus iudicari. Invenerat enim aliquos sibi exterius [35]

---

[21] Os. adds frater. [22] Bol. and L. utrumque. [23] M. carissimus.
[24] Os. illi. [25] L., M. and Os. omit. [26] Os. atque.
[27] L., Os. and Ox. pretiosissimis.
[28] H. SECRETORUM SCONSIO. W. SECRETORUM ABSCONSIO.
[29] Ox. precipuns. [30] Os. adds suo. [31] Os. omits.
[32] Os. collocutionibus. [33] H. CONCORDIA VIRTUSQUE HOMINIS.
[34] Os. spiritum. [35] L. externis.

concordantes et interius[36] dissidentes,[37] applaudentes[38] coram, irridentes retro, qui iudicium sibi acquisierunt et rectos ei suspectos aliquantulum reddiderunt. Sepe namque malitia denigrare nititur puritatem; et propter mendacium familiare[39] multis,[40] paucorum non creditur veritati.

De fervore beati francisci et infirmitate oculorum eius.[1] [B-IIIJ]

Per eiusdem igitur[2] temporis curricula cepit corpus suum variis urgeri[3] languoribus; et vehementioribus quam prius solitum esset.[4] Frequentes namque patiebatur infirmitates, ut pote que[5] perfecte[6] castigaverat corpus suum et illud in servitutem redegerat ex multis iam[7] precedentibus annis. Nam per decem et octo annorum spatium, quod tunc erat expletum, vix, aut nunquan requiem habuerat caro sua,[8] varias et longissimas circuiens regiones, ut spargeret ubique semina verbi dei, spiritus ille promptus, spiritus ille devotus, spiritus ille fervens, qui eam[9] inhabitabat, replebat omnem terram evangelio christi ita, ut una die quatuor, aut quinque castella, vel[10] etiam[10] civitates[10] sepius[11] circuibat,[12] evangelizans unicuique[13] regnum dei et non minus exemplo, quam verbo edificans audientes, de toto corpore feceret linguam. Tanto enim in eo carnis ad spiritum erat concordia, tanta obedientia, quod cum ille omnem niteretur apprehendere sanctitatem, ipsa nihilominus non solum non repugnabat, sed[14] etiam[15] pecurrere satagebat, iuxta quod scriptum est: Sitivit in te anima mea, quam multipliciter et[16] caro mea. Assiduitas vero subiectionis fecerat eam voluntariam et ex quotidiana inclinatione sui situm[17] apprehenderat tante virtutis, quoniam consuetudo sepe[18] vertitur in naturam. Sed quoniam secundum iura nature, humaneque conditionis modum necesse est, quod de die in diem, homo

---

[36] L. internis. [37] H. adds et. [38] Ox. applaudantes.
[39] L. adds a. [40] H. and W. multorum.
[1] Os. eiusdem. Ox. suorum. [2] Ox. ergo. [3] Os. adds laboribus.
[4] Os. erat. [5] H. omits. [6] Os. frequenter. [7] Os. omits.
[8] Os. and Ox. eius. [9] H. and Ox. eum. [10] Os. omits.
[11] Ox. sepe. [12] L., Ox. and W. circuiret. [13] Os. ubique.
[14] Os. omits sed . . . satagebat. [15] L., Ox. and W. et.
[16] H., L., Ox. and Os. tibi. [17] Bol. habitum. H. statum.
[18] Os. sepius.

exterior corrumpatur, licet hiis,[19] qui intus est, renovetur, illud pretiosissimum vasculum, in quo celestis thesaurus erat absconditus,[20] cepit undique conquassari et virium omnium pati defectum.

Verum quia cum consumatus fuerit homo, tunc incipiet et cum finietur.[21] Tunc operabitur, in carne infirma spiritus promptior efficiebatur. Tantum quoque animarum diligebat salutem et proximorum sitiebat lucra, ut cum[22] per se ambulare non posset, asello vectus circuiret terras. Frequenter eum monebant fratres, illi omni precum instantia suggerantes, ut infirmum corpus et valde debilitatum medicorum auxilio utcumque recreare[23] deberet. Ipse autem illo suo nobili spiritu in celum directo, qui solvi solummodo cupiebat et cum christo esse, hoc facere penitus recusabat.

Verum quia nondum impleverat[24] ea, que passionum christi deerant in carne sua, licet stigmata eius in corpore[25] suo portaret, infirmitatem oculorum incurrit gravissimam, quemadmodum multiplicavit in eo deus misericordiam suam. Cumque de die in diem infirmitas illa succresceret; et ne[26] ex incuria videretur quotidie augmentari, frater helias tandem, quem loco matris elegerat sibi et aliorum fratrum fecerat patrem, compulit eum, ut medicinam non abhorreret sed eam reciperet in nomine filii dei, per quem creata erat, sicut scriptum est: Altissimus de terra creavit medicinam et vir prudens non abhorrebit eam. Sanctus pater vero[27] acquievit; et humiliter obtemperavit sermonibus se monentis.

[B-V] **Qualiter apud Reatinam civitatem receptus fuit a domino hugone episcopo hostiensi; et quomodo sanctus eum pronuntiabat[1] futurum[2] episcopum totius mundi.**

Factum est autem, cum plures accederent suis eum medicaminibus adiuvare,[3] non invento remedio, accessit ad

---

[19] Os. is. [20] H., L. and Ox. absconsus. [21] H., L. and Ox. finierit. [22] Os. omits cum. [23] L. recitare. [24] Os. suppleverat. [25] H. carne. [26] H., L. and Ox. omit. [27] L. and Os. add tunc benigne.

[1] Os. pronuntiavit. [2] Os. omits. [3] Os. accedere.

civitatem reatinam, in qua infirmitatis illius curande[4] morari vir[5] peritissimus[5] dicebatur.[5] Perveniente igitur eo[6] ibidem, benigne satis et honorifice est susceptus a tota romana curia que in eadem civitate tunc temporis morabatur. Precipue tamen a domino hugone episcopo hostiense devotissime susceptus est, qui morum honestate ac sanctitate[7] vite maxime prefulgebat. Hunc vero beatus franciscus patrem et dominum elegerat[8] super universam religionem et ordinem fratrum suorum ex assensu et voluntate domini honorii pape, eo quod illi beata paupertas multum placebat[9] et sancta simplicitas in maxima reverentia existebat.[10] Conformabat se dominus ille moribus fratrum; et in desiderio sanctitatis cum simplicibus erat simplex, cum humilibus erat humilis, cum pauperibus erat pauper. Erat frater inter fratres, inter minores[11] minimus; et velud unus[12] ceterorum, in quantum licitum erat, in vita et moribus gerere se studebat. Sollicitus erat ubique sanctam[13] religionem plantare et in remotis partibus clara fama clarioris vite ipsius ordinem plurimum ampliabat.[14] Dedit illi dominus linguam eruditam, in qua confundebat adversarios veritatis, refellebat[15] inimicos crucis christi, in qua reducebat errantes ad viam, in qua discordes pacificabat et concordes fortiori charitatis vinculo colligabat.[16]

Erat in ecclesia dei lucerna ardens et lucens et sagitta electa[17] parata in tempore opportuno. O quotiens, depositis pretiosis vestibus, vilibus indutus, discalceatis pedibus, quasi unus e fratribus incedens rogabat ea, que ad pacem sunt! Hoc inter virum et proximum suum,[18] quotiens oportebat, hoc inter deum et hominem semper[19] sollicite faciebat. Propterea, paulo post, elegit eum Deus pastorem in universa ecclesia sua sancta; et exaltavit capud eius[20] in tribubus populorum; quod ut inspiratus divinitus et christi iesu voluntate operatum esse sciatur, longe ante beatus pater franciscus hoc verbum[21] predixit et opere presignavit.[22]

Nam cum religio et ordo fratrum, divina gratia faciente,

---

4 Ox. adds causa. 5 H. ut premissimus ducebatur. 6 Os. omits.
7 Ox. and H. sanctissime. 8 Os. elegeret. 9 Ox. placeret.
10 H. COLOSSA HOMILITAS. 11 L. adds erat. 12 Os. omits.
13 L. sacram. 14 W. ampliavit. 15 L. repellebat.
16 L. and Ox. colligebat. 17 Os. omits. 18 Ox. omits
19 L. omits. 20 Ox. omits. 21 H. and W. verbis. 22 Os. resignavit.

satis iam inciperet dilatari et velud cedrus in paradiso dei in celestibus sanctorum attolleret verticem meritorum; et tamquam vinea electa sacros produceret palmites in latitudinem orbis terre, sanctus franciscus accessit ad dominum [23] papam honorium, qui romane tunc preerat ecclesie, supplici prece petens ab eo, ut dominum hugonem episcopum hostiensem sui fratrumque suorum, patrem et dominum ordinaret.

Annuit dominus papa precibus sancti et benigne obtemperans suam illi super ordinem fratrum contulit potestatem. Quam ille reverenter et devote suscipiens tamquam fidelis servus et prudens constitutus [24] super familiam [25] domini studebat, modis omnibus, cibum eterne vite sibi commissis, ministrare in tempore opportuno. Propterea, sanctus pater, modis omnibus, se subiiciebat ei et miro ac reverenti eum venerabatur affectu,[26] spiritu dei ducebatur, quo repletus erat; et ideo longe ante intuebatur quod post modum erat in oculis omnium sic futurum.

Nam quotiens familiaris religionis urgente causa, vel potius charitate christi, qua erga ipsum flagrabat, cogente, scribere vellet ei, nequaquam acquiescebat ipsum in litteris suis vocari episcopum hostiensem, seu [27] veletrensem,[28] sicut ceteri utebantur in salutationibus consuetis, sed assumpta materia, sic aiebat: Patri reverentissimo, sive, domino hugoni totius mundi episcopo. Sepe namque benedictionibus inauditis salutabat eum; et [29] licet esset devota subiectione filius, dictante tamen spiritu, quandoque ipsum paterno consolabatur colloquio, ut confortaret super eum benedictiones [30] patrum, donec veniret desiderium collium [31] eternorum.

Nimio quoque amore dictus [32] dominus erga sanctum virum flagrabat; et ideo quidquid beatus vir loquebatur, quidquid faciebat placebat ei et in sola visione illius sepe totus afficiebatur.[33] Testatur ipse de eo, quod numquam in tanta esset per turbatione,[34] seu animi motu,[35, 36] quod [37] in visione ac collocutione sancti francisci omne mentis nubilum non discederet [38] rediretque serenum, effugaretur accidia et gaudium desuper aspiraret.

---

[23] Os. omits. [24] L. adds est. [25] Os. adds suam.
[26] H. PROPHETIA. [27] Os. adds etiam. [28] L. netrensem.
[29] Ox. omits et licet . . . super eum. [30] Os. benedictionibus.
[31] W. colloqium. L. colloquiorum. [32] Os. ductus.
[33] Os. efficiebatur. [34] H. adds cordis. [35] H. omits.
[36] L. adds esset. [37] H. quin. [38] P., Ox. and H., discederet.

Ministrabat iste, beato francisco tamquam servus domino suo; et quotiens videbat eum, tamquam christi apostolo reverentiam exibebat et inclinato utroque homine, sepe manus eius deosculabatur ore sacrato. Curabat sollicitus et devotus, quomodo beatus[39] pater[39] recuperare posset oculorum pristinam sanitatem, sciens eum virum sanctum et iustum et ecclesie dei necessarium et utilem valde nimis. Compatiebatur super eum universe congregationi fratrum et filios miserabatur in patre. Monebat proinde sanctum patrem, curam gerere[40] sui et infirmitatis necessaria non abiicere, ne ad peccatum aliquod potius, quam ad meritum horum[41] deputaretur incuria.

Sanctus franciscus vero que sibi a tam reverendo domino et tam karissimo patre dicebantur, humiliter observabat, cautius deinde agens et securius necessaria cure[42] sue. Sed in[43] tantum[43] iam creverat malum, quod ad remedium qualecumque acutissima requirebat ingenia et acerbissima medicamina exposcebat. Sicque factum est, quod in pluribus locis decocto capite, incisis venis, superpositis emplastis et immissis collyriis, nihil proficeret, sed quasi semper deterius se haberet.

De moribus fratrum famulantium sancto francisco; et qualiter ipse[1] disponebat conversari. [B-VJ]

Hec[2] fere per duos annos in omni patientia et humilitate sustinuit, in omnibus deo gratias agens, sed, ut ipse liberius suam intentionem dirigere posset ad deum et beatarum mansionum in celo positarum, frequenter mente excedens, circuire posset ac ingredi officinas et in pinguedine gratie coram placidissimo et serenissimo universorum domino se in celestibus presentare, quibusdam fratribus, merito sibi valde dilectis, commiserat curam sui.

Erant enim viri illi virtutum, devoti, deo,[3,4] placentes sanctis, gratiosi hominibus, super quos, velud domus[5] super

---

[39] H. omits. [40] Os. agere. [41] Os. hominum. [42] Os. vite.
[43] Ox. interim.
[1] H. omits. [2] L. Sic. [3] Os. domino. [4] Os. adds dilecti angulis.
[5] Ox. dominus.

columpnas quatuor, beatus pater franciscus innitebatur. Eorum namque[6] nomina supprimo, ipsorum verecundie[7] parcens,[8] que tamquam spiritualibus viris satis est[9] eis familiaris et amica.[10] Verecundia enim omnium est ornatus etatum, innocentie testis, pudice mentis inditium, discipline virga, specialis gloria[11] conscientie fame, custos et totius honestatis insigne. Hec virtus adornaverat istos, hoc amabiles et benevolos reddebat eos hominibus hec utique gratia omnibus erat communis, sed[12] singulos[13] virtus singula decorabat. Erat unus discretionis precipue, alter patientie singularis, gloriose simplicitatis alius, reliquus vero secundum corporis vires robustus et secundum animi mores placabilis.

Hii vero omni vigilantia, omni studio, omni voluntate, beati patris quietem animi[14] excolebant,[15] infirmitatem corporis procurabant, nullas declinantes[16] angustias, nullos labores, quin[17] totos se sancti servitio manciparent.[18] Sed licet gloriosus pater iam[19] esset coram[20] deo[20] in gratia consumatus,[21] operibus sanctis rutilaret inter homines mundi huius, cogitabat tamen semper perfectiora incipere; et tanquam doctissimus[22] miles in castris dei, provocato adversario,[23] excitare iterum nova bella. Proponebat, christo duce, ingentia se facturum et fatiscentibus artubus, iam emortuo[24] corpore, novo certamine sperat de hoste triumphum.

Vera namque virtus temporis finem ignorat, cum mercedis expectatio sit eterna. Flagrabat proinde desiderio magno valde ad humilitatis reverti primordia et pre amoris immensitate spe gaudens corpus suum, licet ad tantam iam devenisset extremitatem, revocare cogitabat ad pristinam servitutem.[25] Amputabat a se penitus omnium curarum obstacula; et cunctarum sollicitudinum strepitum plenissime compescebat. Cumque infirmitatis sue occasione rigorem pristinum necessario temperaret dicebat: Incipiamus, fratres, servire domino deo, quia hucusque vix, vel parum in nullo profecimus.

Non arbitrabatur se adhuc comprehendisse et infatigabilis

---

6 L. adds nunc. 7 Os. adds habitudini. 8 Ox. parcere.
9 Os. adds in. 10 H. VERECUNDIE BONUM. 11 Ox. gratia.
12 Os. adds hec. 13 Os. singulis. 14 H. has animo. Os. omits.
15 Ox. adds et. 16 Ox. dedignantes. 17 L. qui.
18 H. PERFECTIONIS FUROR. 19 Ox. omits. 20 W. omits.
21 Os. and L. add et. 22 Bol. devotissimus. 23 W. hoste.
24 L. mortuo. 25 Ox. sanitatem.

durans in sancte novitatis proposito, semper inchoare sperabat.[26] Volebat ad serviendum leprosis redire denuo et haberi contemptui, sicut aliquando habebatur. Hominum conversationem fugere proponebat ; et ad loca remotissima se conferre, ut sic exutus omni cura et aliorum sollicitudine deposita, solus carnis paries inter se et deum interim separaret. Videbat enim multos ad magisterii regimina convolare, quorum temeritatem detestans, ab huiusmodi peste sui exemplo revocare studebat eos.

Dicebat enim, bonum[27] fore coram deo et acceptabile curam gerere aliorum et sollicitudinem animarum aiebat[28] eos suscipere debere,[29] qui dumtaxat in[30] ea[30] nichil de suo quererent, sed divinam semper[31] in omnibus attenderent voluntatem. Qui[32] videlicet proprie saluti nichil preponerent et subditorum non applausus attenderent, sed[33] profectibus,[34] non coram hominibus pompam, sed gloriam ante deum. Qui[35] prelationem non affectarent, sed timerent ; quos habita non extolleret,[36] sed humiliaret et ablata non deiiceret, sed exaltaret ;[37] sed precipue in tempore hoc, in quo tantum superexcrevit malitia et superabundavit iniquitas, periculosum dicebat regere, regi vero[38] affirmabat[39] utilius.

Dolebat,[40] quosdam prima opera reliquisse ; et novis adinventionibus pristinam oblitos esse simplicitatem. Propterea lamentabatur eos, qui quandoque magistris[41] superioribus toto desiderio intendebant,[42] ad infima et vilia descendisse ; et per frivola et inania in campo vacue[43] libertatis, relictis veris gaudiis, discurrere[44] ac vagare. Orabat proinde divinam clementiam pro liberatione filiorum et conservari eos in data gratia devotissime precabatur.

Quomodo de senis venit assisium ; et de ecclesia sancte Marie in portiuncula et de fratrum[1] benedictione. [B-VIJ]

In mense autem sexto ante obitus sui diem cum esset apud senas pro infirmitate oculorum curanda, cepit in toto

---

[26] H. PERFECTA HUMILITAS. [27] Ox. UTILIS DOCTRINA.
[28] Os. dicebat. [29] H. and L. decere. [30] L. and Ox. inde.
[31] Os. omits. [32] L. Sed profectus quod. [33] H. and L. omit.
[34] H. and L. omit. Ox. profectus. [35] L. quod. [36] Os. extollerent.
[37] Os. exalterent. [38] Os. eos. [39] L. dicebat. [40] L. Volebat.
[41] Os. in magisteriis. [42] Os. adds quam. [43] H. omits. [44] Ox. decurrere.
[1] L. adds tunc.

reliquo corpore graviter infirmari; et fracto stomaco infirmitate diuturna et vitio hepatis, sanguinem multum evomuit, ita quod visus est morti appropinquare. Quo comperto, frater helyas citissime de longinquo cucurrit ad eum; in cuius adventu sanctus pater in tantum convaluit, ut, relicta terra illa, cum ipso ad cellam de cortona veniret. Veniente quoque[2] ipso ibidem et per tempus aliquod faciente moram, intumit[3] venter eius, turguere crura, tumueruntque pedes et stomachi magis ac magis defectum incurrit, ut cibum aliquem recipere vix valeret.

Rogavit[4] deinde[5] fratrem helyam, ut eum assisium faceret deportari. Fecit bonus filius quod benignus pater precepit;[6] et preparatis omnibus, ipsum ad concupitum locum perduxit. Letata est civitas in adventu beati patris; et omnium populorum ora laudabant deum.[7] Universa namque multitudo populi sanctum dei sperabat in proximo moriturum et hec erat exultationis tante materia. Dei quoque nutu factum est hoc, ut sancta anima carne soluta inde ad celorum regna transiret, ubi sibi adhuc in carne manenti primo data est notitia supernorum et infusa unctio salutaris. Nam cum in omni sede terrarum celorum regna constituta cognosceret et in omni loco divinam gratiam electis dei tribui crederet, expertus erat tamen, locum ecclesie[8] sancte marie in portiuncula gratia uberiori repletum et supernorum visitatione spirituum frequentatum.

Aiebat proinde fratribus sepe: Videte, o filii, nequando hunc locum relinquatis. Si ab una parte foras pelleremini,[9] ex alia reintrate. Nam locus iste vere sanctus est et habitatio dei. Hic cum pauci essemus, nos augmentavit altissimus. Hic[10] luce sapientie sue illuminavit suorum pauperum corda. Hic igne amoris sui nostras voluntates accendit. Hic qui oraverit corde devoto, quod petierit obtinebit; et offendens gravius punietur. Propterea, filii omni, honore dignum habete locum habitaculum dei; et in toto corde vestro, in voce exultationis et confessionis ibi confitemini deo.

Interea infirmitate crescente, omne robur corporis eius elanguit et omnibus viribus[11] destitutus nullo modo poterat

---

[2] Ox. omits. [3] Os. intumuit. [4] Os. adds que. [5] Os. dictum.
[6] Ox. voluit. [7] Os. omits. [8] H. and Os. omits.
[9] H. pellemini. Ox. pellimini. [10] E. In. [11] Os. adds corporis.

se movere. Et quidem cum a quodam fratre fuisset interrogatus, quid vellet potius tolerare, hanc scilicet diutinam [12] et sic longam infirmitatem, an a carnifice quodcumque [13] grave martyrium sustinere, respondit: Illud mihi fili carius, illud [14] dulcius [14] acceptiusve [14] semper extitit et [15] existit,[15] quod domino deo nostro [16] magis in me et de me, fieri placet, cuius [17] utique [17] voluntati solum semper desidero concors et obediens per [18] omnia [18] inveniri. Sed in cuiuslibet martyrii compensatione hanc infirmitatem pati [19] vel [20] tres dies molestius mihi foret; quod non pro mercedis remuneratione loquor, sed pro sola, quam ingerit, molestia passionis.

O martyr et martyr, qui ridens et gaudens libentissime tolerabat quod erat omnibus acerbissimum [21] et gravissimum intueri! Revera nullum in eo remanserat membrum absque nimio [22] passionis dolore et [23] calore [24] naturali sensim [25] amisso, ad extrema cotidie propinquabat. Stupebant medici, mirabantur fratres, quomodo [26] spiritus vivere posset in carne sic mortua, cum, consumptis carnibus, sola cutis ossibus adhereret.

Enim vero cum videret sibi [27] imminere diem extremum quod etiam per revelationem divinam duobus ante annis ei fuerat indicatum, vocatis ad se fratribus, quos volebat, unicuique, sicut ei desuper dabatur, velut olim patriarcha iacob, suis filiis benedixit, immo velut alter moyses ascensurus in montem, quem constituit ei [28] deus, filios israelis benedictionibus ampliavit.

Cumque a sinistris ipsius resideret frater helyas, circumsedentibus reliquis filiis, cancellatis manibus, dexteram posuit super caput eius et exteriorum oculorum lumine privatus et usu. Super quem, inquit, teneo dexteram meam? Super fratrem helyam, inquiunt. Et, Ego sic volo, ait.[29] Te, inquit, fili, in omnibus et super [30] omnia benedico; et sicut in manibus tuis fratres meos et filios augmentavit altissimus, ita et super te et in te, omnibus benedico. In celo et in terra benedicat te rex omnium deus. Benedico te sicut

---

[12] M. divinam. [13] Os. utrumque. [14] H. acceptius dilectiusque.
[15] Os. omits. [16] Os. omits. L. meo. [17] H. cuiusque vero.
[18] Os. semper. Ox. in omnibus. [19] Os. adds illis.
[20] H., L. and Os. per. [21] Os. accerimum. [22] Os. intimo.
[23] Os. H. omits. Ox. e. [24] H. omits. [25] H. sensu.
[26] Os. adds quod. [27] H. BENEDICTIO FRATRUM [28] H. omits.
[29] Os. and P. inquit. [30] Os. and Ox. per.

possum et plusquam possum; et quod non possum ego, possit in te qui omnia potest. Recordetur deus operis et laboris tui; et in retributione iustorum sors tua servetur. Omnem benedictionem, quam cupis,[31] invenias; et quod digne postulas, impleatur. Valete, filii omnes, in timore dei; et permanete in ipso semper, quoniam futura est super vos temptatio maxima et tribulatio appropinquat. Felices qui in hiis, que ceperunt, perseverabunt, a [32] quibus nonnullos futura scandala separabunt. Ego enim ad dominum propero et ad deum meum, cui devote in spiritu meo servivi, iam ire confido.

Erat tunc temporis manens in palatio assisinatis [33] episcopi; [34] et propterea rogavit fratres, ut eum ad locum sancte [35] marie de portiuncula citissime transportarent.[36] Volebat enim ibi animam reddere deo, ubi, sicut dictum est, primo [37] perfecte [37] viam veritatis agnovit.

[B-VIII] **Quod [1] fecerit; [2] et [3] dixerit [4] et quando feliciter obiit.**

Conversionis sue tempus iam erat viginti annorum spatio [5] consumatum, sicut sibi [6] divina innotuerat voluntate. Nam cum ipse beatus pater et frater helyas tempore quodam apud fulgineum morarentur, nocte quadam cum se sopori dedissent,[7] astitit fratri helye sacerdos quidam albis indutus, grandeve ac provecte etatis, aspectu venerabilis dicens: Surge,[8] frater [9] et dic fratri francisco, quoniam expleti sunt decem et octo anni, ex quo mundo renuntians,[10] christo adhesit et duobus tantum annis dehinc [11] in hac vita manens, viam universe carnis, vocante ipsum ad se domino, introibit. Sicque factum est, ut sermo domini, quem [12] diu ante predixerat, constituto termino compleretur.

---

[31] H. and Os. cupias.
[32] L., Os. and Ox. omit a quibus . . . separabunt.
[33] L. and Os. Assisinati. H. Assisii nati. [34] Os. omits.
[35] H. omits. [36] H. deportarent. [37] H. omits.
[1] Os. De obitu et morte sanctissimi patri francisci. L. omits entirely. [2] H. and M. fecit. [3] Ox. adds quid.
[4] H. and M. dixit. [5] Os. omits. [6] Os. ibi. [7] H. dedisset.
[8] H. DIVINA REVELATIO. [9] H. omits. [10] H. abrenuntians.
[11] Ox. adhuc. [12] H. quam.

Cum igitur in loco sibi valde desiderato paucis quievisset diebus et cognosceret, tempus propinque mortis instare, vocavit, ad se duos fratres et suos filios spirituales, precipiens eis de morte propinqua, imo de vita sic proxima, in exultatione spiritus alta voce laudes domino decantare. Ipse vero, prout potuit, in illum[13] davidicum psalmum[14] erupit: Voce mea inquit, ad dominum clamavi, voce mea ad dominum deprecatus sum.

Frater autem quidam de assistentibus, quem sanctus satis magno diligebat[15] amore, pro fratribus omnibus plurimum[16] existens sollicitus, cum hec intueretur et sancti cognosceret[17] exitum appropinquare, dixit ad eum: Benigne pater, heu absque patre iam[18] remanent filii et oculorum privantur lumine vero! Recordare igitur orphanorum, quos deseris et omnibus culpis remissis, tam presentes, quam absentes omnes[19] tua sancta benedictione letifica. Ad quem sanctus: Ecce, inquit, ego vocor a[20] deo,[20] fili: Fratribus meis tam absentibus, quam presentibus offensas omnes et culpas remitto; et eos, sicut possum, absolvo, quibus tu[21] hoc denuntians ex parte mea omnibus benedices.

Iussit denique codicem evangeliorum portari[22] et evangelium secundum ioannem sibi legi poposcit ab eo loco, ubi incipit: Ante sex dies pasche, sciens iesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem. Hoc etiam evangelium legere proposuerat sibi minister, priusquam ei preciperetur. Hoc etiam in prima libri apertione occurrit, cum tota et[23] plena[24] bibliotheca esset, in qua hoc evangelium legi debebat. Iussit proinde se superponi cilicio et conspergi cinere, quia[25] terra et cinis mox erat futurus.[26] Convenientibus itaque multis fratribus, quorum ipse pater[27] et dux erat; reverenterque astantibus et expectanctibus omnibus exitum beatum[28] et consumationem felicem, sanctissima illa anima carne soluta est, que in abysso claritatis absorta, corpus obdormivit in domino.

Unus autem ex fratribus[29] et[29] discipulis eius, fama non

---

13 M. illud. 14 M. omits. 15 Os. dilexit. 16 Os. multum.
17 Ox. agnosceret. 18 L. and Ox. omit. 19 Os. adds in.
20 Os. ad dominum. 21 Os. ut. 22 Os. deportari.
23 L. etiam. Ox. iam. 24 L. omits. 25 H. and Ox. qui.
26 H. TRANSITUS. 27 Os. frater. 28 L. and Ox. bonum.
29 L. omits.

modicum celebris, cuius nomen nunc existimo reticendum, quoniam dum vivit in carne, non vult tanto preconio gloriari, vidit animam sanctissimi patris recto tramite in celum conscendere super aquas multas. Erat enim quasi stella, quodammodo [30] lune immensitatem habens, solis vero utcumque retinens claritatem, a candida subvecta nubecula.[31] Libet [32] propterea de ipso sic exclamare : O quam gloriosus est iste sanctus, cuius animam vidit discipulus in celum ascendere pulchra ut luna, electa ut sol, in nube candida cum ascenderet, gloriosissime rutilabat ! [33] O vere mundi lucerna, sole splendidius lucens in [34] christi ecclesia. Ecce iam lucis tue radios subtraxisti et in illa luminosa patria secedens pro nobis miseris angelorum et sanctorum frequentiam commutasti ! O insignis preconii almitas gloriosa, noli filiorum te cura exuere, licet exutus iam sis consimili carne ! Nosti, revera nosti, in quanto eos discrimine positos reliquisti, quorum labores innumeros et frequentes angustias sola tua presentia felix omni hora misericorditer relevabat. O vere misericors pater sanctissime, qui peccantibus filiis misereri semper et parcere benigne paratus eras ! Tibi ergo benedicimus, digne [35] pater, cui benedixit altissimus, qui semper est deus super omnia benedictus. Amen.

[B-VIIIJ] **Lamentum fratrum et [1] gaudium,[2] cum eum cernerent signa [3] ferentem crucis; et de alis [4] seraphim.**

Factus est propterea concursus populorum multorum laudantium deum ac dicentium : Laudatus et benedictus tu domine deus noster, qui nobis indignis tam pretiosum depositum [5] commendasti : Laus et gloria sit tibi, trinitas ineffabilis. Catervatim tota [6] civitas assisii ruit et omnis accerlerat regio [7] videre magnalia dei, que in servo sancto [8] suo gloriose ostenderat dominus maiestatis. Unusquisque [9] autem cantabat canticum letitie, prout cordis gaudium

---

30 H. and Ox. quoquomodo. 31 M. nebula. 32 H. Licet.
33 E. and M. LAUS ET ORATIO. 34 L. and Ox. omits.
35 Os. benigne. L. pie.
1 Os. omits. 2 Os. omits. 3 Os. signum. 4 Os. alii.
5 H. omits. 6 Os. omits. 7 W. religio. 8 Os. omits. 9 M. quisque.

suggerebat; et de adimpleto desiderio benedicebant universi omnipotentiam salvatoris. Verumtamen filii lamentabantur tanto patre orbati et pium cordis affectum lacrymis et suspiriis ostendebant.* Sed temperabat mestitiam gaudium inauditum et miraculi novitas eorum mentes in stuporem nimium convertebat. Versus est luctus in canticum et ploratio in iubilationem.

Nunquam enim audierant, nec[10] legerant in scripturis quod oculis monstrabatur, quod et[11] persuaderi vix potuisset eis; si non tam evidenti testimonio probaretur.[12] Resultabat in[13] eo[13] revera forma[13] crucis et passionis agni immaculati, qui lavit crimina mundi, dum quasi recenter e cruce depositus videretur, manus[14] et pedes clavis confixos habens et dextrum latus quasi lancea vulneratum.[15] Intuebantur namque carnem illius, que nigra fuerat prius, candore nimio renitentem et ex sui pulchritudine beate[16] resurrectionis premia pollicentem.

Cernebant denique vultum eius quasi vultum angeli, quasi viveret,[17] non sicut[18] mortuus esset et cetera membra eius conversa in teneritudinem et habilitatem innocentie puerilis. Non sunt contracti nervi eius, ut mortuorum solent, non indurata cutis, non rigida effecta sunt membra, sed huc atque illuc vertentia se veluti ponebantur. Cumque tam mira pulchritudine cunctis cernentibus resplenderet; et caro eius candidior esset effecta, cernere mirabile erat in medio manuum et pedum eius non clavorum quidem puncturas sed ipsos clavos ex eius carne compositos, ferri retenta nigredine ac dextrum latus sanguine rubricatum. Non incutiebant horrorem mentibus intuentium signa martyrii, sed decorem multum conferebant et gratiam, sicut in pavimento albo nigri lapilli solent. Accurrebant fratres et filii; et collacrimantes deosculabantur manus et pedes pii patris eos derelinquentis, nec non et dextrum latus, in cuius plaga illius memoria celebris agebatur, qui ex eo loco sanguinem et aquam pariter fundens, mundum reconciliavit patri. Maximum donum sibi exhiberi cernebat[19] quivis de populo, si admittebatur non solum ad deosculandum, sed etiam ad

---

* M. ends here. [10] Os. vel. [11] W. omits. [12] H. HOMO CRUCIFIXUS.
[13] W. omits. [14] Os. omits. [15] L. perforatum.
[16] L. and Ox. habere. [17] Os. videret. [18] Os. quasi.
[19] H., L. and Ox. credebat.

videndum sacra stigmata iesu christi, que sanctus franciscus portabat in corpore suo.

Quis enim, hoc [20] videns, fletui et non magis esset gaudio intentus, etiam si fleret, non magis pre letitia, quam pre dolore id faceret? Cuius tam ferreum pectus non moveretur ad gemitum? Cuius tam lapideum cor non scinderetur ad compunctionem, non accenderetur ad divinum amorem, non armaretur ad bonam voluntatem? Quis tam hebes, tam insensibilis, qui manifesta non cognosceret veritate, sanctum istum sicut singulari munere honoratum in terris, sic ineffabili gloria magnificatum fore in celis?

O singulare donum et prerogative dilectionis inditium, hiisdem glorie armis militem adornari, que filio [21] regis [21] excellentissima dignitate conveniunt! O eterna memoria dignum miraculum et sine omni intermissione admirabili reverentia memorabile sacramentum, quod oculata fide illud mysterium representat, in quo agni immaculati sanguis per quinque foramina copiosissime manans lavit crimina mundi! O sublime decus crucis vivifice mortuis [22] vitam prestans, cuius onus tam premit suaviter et tam dulciter pungit, ut in ea mortua caro vivat et infirmus spiritus roboretur! Hic te dilexit multum, quem sic gloriosissime decorasti. Gloria et benedictio soli [23] sapienti deo, qui innovat signa, imitat [24] mirabilia, ut infirmorum mentes novis revelationibus consoletur, [25] ut per visibilium mirabile opus ipsorum corda in amorem [26] invisibilium rapiantur.

O mira et amabilis dispositio dei, que, ut nulla de miraculi novitate posset oriri suspicio, primo misericorditer ostendit in eo, qui de celis erat, quod mirabiliter paulo post facturus erat in eo, qui degebat in terris! Et quidem indicare voluit verus pater misericordiarum quanto premio dignus sit qui eum diligere studuit toto corde, ut in superiori [27] scilicet ac sibi [28] viciniori super celestiuum spirituum ordine collocetur.

Quod utique indubitanter adipisci poterimus, si more seraphim duas alas extenderimus super capud, habentes videlicet [29] beati francisci exemplo in omni opere bono intentionem puram et operationem rectam et hiis directis ad deum, soli

---

[20] L. hec. Os. omits. [21] H. and L. sola regi. Os. soli regi.
[22] Os. omits. [23] Ox. sit. [24] W. and Os. et mutat. H. et mittat.
[25] Ox. consolentur. [26] Ox. amore. [27] Os. adds loco.
[28] H. omits. [29] H. omits.

sibi placere in omnibus infatigabiliter studuerimus. Que ad velandum capud necessario coniuguntur, quia rectitudinem operis absque puritate intentionis; et e converso pater luminum minime acceptabit, ipso dicente: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus[30] lucidum erit. Si autem nequam fuerit, totum corpus[30] tenebrosum erit. Oculus namque simplex non est, qui non videt quod est videndum, cognitione veritatis carens, aut quod non videndum fuerit intuetur, intentionem puram non habens. In primo non simplicem, sed cecum, in secundo nequam ipsum aperta ratio iudicabit. Penne harum alarum suut amor patris salvantis misericorditer et[31] timor domini iudicantis terribiliter. Que[32] animos electorum, malos reprimendo motus et castos ordinando affectus debent suspendere a terrenis. Duabus quoque alis volandum est ad impendendam duplicem proximo charitatem, reficiendo videlicet animam verbo dei et corpus terreno subsidio sustentando. Que ale rarissime coniuguntur, quia vix utrumque valet ab aliquo adimpleri. Penne[33] harum[33] diversa sunt opera, que ad consilium et auxilium requiruntur proximo exhibenda. Duabus denique[34] alis regendum[35] est corpus nudum meritis, quod tunc ordinate impletur, cum scilicet, quoties, peccato interveniente, fuerit denudatum, contritionis atque confessionis innocentia revestitur. Penne harum multimode affectiones sunt, que ex peccatorum execratione et appetitu iustitie procreantur.

Hec omnia beatissimus pater franciscus perfectissime adimplevit, qui seraphim imaginem tenuit atque formam et in cruce perseverans ad sublimium spirituum gradum meruit advolare.[36] Semper enim in cruce fuit, nullum subterfugiens laborem atque dolorem, tantum ut[37] posset in se et de se voluntatem domini adimplere. Norunt[38] preterea[39] qui cum illo conversati sunt fratres, quam cotidiana et continua collatio de iesu fuerit in ore ipsius, quam dulcis et suavis confabulatio quam benigna et amore plena collocutio. Ex abudantia cordis os loqutur et fons illuminati amoris replens omnia viscera eius ebulliebat foras.

Multa utique illi cum iesu, iesum in corde, iesum in ore, iesum in auribus, iesum in oculis, iesum in manibus,

---

[30] H., Ox. and L. add tuum. [31] H. omits. [32] Ox. quod.
[33] H. Pennarum. [34] Ox. and L. quoque.
[35] H., Os. and Ox. tegendum. [36] H. convolare. [37] H. omits.
[38] H. AMOR IN IESU. [39] L. propterea.

iesum in reliquis membris semper portabat. O quotiens, cum sederet ad prandium, audiens, vel nominans, vel cogitans iesum, corporalis esce oblitus est; et ut de sancto legitur: Videns non videbat et audiens non audiebat. Imo et multotiens cum per viam iret meditans et cantans iesum, obliviscebatur itineris et omnia elementa invitabat ad laudem iesu.

Et quia miro amore semper in corde suo gerebat et conservavit[40] christum iesum et hunc crucifixum, propterea signaculo suo[41] gloriosissime supra ceteros est insignitus,[42] quem etiam mente excedens contemplabatur in gloria indicibili et incomprehensibili sedentem ad dexteram patris, cum quo ipse coaltissimus[43] altissimi filius in unitate spiritus sancti vivit et regnat, vincit et imperat, deus eternaliter gloriosus per omnia secula seculorum. Amen.

[B-X] **De planctu dominarum apud[1] sanctum[1] damianum; et quomodo cum[2] laude et gloria, sepultus est.**

Fratres igitur et filii, qui convenerant cum omni multitudine populorum, que ex vicinis civitatibus tantis se gaudebant interesse solemniis, totam noctem illam in qua obiit sanctus pater[3] divinis laudibus consumaverunt ita, ut pre iubilationum dulcedine ac luminum claritate fore angelorum excubie viderentur. Mane autem facto, convenit multitudo civitatis Assisii cum universo clero; et tollentes sacrum corpus de loco, in quo obierat, cum hymnis et laudibus, clangentibus tubis ipsum ad civitatem honorifice portaverunt.

Acceperunt singuli ramos olivarum[4] aliarumque arborum, sacras exequias solemniter exequentes et multiplicatis luminaribus, laudum munera[5] vocibus altisonis exolvebant. Cumque, portantibus filiis patrem et grege sequente pastorem ad[6] pastorem[6] omnium properantem, perventum esset ad locum, in quo religionem et ordinem sacrarum virginum et dominarum pauperum ipse primo plantavit, deponentibus

40 L. and Os. conservabat. 41 L. crucis. 42 H. and L. signatus.
43 H. altissimus. Ox. coaltissimi.
1 L. omits. 2 Os. omits. 3 P. adds franciscus.
4 Os. palmarum. 5 Os. mutua. Ox. numina. 6 Ox. omits.

eum in ecclesia sancti damiani, in qua dicte filie sue, quas domino acquisierat, morabantur, aperta est fenestra parvula, per quam ancille christi constituto tempore communicare solent dominici corporis sacramento.

Aperta est et arca, in qua supercelestium virtutum thesaurus latebat et in qua portabatur a paucis qui multos portare solebat. Et [7] ecce domina clara, que vere meritorum sanctitate clara erat,[8] aliarum mater quia prima [9] prima plancta huius sancti ordinis fuit, venit cum reliquis filiabus ad videndum patrem non loquentem eis, nec reversurum ad eas, alibi properantem. Et ingeminatis suspiriis cum magno cordis gemitu et lacrymis multis, respicientes eum, suppressa voce clamare ceperunt: Pater, pater,[10] quid faciemus? Cur nos miseras deseris, aut cui sic [11] desolatas relinquis? Cur nos quo vadis non premisisti gaudentes, quas sic [12] hic dimittis dolentes? Quid precipis nos facturas in isto carcere sic reclusas, quas nunquam, ut soles, disponis ulterius visitare? Tecum nostra consolatio [13] tota recedit; et simile solatium non remanet seculo tumulatis. Quis in paupertate tanta non minus meritorum quam rerum solatiabitur nobis? O pauperum pater, paupertatis amator! Quis in temptatione succurret? O innumeras temptationes expertas temptationum examinator cautus! Quis in tribulatione consolabitur tribulatas adiutor in tribulationibus, que invenerunt nos nimis? O amarissima separatio et inimica absentatio! O nimis horrenda mors, que millia [14] filiorum et filiarum tanto patre orbata [15] trucidas, cum irrevocabiliter elongare festines illum, per quem studia nostra, si qua sunt, maxime floruerunt!

Sed virgineus pudor multo [16] fletui imperabat; et [17] super illum [18] plangere [19] nimis erat incongruum, in cuius transitu frequentia concurrit exercitus angelorum; et letati sunt cives sanctorum et domestici dei; sicque inter tristitiam et letitiam posite deosculabantur splendidissimas manus eius ornatas pretiosissimis gemmis ac coruscantibus margaritis; et ablato eo, clausa est illis ianua, que, minime ultra muneri [20] tanto patebit.

O quantus luctus omnium erat in harum miseranda et

[7] H. omits. [8] Ox. fuit. [9] H. pia. [10] Os. noster.
[11] Os. nos. [12] Os. omits. [13] Os. solatia contulit. [14] L. omits.
[15] Ox. orbatas. [16] H. multum. [17] Ox. tamen. [18] Ox. eum.
[19] Os. adds non. [20] Bol. vultui. H. funeri.

pietate plena reclamatione ! Quanta precipue merentium [21] lamenta filiorum ! [22] Singularis eorum dolor cummunis omnium erat, ita quod vix quisquam posset abstinere a fletu, cum angeli pacis amare flerent.[23] Pervenientibus deinde [24] omnibus [25] ad civitatem, cum iucundidate magna, et exultatione in sacro loco, sed sacratiori de cetero posuerunt sanctissimum corpus, ubi ad gloriam summi [26] omnipotentis dei novorum multiplicitate [27] miraculorum mundum illuminat, sicut hactenus eum in sancte predicationis doctrina mirabiliter illustravit. Deo gratias. Amen.[28]

Ecce, sanctissime ac benedicte pater,[29] debitis et dignis, licet insufficientibus laudibus te prosectus sum ; et tua gesta utcumque narrando conscripsi. Da propterea mihi [30] misero ita digne in presenti vita te sequi, ut misericorditer consequi merear in futuro. Recordare, o pie, pauperum filiorum, quos post te unicum ipsorum et singulare solatium vix aliqua consolatio manet. Nam licet tu eorum omnium [31] potior et prima portio angelorum choris admixtus et in trono glorie apostolis sis insertus, iacent ipsi nihilominus in luto fecis, obscuro inclusi carcere, sic flebiliter ad te clamantes : Representa, pater iesu christo filio summi patris sacra stigmata eius ; et lateris, pedum et manuum crucis signacula prode, ut dignetur ipse misericors ostendere propria vulnera patri, qui nobis miseris revera propter hoc semper placabilis erit. Amen.[32] Fiat.[33] Fiat.[34]

Explicit [35] secundum opus.[36]

---

[21] H. omits. [22] Os. filiarum. [23] Os. flebant. [24] L. denique.
[25] Os. adds fratribus. [26] Ox. omits. [27] H. and Ox. multiplicatione.
[28] H. PIA ORATIO. [29] H. omits. [30] L. and Ox. omit.
[31] Ox. omits. [32] H. omits. [33] H. and L. omits.
[34] Os. omits Deo gratias Amen . . . end.
[35] E. and H. omit. [36] Os. opusculum.

INCIPIT[1] TERTIUM OPUSCULUM[2] DE CANONIZATIONE BEATI[3] PATRIS[4] NOSTRI[5] FRANCISCI,[6] ET DE MIRACULIS EIUS.

[Canonizatio.] [Can.]

Gloriosissimus ergo[7] pater franciscus vicesimo conversionis sue anno feliciorem finem felici connectens principio, felicissime celo spiritum commendavit. Ubi gloria et honore coronatus et locum sortitus, in medio lapidum ignitorum trono divinitatis assistens, eorum, quos reliquit in terris, studet efficaciter negotia pertractare.

Revera quid illi poterit denegari, in cuius sacrorum stigmatum pressura forma resultat illius, qui coequalis patri existens sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, splendor glorie et figura substantie dei purgationem peccatorum faciens? Quid nisi exaudiatur, qui configuratus morti iesu christi in societate passionum eius manuum, pedum atque lateris sacra vulnera representat?

Letificat certe iam mundum omnem novo gaudio sospitatum et vere salutis offert[8] commoda universis. Miraculorum luce clarissima mundum irradiat et veri sideris fulgore totum illustrat orbem. Lugebat olim mundus eius se presentia fraudatum; et quadam tenebrarum voragine ad eius occasum se viderat occupatum. Sed iam velud in meridie in nove lucis exortu fulgentioribus radiis illustratus sentit[9] se universam caliginem amisisse.

Cessavit iam benedictus deus, omnis querimonia eius, cum quotidie ubique novis exultationibus in sanctarum virtutum fastibus ex ipso copiosissime cumuletur. Veniunt ab oriente et occidente, veniunt a meridie et septentrione qui eius patrocinio sublevati: hec ita fore comprobent[10] testimonio veritatis. Ideo, dum utique vixit in carne, supernorum amator precipuus nihil in mundo proprietatis suscepit, ut universitatis bonum plenius et iucundius

---

[1] E. omits. [2] H. opus. [3] H. beatissimi. Os. omits. [4] Os. omits. [5] Os. omits. [6] Os. adds sancti. [7] L. igitur. [8] Ox. confert. [9] Os. sensit. [10] H. compriment.

possideret. Factus[11] est proinde in toto quod noluit esse in parte; et eternitatem pro tempore commutavit.

Ubique omnibus subvenit, ubique omnibus adest; et vere uniunitatis amator participii detrimenta non novit.[12] Vivens adhuc inter peccatores universum peragrat et, predicat orbem: regnans iam cum angelis in excelsis facilius cogitatu volat tamquam nuntius summi regis et populis omnibus prestat beneficia generosa.[13] Tota proinde universitas populorum honorat eum, veneratur eum glorificat et collaudat. Revera communi[14] bono[14] participantur omnes.

Quis enumerare sufficiat quanta, quis dicere valeat qualia per eum ubique deus[15] dignatur miracula operari? Quanta nempe[16] in sola francia franciscus mirabilia patrat? ubi ad deosculandum et adorandum capitale, quo sanctus franciscus in infirmitate fuerat usus, francorum rex et regina et universi magnates occurrunt.[17] Ubi etiam sapientes orbis et litteratissimi viri, quorum copiam super omnem terram parisius maximam ex more producit, franciscum virum idiotam et vere simplicitatis totiusque sinceritatis amicum humiliter et[18] devotissime venerantur, admirantur[19] et colunt. Et vere franciscus, qui super omnes cor francum et nobile gessit.

Norunt quippe qui magnanimitatem eius experti sunt,[20] quam[21] liber,[21] quam liberalis in omnibus[22] fuit, quam securus et impavidus in omnibus extitit, quanta[23] virtute,[23] quanto fervore animi cuncta secularia conculcavit. Verum quid de aliis mundi partibus loquar, in quibus per semicinctia sua morbi discedunt, fugiunt egritudines; et[24] ad solam nominis[25] invocationem utriusque sexus frequentia multa suis a cladibus liberantur?

Ad eius quoque tumbam assidue[26] nova miracula fiunt; et multiplicatis intercessionibus eo in loco animarum et corporum gloriosa beneficia impetrantur, cecis restituitur visus, surdis reparatur auditus, claudis redditur gressus, mutus[27] loquitur,[27] salit[27] podagricus, mundator leprosus,

---

11 Os. factum. 12 Os. habuit. 13 L. gloriosa.
14 Ox. cum in bono eius. Os. in omini bono. 15 Ox. dominus.
16 Os. namque. 17 H. and Ox. accurrunt. 18 Os. hec.
19 Os. admiratur. 20 Os. omits. 21 Ox. omits. 22 L. cum.
23 Os. omits. 24 Ox. omits. 25 L. and Os. add eius.
26 Os. omits. 27 Os. omits.

turgens subtiliatur et diversa variaque [28] infirmitatum gravamina patientes desideratam obtinent sanitatem, ut mortuum corpus viva corpora sanet, sicut vivens mortuas [29] animas [29] suscitabat.

Audit [30] hoc [31] et intelligit romanus pontifex, pontificum omnium summus, christianorum dux, dominus orbis, pastor ecclesie christus domini, vicarius christi ; gaudet et exultat, tripudiat et letatur, cum temporibus suis novis mysteriis, sed antiquis mirabilibus ecclesiam dei videat innovari ; et hoc in filio suo, quem sacro portavit in utero, fovit in gremio, lactavit verbo et educavit cibo salutis. Audiunt et ceteri custodes ecclesie,[32] pastores gregis,[33] fidei defensores, amici sponsi, collaterales eius, mundi cardines,[34] venerabiles [34] Cardinales.

Congratulantur [35] ecclesie, congaudent pape, glorificant salvatorem, qui summa et ineffabili sapientia, summa et inestimabili bonitate, summa et incomprehensibili gratia, stulta et ignobilia mundi elegit, ut sic ad se fortia trahat. Audit et applaudit totalitas orbis ; et universa monarchia catholice fidei parens superhabundat gaudio et sancta consolatione perfunditur ; sed fit subita conversio rerum et nova interim causa emergit in mundo.

Turbatur protinus pacis iucundum et exardescente invidie face, domestico et intestino bello ecclesia laceratur. Romani, seditiosum [36] hominum genus et ferox in vicinos, ex more deseviunt et temerarii ad sancta manus extendunt. Studet egregius papa gregorius exortam compescere malitiam, sevitiam reprimere, impetum temperare et velut munitissima turris christi tuetur ecclesiam. Multa pericula ingruunt, exitia multa crebrescunt ; et adversus deum reliquo in orbe peccatorum cervix erigitur.

Quid enim ? [37] experientissime futura dimetiens, presentia ponderans, seditiosis reliquit urbem, ut orbem a seditionibus liberet et defendat. Venit proinde ad civitatem reatinam, ubi honorifice suscipitur, sicut decet : Inde progrediens spoletum ab omnibus cum magna reverentia honoratur, ubi paucis diebus commorans, causa ecclesie informata,

---

[28] Ox. adds tormenta et. [29] Os. mortua corpora. [30] Os. Audiunt.
[31] L. hec. [32] H. adds ac. [33] H. omits. [34] Os. omits.
[35] H. omits Congratulantur . . . fortia trahet, together with Audit et applaudit, and insert it before "quid enim" below.
[36] Os. seditionum. [37] H. ei.

comitantibus ipsum venerabilibus cardinalibus, ad christi famulas mundo mortuas et sepultas benignus advenit, quarum conversatio sancta, paupertas altissima et institutio gloriosa ipsum cum reliquis movet ad lacrymas, ad contemptum provocat seculi, ad celibem vitam accendit.

O amabilis omnium gratiarum nutrix humilitas! Princeps orbis terrarum, successor principis apostolorum visitat pauperculas mulieres, accedit ad abiectas et humiles carceratas. Et licet digna iusto iudicio, insueta exemplo tamen humilitas hec [38] et multis retroactis seculis inexperta.

Properat iam, properat assisium, ubi sibi gloriosum depositum conservatur, ut in eo passio universa et tribulatio ingruens exturbetur. Ad eius ingressum tota iubilat regio, civitas exultatione repletur, populorum turba magna gaudia celebrat et luminosa dies novis luminaribus inclarescit. In eius occursum omnis homo procedit et solemnes excubie ab omnibus exsolvuntur. Egreditur obviam ei [39] pauperum fratrum pia societas; et unusquisque christi domini dulcia cantica promit. Applicat ad locum christi vicarius et in primo descensu sepulchrum sancti francisci reverenter, alacriterque salutat. Ingeminat suspiria, pectus tundit, lacrymas fundit et uberiori devotione reverendum caput inclinat.

Fit interea de sancti canonizatione solemnis collatio; et super huiuscemodi negotio egregia cardinalium concio sepius convocatur. Concurrunt undique multi, qui per sanctum dei fuerant a suis cladibus liberati; et miraculorum maxima multitudo hinc inde coruscat. Approbantur, verificantur, audiuntur, recipiuntur.

Urget interim officiosa necessitas, nova imminet causa, perusium it papa beatus, ut superabundanti et singulari gratia pro summo negotio iterum assisium revertatur. Convenitur denique perusii rursum; et super hanc causam in camera domini pape venerabilium ardinalium celebratur sacer conventus. Concordant pariter et dicunt idipsum omnes. Miracula leguntur et plurimum venerantur ummisque preconiis vitam beati patris et conversationem extollunt. Non indiget, inquiunt, attestatione miraculorum sanctissimi vita sanctissima, quam oculis nostris vidimus, manibus contrectavimus, magistra veritate probavimus.

Tripudiant universi, letantur, lacrymantur et quidem in

---

[38] L. huc. Ox. huic. [39] Os. omits.

lacrymis illis benedictio multa ; Iam iamque diem constituunt benedictum, in quo totum mundum gaudio repleant salutari. Adest[40] quoque dies solempnis toto venerabilis evo, non solum terras, sed et celicas officinas sublimiori tripudio spargens.

Convocantur episcopi, abbates adveniunt,[41] de remotissimis partibus prelati ecclesie adstant, regalis se offert presentia comitum et procerum advenit nobilis multitudo ; Comitantur deinde universi dominum omni[42] orbis et cum ipso felici pompa civitatem assisii ingrediuntur.

Venitur ad locum tam solempni occursui[43] preparatum et beato pape gloriosorum cardinalium,[44] episcoporum et abbatum conglomeratur frequentia tota. Ibi sacerdotum et clericorum concursus eximius ibi religiosorum felix et sacer conventus, ibi sacri velaminis verecundior habitus, ibi[45] omnium populorum maxima turba et utriusque sexus pene innumerabilis multitudo.

Accurrit undique ac desideratissime omnis etas tanto se conventui representat. Parvus et magnus ibi sunt, servus et liber a domino suo. Astat pontifex summus, christi ecclesie sponsus tantorum filiorum varietate circumdatus et corona glorie in[46] capite suo signo sanctitatis expressa. Astat pontificalibus infulis decoratus et vestibus sanctitatis indutus, in ligatura auri et opere lapidarii sculptilis. Astat christus domini in magnificentia glorie deauratus et vernantibus, figuratisque[47] gemmis copertus omnes sollicitat ad videndum. Circumdant eum Cardinales et episcopi splendidioribus ornati monilibus et niveis fulgoribus candidati supercelestium pulchritudinem imaginem preferunt et glorificatorum gaudium representant.[48]

Expectat universus populus vocem gaudii, vocem letitie, vocem novam, vocem omni dulcitudine plenam, vocem laudis, vocem perpetue benedictionis. Predicat primitus universo populo papa gregorius ; et affectu mellifluo, voce sonora nuntiat preconia dei ; sanctum quoque patrem franciscum nobilissimo sermone collaudat ; et conversationis eius recolens et annuntians puritatem totus lacrymis madi-

---

40 Ox. statuitur. 41 Os. concurrunt. 42 Os. universi.
43 Bol. adds Cardinalium. 44 Os. omits.
45 Os. omits ibi omnium . . . utriusque sexus.
46 Os. omits in capiti . . . pontificalibus. 47 L. fulguratibusque.
48 Os. representat.

datur. Sermo eius tale sumit[49] exordium: Quasi stella matutina in medio nebule et quasi luna plena in diebus suis et quasi sol refulgens, sic iste effulsit in templo dei.

Completur itaque sermo fidelis, et omni acceptione dignus; et unus ex subdiaconibus domini pape, nomine octavianus, miracula sancti coram omnibus voce altissima legit, dominus rainerius, diaconus cardinalis, perspicaci pollens ingenio, pietate ac moribus clarus ea sacris loquelis lacrymis perfusus[50] edisserit.[51]

Tripudiat pastor ecclesie ac de intimis visceribus longa suspiria trahens salutares singultus ingeminans lacrymarum rivulos educit. Ceteri quoque prelati ecclesie lachrymarum profluvia spargunt; et sacri ornatus eorum[52] exuberantia irrorantur. Plorat denique cunctus populus; et desiderabili expectatione suspensus vehementer fatigatur. Clamat proinde voce altisona papa beatus et protensis manibus ad celum, inquit:[53] Ad laudem et gloriam omnipotentis dei, patris et filii et spiritus sancti et gloriose[54] virginis marie et beatorum apostolorum petri et pauli; et ad honorem gloriose[55] ecclesie romane beatissimum patrem franciscum, quem dominus glorificavit in celis, venerantes in terris, de consilio fratrum nostrorum et aliorum prelatorum in catalogo sanctorum decrevimus adnotandum et festum eius in die obitus sui celebrari.

Ad hanc quoque vocem ceperunt reverendi Cardinales cum domino papa, Te deum laudamus alta voce cantare. Attollitur proinde clamor populorum multorum laudantium deum; et immensas resonat terra voces, repletur iubilationibus aer et tellus lacrymis madidatur. Cantantur cantica nova et in melodia spiritus iubilant servi dei, audiuntur ibi organa melliflua et carmina spiritualia modulatis vocibus decantantur. Ibi suavissimus odor respirat et iucundior melodia omnium movens affectus resultat ibidem.

Emicat illa dies; et splendidioribus radiis coloratur, ibi virentes olivarum rami et reliquarum arborum come recentes, ibi festivus ornatus lucidius incandescens cunctos exornat et pacis benedictio convenientium letificat mentes. Descendit denique de solio excelso felix papa gregorius; et per

---

49 Ox. sumpsit. 50 L. perfusis. 51 L. and Ox. edisserat.
52 Ox. earum. 53 Os. CANONIZATIONE EXORDIUM.
54 Os. gloriosissime. 55 L. sancte. Ox. omits.

inferiores gradus ad offerenda vota [56] et sacrificia sanctuarium intrat, tumbam qui continentem sacrum et deo dicatum corpus felicibus labiis osculatur, offert et multiplicat preces celebratque mysteria sacra. Stat circa illum corona fratrum laudans,[57] adorans [58] et benedicens omnipotentem deum, qui fecit magna in omni terra.

Amplificat universus populus laudes dei ; et in honore Trinitatis excelse sancto francisco persolvunt sacrarum munera gratiarum, amen. Facta sunt autem [59] hec in civitate assisii secundo [60] anno pontificatus domini pape gregorii decimo septimo die kalendarum mensis [61] augusti.[62]

[Miracula] [Mir.]

[1] In Christi nomine. Incipiunt miracula sanctissimi patris nostri francisci.

Iesu christi domini nostri suppliciter gratiam invocantes, ad excitandam presentium et amplectandam devotionem et futurorum corroborandam fidem, miracula, que coram domino papa gregorio, ut dictum est, perlecta sunt et populo nuntiata, christo duce, breviter, sed veraciter conscribemus.

De contractis sanctis. [C-J]

Eo namque die, quo sacrum et sanctum corpus beatissimi patris francisci reconditum fuit velut pretiosissimus thesaurus, magis supercelestibus aromatibus, quam terrenis speciebus inunctum, apportata est puella quedam iam per annum habens collum monstruose plicatum et caput humero adnexum, nec poterat nisi ex obliquo sursum respicere. Que dum [2] sub arca, in qua pretiosum sancti reconditum iacebat corpus, caput aliquandiu immisisset,[3] statim meritis sanctissimi viri collum erexit; et in condecenti statu caput extitit reparatum ita, quod puella ex subita sui mutatione obstupefacta nimis cepit fugere ac plorare. Fovea quedam namque apparebat in humero, cui

---

[56] Ox. votiva. [57] L. adds et. [58] Os. et orans. [59] H. omits.
[60] Os. omits. [61] H. and L. omit. [62] L. Novembris.

[1] E. **omits all heading except Incipiunt miracula.** Os. **has In Christi nomine incipiunt miracula beati francisci que deus per eum operatus est.**

[2] Os. cum. [3] L. submisisset. Os. sublevasset.

caput fuerat applicatum, propter situm, quem fecerat infirmitas diuturna.

In [4] comitatu narniensi puer quidam erat, qui tanta contractione tibiam retortam [5] gerebat, quod nisi duorum baculorum sufragio nullomodo poterat ambulare. Erat enim mendicans et tanta infirmitate per plures annos gravatus patrem proprium et matrem minime cognoscebat. Qui meritis beatissimi patris nostri francisci a dicto periculo [6] sic extitit liberatus, ut absque baculorum substentaculo [7] liber [8] incederet usquequaque laudans et benedicens dominum et sanctum [9] eius.

Nicolaus [10] quidam de fulgineo civis cum haberet crus sinistrum contractum, nimio dolore gravatus ad recuperandam pristinam sanitatem tanta [11] expendit in medicis, quod ultra posse, ac velle se debitis obligavit. Tandem cum eorum auxilium in nullo sibi penitus [12] profecisset, dolore permaximo [13] sauciatus in tantum quod ingeminatis clamoribus vicinos de nocte non permitteret obdormire, vovens se deo et sancto francisco fecit se ad eius tumulum deportari. Cumque per noctem orans coram sancti tumulo moraretur, extenso crure, magno exilaratus gaudio sine baculo ad propria remeavit.

Puer unus etiam crus habens contractum ita, quod genu pectori et [14] calcaneum natibus adhereret, ad sepulchrum sancti [15] francisci accedens, patre ipsius carnem propriam cilicio [16] macerante ac matre pro ipso se [17] graviter [18] affligente, ita plena; et subita sanitate convaluit, quod sanus et letus gratias agens deo et sancto francisco posset discurrere per plateas.

In fanensi civitate quidam contractus erat, cuius tibie ulceribus plene natibus adherebant, que [19] tantum exhalabant fetoram, quod hospitalarii nullo modo eum volebant in hospitali recipere, nec [20] tenere. Qui [21] meritis beatissimi patris francisci, cuius misericordiam invocavit,[22] sed paulo post gavisus est liberatum.

Quedam puella eugubina cum, contractis manibus,

---

[4] H. begins new chapter here. [5] L. and Ox. tortam. [6] L. morbo.
[7] L. sustentatione. [8] Os. omits. [9] Os. sanctos.
[10] Ox. ITEM DE CONTRACTIS. [11] Os. tante. [12] Os. omits.
[13] Os. nimio. [14] Os. ad. [15] Ox. beati. [16] Os. omits.
[17] Ox. omits. [18] H. omits. [19] Os. quod. [20] Ox. aut.
[21] Ox. quo. [22] Os. revocavit.

omnium membrorum officium per annum penitus amisisset, ad obtinendam gratiam sanitatis nutrix eius cum ymagine cerea ipsam ad beatissimi patris francisci tumulum deportavit. Cumque ibidem per octo dierum spatium moraretur, die una ita propriis usibus restituta sunt omnia membra eius, quod ad pristina officia idonea solita haberetur.[23]

Alius quoque puer de montenigro ante fores ecclesie, ubi requiesci corpus sancti[24] francisci, per plures dies decubans, quia nec ire poterat, nec sedere, a cingulo infra omnibus erat viribus et membrorum officio destitutus. Quadam vero die intrans ecclesiam, ad tactum sepulchri beatissimi patris francisci foras sanus et incolumis est regressus. Dicebat autem puerulus ipse, quod dum coram tumulo gloriosi sancti iaceret, astitit ei iuvenis quidam habitu fratrum indutus supra sepulchrum existens, qui pira in manibus portans vocavit eum; et prebens ei pirum unum, ut surgeret confortavit. Qui pyrum de manibus ipsius suscipiens respondebat: Ecce contractus sum et nullo modo surgere possum; Pyrum vero exhibitum manducavit et ad aliud pyrum, quod ei ab eodem iuvene offerebatur, cepit extendere manum. Qui[25] dum iterum[26] ut surgeret hortaretur, infirmitate gravatum se sentiens non surgebat; Sed dum ad pirum manum extenderet, dictus iuvenis, exhibito illi[27] piro, manum eius apprehendit et foras educens eum disparuit ab oculis eius. Qui sanum et incolumem factum se videns, cepit alta voce clamare, quod factum in eo fuerat omnibus manifestans.

Mulier quedam de castro, quod dicitur cucoranum, ad sepulchrum gloriosi patris in cistis delata est; in nullo enim membrorum preterquam in sola lingua operationis cuiusquam remanserat usus. Moram igitur faciente aliquantulum ante tumbam sanctissimi viri, surrexit peroptime liberata.

Quidam alius civis eugubinus cum filium suum in cista contractum ad sancti patris tumulum detulisset, sanum et incolumem recepit.[28] Fuerat enim tanta enormitate contractus, ut tibie natibus, manibus[29] adherentes forent penitus arefacte.

---

[23] Ox. haberentur. [24] Ox. beati. [25] L. quod. [26] L. adds eum.
[27] H. and Ox. ei. [28] L. eum. [29] H. and Ox. omit.

Bartholomeus de narnii civitate homo pauperrimus et egenus cum sub umbra cuiusdam nucis quodam tempore obdormisset, evigilans ita contractum se reperit, quod nusquam[30] poterat ambulare. Crescente quoque sensuum infirmitate, tibia cum pede subtilis, curva et arida facta est,[31] incisionem ferri non sentiens, nec ignis adustionem[32] aliquotenus pertimescens. Sed verus amator pauperum et omnium egenorum pater, franciscus sanctissimus, nocte quadam se illi per visionem sompnii manifestat, precipiens ei, ut ad balneum quoddam accedat, in quo tante miserie pietate permotus vult eum ab hac egritudine liberare. Sed expergefactus nesciens quid faceret, episcopo civitatis narravit per ordinem visionem ; episcopus vero adhortans, ut ad imperatum balneum properaret,[33] signavit ac benedixit eum. Cepit quoque baculo substentatus ad locum utcumque,[34] prout melius poterat, pertrahere semetipsum. Cumque mestus pergeret nimio labore confectus audivit vocem dicenetem sibi : Vade cum pace Domini ; ego sum ille, cui te vovisti. Appropinquans deinde ad balneum, quia nox erat, erravit a via ; et audivit vocem iterum dicentem sibi, quod non recto itinere ambularet, que et[35] versus balneum eum direxit. Cumque venisset ad locum et balneum fuisset ingressus, manum unam super pedem sensit imponi sibi et aliam super tibiam, ipsam quietius extendentem. Continuo proinde liberatus, de balneo exilivit laudans et benedicens omnipotentiam Creatoris et beatum franciscum servum eius, qui tantam ei gratiam contulit, et virtutem. Sex enim annorum spatio contractus et mendicus fuerat homo ille ; ac plena etate provectus.

[C-IJ] **De[1] cecis visum recipientibus.**

Mulier quedam sibilia nomine cecitatem oculorum per plures annos perpessa ad sepulchrum viri dei ceca tristis adducitur. Recuperato vero pristino lumine, gaudens et exultans domum revertitur.

Cecus quidam de spello coram tumulo sacri corporis, visum diu perditum reinvenit.

---

30 Ox. nunquam. 31 L. and Ox. omit. 32 L. combustionem.
33 Ox. accederet. 34 Ox. omits. 35 L. etiam.
1 E. and H. omit.

Alia vero mulier de camerino, cum esset dextri oculi lumine privata ex toto; pannum, quem beatus franciscus tetigerat, parentes eius super perditum oculum posuerunt; et [2] voto facto, de recuperato lumine domino deo et sancto francisco gratias persolverunt.

Simile aliud cuidam mulieri de eugubio accidit, que, voto facto,[3] pristinam se sanitatem [4] rehabere letatur.

Civis quidam de assisio per quinquennium perdito lumine oculorum, quia cum adhuc viveret beatus franciscus, familiaris fuerat ei, semper, cum oraret beatum virum, pristinam familiaritatem commemorans, ad tactum sepulchri eius exiit liberatus.

Albertinus quidam de narnio, fere per annum oculorum lumen ex toto amiserat ita, quod palpebrae usque ad genas dependerent. Qui beato francisco se vovit et statim, lumine reparato, ad gloriosum sepulchrum eius visitandum se preparavit et venit.

De [1] demoniacis. [C-II]]

Vir erat in civitate fulginei, nomine petrus; qui cum tempore quodam ad visitanda limina beati michelis archangeli sive ex voto, sive ex penitentia sibi pro peccatis iniuncta pergeret, ad fontem quemdam applicuit. Qui cum ex lassitudine itineris sitiret, illius fontis aquam [2] degustans, visum est sibi demones imbibisse, sicque per tres annos ab ipsis obsessus,[3] horribilia visu et dictu pessima faciebat. Veniens quoque ad tumbam sanctissimi patris, furentibus demonibus et crudelissime discerpentibus eum, claro et manifesto miraculo ad tactum sepulchri eius mirifice liberatus est.

Nam [4] et [4] mulier [4] quedam in civitate narnii cum furia maxima duceretur; et mente perdita horribilia faceret et inconvenientia loqueretur; apparuit ei tandem beatus franciscus in visione dicens: Facias tibi crucem. Et respondente illa: Non possum; Sanctus ipse signum crucis impressit ei et omnem effugavit ab ea insanie passionem et demoniacam phantasiam.

---

[2] L. and H. add sic. [3] L. adds lucem. [4] L. omits.
[1] H. omits. [2] H. aqua. Ox. aquas. [3] Os. oppressus.
[4] L. and Ox. omit.

Viri quoque multi et femine variis demonum cruciati suppliciis et decepti prestigiis ab ipsorum potestate sancti et gloriosi patris preclaris meritis sunt erepti. Verum quia illud hominum genus sepe solet implicare deceptio falsitatis, de hiis nos breviter expedientes ad maxima transeamus.

[C-IIIJ] **De[1] infirmis a morte revocatis, de turgido, de hydropico, de[2] artetico,[2] de paraliticis et de[3] aliis diversis[4] infirmitatibus.**

Puer quidam mattheus nomine, de civitate tuderti, per octo dies quasi mortuus in lecto iacens, ore penitus intercluso et lumine oculorum sublato, cute vultus, manuum et pedum ipsius[5] ad modum olle totaliter denigrata et de salute vite huius ab omnibus desperatus, ad votum matris sue mirabili velocitate convaluit. Emittebat enim marcidum sanguinem per os suum, per quod etiam credebatur emittere intestina. Statim vero ut mater eius sancti francisci nomen flexis genibus suppliciter invocavit, surgente[6] ab oratione, cepit puer oculos aperire, lumen videre ac sugere[7] mammas;[8] et paulo post, decidente corio nigro, caro pristina rediit et convalescentiam viresque resumpsit.[9] Protinus namque ut convalescere cepit, interrogavit eum mater eius dicens: Quis te liberavit, fili? Et ille balbutiendo respondit:[10] Cictu,[11] Cictu.[11] Et[12] iterun interrogabatur;[13] Cuius[14] es[14] servus?[14] qui[14] denuo[15] respondebat:[16] Cictu, Cictu, non enim poterat propter infantiam plene[17] loqui et ideo nomen beati francisci[18] sic dimidiabat.[19]

Iuvenis quidam cum in quodam loco altissimo moreretur, ex eodem loco corruens loquelam et omnium[20] membrorum officia perdidit. Tribus quoque diebus non manducans, nec que bibens nec aliquid sentiens mortuus credebatur. Mater vero ipsius nullorum medicorum requirens[21] suffragium,[22] a beato francisco eius postulat sanitatem. Et sic voto

---

[1] E. omits. [2] Ox. omits. H. de aretico. L. deartenico.
[3] L. and H. omit. [4] Ox. diversi. [5] L. omits. Ox. illius.
[6] L. adds illa. [7] L. surgere. [8] L. manus.
[9] Os. recepit. [10] Ox. respondebat. [11] Ox. ciccu.
[12] H. ei. L. omits et iterum . . . cictu. [13] Ox. interrogabant.
[14] Os. omits. [15] H. and Ox. add et. [16] Os. deno respondit.
[17] L. omits. [18] L. and Os. add loquens. [19] Ox. dimidiavit.
[20] L. omnia. [21] Os. requirebat. [22] Os. adds sed.

facto, vivum eum recipiens et incolumem, laudare cepit omnipotentiam salvatoris.

Alius quidam, mancinus nomine, infirmatus ad mortem et de liberatione sua penitus desperatus,[23] invocato utcumque nomine beati francisci, subita sanitate convaluit.

Puer quidam de gretio, fualterus[24] nomine, continuis febribus laborans et duplici apostemate cruciatus, ab omnibus medicis desperatus, voto parentum beato francisco exhibito, concupite restitutus est sanitati.

Alius vero[25] morti propinquus, facta imagine cerea, priusquam perfecta esset, ab omni passione incontinenti extitit liberatus.

Mulier quedam per plures annos in lecto infirmitatis sue decubans, nec se aliquo modo valens volvere vel movere, vovif se deo et beato francisco; et ab omni liberata egritudine adimplevit necessaria officia vite sue.

In civitate narniensi mulier quedam erat, que per octo annos manum sic habuit desiccatam, quod nichil cum ea poterat operari. Tandem beatissimus pater franciscus per visionem apparuit ei et manum eius extendens in laboratio[26] alteri adequavit.

Juvenis quidam in eadem civitate per decem annos gravissima infirmitate detentus, totus erat tumidus affectus[27] ita, quod nulla ei prodesse poterat medicina. Qui meritis beati francisci, voto a matre[28] emisso, statim recepit commodum sanitatis.

Erat in civitate fanensi quidam, hydropesis morbo detentus, cuius membra erant horribiliter tumefacta, qui per beatum franciscum ab eadem infirmitate plene meruit liberari.

Civis quidam de tuderto[29] in tantum gutta artetica gravabatur quod nec sedere poterat, nec quiescere ullo modo. Tantum ei[30] dicte passionis vehementia frigus prestabat continuum, quod totus ad nihilum redigi videbatur. Vocavit medicos, multiplicavit balnea, medicinas adhibuit multas, nec tamen ullo potuit horum remedio sublevari, Die vero quadam, quodam sacerdote presente votum emisit.

---

23 H., Os. and Ox. add ab omnibus.
24 Ox. Galterius. H. Glatcherus. 25 Ox. omits.
26 H. labore. L. laboriotio. P. laboribus. Ox. laboractio.
27 L. effectus. 28 Ox. adds suo. 29 Os. tuberto. 30 L. omits.

ut sanctus franciscus pristinam ei redderet sanitatem. Sicque precibus ad ipsum sanctum fusis, mox se conspexit pristine redditum sanitati.

Mulier quedam in eugubii civitate paralitica iacens, tertio invocato nomine beati francisci, ab infirmitate sua dimissa est et sana.[31]

Quidam nomine bontadosus cum in pedibus et digitis sustineret gravissimam passionem ita, quod nec se movere poterat, nec ad partem aliquam declinare, cibo iam perdito atque sompno, mulier quedam die quadam venit ad eum monens et suggerens, ut, si ab hac infirmitate[32] vellet citissime liberari, beato francisco se devotissime devoveret. Respondebat autem vir ille nimio dolore correptus: Non credo ipsum esse sanctum. Muliere vero pertinacius illi devote suggerente, vir ille tandem vovit se in hunc modum: Voveo me, inquit, sancto francisco et ipsum credo sanctum, si me infra trium dierum terminum[33] ab hac egritudine liberabit.[34] Qui meritis sancti dei mox liberatus, ambulavit, manducavit et requievit, dans gloriam omnipotenti deo.

Vir unus, cum esset in capite sagitta ferrea graviter vulneratus; et sagitta illa intrans per cassam oculi remansisset in capite, nullo[35] poterat medicorum auxilio adjuvari.[36] Vovit se deinde devotione supplici sancto dei[37] francisco, sperans se posse ipsius suffragio liberari. Qui dum aliquantulum quiesceret et dormiret, dictum est ei a sancto francisco in sompnis, quod per posteriorem partem capitis faceret eam trahi. Sicque, prout in sompnis viderat, die sequenti faciens, sine difficultate magna extitit liberatus.

Homo quidam in castro spelli, nomine imperator, per duos annos rupturam adeo graviter passus est, quod per interiores partes intextina omnia exterius[38] defluebant; non enim per magnum temporis spatium ea intus reducere[39] poterat, nec locare, ita quod eum habere unum plumatium[40] oportebat, quo intestina omnia[41] interius retineret. Recurrit ad medicos, ipsorum solatium[42] petens, qui dum ab eo pretium insufficiens postularent,[43] cum unius diei careret

---

31 L. and Os. sanata. 32 L. egritudine. 33 Os. spatium.
34 L. liberaverit. 35 L. nullomodo. 36 Os. liberari.
37 L. domini. H. omits.
38 Os. omits exterius . . . intus reducere, and inserts recludere non.
39 L. deducere. 40 H. pulmaticum. 41 H. omits.
42 H. auxilium. 43 H. peterent.

expensis et victu, de illorum auxilio penitus desperavit. Convertit se tandem ad divinum auxilium et merita beati francisci cepit in via, in domo et ubicumque[44] foret,[45] eum[46] suppliciter invocare. Sicque factum est, ut in brevi temporis spatio per dei gratiam et beati francisci merita sanitati sit integre restitutus.

Frater quidam in marchia de ancona sub obedientia nostre religionis militans in hyliis, vel in costis gravissimum morbum fistule tolerabat, ita quod ab omni curatione medicorum ob immensitatem morbi iam fuerat desperatus. Petiit deinde a ministro suo, sub cuius obedientia morabatur, licentiam veniendi ad visitandum locum, in quo corpus patris[47] beatissimi[47] quiescebat,[48] gerens fidem, per ipsius sancti merita curationis sue se[49] gratiam accepturum.[50] Minister vero ipsius eum venire prohibuit, dubitans propter nives et pluvias, que tunc temporis erant, ne maius ex itineris fatigatione incurreret detrimentum. Cumque de non habita licentia frater ille aliquantulum turbaretur, nocte quadam sanctus pater franciscus adstitit ei, dicens: Fili, noli de huiusmodi de cetero anxiari sed exue te pellicio, quo indueris et emplastrum proiice cum superposita ligatura, observaque regulam tuam et liberaberis. Qui mane surgens, iuxta preceptum eius omnia fecit; et de subita liberatione gratias egit deo.

De[1] leprosis mundatis

Apud[2] sanctum severinum in marchia de ancona iuvenis quidam erat nomine acto,[3] qui totus lepra infectus[4] existens, medicorum iudicio leprosus[5] ab omnibus habebatur. Omnia enim membra eius tumefacta et ingrossata erant; et extensione ac inflatione venarum inconvenienti aspectu cuncta cernebat. Non poterat ambulare, sed in lecto egritudinis miser assidue iacens parentibus suis dolorem atque tristitiam ingerebat. Pater vero ipsius dolore nimio cotidie sauciatus quid de ipso ageret[6] nesciebat. Tandem venit in cor suum, ut beato

---

44 Os. ubique. 45 Os. omits. 46 Os. and L. omit.
47 Os. beati francisci. 48 H. iacebat. 49 H. omits.
50 Os. and Ox. adepturum.
1 L. and E. omit. 2 L. Ad. 3 Os. octo. L. atto.
4 Os. adds erat. 5 Os. omits. 6 L. ageretur.

francisco ipsum modis omnibus devoveret et ait ad filium suum: Vis te, fili, vovere sancto francisco, qui multis ubique coruscat miraculis, ut ei placeat te ab hac egritudine liberare? Qui respondens, ait: Volo, pater. Fecit statim pater eius apportari papirum et filii statura in longitudine ac grossitudine mensurata: Erige te, inquit, fili et beato francisco te devove;[7] et liberatione tibi donata,[8] candelam sibi tue longitudinis singulis annis dum vixeris, apportabis. Qui ad iussum patris utcumque se erigens, junctis[9] manibus, cepit utcumque[10] beati[11] francisci misericordiam suppliciter invocare, suscepta itaque mensura papiri et completa oratione, illico a lepra sanatus est et surgens dans gloriam deo; et beato francisco cepit cum gaudio[12] ambulare.

In civitate fani[13] iuvenis quidam, nomine bonushomo, qui a medicis universis habebatur paraliticus et leprosus, a parentibus suis beato francisco devote oblatus, mundatus a lepra et effugato morbo paralisis, plenam consecutus est sanitatem.

[C-VJ] **De[1] mutis loquentibus; et surdis audientibus.**

Apud castrum plebis puer unus erat[2] pauperrimus[2] et mendicus, qui ex toto mutus et surdus erat a nativitate sua. Habebat namque linguam ita brevissimam atque curtam, quod multotiens a pluribus exquisita, incisa penitus videretur. Sero vero quodam accessit ad domum cuiusdam viri eiusdem castri, qui vocabatur marcus, per signum, ut solent muti, ab eo petens hospitium. Inclinavit enim caput ex latere maxille super ponens manum, ut per hoc intelligeretur, quod nocte illa[3] desiderabat hospitari cum eo. Vir autem ille hilariter suscepit eum in domo sua; et libenter tenuit eum secum, quia competenter noverat famulari iuvenis ille. Bone indolis erat puer, quia licet surdus et mutus esset a cunabulis, per signum tamen queque noverat imperata. Cenante viro predicto nocte quadam cum uxore sua et adstante puero coram eis, dixit uxori sue: Hoc ego maximum miraculum reputarem, si beatus franciscus huic auditum redderet et loquelam. Et adiecit: Voveo domino

7 Os. devote offer. 8 L. data. 9 Os. omits. 10 L., H. and Os. omit.
11 L. omits. 12 Os. gaudiis. 13 L. phara.
1 E. and H. omit. 2 Os. pauperis. H. erat pauperiori. 3 H. omits.

deo, quod si beatus franciscus hoc dignabitur operari,[4] propter amorem suum puerum ex[5] nunc[5] habebo charissimum; et expensas ei conferam toto tempore vite sue. Mirum certe! completo voto, statim puer locutus est dicens: Vivit sanctus franciscus. Et subsequenter respiciens sursum ait: Video sanctum franciscum hic superius stantem, qui venit ut loquelam impendat mihi. Et adiecit puer? Quid ergo[6] iam populo dicam? Respondit homo ille: Laudabis deum et salvabis homines multos. Surrexit denique homo ille gaudens et exultans multum; et quod factum fuerat coram[7] omnibus publicavit. Currunt[8] omnes[9] qui eum prius viderant non loquentem; et, admiratione et stupore repleti laudes deo, et beato francisco suppliciter retulerunt. Crevit lingua illius et conveniens facta est ad loquendum; et quasi omni tempore puer[10] fuisset locutus, cepit verba formata proferre.

Alius quoque puer, nomine villa, nec loqui poterat, nec ambulare pro quo mater fideli[11] voto cerean imaginem faciens, ad locum, in quo beatus pater franciscus requiescit, magna cum reverentia deportavit; que domum regrediens ambulantem filium reperit et loquentem.

Homo quidam, in episcopatu perusii, loquela et verbo privatus omnino, semper os ferens apertum, horribiliter hossitabat[12] et anxiabatur; habebat enim guttur valde tumidum et inflatum. Cumque venisset ad locum, ubi requiescit sanctissimum corpus et per gradus ad sepulchrum eius vellet attingere, sanguinem multum evomit;[13] et peroptime liberatus cepit loqui et os claudere ac, sicut expedit, aperire.

Mulier quedam tam magnum dolorem in gutture patiebatur, quod pre nimio ardore lingua palato adherens arida facta est: Non enim poterat loqui, nec comedere, nec bibere; et emplastris appositis[14] medicinisque adhibitis, nullam infirmitatis alleviationem in hiis omnibus sentiebat. Tandem in corde suo, quia loqui non poterat, devovit se sancto francisco et subito caro crepuit[15] et de gula egressus

---

[4] H. adds salutem. [5] Os. and H. omit. L. hunc. [6] H. igitur.
[7] Os. omits. [8] L. and Os. concurrunt. [9] H. homines.
[10] Os. omits. P. per. [11] L. fidei.
[12] Os. hoscitabat. L. and H. oscitabat. [13] L. evomuit.
[14] L. positis. [15] Os. crevit.

est lapillus unus rotundus, quem manu suscipiens et omnibus ostendens mox,[16] extitit liberata.

In castro grecii iuvenis quidam erat, qui auditum perdiderat, memoriam et[17] loquelam, nec erat intelligens, vel sentiens quidquam. Parentes autem eius, qui magnam fidem habebant in sancto francisco, ei supplici devotione dictum iuvenem devoverunt, qui expleto voto, cunctis quibus carebat sensibus, affluenter sanctissimi et gloriosissimi patris francisci gratia[18] est ditatus. Ad laudem,[19] gloriam, et honorem iesu christi domini nostri, cuius regnum et imperium solidum et immobile perseverat per omnia secula seculorum. Amen.[20]

Diximus pauca de miraculis beatissimi patris nostri francisci et plura omisimus, relinquentes volentibus sequi vestigia eius nove benedictionis gratiam, studium[21] exquirendi, ut qui verbo et exemplo[22] vita et doctrina mundum omnem gloriosissime innovavit,[23] mentes diligentium nomen domini semper[24] dignetur supercelestium karismatum novis imbribus irrigare. Obsecro propter[25] amorem pauperis crucifixi et per sacra stigmata eius, que beatus pater franciscus portavit in corpore suo, universos ista[26] legentes, videntes et audientes, ut coram deo mei meminerint peccatoris.[27] Amen.[28]

Bendictio, et honor et omnis laus sit soli sapienti deo, qui ad[28] gloriam[29] suam semper omnia in omnibus sapientissime[30] operatur. Amen.

[31] Apud Perusinum Felix Dominus papa Gregorius nonus secundo gloriosi Pontificatus sui Anno quinto Kal: Marcii legendam hanc receptam confirmavit et Censuit fore tenendam. Gratias omnipotenti deo et Salvatori nostro super omnia dona sua nunc et per omne seculum. Amen.

---

[16] L. omits. [17] H. nec. [18] L. meritis. [19] L. adds et.
[20] E. omits. [21] L. studio. [22] Os. opere. [23] H. inodavit.
[24] Os. omits. [25] L. per. [26] P. istos.
[27] Os. adds similiter et huius operis scriptorum.
[28] E. **ends here. L. ends here with explicit vita sancti francisci. H. ends here with explicit vita beati francisci et miracula eius.**
[29] L. and Os. per gratiam. [30] Os. evidentissime.
[31] **Only P has this Colophon.**

APPENDIX AD VITAM PRIMAM

SANCTI FRANCISCI DE ASSISII

SEU

LEGENDA ANTIQUA

SCRIPTA CIRCA

A.D. 1247

AUCTORE THOMA DE CELANO

INDEX CAPITULORUM

Incipiunt Rubrice in sequenti opere sub quarum titulis distinctum breviter continentur quod in hoc opere scriptum est. De conversione de beati Francisci.

[PARS SECUNDA]

PARS TERTIA

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI. AMEN. GENERALI MINISTRO ORDINIS FRATRUM MINORUM.

Incipit prologus

Placuit sancte universitati olim capituli generalis et vobis reverendissime pater, non sine divini dispensatione consilii parvitati nostre iniungere, ut gesta vel etiam dicta gloriosi patris nostri Francisci, nos, quibus ex assidua conversatione illius et mutua familiaritate plus ceteris diutinis experimentis innotuit, ad consolationem presentium et posterorum, memoriam scriberemus. Obedire propterea iussionibus sanctis, quas fas non est ullatenus preterire, supplici
Fol. 8 devotione concurrimus; sed virium nostrarum propensiori meditatione infirma iusto timore percutimur, ne tam digna materia non prout exigit pertractata contrahat a nobis, quod displiceat ceteris. Hec enim, que totius suavitatis sunt digna sapore, formidamus, ne ministrantium indignitate reddantur insipida, sicque presumptioni potius id tentasse, quam obedientie imputetur. Nam si tanti huius laboris effectus benevolentie vestre, beate pater, tantum spectaret examen, nec esset ad aures publicas opportunum prodire, sumeremus gratissime aut de correctione doctrinam, aut de adstipulatione letitiam.

Quis enim in tanta diversitate verborum et actuum, lance subtilis examinis valeat sic cuncta pensare, ut omnium auditorum sit de singulis una sententia? Sed quoniam omnium et singulorum, simplici animo lucra conquirimus, ortamur, ut benigne interpretentur qui legunt, sicque referentium simplicitatem supportent, vel dirigant, ut eius, de quo fit sermo, reverentia illesa servetur. Memoria nostra velud hominum rudium, temporis prolixitate obtusa, fugas subtilium verborum eius et factorum stupenda preconia nequit attingere, que mentis exercitate velocitas etiam coram posita comprehendere vix valeret. Excuset igitur apud omnes nostre imperitie culpas repetita multotiens, precipientis auctoritas.

Continet in primis hoc opusculum quedam conversionis facta mirifica, que dudum in legendis, dudum de ipso

confectis non fuerunt apposita, quoniam ad auctoris notitiam minime pervenerunt. Dehinc vero exprimere intendimus et vigilanti studio declarare, que sanctissimi patris tam in se, quam in suis, fuerit voluntas bona, beneplacens et perfecta in omni exercitio discipline celestis et summe perfectionis studio, quod semper habuit apud Deum in sacris affectibus et apud homines in exemplis. Miracula quedam interseruntur, prout se ponendi opportunitas offert. Exili proinde studio et mediocri que occurrunt describimus, cupientes tardioribus morem gerere et etiam studiosis placere, si possumus.

Oramus ergo, benignissime pater, ut laboris huius non contemnenda munuscula, que non pauco labore quesivimus, vestra benedictione consecrare velitis, corrigendo errata et superflua resecantes, ut ea, que bene dicta vestro| iudicio docto Fol. 9
probantur, cum nomine vestro vere Crescentio crescant ubique et multiplicentur in Christo. Amen.

Explicit prologus

Incipit memoriale in desiderio anime de gestis et verbis sanctissimi patris nostri francisci.

De Conversione Eius

Franciscus servus, et amicus Altissimi, cui divina [A]
providentia hoc vocabulum indidit, ut ex singulari et insueto nomine opinio ministerii eius toti innotesceret orbi, a matre propria Ioannes vocatus fuit, cum de filio ire, ex aqua et Spiritu sancto renascens, gratie filius est effectus. Que mulier totius honestatis amica quoddam virtutis insigne preferebat in moribus, sancte illius Elisabeth tam impositione nominis ad filium, quam et spiritu prophetali aliquo similitudinis privilegio gaudens. Nam Francisci magnanimitatem et morum venustatem admirantibus convicinis, quasi divino instructa oraculo sic aiebat: Quid putatis iste filius meus erit? Meritorum gratia Dei filium ipsum noveritis affuturum.

Hec revera non nullorum erat opinio, quibus grandiusculus factus studiis valde bonis placebat franciscus. Relegabat semper a se omne, quod apud aliquem sonaret iniuriam et urbanis adolescens moribus, omnibus videbatur non illorum parentum, qui dicebatur eius prosapia, genitus. Joannis

proinde nomen ad opus ministerii pertinet quod suscepit. Francisci vero ad dilatationem fame sue, que de ipso iam plene ad Deum converso, ubique cito pervenit. Celeberrimum ideo super omnium festa sanctorum festum Joannis baptiste ducebat, cuius dignitas nominis mistice virtutis impressit sibi vestigium. Illo inter natos mulierum non surrexit major, isto inter fundatores religionum non surrexit perfectior. Observatio igitur digna preconio. Prophetavit ioannes inter secreta materni uteri clausus, Franciscus in carcere seculi positus divini adhuc ignarus consilii futura predixit. Et quidem cum inter perusinos cives et assisinates, tempore, quodam, fieret non modica strages ex bell conflictu, captus Franciscus
Fol. 10 cum pluribus et convinculatus cum ceteris squalores carceris patitur. Absorbentur tristitia concaptivi, miserabiliter captivitatis sue plorantes eventum ; exultat Franciscus in Domino, vincula ridet et spernit. Dolentes arguunt iocundantem in vinculis, insanum reputant ac dementem. Respondet Franciscus prophetice : In quo exultare me creditis ? Meditatio alia subest adhuc sanctus adorabor per seculum totum. Revera sic est ; impletum est omne, quod dixit. Erat tunc inter reliquos concaptivos miles quidam superbus, et importabilis valde, quem dum proponunt omnes abiicere, patientia Francisci non frangitur. Intollerabilem tolerat et ad pacem eius revocat universos. Capax omnis gratie vas electum virtutum iam undique karismata manat.

[A-J] Liberatus a vinculis, elapso tempore modico, fit erga indigentes pietate benignior. Firmat iam ut non avertat faciem suam ab ullo paupere, quicumque amore Dei proponeret in petendo. Die quadam pauperem militem et pene nudum obviam habuit, cui vestes proprias curiose paratas, quibus indutus erat, pietate admonitus, pro Christi nomine liberaliter dedit. Quid minus hic a martino illo sanctissimo gessit ? quod licet unius propositi et operis, forent, in modo tamen dissimiles. Hic prius vestes, quam reliqua, ille primo datis omnibus, vestimenta dedit extremus : uterque pauper et modicus vixit in seculo, uterque dives ingressus est celum. Ille miles, sed pauper, pauperem veste truncata contexit, iste non miles, sed dives pauperem militem perfecta veste vestivit. Uterque, Christi perfecto mandato, visitari a Christo per visionem commeruit, unus de perfectione laudatus, alter ad id, quod deerat, dignantissime invitatus.

Nam palatium speciosum sibi in visione ostenditur, in quo varios apparatus armorum et sponsam pulcerrimam cernit; vocatur in sompnis Franciscus ex nomine et horum omnium promissione allicitur. Temptat itaque pro capessenda militia in apuliam ire; et opulenter necessariis preparatis, festinat gradum militaris honoris contingere. Carnalem interpretationem preterite visionis carnalis ei spiritus suggerebat, cum in thesauris sapientie dei longe lateret preclarior. Dormientem siquidem nocte quadam quidam ipsum secundo, ipsum per visionem alloquitur et Fol. 11 quo tendere velit, solicite perscrutatur. Cui cum suum enerasset propositum et in apuliam militiaturum proficisci se diceret, interrogatus ab eodem sollicite, quis sibi melius facere queat, servus an dominus, Franciscus, Dominus, inquid. Et ille: Cur ergo servum pro domino queris? Et Franciscus: Quid me vis facere Domine? Et Dominus ad eum: Revertere, ait, ad terram nativitatis tue quia visionis tue erit per me spiritualis impletio. Revertitur absque mora, iam forma obedientie factus et propriam abdicans voluntatem, de saulo, paulus efficitur. Prosternitur ille et verbera dura verba dulcia gignunt. Franciscus vero arma carnalia in spiritualia vertit et pro militari gloria divinum suscipit presidatum. Stupentibus itaque multis letitiam eius insolitam, dicebat se magnum principem affuturum.

Sucipit transformari in virum perfectum et alter ex [A-IJ] altero fieri. Regressus igitur dominum, sequuntur eum filii babylonis et alio tendentem trahunt ad alia, vel invitum. Nam iuvenum turba civitatis Assisii, qui ipsum olim habuerant sue vanitatis preambulum, addit adhuc eum ad socialia prandia invitare, in quibus lascivie semper et scurrilitati servitur. Eligitur ab eis in ducem, experta sepius liberalitate ipsius, qua indubitanter sciebant, ipsum expensas pro omnibus soluturum. Obedientes se faciunt, ut impleant ventrem et patiuntur subiici, ut valeant saturari. Non respuit oblatum decus, ne notetur avarus et inter meditationes sacras, curialitatis est memor.

Sumptuosum preparat prandium, cibaria sapida duplicat, quibus repleti ad vomitum, plateas civitatis ebriis cantilenis commaculant. Sequitur Franciscus ut dominus manibus

baculum gestans; sed paulatim ab eis se corpore subtrahit, qui mente iam tota totus ad illa sorduerat, corde Domino canens. Tanta, ut idem retulit, tunc fuit dulcedine divina perfusus, ut effari non valens penitus de loco moveri non posset. Quedam eum pervasit tunc affectio spiritualis ipsum ad invisibilia raptans, cuius virtute terrena omnia nullius esse momenti, sed penitus frivola iudicavit. Stupenda revera Christi
Fol. 12 dignatio, que agentibus infima maxima donat et in diluvio aquarum multarum que sua sunt servat et promovet. Pavit enim Christus panibus et piscibus turbas, nec repulit a suo prandio peccatores. Quesitus ab eis in regem, init fugam; et montem oraturus ascendit. Mysteria sunt Dei, que Francisco assequitur; et ad perfectam scientiam etiam ignorans adducitur.

[A-IIJ] Sed iam pauperum amator existit precipuus, iam id, quod perfecte futurus erat, sacra spirabant initia. Frequenter proinde exuens semetipsum pauperes induit, quibus se similem fieri nondum operis executione, sed toto iam corde contendit. Cum, tempore quodam, romam peregrinaturus adiret, paupertatis amore vestimenta delicata deposuit et cuiusdam pauperis vestimentis obtectus, in paradiso ante ecclesiam sancti petri, qui locus ferax est pauperum, inter pauperes letanter resedit et velud unum ex ipsis se reputans, avide cum eis manducat. Multotiens fecisset consimile, nisi notorum fuisset verecundia impeditus.

Miratus, cum ad altare principis apostolorum accederet, tam modicas oblationes ibidem ab adventantibus fieri, plena manu pecuniam iactat in loco, honorandum ab omnibus specialius indicans quem deus supra ceteros honoravit. Pauperculis etiam sacerdotibus ecclesiastica ornamenta pluries exhibebat, usque ad inferiorem gradum omnibus debitum honorem inpendens. Nam apostolicam sumpturus legationem, fideque catholica integer totus erga ministros et ministeria Dei, reverentia plenus ab initio fuit.

[A-IIIJ] Iam sic sub seculari habitu religiosum animum gerit et solitaria loca de publicis petens, visitatione spiritus sancti monetur sepissime. Abstrahitur namque et illicitur illa principali dulcedine, que sic a principio eum plenarie superfudit; et numquam ab eo recessit, donec vixit. Dum

autem loca frequentat abscondita, velud orationibus congrua, maligno commento nititur eum dyabolus a talibus exturbare. Immittit cordi ejus feminam quamdam monstruose gibbosam sue incolam civitatis, que horrendum cunctis prestabat aspectum. Huic illum, si non resipiscat a ceptis, comminatur similem se facturum, sed comfortatus a domino salutis et gratie responsum fieri gaudet: Francisce, inquid illi deus, spiritum pro carnaliter et vane dilectis iam spiritualia commutato et amara pro dulcibus Fol. 13
sumens et contempne te ipsum, me si velis agnoscere; nam et ordine verso sapient tibi que dico.

Compellitur statim mandatis obedire divinis et ad rei experientiam ducitur. Nam inter omnia infelicia monstra mundi Franciscus leprosos naturaliter abhorrens, leprosum die quadam obvium habuit, cum iuxta assisium equitaret, qui licet sibi tedium non parvum ingereret et horrorem, ne tamen velud mandati transgressor date fidei frangeret sacramentum, ad deobsculandum eum, equo lapsus, accurrit. Cui cum manum quasi aliquid accepturus leprosus protenderet, pecuniam cum obsculo reportavit. Et statim equum ascendens, huc et illuc se convertens, cum campus pateret undique liber, nullis obiectis obstaculis, leprosum illum minime vidit. Ammiratione inde repletus et gaudio, post dies aliquos opus simile facere curat. Ad leprosorum habitacula tendit et leproso unicuique data pecunia, manum illorum obsculatur et buccam. Sic amara pro dulcibus sumit et viriliter ad reliqua servanda se parat.

Mutatus perfecte iam corde in brevi mutandus et [A-V]
corpore, ambulat die quadam iuxta ecclesiam sancti damiani, que fere diruta erat et ab omnibus derelicta, quam, cum spiritu ducente, causa orationis intraret, ante crucifixum, supplex et devotus, prosternitur et visitationibus pulsatus insolitis, alterum quam ingressus fuerat se invenit. Cui protinus sic affecto, quod est a seculis inauditum, ymago Christi crucifixi labiis picture deductus, colloquitur; vocans enim ipsum ex nomine, Francisce, inquid, vade, repara domum mea, que, ut cernis, tota destruitur.

Tremefactus Franciscus stupet non modicum et quasi alienus efficitur in sermone. Ad obediendum se parat, totum se colligit ad mandatum. At vero quia ineffabilem sui

mutationem persensit, quod exprimere ipse non potuit expedit nos silere. Infigitur ex tunc sancti anime crucifixi compassio; et, ut pie putari potest, cordi eius, licet nondum carni, venerande stigmata passionis altius imprimuntur, Mira res et nostris seculis inaudita! Quis non stupet ad ista? Quis quandoque similia intellexit? Quis Franciscum iam redeuntem ad patriam Fol. 14 apparuisse dubitat crucifixum, cui, adhuc mundo plene exterius non contempto, novo et inaudito miraculo, de ligno crucis loquitur christus? Ab ea igitur hora liquefacta est anima eius, ut dilectus ei locutus est.

Patuit paulo post amor cordis per vulnera corporis. Nequid ex tunc perpetuo etiam continere a fletu, etiam alta voce christi passionem quasi semper coram positam plangit. Replet gemitibus vias, nullam consolationem admittit recordans plagarum christi. Intimum sibi obvium habuit quemdam amicum, cui causa patefacta doloris, statim amicus dure provocatur ad lacrimas. Verum sancte illius ymaginis non obliviscitur gerere curam, nec mandatum eius aliqua negligentia preterit. Extemplo dat cuidam sacerdoti pecuniam, ut lampadem emat et oleum, ne sacra ymago, vel ad momentum, debito luminis honore, fraudetur. Impiger deinde ad perficiende reliqua occasione reparande illius ecclesie indefectibilem operam prebens. Nam licet de illa ecclesia divinus sibi factus sit sermo, quam Christus proprio sanguine acquisivit, noluit repente fieri summus, paulatim de carne transiturus ad spiritum.

[A-VJ] Sed iam operibus pietatis insistentem, pater carnalis persequitur et servitutem Christi insaniam iudicans, ubique ipsum maledictis dilaniat. Advocat itaque servus dei quemdam virum plebeium et simplicem satis, quem loco patris suscipiens rogat, ut cum pater eius maledicta congeminat, ipse sibi e contrario benedicat. Propheticum sane verbum vertit in opus et factis ostendit, quod signat ille sermo: Maledicent illi et tu benedices. Resignat patri pecuniam, quam in opere dicte ecclesie vir dei expendisse voluerat, suadente hoc illi episcopo civitatis, viro utique valde pio, eo quod non liceret de male acquisitis, aliquid in sacros usus expendere.

Audientibus autem qui convenerant multis, amodo, inquid, dicam libere pater noster, qui es in celis, non pater

Petrus Bernardonis, cui non solum reddo ecclesie pecuniam, sed integre vestimenta resigno. Nudus igitur ad dominum pergam. O liberalem animum illum, cui solum iam sufficit christus! Inventus est vir dei cilicium tunc portare sub vestibus, virtutum existentia plusquam apparentia gaudens. Frater eius carnalis, more patris, ipsum verbis venenatis insequitur, qui mane quodam tempore yemali dum vilibus contectum panniculis, cernit francischum orationi Fol. 15 vacantem, frigore tremebundum, ait cuidam concivi suo ille perversus: Dic francisco, ut nummatam unam nunc tibi velit vendere de sudore. Respondit: Revera, ego hunc Domino meo karissime vendam. Nichil verius, nam non solum centuplum, sed etiam millesies plurimum in hac luce recepit et in futuro non sibi tantum, sed et multis, vitam acquisivit eternam.

Studet proinde pristinam consuetudinem delicatam [A-VIJ] ordine converso mutare et ad nature bonum iam lascivitum reducere corpus suum. Ibat una die per Assisium homo dei, ut mendicaret oleum ad luminaria concinnanda in ecclesia sancti damiani, quam tunc temporis reparabat; et videns hominum multitudinem ludentium ante domum consistere, quam intrare volebat, rubore perfusus, retraxit pedem. Sed illo suo nobili spiritu in celum directo, propriam desidiam arguit et de semetipso sumit iudicium. Revertitur statim ad domum et libera voce, coram omnibus, verecundie causam exponens, quasi spiritu ebrius, lingua gallica petit oleum et acquirit.

Ferventissime ad opus illius ecclesie animat omnes et monasterium esse ibidem sanctarum virginum christi, audientibus cunctis, gallice loquens clara voce, prophetat. Semper enim cum ipse ardore sancti spiritus repleretur, ardentia verba foris eructans gallice loquebatur, se apud illam gentem precipue honorandum prenoscens et reverentia speciali colendum.

Ex quo communi omnium domino cepit servire, com- [A-VIIJ] munia facere semper amavit, singularitatem in omnibus fugiens, que omnium vitiorum labe sordescit. Nam cum in opere illius desudaret ecclesie, de qua mandatum a christo susceperat, de delicato nimium rusticanus et patiens laboris

effectus, sacerdos, ad quem ecclesia pertinebat, cernens illum assidua fatigatione attritum, pietate permotus, aliquid singularis victus licet non sapidi, quia pauper, cepit ei cottidie ministrare; qui sacerdotis discretionem commendans et pietatem amplectens, non invenies sacerdotem istum ubique ad semetipsum ait, qui semper tibi talia subministret. Non est hec vita hominis paupertatem profitentis: non expedit tibi assuescere talibus: paulatim ad contempta redibis, iterum ad delicta perefflues. Surgo iam impiger et hostiatim
Fol. 16 cocta cibaria [mendica]. Et diversis ferculis cernens parassidem plenam, horrore primo percutitur, sed dei memor et sui victor, illud cum spiritus delectatione manducat. Omnia lenit amor et omne dulce facit amarum.

[A-JX] Bernardus quidam de civitate assisii, qui postea filius fuit perfectionis, cum viri dei exemplo disponeret seculum perfecte contempnere, consilium eius supplex exposcit. Consultans igitur eum sic ait: Si quis, o pater, bona cuiusquam domini longo tempore possedisset et nollet illa retinere iam amplius, quid de illis perfectius foret agendum? Resignanda esse cuncta domino suo, a quo illa receperat, respondit vir dei. Et Bernardus ad eum: Universa, que habeo, a deo mihi data cognosco, que ad consilium tuum resignare iam sibi assisto paratus. Si dicta, inquid sanctus, factis probare volueris, summo mane intremus ecclesiam et evangelii codice sumpto, a christo queramus consilium.

Intrant itaque ecclesiam, mane iam facto et oratione devote premissa, evangelii librum aperiunt, disponentes id facere, quod consilii primum occurrit. Aperuit librum et consilium suum aperit Christus: Şi vis perfectus esse, vade et vende omnia, que habes et da pauperibus. Secundo id replicant et nichil tuleritis in via, occurrit. Addunt hoc iterum et qui vult venire post me, abneget semetipsum, inveniunt. Absque cunctatione hec omnia bernardus adimplet, nec consilii huius vel unum iota transgreditur. Convertuntur a mordacissimis curis mundi tempore brevi quamplures et ad infinitum bonum, duce francischo, revertuntur in patriam. Longum esset de singulis persequi, qualiter bravium superne vocationis attigerunt.

[A-X] Tempore, quo ad petendam vite sue regulam, se cum suis, coram papa innocentio presentavit, cum eius supra vires

propositum conversationis papa videret, sicut homo discretione maxima preditus, dixit ad eum: Ora, filii, ad christum, ut suam nobis per te voluntatem ostendat, qua cognita, tuis piis desideriis securius annuamus. Annuit sanctus summi pastoris mandato, fiducialiter currit ad christum, orat instanter et ad supplicandum deo devote sotios exhortatur.

Quid plura? Responsum orando reportat et refert filiis nova salutis. Familiaris allocutio christi in parabolis noscitur: francisce, inquid, sic dices ad papam. Mulier quedam paupercula, sed formosa, in quodam deserto manebat. Fol. 17
Adamavit eam rex quidam ob maximum illius decorem, contraxit cum ea gratanter; et filios ex ea venustissimos genuit. Adultos iam illos et nobiliter educatos mulier alloquitur: Nolite, inquid verecundari, dilecti, eo quod pauperes sitis, nam illius regis estis filii omnes. Ad curiam eius itote gaudentes et ab ipso vobis necessaria postulate.

Audientes hoc illi mirantur et gaudent et regie stirpis sublevati promisso, futuros se scientes heredes, omnem inopiam divitias reputant. Presentant se regi audacter, nec pavent multum, cuius similem gestant ymaginem. Cognita rex similitudine sua in illis, cuius essent filii mirando exquirit; qui, cum mulieris illius paupercule in deserto morantis, se filios affirmarent, amplexans rex, Mei, ait, estis filii et heredes; timere nolite, nam si de mensa mea nutriuntur extranei, iustius est, ut enutriri faciam quibus hereditas tota de iure servatur. Mandat proinde rex mulieri, ut omnes ex se genitos ad suam curiam pascendos transmictat. Letus et gaudens sanctus efficitur de parabola et sacrum oraculum protinus reportat ad papam.

Mulier hec erat francischus multorum fecunditate natorum, non factorum mollitie: desertum, mundus ipse illo incultus et sterilis doctrina virtutum: filiorum venusta et larga projenies, fratrum multiplex numerus et omni virtute decorus: rex, filius dei, cui sancta paupertate consimiles, eadem forma respondent; qui nutritiva de mensa regis, omni vilitatis rubore contempto, suscipiunt, cum imitatione christi contenti heleemosynisque viventes per mundi obprobria futuros se beatos agnoscunt.

Miratur dominus papa propositam sibi parabolam et indubitanter christum locutum in homine recognoscit. Recordatur visionis cuiusdam, quam viderat diebus paucis

ante transactis, quam et in hoc homine fore complendam, Spiritu sancto docente, affirmat. Viderat in sompnis lateranensem basilicam fore proximam iam ruine, quam quidam religiosus homo, modicus et despectus, proprio dorso submisso, ne caderet, sustentabat. Vere, inquid, hic ille est, qui, opere ac doctrina christi, substentabit ecclesiam. Inde dominus ille petitioni eius iam facile se inclinat: hinc dei devotione repletus christi famulum speciali semper dilexit amore; proinde postulata cito concessit et hiis plura adhuc devotus concedere repromisit. Cepit exinde, auctoritate sibi concessa, virtutum semina spargere, civitates et castella circuiens predicare ferventius.

Fol. 18

De Sancta Maria de Portiuncala

[B] Servus dei Francischus persona modicus, mente humilis, professione minor, in seculo degens, portiunculam pro se et suis de mundo elegit, ex quo aliter christo nisi de mundo aliquid haberet, servire non potuit. Non enim sine prescientia divini oraculi, a diebus antiquis, portiuncula dictus est locus, qui debebat in illorum cedere sortem, qui de mundo cupiebant penitus nil habere.

Nam et in eo, virginis matris, ecclesia erat constructa, que sua singulari humilitate meruit post filium suum capud omnium esse Sanctorum. In ea minorum ordo principium sumpsit, ibidem multiplici numero, velud super stabile firmamentum, eorum nobilis structura surrexit. Hunc locum sanctus adamavit pre omnibus, hunc precepit fratres speciali reverentia venerari, hunc velud speculum religionis in humilitate ac paupertate, altissima semper voluit custodiri, proprietatem ex eo aliis reservans, sibi et suis retinens usum tantum. Servabatur ibidem rigidissima in omnibus disciplina tam silentio et labore, quam ceteris regularibus institutis.

Nemini, nisi specialiter fratribus deputatis, ibidem patebat ingressus, quos undique aggregatos volebat sanctus esse vere devotos et ex omni parte perfectos: sic et omni seculari persone omnis penitus precludebatur introitus. Nolebat, ut fratres existentes ibidem, qui sub certo numero artabantur, ad secularium relationem paterent auribus, ne, contemplatione intermissa celestium, ad inferiorum commercia per rumigerulos traherentur.

Non licebat ibidem alicui otiosa proferre, nec referre

prolata per alios. Quod si quandoque per aliquem contingeret; ut ultra non adderet, pena docente, cavebat in posterum. Sine intermissione, diebus ac noctibus, existentes in loco, divinis erant laudibus occupati et odore miro fragrantes vitam ducebant angelicam. Merito quidem, solebat enim veterum incolarum relatu sancta Maria de angelis alio nomine dici.

Revelatum sibi a deo felix pater dicebat, beatem Virginem inter alias ecclesias ad suum honorem in mundo constructas ecclesiam illam speciali amore diligere; ideo sanctus eam pre ceteris plus amabat.

Visionem quandam ante conversionem suam quidam [B-J] devotus frater de ipsa viderat relatione condignam. Innumeros homines cernebat in visu dolenda cecitate percussos, facie directa in celum, genibus flexis, in huius ecclesie stare circuitu, qui omnes, lacrymabili voce, manibus protensis in altum clamabant ad deum, misericordiam postulantes et lumen. Et ecce ingens de celo splendor advenit, se per omnes diffundens, qui lucem unicuique tribuit et salutem desideratam concessit.

De conversatione sancti francisci et fratrum Fol. 19

Numquam parcebat corpori christi strenuus miles, [C] exponens illud tamquam alicuius a se omnibus tam operum, quam verborum iniuriis. Apostolicum scriptum excederet, quo sanctorum recitantur angustie, si quis ea, que passus est iste, redigere sub numero vellet; sed etiam et tota prima illa sua scola omnibus se subdebat incomodis, ut nefas duceretur, si quis in aliquo alio, quam in consolatione spiritus respiraret. Nam cum circulis ferreis et loricis se cingerent et vestirent, vigiliis multis et ieiuniis macerati continuis, multotiens defecissent, nisi pii pastoris monitione assidua rigorem tante abstinentie relaxassent.

Clamat una de ovibus nocte quadam, quiescentibus [C-J] ceteris: Morior, fratres, morior ecce fame. Surgit protinus pastor egregius et ovicule morbide remedio debito subvenire festinat. Mensam parari iubet, licet rusticanis refertam delitiis, ubi vini defectum, sicut et sepius, aqua supplevit.

Incipit primus ipse comedere et ad charitatis officium, ne tabescat frater ille rubore, reliquos fratres invitat.

Sumpto cum timore domini cibo, ne quid deesset officiis caritatis, longam filiis pater de virtute discretionis texit parabolam. Sale conditum sacrifitium domino semper reddere iubet; et ut vires proprias in dei obsequio unusquisque consideret, monet actente. Peccatum simile asserit indiscrete corpori subtrahere debitum, sicut imperante gula, ei exibere superfluum. Et addit: Quod feci ego manducans, carissimi, dispensatione, non voluntate id factum noveritis, quia caritas fraterna mandavit. Sit vobis caritas in exemplum, non cibus, quia ille gule, hec deservit spiritui.

[C-IJ] Vite meritis continue pater sanctus ac virtute proficiens, cum natorum soboles multiplici ubique iam numero dilataretur et gratia, extenderetque usque ad fines orbis palmites fructuum fertilitate mirificos; cepit sepius meditari sollicitus, qualiter illorum novella plantatio servari posset et crescere unitatis vinculo colligata.

Videbat tunc contra pusillum gregem, luporum more, sevire quamplures et de sola novitate dierum malorum inveteratos sumere occasionem nocendi. Previdebat quedam inter ipsos filios accidere posse sancte paci et unitati contraria et sicut sepe accidit in electis, rebelles futuros quosdam, sue carnis sensu inflatos et spiritu, paratos ad iurgia et pronos ad scandala dubitabat. Cumque vir dei hec et similia sepius animo volveret, nocte quadam deditus sompno
Fol. 20 visionem hanc videt. Inspicit gallinam parvam et nigram columbe domestice similem, crura tota pennata habentem cum pedibus. Hec pullos habebat innumeros, qui gallinam rotantes instanter, sub alas eius omnes congregari nequibant.

Surgit a sompno vir dei, ad cor meditata reducit, efficitur ipse sue visionis interpres. Gallina, inquid, sum ego statura pusillus, nigerque natura, cui columbina per innocentiam vite debet famulari simplicitas, que sicut evo rarissima, sic expedite volat ad celum. Pulli sunt fratres, numero multiplicati et gratia, quos, a conturbatione hominum et contradictione linguarum defendere francisci virtus non sufficit. Vadam igitur et eos sancte Romane ecclesie commendabo, cuius potentie virga percellantur malivoli et filii dei in eterne salutis augmentum ubique plena gaudeant libertate. Recognoscent ex hoc filii, dulcia beneficia matris et speciali

devotione semper ipsius reverenda vestigia complectentur. Non erit, ipsa protegente, in ordine malus occursus, nec filius belial per vineam domini transibit impunis. Paupertatis nostre ipsa sancta emulabitur gloriam et humilitatis preconia per superbie nubilum obfuscari non sinet. Caritatis et pacis in nobis vincula servabit illesa, censura strictissima percutiens dissidentes. Evangelice puritatis observatio sacra continue in conspectu eius florebit, nec odorem vite vel ad horam patietur elabi. Hec huius amplectende commendationis sancti dei fuit intentio tota. Hec necessarie commissionis pro futuro tempore prescientie viri dei sanctissima documenta.

Veniens igitur romam vir dei, a domino papa [C-IIJ]
Honorio et Cardinalibus omnibus, magna cum devotione, suscipitur, sicque quod fragraverat fama, fulgebat in vita, resonabat in lingua, quibus suppetentibus, indevotioni non restat locus. Predicat coram papa et Cardinalibus spiritu prompto et fervido, eructans de pleno quidquid spiritus suggerit. Commoventur in verbo eius montes et de profundis visceribus alta trahentes suspiria, lacrymis interiorem hominem lavant.

Predicatione finita paucisque familiari collatione cum domino papa premissis, tandem sic ipsum petendo alloquitur : Ad maiestatem tantam pauperibus et despectis viris de facili, domine, ut nostis, non datur accessus. Orbem quidem tenetis in manibus, nec minimis intendere pregrandium rerum negotia sinunt : propter quod, ait, a vestre sanctitatis visceribus postulo hunc dominum hostiensem pro papa con- Fol. 21
cedi, ut salva semper vestre preminentie dignitate, possint fratres ad eum, tempore necessitatis, recurrere et ab eo tam defensionis, quam gubernationis beneficia reportare.

Placuit in oculis pape tam sancta petitio, moxque super religionem, sicut vir dei petierat, dominum Hugonem tunc Hostiensem episcopum statuit. Amplectitur sanctus ille cardinalis gregem sibi commissum, eiusque sedulus nutritius factus, pastor et alumpnus usque ad beatum exitum fuit. Speciali subiectioni prerogativa dilectionis et cure debetur, quam semper sancta romana ecclesia minorum ordini exhiberi non cessat.

Explicit prima particula

[PARS SECUNDA]

Introitus ad Secundam

[A] Insignia patrum precedentium reservari ad memoriam filiorum, illorum honoris, horum vero amoris inditium est. Sane qui eorum presentiam corporalem non attigerunt, ipsorum tamen gestis provocantur in bonum, promoventur in melius, dum patres, temporum successione disiunctos memoranda testimonia filiis representant. Ac primum et modicum fructum inde consequimur, cognitionem proprie parvitatis, videntes quanta illis copia, quanta nobis inopia meritorum. Extimo autem, beatum Franciscum speculum quoddam sanctissimum dominice sanctitatis et ymaginem perfectionis illius: eius, inquam, omnia tam verba, quam facta divinum quoddam divinitus redolent, que si diligentem habeant inspectorem, humilemque discipulum, cito salutaribus disciplinis imbutum summe illi phylosophye reddunt acceptum. Postquam igitur vel tenui stilo transitu quodam aliqua de ipso premissa sunt, non superfluum puto de multis pauca subnectere, quibus et commendetur sanctus et noster sompnolentus excitetur affectus.

[A-J] De Spiritu prophetie quem beatus Francischus habuit

Beatus pater super mundana quadam elevatione subvectus, quicquid in orbe fuit mira virtute subegerat, cum summe illi luci semper obiectans oculum intellectus non solum agenda divina revelatione sciebat, sed predicebat multa spiritu prophetie, occulta cordium rimabatur, noscebat absentia, previdebat et enarrabat futura. Probant exempla que dicimus.

Frater quidam erat, quantum a foris videbatur sanctitatis eximie, conversatione insignis, tamen admodum singularis; omni tempore orationi vacans tanta districtione silentium observabat, quod consueverat non se verbis, sed nutibus confiteri, in verbis scripture magnum concipiebat ardorem, ipsisque auditis, mira dulcedine gestiebat. Quid multa? Ter sanctus ab omnibus tenebatur. Accidit
Fol. 22 beatum patrem venire ad locum, videre fratrem, audire sanctum. Commendantibus autem omnibus et magnificantibus illum, respondit pater: Sinite fratres, nec mihi in

eo dyabolica figmenta laudare. In veritate sciatis, quod dyabolica tenptatio est et deceptio fraudulenta. Firmum mihi hoc est, indeque maxime comprobatum, quia confiteri non vult. Dure acceperunt hoc fratres, precipue vicarius sancti. Et quomodo, hic inquirit, verum hoc esset, ut in tot perfectionis signis fraudum commenta subluderent? Quibus pater: Moneatur bis, vel semel obedientia confiteri: quod si non fecerit, scietis vera esse que dixi.

Adsumit eum seorsum vicarius; et primo quidem cum eo familiariter iocundatus, ultimo confessionem iniungit. Respuit ille, imponensque digitum ori suo, excusso capite, innuit, se nullatenus confessurum. Obticuerunt fratres, timentes scandalum tanti sancti. Non post multos dies religionem libens egreditur, convertitur ad seculum, revertitur ad vomitum, qui tandem facinora duplicans, penitentia simul et vita privatus est. Cavenda semper singularitas, que nichil aliud quam pulchrum precipitium est, de qua pluribus singularibus experimento innotuit, quoniam ascendunt usque ad celos et descendunt usque ad abyssos. Virtutem nichilominus devote confessionis actende, que non solum sanctum efficit, sed ostendit.

Simile quoddam accidit in alio fratre nomine Thoma de Spoleto. Omnium de ipso et sana opinio et firma sententia sanctitatis; de quo iudicium sancti patris, quod perversus erat, apostasia tandem probavit. Non diu substitit, quia non in longum permanet fraude quesita virtus. Exivit religionem et extra eam mortuus, novit modo quid fecerit.

Tempore, quo damiatam christianorum exercitus ob- [A-IJ]
sidebat, aderat sanctus dei cum sotiis suis; siquidem fervore martyrii mare transierant. Cum igitur ad diem belli nostri pararentur in pugnam, audito hoc, sanctus vehementer indoluit, dixitque sotio suo: Si tali die congressus fiat, ostendit mihi dominus, non prospere cedere christianis. Verum si hoc dixero, fatuus reputabor, si tacuero, conscientiam non evadam. Quid ergo tibi videtur? Respondit socius eius dicens: Pro minimo tibi sit, ut ab hominibus iudiceris, quia non modo incipis fatuus reputari. Exhonera conscientiam tuam et deum magis time, quam homines.

Exilit ergo sanctus; et salutaribus monitis christianos Fol. 23
aggreditur, prohibens bellum, denuntians casum. Fit veritas in fabulam, induraverunt cor suum et noluerunt adverti.

Itur, commictitur, bellatur et de nostris dimicatur ab hostibus. In ipso vero pugne tempore, suspensus animo, sanctus sotium surgere ad intuendum facit, nichilque primo et secundo videntem tertio iubet inspicere. Et ecce tota in fugam versa militia christiana, finem belli obprobium regerens, non triumphum. Tanta vero strage nostrorum imminutus est numerus, ut sex millia fuerint inter mortuos et captivos. Urgebat ergo sanctum de ipsis compassio, nec minus eos penitudo de facto; verum precipue yspanos plangebat, quorum promptiorem in armis audatiam cernebat pauculos reliquisse.

Noverint hoc principes orbis terre et sciant, quia contra deum pugnare non est facile, idest contra domini voluntatem. Exitiali fine terminari solet protervia, que dum suis viribus nititur, celeste subsidium non meretur. Si enim ex alto sperari debet victoria, divino sunt spiritu prelia committenda.

[A-IIJ] Eo tempore cum reverteretur sanctus de ultramare sotium habens fratrem Leonardum de Assisio, contigit eum itinere fatigatum et lapsum, parumper asinum equitare. Subsequens autem socius et ipse, non modicum fessus, cepit dicere intra se humanum aliquid passus : Non ludebant de pari parentes huius et mei. En autem ipse equitat et ego pedester asinum eius duco. Hoc illo cogitante, protinus de asino descendit sanctus et ait : Non, frater, non convenit, inquid, ut ego equitem, tu venias pedes, quia nobilior et potentior in seculo me fuisti. Et stupuit illico frater et rubore suffusus deprehensum se cognovit a sancto. Procidit ad pedes eius et lacrymis irrigatus, nudum cogitatum exposuit veniamque poposcit.

[A-IIIJ] Alius erat frater fama coram hominibus celeber, gratia celebrior ante deum, cuius virtutibus invidens, ille, omnis invidie pater, cogitat succidere arborem iam celos tangentem et de manibus coronam preripere. Circuit, evertit, discutit et ventilat que sunt eius, si quem aptum ponat obicem fratri. Ingerit ergo, sub specie maioris perfectionis, segregationis affectum, ut tandem irruens super solum citius cadere faciat, et cum solus ceciderit, non habeat sublevantem. Quid multa? separat se a fratrum religione, vadens per mundum peregrinus et hospes.

De tunica hic unus fecit tunicam parvam ferens caputium tunice non consutum et sic per terras ibat in omnibus se Fol. 24 contempnens. Factum est autem, dum sic iret, ut mox divina consolatione subtracta, procellosis tenptationibus fluctuaret. Intraverunt aque usque ad animam et utroque homine sic desolato incedit velud avis, que festinat ad laqueum. Iamque velud circa voraginem in precipitium ferebatur, cum paterne providentie oculus miserum miseratus respexit in bono; vexatione siquidem intellectum recipiens, tandem ad se reversus, sic ait: Revertere, o miser, ad religionem, quoniam ibi est salus tua. Non differt, protinus surgit, properat ad gremium matris. Cum autem veniret frater ad locum fratrum, in quo erat sanctus francischus, mirum certe! Mox ut vidit illum sanctus, profugit ab eo et in cella raptu propero se reclusit.

Commoti fratres percunctantur materiam fugiendi; quibus sanctus: Cur miramini fugam qui non advertitis causam? Ad orationis confugi presidium, ut liberarem erroneum. Vidi in filio quod iure displicuit; sed ecce, iam christi mei gratia, delusio omnis discessit. Flexit se in genibus frater et cum reverentia culpabilem reclamavit. Cui sanctus: Indulgeat tibi dominus, frater; sed caveas de cetero, ne sub specie sanctitatis a tua religione et fratribus separeris. Factus est proinde dictus frater congregationis et societatis amicus, illis maxime devotus collegiis, in quibus regularis observatio magis viget.

O magna, in consilio iustorum et congregatione, opera domini! In ea siquidem vexati continentur, elisi eriguntur, tepidi provocantur, in ea ferrum ferro acuitur et frater fratre adiutus, quasi firma civitas stabilitur et licet, pre turba seculari Iesum videre non possis, minime tamen impedit angelica turba celorum. Tantum ne fugias et vite coronam fidelis usque ad mortem accipito.

Paulo post non multum dissimile in alio evenit. Unus aliquis ex fratribus non se vicario sancti subdebat, sed quemdam alium fratrem sequebatur ut proprium preceptorem. Monitus autem per internuntium a sancto, qui presens erat, confestim ad pedes vicarii se proiecit et primo preceptore contempto, illi obtemperat, quem illi sanctus constituit in prelatum. Sanctus autem ex alto suspirium traxit et sotio suo, quem pro internuntio miserat, dixit: Vidi, frater, dyabolum super fratris inobedientis dorsum

collum eius tenentem abstrictum; qui, tali sessore subactus, freno obedientie spreto, instinctus eius sequebatur habenas et cum rogarem, inquid, dominum pro fratre, subito
Fol. 25 demon confusus abscessit. Talibus vir iste vigebat obtutibus, oculos habens ad corpora debiles, ad spiritualia perspicaces. Et quid mirum, si turpi sarcina pregravetur qui ferre non vult dominum maestatis? Nichil, inquam, medium: Aut honus leve portabis, quo magis ipse portaberis, aut mola asinaria collo suspensa, sedebit iniquitas super talentum plumbi.

[A-V] In loco fratrum de grecio sanctus placito morabatur, tum quia paupertate divitem esse cernebat, tum quia in remotiori cellula saxo prominente constructa, vacabat liberius celestibus disciplinis. Hic ille locus est, in quo pridem pueri bethlemitis natalem recoluit, factus cum puero puer. Accidit autem, ut indigene malis multiplicibus vexarentur; nam luporum rapacium multitudo non solum bruta, sed homines consumebat, grando vero annua tempestate bladum et vineas devastabat.

Quadam vero die dum predicaret eis beatus Francischus, dixit: Ad honorem et laudem domini mei audite quam vobis annuntio veritatem. Si quisque vestrum confiteatur peccata, dignos faciat penitentie fructus, fideiubeo vobis, quoniam pestilentia hec omnis abscedit et rescipiens vos dominus multiplicabit in temporalibus bonis. Verumtamen, ait et hoc audite: Iterum annuntio vobis, quod si beneficiis ingrati ad vomitum reversi fueritis, innovabitur plaga, duplicabitur pena et maior in vobis ira deseviet.

Factum est itaque meritis et orationibus sancti patris, quod ab illa ora cessaverunt clades, periere pericula, nec molestie quicquam lupi intulere, vel grandines; immo, quod maius est, si quando vicinorum grando arva pervaderet, istorum terris appropinquans aut terminabatur quidem aut in partem aliam divertebat.

Data requie, multiplicati sunt nimis, nimisque repleti temporalibus bonis, sed effecti quod solet prosperitas; operiuntur siquidem crassitudine facies et adipe temporalium, vel stercore potius excecantur: Tandem ad peiora relapsi obliti sunt dei, qui salvavit eos. Non tamen impune, quia divine censura iustitie lapsum minus vindicat, quam relapsum. Excitatur furor dei contra eos et reversis que discesserant

malis, gladius insuper additus est humanus et e celo mortalitas imperata quam multos assumpsit. Totum denique castrum flammis ultricibus concrematum est. Utique iustum est, benefitiis terga vertentes in exitia devenire.

Post dies aliquot cum semel beatus pater de [A-VJ] predicta cella descenderet, fratribus, qui aderant, querula voce dixit: Multa mala fecerunt homines Perusini vicinis suis et elevatum est cor eorum ad ignominiam sibi. Fol. 26 Verumtamen prope est ultio domini et manus eius ad gladium eius. Paucis autem elapsis diebus, surgit in fervore spiritus et versus civitatem Perusium dirigit cursum. Liquido fratres perpendere potuerunt, aliquam visionem ipsum in cella vidisse.

Deveniens ergo Perusium, populo congregato, incepit predicare; cumque milites in equis, ut assolet, cucurrerunt et in ludis militaribus arma tenentes, verbum prepedirent, conversus sanctus ad eos ingemuit dicens: O miserorum hominum miseranda vecordia, quia non considerans, nec timens iudicium dei; sed audite que dominus, per me pauperculum, vobis annuntiat. Dominus, inquid, exaltavit vos super omnes, qui in circuitu vestro sunt; propter quod vicinis benigniores, deo gratiores existere deberetis. Sed ingrati gratie, manu armata vicinos impetitis, occiditis et vastatis. Dico vobis; non relinquetur inultum, sed ad graviorem punitionem vos intestino bello deus subruere, ita ut unus in alterum mutua seditione consurgat. Docebit indignatio, quia vos dignatio non instruxit.

Non post multos dies oritur scandalum inter eos, corripiuntur arma in proximos, seviunt in milites populares; et, verso gladio, nobiles in plebeios; ultima tanta immanitate ac cede certatum est, quod etiam vicini, quos offenderant, condolebant. Dignum laude iudicium; nempe quoniam ab uno et summo recesserant, necesse fuit, ut nec in eis unitas remaneret. Fortius in republica vinculum esse non potest, quam pius in deum amor, sincera et non ficta fides.

Illis diebus cum ad cellam de cortona vir dei transiret, [A-VIJ] quedam nobilis mulier de castro, quod volusianum dicitur, hoc audito, festinat ad illum et longo cursu fatigata, quippe quia delicata erat nimis et tenera, tandem pervenit ad sanc-

tum; cuius laxitudinem et interclusos anhelitus videns, miseratus, pater sanctissimus dixit ad eam: Quid tibi, domina, placeat? At illa: Pater ut mihi benedicas. Et sanctus: Nupta es, an innupta? Respondit dicens: Pater, habeo virum valde crudelem, quem adversarium patior in servitio iesu christi; et iste mihi dolor precipuus, quod bonam voluntatem, quam mihi dominus inspiravit, marito prepediente, non exequor: unde quero, sancte, ora pro ipso, ut divina misericordia humiliet cor illius.

Miratur pater virilem in femina, senilem animum in puella; et pietate pertractus ait: Vade filia benedicta et scias de viro tuo consolationem tibi proxime affuturam.
Fol. 27 Et adiecit: Dices ei ex parte dei et mea, quod nunc est tempus salutis, postmodum equitatis. Benedictione accepta, revertitur mulier, invenit virum, denuntiat verbum. Cecidit subito super eum spiritus sanctus et novum factum de veteri, cum omni mansuetudine respondere sic facit: domina, serviamus domino et salvemus animas nostras in domo nostra. Respondit uxor: Videtur mihi continentia velud fundamentum quoddam in anima collocandum et relique tandem superhedificande virtutes. Et hoc, inquid ille, mihi, sicut et tibi, placet.

Exinde pluribus annis celibem vitam agentes, eodem die, unus matutinum holocaustum, alter quasi sacrificium vespertinum, feliciter migraverunt. Felix mulier, que sic herum mollificavit ad vitam. Impletur in ea illud Apostoli: Salvatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Sed tales, ut communi proverbio utar, possunt hodie digitis numerari.

[A-VIIJ] Duo fratres venerunt aliquando de terra laboris, quorum antiquior intulit multa scandala juniori. Erat, inquam, non sotius, sed tyrannus. Junior vero omnia propter deum raro silentio substinebat. Cum autem venirent Assisium et intrasset junior ille ad sanctum Francischum, erat siquidem familiaris eidem, dixit inter alia sanctus: Qualiter erga te sotius tuus se habuit in hoc itinere? Qui respondit: Utique satis bene, pater karissime. Cui sanctus: Cave, frater, ne sub humilitatis specie mentiaris; scio enim, qualiter erga te se habuit: sed expecta modicum et videbis.

Miratus est perplurimum frater, quomodo tam absentia per spiritum cognovisset. Igitur non post multos, contempta religione, foras arripitur qui scandalum fecerat fratri suo.

Absque dubio perversitatis est signum et deficientis sensus evidens argumentum, eadem via, eandem non habere cum bono comite voluntatem.

Hiisdem diebus venit assisium quidam nobilis puer [A-JX] de luca, volens religionem intrare, qui, representatus sancto Francischo, flexis genibus preces cum lacrymis offerebat, ut eum reciperet. Intuens autem in eum vir dei, statim cognovit per spiritum, spiritu illum non agi, dixitque illi: Miser atque carnalis, quia Spiritui sancto et mihi mentiri posse confidis! Carnaliter plangis et cor tuum cum Deo non est; vade, inquid, quoniam nichil spiritualiter sapis. His dictis, nuntiant, ad hostium stare parentes querentes filium capere, captum que reducere. Et exiens foras ad illos tandem voluntarie rediit. Mirantur proinde fratres, dominum, in suo, sancto laudantes.

Tempore, quo sanctus pater iacebat infirmus in [A-X] Fol. 28 palatio episcopi Reatini, canonicus quidam, nomine Gedeon, lubricus et mundanus, infirmitate correptus et doloribus undique circumseptus, lectulo decubabat; qui faciens se deferri ante sanctum Francischum rogat cum lacrymis, ut ab eo crucis signaculo consignetur; ad quem sanctus; Cum vixeris olim secundum desideria carnis non veritus iuducia dei, quomodo te cruce signabo? Et intulit: Ego te, ait, signo in nomine christi; tu tamen scito, te graviora passurum si ad vomitum redieris liberatus. Et subdit: Propter peccatum ingratitudinis semper peiora prioribus inferuntur. Signo itaque crucis in eum facto, statim qui contractus iacuerat, surrexit sanus et in laudem prorumpens, ego, ait, sum liberatus. Insonuerunt autem ossa renum eius, audientibus multis, veluti cum manu ligna sicca franguntur. Paucis autem interlapsis temporibus dei oblitus corpus impudicitie reddit: qui cum sero quodam cenaret in domo alterius concanonici sui, nocteque illa dormiret ibidem, subito super omnes corruit tectum domus; ceteris autem evadentibus mortem, solus miser interceptus atque interemptus est. Nec mirum, si, ut sanctus dixit, secuta sunt eum peiora prioribus, cum de accepta venia gratum esse oporteat et duplo displiceat facinus iteratum.

[A-XJ] Manente sancto in eodem loco, frater quidam spiritualis de custodia marsicana, qui gravibus tenptationibus vexabatur, dixit in corde suo: Oh! si unquam aliquid vel saltem parum de unguibus sancti Francisci haberem mecum, credo equidem, tota hec tenptationium procella diffugeret, rediretque, domino favente, tranquillum. Optenta igitur licentia, ad locum se confert, causam uni de sotiis sancti patris exponit. Cui respondit frater: Non; mihi impossibile credo de unguibus tribuere, quoniam etsi aliquando eos ipsi precidimus iubet prohibens ne servemus. Illico acclamatur frater et ad sanctum, qui eam querebat, ire iubetur: Queras mihi forfices, fili, quibus ungues meos protinus circumcidas. Profert ille ferrum, quod propter idipsum in manibus sumpserat et prominentes cesuras excipiens, fratri, qui petierat, tradit; quas ille devote suscipiens conservat devotius et statim ab omni impugnatione liber efficitur.

[A-XIJ] In eodem loco tunicula vetusta contectus, pauperum pater dixit semel uni de sotiis, quem suum statuerat guardianum: Vellem, frater, si posses, ut pannum mihi pro una tunica
Fol. 29 invenires. Revolvit in mente sua frater, hoc audiens, quomodo pannum tam necessario, tamque humiliter postulatum, acquirat. In crastino autem summo diluculo procedit ad portam iturus ad villam pro panno. Et ecce, homo quidam iuxta hostium sedens, volens loqui illi, qui dixit ad fratrem: Amore dei, accipe a me pannum pro sex tunicis et una quidem tibi retenta, reliquas pro anima mea distribue, sicut placet. Exhilaratus, frater redit ad fratrem Francischum, et celitus factam oblationem denuntiat. Cui pater: Accipe tunicas, quia in hoc missus est, ut mee necessitati taliter subveniret. Gratias, inquid, illi, qui solus de nobis videtur esse sollicitus.

[A-XIIJ] Commorantem beatum virum in heremitorio quodam iuxta Reate, medicus pro cura oculorum cottidie visitabat. Quadam vero die dixit sanctus ad suos: Invitate medicum et date illi optime manducare. Respondit ei guardianus dicens: Pater, cum rubore dicimus, verecundamur ipsum invitare; tantum nunc pauperes sumus. Respondit sanctus dicens: Quid vultis, ut iterum dicam? Medicus, qui adstabat, dixit: Et ego fratres karissimi, penuriam vestram

delitias reputabo. Festinant fratres et omnem cellarii copiam mense imponunt, panis scilicet modicum, vini non multum et ut lautius ederent, parum leguminis coquina transmittit. Interim mensa dei servorum mense compatitur, pulsatur hostium, accurritur protinus et ecce, mulier quedam canistrum offert plenum pulcro pane, piscibus et pastillis gamarorum refertum, melle et uvis desuper cumulatum. Exultat pauperum mensa, iis visis et vilibus crastino reservatis, pretiosa hodie sumuntur in cibum. Medicus vero suspirando locutus est dicens: Nec vos, fratres, sicut debetis, nec nos seculares huius viri cognoscimus sanctitatem. Satiati denique non fuissent, nisi plus eos miraculum, quam ferculum satiasset. Sic paternus ille oculus nequaquam despicit suos, quin potius maiori defectu mendicos, maior providentia nutrit. Largiori mensa pauper pascitur, quam tyrannus, quanto deus homine profusior largitate.

Mos erat sancto Francischo integram diem solitaria [A-XIV] in cella transigere, nec ad fratres reverti, nisi sumendi cibi necessitas perurgeret. Hinc tamen signatis horis cenaturus exibat, quoniam edacior contemplationis fames totum sibi frequentius vendicabat. Contigit autem quandoque ad locum de grecio duos fratres, deo dignam conversationem habentes, a remotis venire: veniendi autem ratio tota videre sanctum, et benedictionem eius diu optatam recipere. Venientes igitur et non invenientes, Fol. 30 quoniam de publico iam ad cellam redierat, contristati sunt miro modo; et quoniam exitus dubius longam dictabat moram, suis meritis hoc ascribentes, desolati recedunt.

Prosequentibus autem illos sotiis beati Francisci et consolantibus desolatos, cum iam a loco quasi iactu lapidis abscessissent, repente post eos sanctus inclamat dixitque uni de sotiis: Dic fratribus meis, qui huc venerunt, quod respiciant ad me. Cumque dicti fratres verterent facies ad illum, crucis eos signo signavit et effectuosissime benedixit. At illi tanto letiores effecti, quanto et proposito et miraculum utilius consecuti, reversi sunt, laudantes et benedicentes dominum.

Volens quandoque beatus Francischus ad quemdam [A-XV] heremum pergere, ut ibidem liberius contemplationi vacaret, quia debilis erat non modicum, a quodam paupere viro ad

equitandum obtinuit asinum; cumque diebus estivis virum dei sequendo montaneam conscenderet rusticus, asperioris et longioris vie itinere fatigatus, antequam perveniret ad locum, ardore sitis deficit et lassatur. Clamat post sanctum instanter et ut sui misereatur, exorat; mori se asserit, nisi alicuius poculi beneficio recreetur.

Sanctus dei qui afflictis semper erat compatiens, absque mora, proslivit de asino et fixis in terra genibus, palmas tetendit ad celum, orare non cessans, donec se sensit auditum: Festina, inquit ad rusticum et illic aquam vivam invenies, quam tibi hac hora misericorditer christus, de lapide bibendam produxit.

Stupenda dei dignatio, quam servis suis tam facile se inclinat! Bibit rusticus aquam de petra, orantis virtute et poculum hausit de saxo durissimo. Aque decursus ibidem ante non fuit, nec, ut est diligenter quesitum, deinceps potuit inveniri. Quid mirum, si sancto spiritu, plenus iustorum omnium representat in se gesta miranda? Nam qui specialis gratie munere christo coniungitur, non magnum, sed cum reliquis sanctis similia operatur.

[A-XVJ] Sedebat ad mensam cum fratribus die quadam beatus Francischus; avicule quedam mas et femina veniunt; et novorum educatione natorum sollicite, de mensa sancti quotidie micas pro voto suscipiunt. Exultat sanctus in talibus, blanditur illis ut assolet; et de industria
Fol. 31 eis offert annonam. Die quadam pater, et mater filios offerunt fratribus, quasi eorum nutritos expensis; et assignantes pullulos fratribus, ultra non apparent in loco. Mansuescunt pulli cum fratribus et eorum manibus insidentes non ut hospites, sed ut accole versantur in domo; secularium hominum declinant aspectum et fratrum tantum se profitentur alumpnos.

Observat hoc sanctus et stupet, fratresque invitat ad gaudium: Videte, ait, quid fratres nostri pectusrubei fecerint, quasi ratione vigerent; dixerunt enim: Ecce, fratres, vobis nostros presentamus natellos, qui vestris nutriti sunt micis: disponite de illis ut libet; ad alios nos lares transimus. Mansuescunt itaque ex toto cum fratribus et unanimiter capiunt cibum; sed avaritia rumpit concordiam, dum minores persequitur maioris elatio. Saturatus namque maior pro libitu, reliquos repellit a cibo: Videte,

inquid, pater, quid hic facit avarus: Plenus ipse ac satur famelicis fratribus invidet; mala ad huc morte necabitur.

Verbum sancti confestim ultio sequitur. Super vasculum aque fratrum turbator ascendit, ut bibat, qui subito in aqua suffocatus interiit, nec gattus invenitur, nec bestia, que ausa fuerit sancti anathema contingere. Horrendum malum avaritia hominum, quando sic punitur in avibus. Timenda est et sanctorum sententia, quam tanta facilitate vindicta subsequitur.

Alio quodam tempore de fratre Bernardo, qui [A-XVIJ] secundus in ordine frater extiterat, prophetice sic locutus est: Dico vobis, quod fratri Bernardo dati sunt ad exercitium, subtilissimi demones et inter alios spiritus nequiores, quorum et si semper invigilet studium, ut stellam faciant de celo corruere, alius tamen erit exitus rei. Tribulabitur quidem, stimulabitur, affligetur; sed tandem ex omnibus triumphabit; et addidit: Circa mortem eius omni tempestate submota, omni tempore iam iucunda, mira tranquillitate, ac pace fruetur, cursuque consumato, feliciter migrabit ad Christum. Revera sic factum est: miraculis mors eius inclaruit et ad punctum, sicut vir dei predixerat, sic evenit; unde et fratres in eius morte dixerunt: Vere non fuit cognitus, dum viveret, frater iste. Sed huius Bernardi laudes aliis narrandas relinquimus.

Dum maneret sanctus in monte Alverne cella reclusus [A-XVIIJ] unus de sotiis, magno desiderio, cupiebat habere de verbis domini memorabile scriptum manu sancti Francisci breviter Fol. 32 annotatum. Gravem enim, qua vexabatur, tenptationem, non carnis sed spiritus, credebat ex hoc evadere, vel certe levius ferre. Tali desiderio languens, pavebat rem aperire patri sanctissimo; sed cui homo non dixit, spiritus revelavit.

Quadam enim die vocat eum beatus Francischus, dicens: Porta mihi cartam et atramentum, quoniam verba domini et laudes eius scribere volo, que meditatus sum in corde meo. Allatis protinus que petierat, scribit, manu propria, laudes dei et verba que voluit et ultimo benedictionem fratris, dicens: Accipe tibi cartulam istam et usque ad diem mortis tue custodias diligenter. Fugatur statim omnis illa tenptatio; servatur littera et in posterum miranda effecit.

[A-XIX] In eodem fratre aliud sancti patris mirabile claruit. Nam tempore, quo infirmus iacebat in palatio apud Assisium, dictus frater cogitavit apud se dicens: En morti appropinquat pater et quamplurimum consolaretur anima mea, si post mortem haberem tunicam patris mei. Quasi cordis desiderium oris petitio fuerit, post statim vocat eum beatus Francischus dicens: Tibi trado tunicam istam; accipe eam, ut tua de cetero sit, quam ipse licet feram, dum victito, tibi tamen cedat in morte. Miratus de tanta patris profunditate, frater, tunicam tandem consolatus accepit, eamque postmodum in Franciam, devotio sancta, transvexit.

[A-XX] In ultimo sue infirmitatis tempore nocturnis tenebris petrosillum comedere volens, humiliter petiit. Vocatus coquinarius, ut afferat, nichil in corto tunc se colligere respondit, dicens: Petrosillos cottidie decerpsi, tantumque precidi, quod legere quicquam inde etiam luce clara vix possum, quanto magis, obpansis nunc tenebris, discernere eos inter herbas alias non valebo. Cui sanctus: Vade, frater, nec sit grave et primas, quas manu contigeris, herbas afferto.

Ivit frater in ortum et agrestes herbas, que nichil videnti primitus occurrerunt, evellens, domum detulit. Aspiciunt fratres herbas sylvestres, eisque diligenter revolutis, petrosillum frondosum et tenerum inveniunt inter ipsas, de quo parum comedens sanctus, multum confortatus est. Dixit autem fratribus pater: Fratres mei, primo verbo preceptum implete, nec expectetis iterandum quod dicitur; nichil enim impossibilitatis causemini, quoniam et si supra vires ipse mandarem, viribus obedientia non careret. Hucusque spiritus prophetie prerogativam spiritus commendavit.

[A-XXJ] Sancti viri, mira quedam de se loqui sancti spiritus instinctu quandoque coguntur, cum videlicet
Fol. 33 aut gloria Dei exigit revelare sermonem, aut in hedificationem proximi ordo postulat charitatis. Hinc est, quod beatus pater die quadam fratri cuidam, quem plurimum diligebat, retulit verbum istud, quod tunc de sibi familiari reportaverat secretario maiestatis: Hodie, inquid, est aliquis servus dei super terram, propter quem, donec vixerit ipse, non permittit dominus famem super homines desevire.

Nichil vanitatis habuit, sed sancta relatio, quam in hedifi-

cationem nostram, verbis sanctis, modestis illa, que non querit que sua sunt, sancta charitas eructavit; nec erat tam mire dilectionis prerogativa christi ad servum suum, inutili silentio subticenda. Scimus enim omnes, qui vidimus, quam quieta et pacifica, donec vixit christi famulus, cucurrerint tempora, quanta exuberaverint omnium fertilitate bonorum. Non enim fames verbi dei, cum predicantium verba tunc tunc maxime fuerint plena virtute, cum auditorum corda cunctorum probabilia fuerint deo; exempla sanctitatis refulgebant in religiosa ymagine, nec ypocrisis dealbatorum adhuc infecerat sanctos tantos, nec etiam doctrina se transfigurantium curiositatem induxerat tantam: merito proinde bona temporalia abundabant, cum sic eterna forent vere omnibus in amore.

Sublato siquidem illo, verso penitus ordine, immutata sunt omnia; nam bella et seditiones invaluere ubique; et diversarum mortium strages subito regna plura pervasit. Famis ergo immanitas se longe lateque diffudit; et ipsius crudelitas, que rerum omnium acerbitates exuperat, absumpsit quammultos. Omnia enim necessitas tunc vertit in cibum et que brutis non edere usus fuit, humanis conficienda dentibus ingerebat. Nucum siquidem testis et arborum corticibus conficiebantur panes, nec filii mortem, ut loquamur mitius, sicut confessione cuiusdam claruit, fame compulsa paterna pietas doluit.

Sed ut liquido clareat, quis servus fuerit ille fidelis, pro cuius amore, animadversio divina manum suspenderit a vindicta, beatus pater Francischus, post mortem suam paucis elapsis diebus, fratri, cui vivens futuram predixerat cladem, se illum fore dei famulum manifeste detexit. Nam nocte quadam cum frater ille dormiret, clara eum voce vocavit dicens: Frater iam venit fames, quam, donec viverem ego, venire super terram dominus non permisit. Excitatur frater ad vocem, retulit postea cuncta per ordinem. Tertia vero nocte post hec, iterum illi sanctus apparuit et verba similia replicavit.

Extraneum videri nemini debet, si propheta nostri [A-XXIJ] temporis talibus privilegiis enitebat; nimirum terrenarum Fol. 34 caligine rerum solutus, carnisque voluptatibus subditis, liber volabat intellectus ad summa, purus ingrediebatur in lucem. Sic lucis eterne irradiatus fulgoribus a Verbo

trahebat, quod resonabat in verbis. Heu! quantum hodie dissimiles sumus, qui tenebris involuti etiam necessaria ignoramus! Qua credis ex causa, nisi quia carnis amici ipsi quoque inserimur pulveri mundanorum? Nempe si corda nostra cum manibus levaremus in celum, si eligeremus suspendium in eterna, sciremus forsitan quam nescimus, deum et nos. In ceno vesanie cenum videre necesse est; celo oculum inherentem, impossibile est celestia non videre.

[PARS TERTIA]

De paupertate

[A] In valle lacrymarum ponitus, pater iste beatus, communes filiorum hominum opes inopes dedignatus, celsioris siquidem ambitiosus fastigii, de omni corde suo, inhiat paupertati. Hanc filio dei familiarem attendens, iam, iamque toto orbe repulsam, studet, charitate perpetua desponsare. Amator ergo factus forme illius, ut uxori fortius inhereret ac duo essent in uno spiritu, non solum patrem, matremque reliquid, verum etiam universa submovit; proinde castis eam stringit amplexibus, nec ad horam patitur non esse maritus. Hanc, filiis suis, dicebat perfectionis viam, hanc eternarum divitiarum pignus et arram.

Nemo tam auri, quam ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodiendi sollicitior ullus, quam ille huius evangelice margarite. In hoc precipue suus offendebatur aspectus, si quidquam, domi forisque videret in fratribus paupertati contrarium. Revera ipse a principio religionis usque ad mortem tunica sola, cordula et femoralibus dives nichil aliud habuit. Indicabat, eius habitus pauper, ubi suas divitias aggregaret; hinc letus, hinc securus, hinc expeditus accurrit; gaudebat perituras gazas centuplo commutasse.

De paupertate domorum

[B] Docebat suos habitacula paupercula facere, ligneas, non lapideas, easque vili schemate casellas erigere. Sepe vero, de paupertate sermonem faciens, ingerebat fratribus evangelicum illud: Vulpes foveas habent et volucres celi nidos, filius autem dei non habuit ubi capud reclinaret.

Quodam tempore, cum, apud sanctam mariam de portiuncula, teneri deberet capitulum et iam tempus instaret, considerans, populus assisii, domum ibi facere, nesciente patre et absente viro dei, domum pro capitulo citissime construunt; quo tandem reversus pater, domum aspexit et moleste ferens, non molliter doluit. Mox ad eliminandam edem primus assurgit, tectum conscendit et latheres cum tegulis, manu valida subruit; iubet etiam fratres ascendere et monstrum, paupertati oppositum, eminus abrogare. Dicebat enim, cito expandendum per ordinem et accipiendum omnibus in exemplum, quidquid in loco illo arrogantius videretur. Hanc ergo domum funditus evertisset, nisi milites, qui astabant, eam communitatis et non fratrum dicentes, fervori sui spiritus obstitissent. [B-J] Fol. 35

De verona, quodam tempore, rediens et per bononiam transire volens, audit fratrum domum noviter ibi esse constructam, qui eo, quod fratrum domum verbum insonuit, gressum vertit et bononiam non accedens, aliunde pertransiit. Mandat denique fratribus domum festinanter exire; propter quod, relicta domo etiam infirmi non remanent, sed eiiciuntur cum aliis, nec redeundi licentia datur, donec dominus Ugo, tunc Hostiensis episcopus et in Lombardia legatus, domum predictam, suam esse predicando proclamat. Testimonium perhibet et scribit hoc, ille, qui tunc de domo egrotus eiectus fuit. [B-IJ]

Nolebat locellum aliquem fratres inhabitare, nisi certus ad quem proprietas pertineret, constaret patronus. Leges enim peregrinorum in filiis semper quesivit, sub alieno videlicet colligi tecto, pacifice pertransire, sitire ad patriam. Nam et in heremo sartiani, cum interrogatus frater, a fratre unde veniret, respondisset, a cella fratris Francisci, hoc sanctus audito, respondit: Ex quo Francisci nomen celle imposuisti approprians eam mihi, alium sibi queras habitatorem; nam ipse in ea non morabor de cetero. Dominus, ait, quando stetit in carcere, ubi oravit et ieiunavit quadraginta diebus, non cellam ibi fieri fecit, nec aliquam domum, sed sub saxo montis permansit. Sequi eum possumus inferiora prescripta, nichil proprietatis habendo, licet preter usum domorum vivere non possimus? [B-IIJ]

Fol. 36

De paupertate utensilium

[C] Non solum domorum arrogantiam odiebat homo iste, verum, domorum utensilia multa et exquisita plurimum perhorrebat. Nichil in mensis, nichil in vasis, quo mundi rccordaretur, amabat, ut omnia peregrinationem, omnia cantarent exilium.

[C-J] Factum est, quodam die pasche, ut fratres in heremo grecii mensam, accuratius solito, albis et vitreis prepararent. Descendens autem pater de cella, venit ad mensam, conspicit alto sitam vaneque ornatam ; sed ridenti mense nequaquam arridet. Furtim et pedetentim retrahit gressum, capellum cuiusdam pauperis, qui tunc aderat, capiti suo imponit, et baculum manu gestans egreditur foras. Expectat foris ad hostium, donec incipiant fratres ; siquidem soliti erant non expectare ipsum, quando non veniret ad signum. Illis incipientibus manducare, clamat verus pauper ad hostium : Amore domini dei facite, inquid, heleemosynam isti peregrino pauperi et infirmo. Respondent fratres : Intra huc, homo, illius amore, quem invocasti.

Repente ingreditur et sese comedentibus offert. Sed quantum stuporem credis peregrinum civibus intulisse? Datur petenti seutella ; et solo, solus recumbens, discum ponit in cinere : Modo sedeo, ait, ut frater Minor ; et ad fratres : Magis nos exempla paupertatis filii dei quam ceteros religiosos cogere debet. Mensam vidi paratam et ornatam et pauperum hostiatim euntium non esse cognovi. Similem hunc fuisse peregrino illi, qui solus erat in Ierusalem eodem die, facti series probat ; cor nichilominus ardens in discipulis, dum loqueretur, effecit.

[C-IJ] In libris, testimonium dei querere, non pretium, hedificationem, non pulchritudinem edocebat, paucos tamen haberi volebat, eosdemque ad fratrum egentium necessitatem paratos ; unde cum quidam minister libros ambitiosos multumque valentes eius licentia retinendos expeteret, audivit ab ipso : Librum evangelii, quod promisimus, pro tuis libris perdere nolo. Tu quidem quod volueris, facies ; mea non fiet licentia.

De paupertate lectorum

In stratis et lectis ita demum abundabat copiosa [D] paupertas, ut, qui super paleas panniculos semisanos haberet, pro thalamo reputaret; unde accidit, tempore, quo fiebat capitulum ad sanctam mariam de portiuncula, quod dominus Hostiensis, cum turba militum et clericorum, Fol. 37 illuc ad visitandos fratres perrexit, qui videns, quomodo fratres iacebant in terra et lectos considerans, quos ferarum cubilia crederes, durissime illacrymans coram omnibus dixit: Ecce hic dormiunt fratres. Et adiecit: De nobis, vero miseris, quid erit, qui tanta superfluitate abutimur? Omnes, qui aderant, ad lacrymas usque compuncti, plurimum hedificati discedunt. Hic Hostiensis ille fuit, qui tandem hostium maximum in ecclesia factus, semper obstitit, donec hostiam sacram animam illam beatam celo refudit. O pium portus, o viscera caritatis! In alto positus, dolebat alta merita non habere, cum revera sublimior esset virtute, quam sede.

Quoniam de lectis fecimus mentionem, occurrit [D-J] aliud quiddam fortasse utile recitatu. A tempore, quo sanctus iste conversus ad christum, oblivioni tradidit que sunt mundi, noluit iacere in cultra, nec ad capud habere de penna pulvinar; huius vero districtionis repagulum nec infirmitas, nec forense hospitium infringebat. Contigit autem in heremo grecii, oculorum infirmitate plus solito pregravatum, cogi, contra velle ad usum modici pulvinaris: prime ergo noctis, vigilia matutina, vocat sanctus sotium et dicit illi: Non potui, frater, hac nocte dormire, nec ad orandum erectus persistere; tremit capud, genua collabuntur et tota concutitur machina corporalis, uti comedissem panem de lolio. Credo, inquid, quod dyabolus maneat in hoc pulvinari, quod ad capud habeo: tolle illud, quia dyabolum ad capud ulterius nolo. Querulo murmuri patris compatitur frater et proiectum ad se pulvinar accipit, ut asportet.

Exiens itaque, subito loquelam amittit et tanto orrore premitur ac ligatur, quod nec pedes de loco movere, nec brachia quoquam ducere prevalet. Post modicum, a sancto, qui hoc cognovit, vocatus, liber efficitur, redit et narrat que passus est; cui dixit sanctus: In sero, cum dicerem completorium, liquido cognovi dyabolum venire ad cellam. Et

rursus: Multum astutus et subtilis ingenii noster est inimicus, qui cum intus in anima nocere non possit, saltem corpori prestat materiam murmurandi. Audiant qui pulvillos sub omni latere preparant, ut quecumque cadant, excipiantur
Fol. 38 in mollibus. Libenter sequitur opulentiam rerum dyabolus, lectis pretiosis gaudet assistere, presertim ubi necessitas non cogit et professio contradicit. Nec minus antiquus serpens nudum hominem fugit, sive spernens contubernium pauperis, sive pavens altitudinem paupertatis. Si attendat frater plumis subesse dyabolum, contentum erit palea capud suum.

De exemplis contra pecuniam

[E] Verum summopere amicus dei cuncta, que sunt mundi, despiciens, super omnia tamen execrabatur pecuniam. Inde illam, a principio sue conversionis, precipue villipendit et tamquam ipsum dyabolum se sequentibus semper inuit fugiendam: hec ab ipso erat solertia data suis: ut stercus et pecuniam uno amoris pretio ponderarent.

Accidit ergo die quadam, ut secularis quidam ecclesiam sancte Marie de portiuncula oraturus intraret, qui causa oblationis, pecuniam deposuit iuxta crucem, quam, illo recedente, frater unus sua manu contingens in fenestram proiecit. Pervenit ad sanctum quod fecerat frater; deprehensum ille se videns, currit ad veniam et humo prostratus se offert ad verbera. Arguit illum sanctus et de pecunia tacta durissime increpat, iubet eum, ore proprio, de fenestra levare pecuniam et extra septa loci ipsam, ore suo, super stercus ponere asininum; dumque implet iussum frater ille gratanter, timor replet audientium corda cunctorum. Contempnunt omnes, magis de cetero, sic stercori comparatum et ad contemptum eius novis exemplis cottidie animantur.

[E-J] Pergentes quandoque insimul, duo fratres, cuidam hospitali leprosorum approximant, reperiunt in via denarium, gressum figunt, disceptant quid de stercore sit agendum. Tentat unus eorum, ridens, conscientiam fratris denarium tollere, leprosis pecunie famulis offerendum. Prohibet eum sotius ut falsa pietate deceptum, inculcans temerario verbum regule, quo satis elucet, velud pulverem inventum denarium conculcari debere. Indurat ille mentem ad monita, nam semper ex more dure cervicis fuit, spernit regulam,

inclinatur et accipit nummum, sed divinum non evadit iuditium ; perdit extemplo loquelam, frendet dentibus, loqui non prevalet. Sic pena prodit insanus ; sic ultio docet patris legibus obtemperare superbum. Tandem fetore proiecto, polluta labia aquis penitentie lota solvuntur in Fol. 39 laudem : verum proverbium est : Corrige stultum et erit amicus.

Videns aliquando vicarius sancti frater, petrus cathanii [E-IJ] turbis fratrum forensium sanctam Mariam de portiuncula frequentari, nec ad providendum in necessariis heleemosynas habundare, dixit ad sanctum Francischum : kare frater, quid faciam, dum catervatim undique confluentibus fratribus, non habeo quo sufficienter provideam? Placeat oro te, quod intrantium novitiorum res alique reserventur, ad quas expendendas recurrant tempore opportuno. Respondit sanctus : Absit hec pietas, frater karissime, ut pro quovis homine impie agatur in regulam. Et ille : Quid igitur faciam? Altare, inquid, spolia virginis et vanum aufer ornatum, cum aliter indigentibus non poteris subvenire. Crede mihi ; gratius habebit evangelium filii servari suumque spoliari altare, quam altare vestitum filiumque contemptum. Dominus mittet qui ornatum, quod nobis commodavit, restituat.

Transeunte aliquando viro dei cum sotio per apuliam [E-IIJ] prope barum, invenit in via bursam magnam denariis tumescentem, que funda negotiatorum vocabulo nuncupatur. Monetur a sotio sanctus et instanter inducitur, ut bursa tollatur e terra et pecunia pauperibus erogetur ; attollitur pietas in egenis et in erogatione ipsius misericordia commendatur. Recusat sanctus id penitus se facturum et commentum affirmat fore dyaboli : Non licet, inquid, fili, alienum auferre, peccati pena, non meriti gloria est aliena donare. Recedunt de loco, festinant iter perficere ceptum ; sed nondum quiescit frater, vacua pietate delusus, addit adhuc prevaricationem suggere. Acquiescit sanctus redire ad locum, non ut fratris impleat votum, sed ut fatuo divinum ostendat mysterium. Advocat iuvenem quemdam, qui supra puteum sedebat in via, ut in ore duorum vel trium testium Trinitatis clareat sacramentum.

Reversis iam tribus ad fundam, eam tumidam vident :

prohibet sanctus quemquam illorum appropinquare, ut orationis virtute demonis prodatur fallacia. Recedens inde quantum iactus est lapidis, orationi sacre incumbit: rediens ab oratione iubet fratrem levare bursam, que, ipso exorante, pro pecunia colubrum continebat. Tremit frater et stupet et nescio quid iam presentiens alia quam solito, animo volvit. Timore tandem obedientie sancte dubietatem abigens cordis bursam
Fol. 40 manibus capit et ecce, serpens non modicus de bursa exiliens, dyabolicam deceptionem fratri monstravit; et ait sanctus ad eum: Pecunia, servis dei, o frater, nichil aliud est, quam dyabolus et coluber venenosus.

[F] Indutus homo iste virtute ex alto, plus intus igne calescebat divino, quam foris corporeo tegumento. Execrabatur vestitos triplicibus et qui preter necessitatem mollibus utebantur in ordine. Necessitatem vero, quam non ratio, sed voluptas ostentat, signum extincti spiritus asserebat: Spiritu, inquid, tepido et pedetentim a gratia frigescente, necesse est, carnem et sanguinem que sua sunt querere. Quid enim, ait, restat, anima non inveniente delitias, nisi ut caro convertatur ad suas? Et tunc animalis appetitus necessitatis articulum palliat, tunc sensus carnis conscientiam format, subdebatque: Adsit fratri nostro vera necessitas, quevis eum indigentia tangat; si satisfacere properat, eamque a se longe repellere, quid mercedis accipiet? Incidit quidam occasio meriti, sed displicuisse sibi studiose probavit. Hiis et similibus ignotos necessitatibus configebat, cum ipsas patienter non ferre nichil aliud sit, quam egyptum repetere.

Denique nulla vult occasione plures duabus tunicas fratres habere, quas tamen consutis petiis resarcire concedit. Exquisitos pannos horrere iubet et contraria facientes acerrime coram omnibus mordet; atque ut tales suo exemplo confunderet, super tunicam propriam, rudem consuit saccum; in morte etiam exequialem tunicam vili sacco petiit operiri. Fratribus autem, quos urgeret infirmitas, seu necessitas alia, mollem subtus ad carnem tunicam indulgebat, ita tamen, quod foris in habitu, asperitas et vilitas servaretur; dicebat enim: Tantum adhuc laxabitur rigor, dominabitur tepor, quod filii pauperis patris etiam scarulaticos portare, colore solum mutato, minime verebuntur. Non tibi, pater, mentimur ex hoc filii alieni, sibi

potius nostra mentitur iniquitas. Ecce enim, luce clarius innotescit et crescit in dies.

Nonnumquam etiam hec ingeminabat sanctus. [F-J] Quantum fratres declinabunt a paupertate, tantum mundus declinabit ab eis et querent, inquid et non invenient ; sed si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Et iterum : Commercium est inter mundum et fratres ; debent ipsi mundo bonum exemplum, debet mundus eis provisionem necessitatum. Quando ipsi retraxerint bonum exemplum, Fol. 41| fide mentita, retrahet mundus manus juxta censura.

Paupertati cavens homo dei multitudinem metuebat, quam etsi non res, tamen species divitem monstrat ; unde dicebat : O si fieri posset, poterit, inquam, ut mundus perraro fratres minores aspiciens paucitate miretur ! Indissolubili itaque vinculo domine paupertatis connexus non presentem, sed futuram ejus dotem expectat. Psalmos, qui paupertatem sonant, ut illud : Patientia pauperum et videant pauperes, et letentur, ferventiori affectu et letiori iubilo decantabat.

De petenda heleemosyna

Pater sanctus utebatur heleemosynis hostiatim quesitis [G] multo libentius, quam oblatis ; verecundiam mendicandi inimican saluti dicebat, verecundiam in mendicando, eam que pedem non retrahit, sanctam esse confirmans ; nasci ruborem in tenera fronte laudabat, timore confundi non ita. Nonnumquam suos ad petendam heleemosynam hortans, hiis utebatur verbis : Ite, inquid, quoniam hac novissima hora fratres minores commodati sunt mundo, ut electi in eis compleant unde a iudice commendentur : Quod uni fecistis ex fratribus meis minoribus, michi fecistis ; unde privilegiatam a magno propheta dicebat religionem, qui titulum nominis eius tam evidenter expressit. Ideoque volebat fratres non solum in civitatibus, sed in heremis commanere, ut cunctis merendi tribueretur materia et excusationis velamen reprobis tolleretur.

Nec vel semel sanctam illam sponsam offenderet, hoc [G-J] facere solitus erat servus excelsi. Si quando invitatus a

dominis mensis esset profusioribus honorandus, prius per propinquas vicinorum domos panum fragmenta querebat ac deinde sic ditatus inopia festinabat accumbere. Interrogatus quandoque cur faceret istud, respondebat pro feudo ad horam concesso hereditatem stabilem se relinquere nolle. Paupertas, inquid, est, que heredes et reges regni celorum instituit, non false vestre divitie.

[G-IJ] Cum, venerande memorie, papam Gregorium, adhuc in minori offitio constitutum, visitaret quadam vice sanctus Francischus, instante iam hora commestionis, pro heleemosynis vadit et rediens frusta, nigri panis supra episcopi mensa componit; quo viso, aliquantulum verecundatur episcopus, maxime propter convivas noviter invitatos. Acceptas autem heleemosynas
Fol. 42 pater, militibus et cappellanis convescentibus, leto vultu distribuit, quas universi mira devotione suscipiunt, alii comedentes, alii ob reverentiam reservantes.

Finita comestione, surrexit episcopus et introrsum virum dei assumens, elevatis brachiis amplexatus est eum: Mi frater, inquid, cur fecisti mihi verecundiam in domo, que tua est et fratrum tuorum, ut pro heleemosynis ires? Ad quem sanctus: Honorem potius vobis exhibui, dum maiorem dominum honoravi; siquidem beneplacitum est domino in paupertate et ea maxime, que mendicitas voluntaria est. Ego autem regalem habeo dignitatem et nobilitatem insignem illum, sequi dominum, qui cum esset dives, pro nobis egenus factus est. Et addidit: Plures delitias sumo de paupere mensa, que parvis heleemosynis occupatur, quam de magna, in quibus fercula, quorum vix est numerus. Exinde, plurimum hedificatus, episcopus dixit ad sanctum: Fili, quod bonum est in oculis tuis, fac, quia dominus tecum est.

[G-IIJ] Nonnumquam vero se ipsum exercitans et fratrum verecundie parcens ipse solus in principio pro heleemosynis discurrebat. Videns autem plures vocationem suam non debite attendentes, semel aliquando dixit: karissimi fratres: dei filius nobilior nobis erat, qui pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Suo amore viam paupertatis elegimus; non debemus confundi pro heleemosynis ire; arrham celestis hereditatis erubescere nequaquam regni heredibus

convenit. Dico vobis, multos nobiles et sapientes nostre congregationi iungendos qui pro honore ducent heleemosynas mendicare. Vos igitur, qui estis illorum primitie, letamini, et gaudete, nec renuatis facere que sanctis illis facienda transmictitis.

Dicebat sepe beatus Francischus, quod verus frater [G-IIIJ] minor non multum stare deberet quando pro heleemosynis iret. Et quanto nobilior, ait, filius meus est, tanto sit promptior ad eundum: quoniam taliter ei merita cumulantur. Aderat in quodam loco frater quidam ad heleemosynam nullus ad mensam plures. Quem sanctus attendens, ventris amicum, fructus, participem laboris expertem, sic semeli intulit ei: vade viam tuam frater musca, quoniam vis comedere sudorem fratrum tuorum et esse otiosus in opere dei, similis es fratri aponi, qui laborem apum non substinens mella vult comedere primus. Depre- Fol. 43 hensam, carnalis homo, suam ingluviem noscens, mundum quem nondum dereliquerat, repetit. Exivit namque religionem et qui nullus ad heleemosynam fuerat: nullus iam frater; et qui plures ad mensam pluribus demon efficitur.

Alio tempore, apud portiunculam, cum frater quidam [G-V] rediret de Assisio cum heleemosyna, propinquus iam loco, cepit in cantum prorumpere et dominum, alta voce, laudare. Quo audito, repente exilit sanctus, accurrit foras et osculato fratris humero, sacculum suo imponit: Benedictus, inquid, sit frater meus, qui promptus vadit, humilis querit, gaudens revertitur.

Contigit beatum Francischum, infirmitatibus plenum et [G-VJ] iam fere ad extrema vergentem, in loco nocerie, requiri a populo assisii, nunciis suis solempnibus destinatis, ne gloriam suam alteri darent de corpore viri dei. Cumque milites reverenter, in equis ipsum transveherent, devenerunt ad villam quamdam pauperrimam, nomine Satrianum, ubi cum fames et hora cibi expeterent, euntes et nichil venale invenientes, milites redierunt ad beatum Francischum dicentes: Oportet, ut des nobis de heleemosmynis tuis, quoniam nichil habere possumus ad emendum. Respondit sanctus et dixit: Ideo non invenitis, quia in vestris muscis

plus, quam in deo confiditis; muscas nempe denarios vocavit. Sed revertimini, ait, per domos, quas circuistis et amorem dei pro denariis offerentes, humiliter heleemosynam petite. Nolite erubescere, quoniam universa in heleemosynam concessa sunt post peccatum, dignisque et indignis eleemosynarius ille magnus clementi pietate largitur. Ponunt erubescentiam milites; et heleemosynas prompte petentes, plura dei amore, quam denariis emunt; siquidem cum ylaritate certatim cuncti dedere, nec invaluit fames, ubi paupertas opulenta prevaluit.

[G-VIJ] In heleemosynarum datione, animarum lucrum, potius quam carnis subsidium, requirebat; et non minus in dando, quam in accipiendo se ipsum ponebat ceteris in exemplum. Cum enim apud Alexandriam Lombardie, verbum dei predicaturus, accederet; et a quodam viro, timente deum fameque laudabilis, devote fuisset susceptus hospitio, rogatus ab eo, ut propter sancti evangeli observantiam,
Fol. 44 de omni apposito manducaret, annuit benigne hospitis devotione devictus. Accurrit ille festinus et caponem septennem studiose homini dei preparat manducandum.

Sedente ad mensam pauperum patriarcha et familia iocundante, extemplo adest ad hostium filius belial, omni gratia pauper, rerum opportunarum simulans paupertatem. Proponit, sagaciter, amorem dei heleemosynam expetendo et voce lacrymabili, propter deum, sibi postulat subveniri. Recognoscit sanctus nomen super omnia benedictum et dulcius sibi melle; gratissime membrum suscipit avis apposite ac pani superpositum petenti transmictit. Quid plura? Reservat infelix datum ut sancto interat obprobrium.

In crastinum populo congregato, sanctus more suo predicat verbum. Irruit subito sceleratus ille et membrum caponis ostendere nititur omni plebi: Ecce, garrit: qualis est Francischus iste, qui predicat, quem honoratis ut sanctum; videte carnes, quas mihi sero, dum comederet, dedit. Increpant illum pessimum universi et velud demone plenum omnes obiurgant; piscis revera omnibus apparebat, quod nitebatur ille asserere membrum fore caponis. Nam et ipse miser, obstupefactus miraculo, compulsus est confiteri quod ceteri fatebantur, Erubuit tandem infelix et facinus deprehensum, penitentia diluit, coram omnibus veniam postulavit a sancto, exponens quam habuit nephariam volun-

tatem. Redeunt carnes ad suam speciem, postquam rediit prevaricator ad mentem.

De renuntiantibus seculo

Docebat sanctus venientes ad ordinem ante tradere [H] mundo libellum repudij, prius sua foris, postea se intus deo offerre. Nonnisi expropriatos et nichil penitus retinentes ad ordinem admictebat, tum, propter verbum sancti evangelii, tum, ne forent in scandalum loculi reservati.

Contigit in Marchia Anconitana, post predicationem sancti, venire quemdam ad ipsum humiliter introitum ordinis postulantem; ad quem sanctus: Si vis pauperibus iungi, mundi pauperibus prius tua distribue. Quo audito, perexit homo et ductus amore carnali, sua suis dispersit nichilque pauperibus. Factum est, cum rediret et liberalem illam munificentiam sancto referret, irridens pater dixit: Vade viam tuam, frater musca, quoniam nondum existi de domo et cognatione tua. Consanguineis tuis tua dedisti et defraudasti pauperes, dignus non es pauperibus sanctis; incepisti a Fol. 45 carne, ruinosum fundamentum spirituali fabrice collocasti. Rediit animalis homo ad suos et repeti sua, que pauperibus derelinquere nolens, virtutis propositum citius dereliquid.

Multos hodie talis miseranda distributio fallit, temporali exordio vitam beatam querentes. Neque enim quisquam propterea se deo consecrat, ut suos divites faciat, sed ut pretio miserationis peccata redimens fructu boni operis, vitam acquirat. Sepe enim, si fratres egerent, potius ad alios recurrere, quam ad intrantes ordinem docuit, primo quidem propter exemplum, deinde ad vitandam omnem turpis commodi speciem.

De quadam visione, que facit ad paupertatem

Libet huius sancti visionem referre memoria dignam. [I] Nocte quadam, longa tandem oratione conclusa, lente soporatus obdormit. Introducitur anima illa sancta in sanctuarium dei videtque per sompnum, inter alia, dominam quamdam sic se habentem, capud aureum videbatur, argentea pectus et bracchia, venter christallinus et deinceps in infimis ferrea; alta erat statura, subtili compage hac regula coaptata; verumtam, egregie forme, domina mantello sordido tegebatur.

Mane surgens beatus pater, sancto homini fratri Pacifico recitat visionem, non tamen elucidat quid portendat. Hanc etsi multi fuerint interpretati pro libitu, non ab re credo predicti Pacifici interpretationem tenere, quam in ipso auditu suggessit ei Spiritus sanctus. Hec, inquid, domina egregie forme formosa anima sancti Francisci est: Capud aureum, contemplatio et sapientia eternorum: pectus et bracchia de argento, eloquia domini sunt, corde meditata et opere adimpleta: rigida christallus, sobrietatem, splendida castitatem designat: ferrum, summa perseverantia est: porro sordidum mantellum despectum corpusculum crede, quo anima pretiosa contegitur.

Multi attamen spiritum dei habentes dominam istam velud sponsam patris intelligunt paupertatem: Istam, inquiunt, fecit glorie premium auream, fame preconium argenteam, una foris et intus absque loculis professio christallinam, finalis perseverantia ferream; huic autem preclare domine mantellum sordidum animalium hominum reputatio texuit. Plures oraculum istud religioni coaptant, successionem tempori cursu danihelis sequentes; sed ad patrem pertrahere hinc maxime liquet, quod arrogantiam vitans interpretari penitus noluit. Et quidem si stillasset ad ordinem, non muto silentio pertransisset.

Fol. 46

De compassione sancti Francisci ad pauperes

[K] Hic vir quante compassionis ad pauperes fuerit, que valeat lingua narrare? Sane clementiam habebat ingenitam, quam superinfusa pietas duplicabat. Itaque liquescebat animus Francisci ad pauperes; et quibus non poterat manum, exhibebat affectum; quidquid defectus, quidquid penurie in quoquam cernebat, reduci mente ac celeri conversione regerebat in christum. Sic filium pauperis domine legebat in pauperibus cunctis, nudum corde gerens, quem illa nudum in manibus. At vero cum omnem a se relegasset invidiam, sola carere non potuit invidia paupertatis; si quidem pauperiorem se ipso videret, protinus invidebat et emula paupertate concertans, vinci se timebat in illo.

Accidit die quadam, cum predicando vir dei discurreret, pauperculum quemdam obvium habere in via, cuius cum nuditatem conspiceret, compunctus, ad sotium vertitur dicens: Magnam verecundiam intulit nobis huius inopia et nostram

paupertatem plurimum reprehendit. Cui respondit sotius: Qua ratione, frater? Et sanctus lamentabili voce respondit: Pro meis divitiis, pro mea domina paupertatem elegi; et ecce relucet magis in isto. An ingnoras, quod per totum mundum insonuit extra nos pro Christo nos pauperes esse? Sed aliter se habere, pauper iste convincit. O invisa invidia! O emulatio filiis emulanda! non hec illa est, que de alienis bonis affligitur; non illa, que solis radiis obscuratur; non illa, que pietati opponitur; non illa, que livore torquetur. Putas evangelicam paupertatem non habere aliquid invidendum? Christum habet et per ipsum in omnibus omnia. Quid redditibus inhias, clerice hodierne? Crastino scies divitem fuisse Francischum, cum in manu tua redditus inveneris tormentorum.

Alia sue predicationis die quidem pauperculus et [K-J] infirmus venit ad locum; cuius duplex incommodum miseratus, inopiam scilicet et languorem, cepit cum sotio de paupertate habere sermonem, cumque patienti compatiens iam in affectum cordis illius transisset, dixit sotius sancti ad eum: Frater, verum est ipsum pauperem esse, sed forsitan in tota provintia non est ditior voluntate. Increpat eum illico sanctus et culpam dicenti sic dixit: Festina cito et exue te tunicam tuam et ad pauperis pedes proiectus, culpapilem te proclama, nec solum veniam poscas, immo, eius orationem efflagita. Paruit et ivit, satis- Fol. 47
fecit et rediit; cui dixit sanctus: Cum pauperem vides, o frater, speculum tibi ponitur domini et pauperis matris eius; in infirmis similiter infirmitates, quas pro nobis assumpsit, considera. Eia semper mire fasciculus commorabatur Francisco; semper respicit in faciem christi sui; semper virum dolorum et sciens infirmitates attrectat.

Accidit apud Celanum tempore hyemali, ut sanctus [K-IJ] Francischus pannum in modum mantelli haberet plicatum, quem Tyburtinus quidam, fratrum amicus, commodaverat ei; et cum esset in palatio episcopi marsicani, occurrit ei vetula quedam heleemosynam petens. Confestim pannum solvit a collo et licet alienum, vetule pauperi donat dicens: Vade, fac tibi tunicam, quoniam satis eges. Arridet vetula et stupefacta, nescio timore an gaudio, pannum sumit e manibus, currit velocius et ne mora periculum repetitionis

trahat, forficibus scindit. Cum autem inveniret precisum pannum non sufficere tunice, primam benignitatem experta redit ad sanctum, indicans in panno defectum. Vertit sanctus ad sotium oculos, qui tandundem panni gerebat ad dorsum : Audis, inquid, frater, quid hec paupercula dicit? Amore dei toleremus algorem et paupercule da pannum, ut tunicam compleat. Dederat ipse, donat et sotius; et uterque nudus remanet, ut vetula vestiatur.

[K-IIJ] Illo tempore, cum reverteretur de Senis, pauperem quemdam obvium habuit dixitque sotio sanctus : Oportet, frater, ut reddamus mantellum pauperculo, cuius est; mutuo accepimus ipsum, donec pauperiorem invenire contingeret. Sotius considerans patris necessitatem, pertinaciter obsistebat, ne provideret alii, se negletto : cui sanctus : Ego fur esse nolo; pro furto nobis imputaretur, si non daremus magis egenti. Destitit ille, tradidit iste mantellum.

[K-IIIJ] Simile contigit apud cellam de Cortona. Portabat beatus Francischus novum mantellum, quem pro ipso fratres studiose quesierant : venit pauper ad locum uxorem, mortuam plorans et familiam pauperculam derelictam ; cui sanctus : Hunc tibi amore dei trado mantellum tali pacto, ut nulli tradas, nisi bene comparaverit ipsum. Accurrerunt protinus fratres, ut mantellum auferrent
Fol. 48 et donationem hanc prepedirent ; sed pauper in vultu sancti patris audaciam sumens, nexis manibus, defendebat ut proprium. Ad ultimum redemere mantellum fratres ; et pauper, pretio sumpto, discessit.

[K-V] Quodam tempore apud Collem Comitatus perusii reperit sanctus Francischus pauperculum quemdam, quem prius in seculo noverat, dixitque ad eum : Frater, qualiter te habes? At ille malo animo cepit in dominum suum maledicta congerere, qui abstulerat sibi omnia sua : Gratia domini mei, inquid, cui omnipotens dominus maledicat, non nisi male me habeo. Miseratus animam illius magis quam corpus, cum in odio mortali persisterat, dixit ei beatus Francischus : Frater, indulgeas domino tuo amore dei, ut liberes animam tuam et esse poterit, quod ipse ablata tibi restituet. Sin autem, res tuas perdidisti et animam perdes. Et ille : Non possum, ait, penitus indulgere, nisi prius

reddat ille quod abstulit. Beatus Francischus cum haberet quemdam mantellum ad dorsum, dixit ei: Ecce do tibi mantellum istum; precor, ut indulgeas domino tuo amore domini dei. Dulcoratus ille ac beneficio provocatus, munere sumpto, remisit iniurias.

Semel aliquando cum a paupere peteretur, nichilque [K-VJ] haberet in manibus, gaidam proprie tunice dissuit et pauperi erogavit. Non numquam etiam ob simile opus femoralia traxit. Talibus erga pauperes affluebat pietatis visceribus, talibusque vestigia pauperis Christi prosequebatur affectibus.

Mater duorum fratrum aliquando venit ad sanctum [K-VIJ] fiducialiter heleemosynam petens; cui condolens pater sanctus, vicario suo, fratri petro catanii, dixit: Possumus aliquam heleemosynam facere matri nostre. Matrem quippe alicuius fratris et suam et omnium fratrum matrem dicebat. Respondit ei frater petrus: Nichil domi superest, quod ei dari possit; et adiecit: Unum novum testamentum habemus, in quo breviario carentes ad matutinum legimus lectiones. Cui beatus Francischus: Da matri nostre novum testamentum, ut vendat illud pro sua necessitate, quia per ipsum monemur subvenire pauperibus. Credo equidem, quod magis inde placebit donum, quam lectio. Datur ergo mulieri liber et primum testamentum, quod in ordine fuit, sacra hac pietate distraitur.

Tempore, quo morabatur sanctus Francischus in palatio [K-VIIIJ] Episcopi reatini pro oculorum infirmitate curanda, quedam Fol. 49 paupercula mulier de michilone venit ad medicum, habens et ipsa similem cum sancto infirmitatem. Sanctus ergo, guardianum suum familiariter alloquens, talia quedam instillat: Frater guardiane, oportet nos reddere alienum. Qui respondit ei: Reddatur, pater, si quod est apud nos. Istum, inquid, mantellum, quem mutuo accepimus a muliere illa paupercula, restituamus eidem, quia nichil est sibi pro expensis in bursa. Respondit guardianus: Frater, iste mantellus est meus et a nullo nobis accomodatus est; quousque enim placuerit, utere; postquam uti nolueris, mihi illum resigna. Siquidem paulo ante guardianus emerat ipsum pro necessitate sancti Francisci. Dixit ad eum sanctus: Frater guardiane, semper mihi curialis fuisti, modo precor,

curialitatem ostende. Respondit guardianus: Fac pro velle, pater, quidquid tibi spiritus suggerit.

Advocans igitur quedam hominem secularem, multum devotum, dixit illi: Accipe hunc mantellum et duodecim panes et vadens sic loquere illi paupercule mulieri: Pauper homo, cui commodasti mantellum, gratias tibi agit de mutuatione; sed nunc tolle quod tuum est. Ivit ille et sicut audierat dixit. Existimans mulier illudi sibi, cum rubore dixit ad eum; Dimicte me in pace cum tuo mantello: nescio quid loquaris. Instat homo et omnia ponit in manibus. Considerans illa fraudem non esse in facto, timensque ne sibi auferretur tam facile lucrum, surgit noctu; et oculorum curam non curans, domum cum mantello regreditur.

[K-JX] Mirabile quiddam interpretatione dubium veritate certissimum paucis referam. Cum pauper Christi Francischus de Reate Senas properaret pro remedio oculorum, transitum faciebat per planum prope roccham campilli, comitem itineris habens medicum quemdam ordini obligatum; et ecce tres mulieres paupercule apparuerunt iuxta viam in transitu sancti Francisci. Sic autem statura, etate et facie, similes erant, ut materiam triplicem una crederes forma perfectam.

Adveniente itaque sancto Francischo, flectunt ille reverenter vertices suos et nova illos salutatione magnificant: Bene veniat, inquiunt, domina paupertas. Statim sanctus indicibili repletus est gaudio, utpote qui nichil in se salutandum hominibus tam libenter haberet, quam quod ille decreverant.
Fol. 50 Et prius quidem feminas esse reputans revera pauperculas, conversus ad medicum, qui comitabatur, ait: Rogo te intuitu dei, da, ut dem aliquid pauperculis illis. Citissime protulit ille et equo avolans tribuit unicuique nummos. Procedunt ergo modicum, via cepta, cum statim convertentes oculos fratres et medicus, totam illam planitiem nudam mulieribus cernunt. Plurimum stupefacti, mirabilibus tunc eventum annumerant, mulieres non fuisse scientes, que avibus ocius transvolassent.

De studio orationis sancti Francisci

[L] Corpore peregrinus a domino, vir dei Francischus, presentem spiritum, celo contendebat inferre et angelorum

civem iam factum, solus carnis paries disiungebat. Tota in Christum suum anima sitiebat, totum illum non solum cordis, sed corporis dedicabat. Orationum eius magnalia, quantum oculis vidimus, prout possibile est humanis auribus tradere, imitanda posteris pauca referimus. Otium sanctum, quo sapientiam cordi inscriberet, faciebat de tempore toto, ne, si non semper proficeret, deficere videretur.

Si quando visitationes secularium, seu quevis negotia ingruebant, precisis, potius quam finitis, ad intima recurrebat. Insipidus quidem erat mundus celesti dulcedine pasto et ad grossa hominum divine delitie fecerant delicatum. Locum semper petebat absconditum, quo Deo suo non solum spiritum, sed membra singula coaptaret.

Cum in publico subito efficeretur visitatus a Domino, ne sine cella foret, de mantello cellulam faciebat. Non nunquam mantello carens, ne manna absconditum proderet, manica vultum tegebat. Semper aliquid obiiciebat astantibus, ne sponsi tactum cognoscerent, ita, ut in arto tutus plurimis insertus oraret invisus. Denique nichil horum potens, faciebat de pectore templum. Excreationes et gemitus, oblivio sui, duros anhelitus et forinsecos nutus absortio in dominum abstulerant.

Hec domi. In silvis vero et solitudinibus orans, nemora replebat gemitibus, loca spargebat lacrimis, pectora manu tundebat, ibique quasi occultum secretarium nactus, confabulabatur sepe verbis cum domino suo, Ibi respondabat iudici, ibi supplicabat patri, ibi colloquebatur amico, Ibi colludebat sponso. Revera, ut cunctas medullas cordis Fol. 51
multipliciter holocaustum efficeret, multiplicem ante oculos summe simplicem proponebat. Immotis sepe labiis, ruminabat interius et introrsum extrinseca trahens spiritum, subtrahebat in superos. Omnem sic et intuitum et affectum in unam, quam petebat a domino, dirigebat totus non tam orans, quam oratio factus.

Quanta vero cordis suavitate perfundi, [cum] talibus assuesceret ? non novit, [nisi] ipse ; nam ego potius miror: experienti dabitur serio ; non conceditur inexpertis. Sic fervore spiritus bulliens et cutis et omnis aspectus et tota prorsus anima liquefacta, iam in celestis regni summa republica versabatur.

Solitus erat pater beatus nullam visitationem spiritus cum negligentia preterire ; siquidem cum offerebatur, sequebatur

eam et quamdiu dominus permittebat, fruebatur dulcedine sic oblata. Cum igitur aliquo negotio urgeretur, vel intentus esset itineri, tactus quosdam gratie sensim persentiens, gustabat interpolatim frequenter illud manna dulcissimum. Nam et in via, sotiis precedentibus, gradum figebat novamque inspirationem ad fruitionem convertens, gratiam non recipiebat in vanum.

[L-J] Horas canonicas non minus timoratus, quam devotus reddebat. Nam licet oculorum, stomachi, splenis et epatis, egritudine laboraret, nolebat muro, vel parieti, dum psalleret, adherere, sed horas, semper erectus et sine caputio, non girovagis oculis, non cum aliqua sincopa, persolvebat. Cum per mundum pedes ibat, semper ad dicendum horas gressum figebat; cum vero eques, descendebat ad terram: unde cum die quadam reverteretur ab Urbe et continue plueret, ad dicendum officium, de equo descendit diuque stans, totus fuit in pluvia balneatus; dicebat enim aliquando: Si quiete corpus comedit cibum suum futurum cum ipso vermium esca, cum quanta pace et tranquillitate debet anima cibum suum, qui est Deus suus, accipere?

[L-IJ] Graviter se putabat offendere, si quando orationi deditus vanis phantasmatibus moveretur. Cum aliquid tale incideret, non parcebat confessioni, quin illud protinus expiaret. Hoc studium sic in usum verterat, ut rarissime muschas huiuscemodi pateretur. Fecerat quadam quadragesima vasculum quoddam, circa quod minutias temporis, ne penitus excideret, applicaverat.
Fol. 52 Quadam ergo die, cum tertiam devotus diceret, oculis casualiter illapsis in considerationem vasis, impeditum sensit interiorem hominem a fervore. Dolens ergo interruptam vocem cordis ad aures divinas, tertia finita, dixit audientibus fratribus: Hei nugatorium opus, quod tantum in me valuit, ut in se animum detorqueret. Sacrificabo illud domino, cuius sacrificium impedivit. Hiis dictis, arripiens vasculum confricuit in igne. Pudeat, inquid, nos in vagationes nugatorias arripi, cum, tempore orationis magnum regem alloquimur.

[L-IIJ] Suspendebatur multoties tanta contemplationis dulcedine, ut supra semetipsum raptus quod ultra humanum

sensum experiebatur, nemini revelaret. Per unum tamen, quod semel innotuit, patet nobis, quam frequenter in superna dulcedine absortus fuerit. Asino quodam tempore vectabatur, cum per burgum sancti sepulchri eum oporteret transire; et dum quiescere vellet in quodam domicilio leprosorum, innotuit multis transitus viri dei. Accurrunt undique, viri et mulieres, videre ipsum et sola devotione contingere cupientes. Quid enim? attrectant illum et trahunt et de tunica sua succidunt petiolas et reponunt. Insensibilis videtur homo ad universa; et velud corpus exanime de hiis, que fiunt, nichil avertit. Applicant tandem ad locum et diu iam burgo relicto, quasi aliunde regrediens celestium contemplator sollicite querit, quando propinquent ad burgum.

Quando a privatis redibat orationibus, quibus pene in [L-IIIJ] virum alterum mutabatur, summo opere studebat se ceteris conformare, ne ignitus apparens aura favoris quod lucratus erat amitteret. Sepe etiam talia familiaribus dixit: Quando servus dei orans, aliqua nova consolatione visitatur a domino, antequam exeat ab oratione, debet, ad celum oculos sublevare et iunctis manibus, domino dicere: Istam consolationem et dulcedinem mihi peccatori et indigno de celo misisti, domine et ego remitto illam tibi, ut mihi reserves eam, quoniam ego sum latro thesauri tui. Et iterum: Domine, aufer a me bonum tuum in hoc seculo, ut reserves mihi illud in futuro. Ita, inquid, debet; et cum exit ab oratione, sic pauperculum et peccatorem aliis se ostendat ac si nullam sit novam gratiam assecutus. Dicebat enim: Levi mercede rem impretiabilem contingit amittere et illum, qui dedit, ad iterum non dandum facile provocare. Denique sui moris erat tam furtive, tam leniter, ad orationem assurgere, ut sotiorum nullus vel surgentem perciperet, vel orantem; sero tamen cum ad lectum veniret, sonitum et quasi strepitum faciebat, ut suus Fol. 53
ab omnibus sentiretur accubitus.

Orante sancto Francischo in loco de Portiuncula, con- [L-V] tigit episcopum Assisii venire ad eum familiariter, ut erat solitus, visitandum; qui mox in locum ingreditur, ad cellam minus reverenter, non vocatus, accedit, pulsoque hostiolo, intraturus se ingerit. Et ecce, dum caput immittit sanctumque orantem cernit, repente eum concutit tremor et obrigenti-

bus membris etiam loquelam amictit. Subito voluntate domini per vim foras propellitur et retrogrado pede procul abducitur. Credo, vel ipse indignus erat arcanum illud inspicere, vel ille dignus, quod tenuerat plus tenere. Stupefactus episcopus, redit ad fratres et primo verbo culpam confessus, loquelam recuperat.

[L-VJ] Alio tempore contigit, abbatem Monasterij sancti Justini, de episcopatu Perusii, obviare sancto Francischo, qui de equo celeriter descendens, pauca de salute anime sue contulit cum eodem, tandem abscedens orari pro se humiliter petiit; cui respondit sanctus Francischus: Orabo, domine, libenter. Parum itaque discedente abbate a sancto Francischo, dixit sanctus ad sotium: Expecta, frater, parum, quia debitum volo solvere, quod promisi. Mos enim iste semper fuit ei, ut orationem postulatus non post tergum proiiceret, sed cito huiusmodi promissum impleret. Sancto itaque supplicante ad deum, subito abbas ille insolitum calorem et dulcedinem, hactenus inexpertam, sentit in spiritu, ita quod in excessu mentis factus totus a se deficere visus fuit. Parvula morula substitit et in se reversus virtutem orationis sancti Francisci cognovit. Maiori proinde circa ordinem semper amore flagravit, multisque factum pro miraculo retulit. Talia decet servos dei in invicem conferre munuscula; talis inter eos convenit dati et accepti communio. Sanctus amor ille, qui interdum dicitur specialis, fructu orationis contentus est; terrena munuscula charitas parvipendit. Iuvare et iuvari in bello spirituali, commendare et commendari ante tribunal Christi, sancti amoris esse proprium credo. Sed quousque eum censes in orationem conscendere, qui sic alium potuit suis meritis elevare?

De intellectu sancti in sacris litteris

[M] Quamvis homo iste beatus nullis fuerit scientie studiis innutritus, tamen que de-sursum est a deo sapientiam discens et eterne lucis irradiatus fulgoribus de scripturis non infime sentiebat. Penetrabat enim, ab omni labe, purum ingenium mysteriorum abscondita et ubi magistralis scientia foris est, affectus introibat amantis.
Fol. 54 Legebat quandoque in sacris libris et quod animo semel iniecerat, indelebiliter scribebat in corde. Memoriam pro

libris habebat, quia non frustra semel capiebat auditus quod continua devotione ruminabat affectus. Hunc discendi legendique modum fructuosum dicebat, non per millesios evagari tractatus. Verum habebat phylosophum, qui desiderio vite eterne nichil preponeret. Asserebat autem scientia sui ad scientiam dei facile perventurum eum, qui scripture intendens humilis, non presumptuosus, inquireret. Enodabat frequenter quandoque dubia questionum et imperitus verbis intellectum et virtutem luculenter promebat.

Manente ipso apud senas, contigit illuc venire quem- [M-J] dam de ordine predicatorum, virum quidem spiritualem et sacre theologie doctorem. Visitato igitur beato Francisco, ipse peritus et sanctus diu de verbis dei dulcissima collatione fruuntur. Interrogavit autem eum dictus magister de illo ezechielis verbo: Si non annuntiaveritis impio impietatem suam, animam eius de manu tua requiram; dixit enim: Multos, bone pater, ipse congnosco, quos sciens esse in peccato mortali, non semper impietatem suam annunctio. Numquid de manu mea talium anime requirentur? Cui cum beatus Franciscus ydiotam se diceret et ideo magis docendum ab eo, quam supra scripture sententiam respondere, adiecit humilis ille magister: Frater, licet ab aliquibus sapientibus verbi huius responsionem audierim, libenter tamen super hoc tuum reciperem intellectum. Dixit ad eum beatus Franciscus: Si verbum universaliter debet intelligi, taliter ego accipio, quod servus dei sic debet vita et veritate in se ardere, ut luce exempli et lingua conversationis omnes impios reprehendat; sic, in quam, splendor vite ejus et odor fame ipsius omnibus annunctiabit iniquitatem eorum. Plurimum itaque vir ille hedificatus, abscedens dixit sotiis beati Francisci: Fratres mei, theologia viri huius, veritate et contemplatione subnixa est aquila volans; nostra vero scientia ventre graditur super terram.

Alio tempore cum esset in urbe in domo cuiusdam [M-IJ] cardinalis, de obscuris interrogatus, sermonibus ita profunda ponebat in lucem, ut putares ipsum semper inhabitasse scripturas; dixitque ad eum dominus cardinalis: Ego non te interrogo tamquam licteratum, sed quasi hominem habentem spiritum dei et sue responsionis verbum, ideo libenter accipio, quoniam scio ipsum a solo deo procedere.

[M-IIJ] Infirmanti sibi et undique pervaso doloribus, dixit aliquando sotius eius: Pater, semper ad scripturas confugium habuisti, semper ille tibi dolorum prebuere
Fol. 55 remedia: Fac, oro et nunc tibi de prophetis aliquid legi; fortassis exultabit spiritus tuus in domino. Cui sanctus: Bonum est scripture testimonia legere, bonum est dominum deum nostrum in ipsis exquirere; mihi vero tantum iam ipse de scripturis adegi, quod meditanti et revolventi satissimum est. Non pluribus indigeo, fili; scio Christum pauperem crucifixum.

[M-IIIJ] Erat in marchia Anconitana secularis quidam, sui oblitus et dei nescius, qui se totum prostituerat vanitati. Vocabatur nomen eius, rex versuum, eo quod princeps foret lasciva cantantium et inventor secularium cantannum: ut paucis dicam, usque adeo gloria mundi extulerat hominem, quod ab imperatore fuerat pomposissime coronatus. Cum itaque sic in tenebris ambulans iniquitatem traheret in funiculis vanitatis, miserata divina pietas miserum cogitat revocare, ne pereat qui abiectus erat. Occurrunt sibi invicem, divina providentia, beatus Francischus et ipse ad quoddam monasterium pauperum inclusarum; venerat illuc beatus pater ad filias cum sotiis suis; venerat ille ad quamdam suam consanguineam cum sodalibus multis.

Facta autem manu domini super illum, videt, corporeis oculis, sanctum Francischum duobus transversis ensibus valde fulgentibus in modum crucis signatum, quorum unus a capite ad pedes, alius a manu in manum per pectus transversaliter tendebatur. Non noverat ipse beatum Francischum, sed, tanto monstrato miraculo, mox cognovit eumdem. Subito autem stupefactus ad visum, incipit vel in longum meliora proponere; beatus vero pater, cum primo predicaret, communiter omnibus, gladium verbi dei transvertit in hominem; seorsum namque de seculi vanitate et mundi contemptu dulciter commonet illum ac deinde transverberat cor illius divina comminando iuditia. Respondit ille continuo: Quid opus plura serere verba? veniamus ad facta. Tolle me ab hominibus et magno me imperatori restitue. Altera die induit eum sanctus et ad dei pacem reductum fratrem Pacificum nominavit.

Huius conversio eo magis hedificatoria fuit multorum, quo

latior fuerat vanorum turba sodalium. Gaudens societate beati patris frater Pacificus, sentire incipit quas nondum senserat unctiones. Iterato namque videre permittitur quod aliis velabatur; aspexit enim post pauca, magnum signum thau super frontem beati Franscisci, quod diver-sicoloribus circulis Fol. 56 pavonis pulchritudinem preferebat.

Licet autem evangelista, Francischus, per materialia et [M-V] rudia rudibus predicarat, utpote qui sciebat, plus opus esse virtute, quam verbis, tamen inter spirituales, magisque capaces vivifica et profunda parturiebat eloquia; brevibus innuebat quod erat ineffabile et ignitos, interserens gestus et nutus, totos rapiebat auditores ad celica. Non distinctionum clavibus utebatur, quia, quos ipse non inveniebat, non ordinabat sermones; dabat voci sue vocem virtutis vera veritas et sapientia Christus. Dixit aliquando physicus quidam, vir eruditus et eloquens: Cum ceterorum predicationem de verbo ad verbum retineam, sola me effugiunt que sanctus Francischus eructat, quorum si aliqua commicto memorie, non illa mihi videntur, que sua prius labia distillarunt.

Non solum in presentia virtuosa erant verba Francisci, [M-VJ] sed per alios quandoque transmissa vacua non redibant. Accidit siquidem ipsum ad civitatem Aretii devenire quandoque, cum ecce, tota civitas intestino bello quassata, propinquum sui minabatur excidium. Hospitatus itaque vir dei in burgo, extra civitatem videt supra terram illam, demones exultantes et cives ad civium exitia succendentes; vocans autem fratrem, Silvestrum nomine, virum dei, digne simplicitatis, precepit ei dicens: Vade ante portam civitatis; et ex parte omnipotentis dei demonibus precipe, ut quam cito exeant civitatem. Festinat pia simplicitas ad obedientiam prosequendam; et preoccupans in laudem faciem domini, clamat ante portam valenter: Ex parte dei et iussu patris nostri Francisci procul hinc discedite demones universi. Redit ad pacem paulo post civitas et civilitatis in se iura magna tranquillitate custodiunt; unde postmodum predicans eis beatus Francischus, in principio predicationis dixit: Vobis sicut quondam dyabolo subiugatis et vinctis demonum, loquor, quos tamen scio cuiusdam pauperis precibus liberatos.

[M-VIJ] Predicti Silvestri conversionem, qualiter eum ad intrandum ordinem spiritus moverit, non indignum credo presentibus copulari. Silvester itaque sacerdos fuerat secularis de civitate Assisii, a quo lapides pro reparanda ecclesia quondam emerat homo dei. Hic cum videret illo in tempore fratrem Bernardum, qui post sanctum dei minorum ordinis prima plantula fuit, sua perfecte relinquere ac dare pauperibus, veraci cupiditate succensus, apud virum dei de lapidibus olim sibi venditis movet querelam,
Fol. 57 quasi non perfectum ei pretium solutum extiterit. Subridet Franciscus animum sacerdotis advertens avaritie veneno infectum ; sed refrigerium maledicto ardori cupiens utcumque prestare, manus eius non numerata pecuniam replet. Gavisus est presbyter Silvester in datis ; sed plus liberalitatem dantis miratus, domum regressus factum sepe recogitat, senescentem iam se diligere mundum murmure felici submurmurat et iuvenem illum, se cuncta despicere stupet. Odore bono iam proinde pleno misericordie sue Christus aperit sinum : ostendit per visionem opera Francisci, quantum valeant, quanta coram ipso eminentia fulgeant, quam magnifice totam mundi machinam compleant. Videt namque in sompnis crucem auream de ore procedentem Francisci, cuius summitas celos tangebat, cuius bracchia, protensa in altum, utramque mundi partem amplexando cingebant.

Compunctus sacerdos in visu dampnosam excutit moram, reliquid mundum, viri dei perfectus imitator efficitur. Perfecte hic cepit in ordine conversari et perfectissime Christi gratia consumavit. Sed quid mirum, si Franciscus crucifixus apparuit, cui tantum semper cum cruce fuit? Cruce mirifica sic interius radicata, quid magnum, si de terra bona exoriens flores, frondes et fructus protulit conspectivos? Nil alterius generis in illa potuit gigni, quam ita sibi totam crux illa mirabilis a principio vendicavit. Sed iam nunc ad materiam recurrendum.

[M-VIIJ] Temptatione spiritus, que carnis incentivo subtilior est et peior, accidit fratrem quemdam diutius esse vexatum ; qui tandem ad sanctum Franciscum veniens, ad pedes eius se proiecit humiliter ; amarissimis autem inundans lacrymis nil dicere prevalebat altis singultibus prepeditus. Movetur pietas patris in eum et malignis impulsibus molestatum

cognoscens ait: Precipio vobis, demones, in virtute dei, ut admodo fratrem meum non impugnetis, sicut hactenus presumpsistis. Mox discussa tenebrarum caligine, liber frater exurgit, nec plus vexationem sentit, quam si nullatenus habuisset.

Ad bruta quoque verbum suum mirande fuisse [M-JX] virtutis alibi satis elucet; tangam tamen unum, quod ad manum est. Hospitato quadam nocte servo Excelsi apud monasterium sancti verecundii, de episcopatu Eugubii, ovicula quedam agniculum peperit illa nocte. Aderat sus crudelissima que vite innocentis non parcens, rapaci eum morsu necavit. Surgentes homines mane, invenerunt agniculum mortuum, cognoscentes vere suem illius malefitii ream. Hoc audito, mira compassione pius pater movetur; et agni cuiusdam alterius recordatus mortuum lamentatur agniculum, coram omnibus dicens: Heu, frater Fol. 58 agnicule, animal innocens, utile semper omnibus representans! Maledicta sit impia, que te interfecit; nullusque ex ea comedat homo, vel bestia. Mirabile dictu! Statim infirmari cepit porca malefica et tribus diebus penarum tormenta persolvens, ultricem tandem pertulit necem. Proiecta est autem in vallo monasterii, ubi longo tempore iacens in modum tabule desiccata nulli fuit esca famelico.

Contra familiaritate mulierum

Mellita tossica, familiaritates videlicet mulierum, que [N] in errorem inducunt etiam viros sanctos, iubebat penitus evitari; timebat enim ex hoc tenerum cito frangi et fortem sepe spiritum infirmari. Harum contagionem evadere conversantem cum eis, nisi probatissimum virum, tam facile dixit, quam iuxta scripturam in igne ambulare, nec comburere plantas. Ut autem loqueretur manu, se ipsum exemplar omnis prebebat virtutis; siquidem femina usque adeo molesta erat, ut non cautelam, vel exemplum crederes, sed formidinem, vel horrorem.

Quando earum importuna loquacitas faciebat in loquendo conflictum, verbo abbreviato et humili vultu deiecto, advocabat silentium. Nonunquam vero celo intentus luminibus, inde extrahere videbatur quod de terra musitantibus respondebat: eas vero, in quarum mentibus sacra devotionis

instantia domicilium sapientie collocarat, mirisque brevibus instituebat sermonibus. Quando cum femina loquebatur, sonora, ut ab omnibus posset audiri, voce dicenda promebat.

Dixit autem sotio semel: Fateor veritatem, karissime, nullam me, si aspicerem recogniturum in facie, nisi duas. Illius, inquid et illius mihi vultus cognitus est, alterius nescio. Optime, pater, quoniam sanctificat neminem aspectus earum: optime inquam, quoniam lucis nichil dampni quamplurimum, vel temporis quidem. Impedimento hec sunt arduum volentibus iter intendere et faciem plenam gratiarum conspicere.

[N-J] Solebat autem non castos oculos enigmate tali confingere. Rex prepotens duos ad reginam successive nuncios misit. Redit primus et tantum verba verbis reportat; siquidem sapientis oculi in capite fuerant, nec prosilierant quoquam. Redit alius et post brevia verba, que refert, longam de domine pulchritudine texit ystoriam: Vere, domine, vidi pulcherrimam mulierem. Felix qui fruitur. At ille: Serve nequam, in sponsam meam oculos impudicos egisti? Liquet, quod emere volueris rem prospectam subtiliter. Iubet vocari primum et ait; Quid tibi de regina videtur? Et ille: Optime quidem; quoniam silenter
Fol. 59 audivit, respondit sagaciter. Et nichil, inquid rex, formositatis inest? Tuum, ait, domine mi, sit hoc inspicere; meum fuit verba perferre. Fertur a rege sententia: Tu, inquid, oculis castus esto in camera corpore castior: hic vero exeat domum, ne polluat thalamum.

Dicebat autem beatus pater: Ex nimia securitate minus cavetur hostis: dyabolus si de suo capillum habere potest in homine, capillum excrescere facit in trabem; nec, si per multos annos dehicere non potuit quem tentavit, moram causatur, dummodo sibi cedat in fine. Hoc est enim opus suum, nec ad alia die noctuque sollicitus.

[N-IJ] Contigit semel, cum sanctus Francischus Mevanium pergeret, pre debilitate ieiunij, ad castrum pervenire non posse: sotius vero, misso nuncio ad quamdam spiritualem dominam, panem et vinum pro sancto humiliter petiit. Illa ut audivit, cum filia, virgine deo devota, cucurrit ad sanctum, portans que necessaria erant. Refectus autem sanctus et aliquantulum comfortatus, verbo dei matrem et filiam versa

vice refecit; cumque predicasset eisdem, nullam respexit in faciem.

Recedentibus illis, dixit sotius ad eum: Cur, frater, non respexisti sanctam virginem, que cum tanta devotione venit ad te? Cui pater: Quis non deberet timere respicere sponsam Christi? Quod si oculis predicatur et facie, ipsa me viderit, non ego illam. Multoties vero de huiusmodi loquens asserebat frivolum omne colloquium mulieris, excepta sola confessione, vel, ut assolet, monitione brevissima. Dicebat enim: Que sunt fratri Minori cum muliere tractanda negotia, nisi cum sanctam penitentiam, vel melioris vite consilium religiosa petitione deposcit?

De temptationibus quas passus est

Crescentibus meritis sancti Francisci, crescebat quoque [O] discordia cum antiquo serpente; nam quo maiora huius carismata, subtiliora illius temptamenta et graviora prelia movebantur. Licet autem virum bellatorem et strenuum sepe probasset nec ad horam cessisse certamini, adhuc tamen aggredi nititur semper vincentem. Quodam enim tempore immissa est sancto patri gravissima temptatio spiritus, utique ad corone augmentum. Angustiabatur exinde et replebatur doloribus, affligebat et macerabat corpus, orabat et lacrymabatur acerrime. Pluribus annis taliter impugnatus, dum oraret die quadam in sancta Maria de portiuncula, vocem audivit in spiritu: Francisce, si habueris fidem ut granum sinapis, dices monti, ut transeat et transibit. Respondit sanctus: Domine, quis est mons, quem velim ipse transferre? Et iterato audivit: Mons est temptatio tua. Et ipse illacrymans dixit: Fiat enim, domine, sicut dixisti. Statim omni Fol. 60 temptatione propulsa, liber efficitur et totaliter in intimis quietatur.

In heremo fratrum de Sartiano malignus ille, qui [O-J] semper perfectibus invidet filiorum Dei, tale quiddam erga sanctum presumpsit. Videns namque sanctum sanctificari adhuc, nec pro hesterno hodiernum intermictere lucrum, cum nocte quadam ad orationem vacaret in cellula, vocavit eum ter dicens: Francisce, Francisce, Francisce. Qui respondit dicens: Quid vis? Et ille: Nullus est in

mundo peccator, cui, si conversus fuerit, non indulgeat dominus; sed quicumque semetipsum penitentia dura necaverit, in perpetuum misericordiam non invenient. Statim sanctus per revelationem, cognovit hostis astutiam, quomodo nisus fuerit eum ad tepida revocare. Quid ergo? Non destitit inimicus aliud inferre certamen. Cernens enim, quod laqueum sic occultare non potuit, alium laqueum preparat, carnis videlicet incentivum; frustra tamen, quoniam qui spiritus deprehendit versutiam, carne sophisticari non potuit. Immictit ergo in eum dyabolus gravissimam temptationem luxurie; at beatus pater statim ut percipit, veste deposita, cordula durissime se verberat dicens: Eia, frater asine, sic te manere decet, sic subire flagellum: tunica religionis est, furari non licet: si quo vis pergere, perge.

Videns autem propter disciplinas temptationem non discedere, cum tamen iam livoribus membra cuncta punxisset, aperta cellula, foras exiit in hortum et in magnam nivem demergit se nudum. Recipiens autem nivem plenis conficit manibus et ex ea in modum pile septem glebas compingit, quas sibi preponens, cepit alloqui corpus: Ecce, inquid, hec maior uxor tua est: porro iste quatuor duo sunt filij et due filie tue: relique due servus sunt et ancilla, quos ad serviendum habere oportet;' et festina, inquid, omnes induere, quoniam frigore moriuntur. Si autem eorum multiplex sollicitudo molestat, uni deo sollicitus servi. Illico dyabolus confusus abscedit, sanctusque in cellam revertitur, glorificans dominum.

Quidam spiritualis frater, qui tunc vacabat orationi, luna clarius incedente, totum intuitus est; sanctus autem comperto postmodum quod ille se in nocte vidisset, dolens multum precepit, ut rem nulli detegeret, donec in seculo viveret.

[O-IJ] Vice quadam cum frater unus, solus sederet cum sancto, dixit ei: Ora pro me, benigne pater; credo equidem, quod de meis temptationibus continuo liberabor, si pro me fueris dignatus orare. Nempe supra vires affligor et scio, quod te ipsum non lateat. Dixit ei sanctus Franceschus: Crede, quoniam magis propterea servum dei te
Fol. 61 credo et quo magis temptatum, magis a me dilectum te noveris; et subiunxit: Vere dico tibi, nullus se dei servum

reputare debet, quousque per temptationes et tribulationes transierit. Annulus, inquid, quodammodo est victa temptatio, quo dominus sibi desponsat animam servi sui. Plures sibi de annosis meritis blandiuntur et nulla substinuisse temptamenta letantur; sed quoniam ante congressum solus eos terror elideret, sciant spiritus sui debilitatem consideratam a domino; vix enim obiiciuntur certamina fortia, nisi ubi fuerit virtus perfecta.

Qualiter verberaverunt eum demones

Non solum temptationibus vir iste impetebatur a sathana, verum manu ad manum cofligebat cum ipso. Rogatus quandoque a domino Leone cardinali sancte crucis, ut secum in urbe paululum moraretur, turrem quamdam remotam elegit, que per novem testitudines concamerata quasi mansiunculas heremiticas preferebat. Prima igitur nocte cum post orationem deo fusam vellet quiescere, veniunt demones et hostiles agones immovent sancto dei, quem diutissime ac durissime verberantes, ad ultimum quasi seminecem relinquunt. Illis discedentibus, separato tandem anhelitu, vocat sanctus socium suum sub alia testudine dormientem et venienti ait: Frater, volo, quod maneas iuxta me, quia solus esse formido; verberaverunt enim me demones paulo ante. Tremebat autem sanctus et quatiebatur in membris, quasi qui febrem durissimam pateretur. [P]

Totam ergo noctem insompnem ducentibus, dixit sanctus Francischus ad sotium suum: Demones sunt castaldi domini nostri, quos destinat ipse ad puniendos excessus; signum autem amplioris est gratie, nichil in servo suo impune relinquere, dum vivit in mundo. Ego vero offensam non recolo, quam per misericordiam dei satisfactione non laverim; sua quippe paterna dignatione semper sic mecum egit, ut placentia et displicentia sibi oranti et meditanti ostenderet. Sed potest esse, quod ideo castaldos suos in me permisit irrumpere, quia non bonam speciem aliis, prefert mansio mea in curia magnatorum. Fratres mei, qui in locis pauperculis commorantur, audientes me cum cardinalibus esse, suspicabuntur forsitan habundare delitiis; ideo, frater, melius iudico, eum, qui ponitur in exemplum, fugere curias; et penurias substientes fortes efficere similia substinendo. Veniunt ergo mane et recitatis omnibus, valefaciunt cardinalem.

Noverint hec palatini et sciant abortivos se esse tractos ex utero matris sue. Non obedientiam dampno, sed ambitionem, sed otium, sed delitias reprehendo; denique et obedientiis cunctis Francischum omnino propono. Substineatur tamen quidquid displicet deo, quoniam placet hominibus.

[P-J] Fol. 62 Occurrit quod nullatenus transeundum puto. Frater quidam, cum fratres videret in quadam curia commorantes, allectus qua gloria nescio, desideravit una cum eis fieri palatinus; et cum de curia curiosus existeret, nocte quadam videt in sompnis fratres predictos extra locum fratrum positos et ab eorum consortio separatos; videt insuper eos comedentes in vase porcorum turpissimo et immundo, in quo cicera manducabant humanis stercoribus intermixta. Cernens, hoc frater vehementer obstupuit et diluculo surgens amplius de curia non curavit.

[P-IJ] Devenit aliquando sanctus cum sotio ad ecclesiam quamdam longe ab habitatione sitam et solitariam; orationem offerre cupiens amovet sotium dicens: Vellem, frater, hic solus hac nocte manere, vade ad hospitale et ad me summo mane revertere. Cum ergo solus persisteret orationes longas ac devotissimas Domino fundens, circumspicit tandem ubi caput ad dormiendum reclinet et subito turbatus, spiritus pavere et tadere cepit, corpore vero ex omni parte contremere. Sentiebat liquido, contra se dyabolicas impugnationes, supra tectum vero domus catervas demonum cum strepitu discurrentes.

Surrexit itaque protinus et egressus foras crucis signaculum fronti imprimens dixit: Ex parte omnipotentis dei dico vobis demones, ut quidquid vobis permissum est in meo corpore faciatis; libens substineo, quia cum maiorem inimicum non habeam corpore, vindicabitis me de adversario meo, dum in ipso vice mei exercebitis ultionem. Itaque qui propter spiritum deterrendum convenerant, spiritum promptiorem in carne infirma cernentes, pudore confusi protinus evanescunt.

Mane facto, revertitur ad eum sotius et inveniens sanctum coram altari prostratum, expectat extra chorum, oratque interim ipse coram cruce ferventer; et ecce factus in extasi videt inter multas in celo sedes unam ceteris dig-

niorem, ornatam pretiosis lapidibus, omnique gloria preful-gentem. Miratur intra se nobilem thronum et cuius sit tacitus, pensat; audit inter hec vocem dicentem sibi: Sedes ista unius de ruentibus fuit et nunc humili Francisco servatur. Demum ad se reversus frater videt beatum Franciscum ab oratione exire moxque in modum crucis prostratus ipsum, non ut in mundo viventem, sed quasi in celo regnantem, alloquitur dicens: Deprecare pro me filium dei, pater, ut mihi peccatum non imputet. Fol. 63
Extendens manum vir dei allevat ipsum, cognoscens aliquid ei fuisse in oratione monstratum.

Tandem recedentibus inde, interrogat frater ille beatum Franciscum dicens: Quid de te, pater, tua tibi ministrat oppinio? Qui respondit: Videor mihi maximus peccatorum, quoniam si aliquem sceleratum tanta fuisset deus misericordia prosecutus, decuplo me spiritualior esset. Ad hec statim in corde fratris spiritus dixit: Cognosce, quod vera fuerit visio, quam vidisti, quoniam ad sedem superbia perditam humilitas levabit humillimum.

Frater quidam, spiritualis et antiquus in religione, [P-II] magna carnis tribulatione afflictus, quasi desperationis profundo videbatur absortus. Duplicabatur ei cottidie dolor, dum conscientia, magis tenera quam discreta, cogebat eum de nichilo confiteri, siquidem non temptationem habere, sed temptationi cessisse vel modicum tanto studio confitendum esset. Ipse vero tantum pudoris habebat, quod timens totum uni sacerdoti detegere, quippe cum nichil esset, cogitationes ipsas dividens, diversas diversis particulas connectabat. Quadam vero die, cum deambularet cum beato Francisco, dixit ei sanctus: Frater, dico tibi, quod tribulationem tuam nulli debeas de cetero confiteri; et noli timere, quia quod circa te fit, nec tu facis, ad coronam tibi perveniet non ad culpam. Quotiens autem fueris tribulatus, septem Pater noster de mea licentia dicas. Miratus inde quod hoc sanctus novisset, plurimoque exhylaratus gaudio, post modicum omnem tribulationem evasit.

De vera letitia spiritus

Tutissimum remedium contra mille inimici astutias, [Q]
letitiam spiritualem sanctus iste firmabat. Dicebat enim:

Tunc potissimum exultat dyabolus, cum gaudium spiritus servo dei potest subripere. Pulverem portat, quem quantumlibet parvis aditibus conscientie possit iniicere, mentisque candorem et vite munditiam sordidare, sed letitia, inquid, spirituali corda replente, in vanum effundit serpens lethale venenum. Non possunt demones offendere Christi famulum, ubi eum viderint sancta iucunditate repletum : quando vero flebilis est, animus, desolatus et merens, facile vel absorbetur tristitia, vel ad gaudia vana transmittitur. Studebat proinde sanctus in iubilo cordis semper existere, servare unctionem spiritus oleumque letitie. Morbum accidie pessimum summa cura vitabat, ita ut, cum vel parum menti illapsum sentiret, ad orationem citissime curreret. Dicebat autem : Servus dei pro aliquo, ut assolet, conturbatus illico surgere ad orationem debet et tamdiu coram summo patre persistere,
Fol. 64 donec reddat ei sui salutaris letitiam ; si enim in mestitia fecerit moram, adolescet babillonicum illud, quod tandem nisi per lacrymas expurgetur, mansuram generabit in corde rubiginem.

[Q-J] Diebus, quibus pro cura oculorum apud reate manebat, vocavit unum de sotiis, qui fuerat in seculo citharista, dicens : Frater, filii seculi huius divina non intelligunt sacramenta. Instrumenta quippe musica divinis quondam laudibus deputata in aurium voluptatem libido humana convertit : vellem ergo, frater, ut secreto cytharam mutuatus afferres, qua versum honestum faciens fratri corpori doloribus pleno solatium aliquod dares. Cui respondit frater : Verecundor non modicum, pater, timens ne levitate hac suspicentur homines me esse temptatum. Cui sanctus : Dimictamus ergo, frater. Bonum est multa dimictere, ne ledatur opinio.

Nocte sequenti, vigilante sancto viro et meditante de deo, repente insonat cythara quedam armonie mirabilis et suavissime melodie. Non videbatur aliquis, sed transitus et reditus cytharedi ipsa hinc inde auditus volubilitas innuebat. Spiritu denique in deum directo, tantum in illo dulcisono carmine sanctus pater suavitate perfruitur, ut aliud se putet seculum commutasse.

Mane surgens sanctus vocat fratrem predictum et narrans ei cuncta per ordinem subdidit : Dominus, qui consolatur afflictos, numquam me sine consolatione dimisit. Ecce enim

qui cytharas hominum audire non potui, cytharam suaviorem audivi.

Nonnumquam vero talia faciebat. Dulcissima melodia [Q-IJ] spiritus intra ipsum ebulliens, exterius gallicum dabat sonum et vena divini sussurri, quam auris eius suscipiebat furtive, gallicum erumpebat in iubilum. Lignum quandoque, ut oculis vidimus, colligebat e terra, ipsumque sinistro bracchio superponens anulum filoflexum tenebat in dextera, quem supra viellam trahens per lignum et ad hoc gestus repre-sentans, ydoneos gallice cantabat de domino. Terminabantur tota hec tripudia frequenter in lacrymas et in passionis Christi Compassionem hic iubilus solvebatur. Inde hic sanctus continua trahebat suspiria et ingeminatis gemitibus inferiorum, que in manu erant, oblitus, suspendebatur ad celum.

Vidit semel quemdam sotium suum accidiosam [Q-IIJ] et tristem faciem protendentem et non leniter ferens dixit ad eum : Non decet servum dei tristem, vel turbulentum se monstrare hominibus, licet semper hones-tum. Offensas tuas in tuo cubiculo discute et coram deo tuo lacrymare et ingemisce. Cum redis ad fratres, merore Fol. 65
deposito, ceteris conformare. Et post pauca : Multum invident mihi emuli salutis humane et ; semper, ait, conantur quem in me non possunt, in sotiis conturbare. Tantum autem diligebat virum spirituali letitia plenum, quod pro generali commonitione in quodam capitulo scribi fecit hec verba : Caveant fratres, ne se ostendant extrinsecus nubilosos et ypocritas tristes, sed ostendant se gaudentes in domino, ylares et iocundos et convenienter gratiosos.

Dixit etiam aliquando sanctus : Fratri corpori cum [Q-IIIJ] discretione providendum est, ne ab eo tempestas commo-veatur accidie ; ut enim non tedeat ipsum vigilare et rever-enter in oratione persistere, tollatur ei occasio murmurandi ; diceret enim : Fame deficio, tui exercitii sarcinam ferre non possum. Quod si postquam sufficientem vorasset annonam, talia musitaret, scito pigrum iumentum indigere calcaribus et inertem asellum stimulum expectare. Hoc solo docu-mento, dissona fuit manus a lingua in patre sanctissimo; corpus enim suum utique innocens flagellis et penuriis

subigebat, multiplicans ei vulnera sine causa. Nam et calor spiritus ita iam levigaverat corpus, ut anima sitiente in deum, sitiret et quam multipliciter caro sanctissima.

De inepta letitia

[R] Verum spiritualem amplectens letitiam, ineptam studiose vitabat, sciens ferventer diligendum quod proficit, nec minus vigilanter quod inficit, fugiendum. Inanem quidem gloriam elidere studebat in semine, non sinens quod domini sui offenderet oculos, subsistere vel momento. Nam multotiens, cum multis attolleretur preconiis, dolens et gemens protinus in tristitia subrogabat affectum. Tempore yemali, cum nonnisi unica tunica sanctum eius corpusculum tegeretur petiis admodum vilibus resarcita, guardianus suus, qui et sotius eius erat, unum corium vulpinium acquirens et ad ipsum perferens dixit : Pater, infirmitatem pateris splenis et stomachi ; precor charitatem tuam in domino, ut subtus tunicam patiaris istud consui corium : quod si totum non placet, saltim supra stomacum fieri sine. Cui beatus Franciscus : Si vis, ut sub tunica patiar istud, fac mihi eiusdem mensure petiam exterius applicari, que consuta de foris, indicet hominibus pellem intus absconditam. Audit frater, nec approbat ; instat, nec impetrat aliud. Acquiescente tandem guardiano, petia supra petiam suitur, ne aliud
Fol. 66 foris quam intus Franciscus esse monstretur. O idem lingua et vita ; idem foris et intus ; idem subditus et prelatus ! Nichil extranee, nichil private glorie diligebas, qui gloriabaris in domino. Sed pelliciatos ne offenderim, precor, si pellem pro pelle positam dixerim ; scimus enim innocentia spoliatos tunicis pelliceis eguisse.

[R-J] Tempore quodam apud heremitorium de Podio circa nativitatem domini magno populo ad predicationem vocato, tali prologo exorsus est : Vos creditis me hominem sanctum et ideo devote venistis. Sed fateor, ait, vobis, tota hac quadragesima cybaria lardo condita comedi. Sicque frequentur voluptati imputavit quod prius infirmitati concesserat. Simili fervore quandocumque spiritus eius ad vanam gloriam moveretur, statim coram omnibus nuda illud confessione prodebat.

Quodam tempore, cum iret per civitatem Assisii, oc- [R-IJ] currit ei vetula quedam, petens aliquid ab eo; nichil autem habnes preter mantellum, festina ei liberalitate concessit; sentiens vero inanis favoris motus irrepere, statim coram omnibus vanam gloriam habuisse confessus est.

Studebat bona domini sui arcano pectoris condere, [R-IIJ] nolens patere glorie quod posset ruine. Nam sepe cum beatificaretur a pluribus, verba huiuscemodi respondebat: Filios et filias adhuc habere possum; nolite laudare non securum; nemo laudandus, cuius incertus est exitus. Quandocumque mutuum auctor revoluerit, qui concessit, solum, inquid, corpus et anima remanebunt, que infidelis etiam possidet. Ista quidem laudantibus. Ad se autem sic: Latroni a tanta contulisset altissimus, gratior te foret, Francisce.

Dicebat autem fratribus sepe: De omni eo, quod [R-IIIJ] peccator potest, nemo sibi debet iniquo plausu blandiri. Peccator, ait, ieiunare potest, orare, plangere, carnem propriam macerare; hoc, vero, non potest, domino suo fidelis existere. Itaque in hoc gloriandum est, si suam deo reddimus, si fideliter servientes, ipsi quidquid donat adscribimus. Maior hominis inimicus caro est; nichil recogitare novit ut doleat, studium eius abuti presentibus; quod autem peius est, ipsa, inquid, sibi usurpat, ipsa in suam gloriam transfert quod non sibi, sed anime datum est; Ipsa de virtutibus laudare, de vigiliis et orationibus favorem carpit extrinsecum, nichil anime relinquens querit et de lacrymis obolum.

De occultatione stigmatum

Fol. 67

Illa vero Crucifixi insignia summis etiam spiritibus [S] veneranda fas non est silentio preterire, quanto velamine texerit, quanto absconderit studio. Primo in tempore, quo verus Christi amor in eamdem ymaginem transformarat amantem, tanta cautela celare et occultare cepit thesaurum, ut usque ad multa tempora, nec ipsi familiares agnoscerent; sed semper abscondi, nec ad oculos venire charorum divina providentia noluit, quin etiam et publica loca membrorum

idipsum non patiebantur obtectum. Videns autem semel unus de sotiis stigmata in pedibus eius, dixit ei : Quid est hoc, bone frater ? Qui respondit : Curam habe de facto tuo.

Alia vice, idem frater tunicam eius ad excutiendum petens, eamque sanguinolentam aspiciens, dixit sancto, postquam reddidit eam : Cuiusmodi sanguis est ille, quo tunica infecta videtur ? Sanctus vero, imponens digitum oculo, dixit ei : Interroga quid est hoc, si nescis oculum esse. Raro itaque totas abluit manus, digitos tantum perfundens, ne res astantibus proderetur. Pedes vero lavat rarissime, nec minus occulte, quam raro. Manum ab aliquo postulatus ad osculum dimidiat, digitos tantum proferens, quod possit osculum poni ; nonnunquam vero pro manu manicam porrigit. Pedes laneis peduciis vestit, ne videri possint, pelle supra vulneribus posita, que asperitatem laneam mitigaret. Licet autem sanctus pater non posset manuum et pedum stigmata omnino tegere sotiis, egre tamen ferebat, si aliquis illa respiceret, unde et ipsi sotii spiritus prudentia pleni, quando ille manus, aut pedes aliqua necessitate detegeret, oculos avertebant.

[S-J] Cum Senis moraretur vir dei, accidit venire illuc fratrem quemdam de Briscia, qui, multum affectans videre stigmata sancti patris, ut id queat, a fratre Pacifico instanter deposcit. Et ille : Recessurus, inquid, a loco, petam ab eo deobsculandas manus, quas cum dederit, annuam tibi oculis et videbis. Parati ad recessum, vadunt ambo ad sanctum, flexisque genibus, dixit Pacificus sancto Francisco : Benedic nobis, pater karissime et manum mihi ad obsculandum prebe. Obsculatur non libenter porrectam et videndam innuit fratri ; petens et aliam, osculatur et monstrat eidem. Discedentibus illis, suspicatus est pater, sanctam ibi fraudem fuisse, que fuerat et piam animositatem impiam iudicans, revocato statim fratre Pacifico, dicit ei : Indulgeat
Fol. 68 tibi Dominus, frater, quoniam tribulationem multum facis mihi aliquando. Prosternit se Pacificus statim et humilter interrogat dicens : Qualem tribulationem tibi feci, karissima mater ? Nichil autem respondente beato Francisco, silentio terminatur eventus.

[S-IJ] Licet autem manuum et pedum vulnera ipsa membrorum loca propatula facerent aliquibus manifesta, lateris

tamen vulnus nemo dignus videre fuit in vita, unico tantum et semel excepto. Quotiens enim tunicam faceret excuti, dextro bracchio cooperiebat lateris vulnus; nonnunquam vero manu sinistra lateri confixo applicata beatam illam plagam tegebat. Quidam vero eius sotius dum scalperet ipsum, manu vulneri illapsa magnum ei dolorem inflixit. Alter quidam de fratribus, curiosa inquisitione, nisus videre quod aliis erat absconditum, dixit sancto patri die quadam: Placet ne tibi, pater, ut excutiamus tunicam tuam? Cui sanctus: Retribuat tibi dominus, frater, quoniam indigeo quidem. Illo itaque se exuente, attentis oculis frater inspiciens expressum vidit vulnus in latere. Hic solus vidit in vita, ceterorum, nullus usque post mortem.

Taliter homo iste omnen gloriam, que Christum non [S-II] saperet, abiuraverat; taliter humanis favoribus eternum irrogaverat anathema. Sciebat fame pretium conscientie secretum minuere, longeque dampnosius abuti, quam carere virtutibus. Heu! ad plura nos vanitas, quam caritas provocat; et Christi amori prevalet favor mundi. Affectus non discutimus, spiritus non probamus et cum in actum gloria vana compulerit, caritate putamus elicitum. Porro si boni vel parum agimus, pondus eius ferre non possumus, quoslibet illud exoneramus viventes et ad ultimum litus amittimus. Patienter ferimus non esse bonos; non videri, non credi, pati non licet. Sic totum in laudibus hominum vivimus, quia nichil aliud quam homines sumus.

De humilitate

Omnium virtutum custos et decor humilitas. Hac [T] non substituta fabrice spirituali, cum crescere videtur, proficit in ruinam. Hec, ne quid viro tot donis ornato deesset, copiosiori eum ubertate repleverat: in propria quidem reputatione nichil erat, nisi peccator, cum decor esset et splendor omnimode sanctitatis. In hac studuit hedificare se ipsum, ut fundamentum iaceret, quod a Christo didicerat. Eorum, que lucratus fuerat, oblitus, solos ante oculos ponebat defectus, plus sibi adesse, quam deesse considerans. Sola in eo cupiditas viguit, ut melior fieret et primis non contentus novas virtutes adiiceret, humilis habitu, humilior sensu, humillimus reputatu. Non discernebatur dei princeps quod Fol. 69

prelatus esset, nisi hac clarissima gemma, quia inter minores minimus aderat. Hec virtus, hic titulus, hoc insigne generalem indicabat esse ministrum.

Aberat ab eius ore omnis altitudo, pompa omnis a gestibus, ab actibus omnis fastus. Sensum in multis ex revelatione didicerat, quem tamen in medio conferens aliorum anteponebat sensus. Sociorum consilium tutius esse credebat ; et alienus visus melior proprio videbatur. Non omnia pro domino reliquisse dicebat eum, qui sensus proprii loculos retineret. Malebat de se vituperium audire, quam laudem, cum hoc ad se emendandum cogeret, illa impelleret ad cadendum.

[T-J] Predicante aliquando populo interamnensi, commendans eum episcopus civitatis coram omnibus, finita predicatione, sic ait : Hac novissima hora illustravit deus ecclesiam suam isto pauperculo et despecto, simplice et illicterato ; propter quod tenemur dominum semper laudare, scientes quod non fecit taliter omni nationi. Quibus sanctus auditis, miro acceptavit affectu, quod verbis tam expressis contemptibilem ipsum iudicasset episcopus et intrantibus ecclesiam, procidit ad pedes episcopi dicens : In veritate, domine episcope, magnum honorem mihi fecisti, quoniam que mea sunt, auferentibus aliis, tu solus illesa servasti ; separasti, inquam, pretiosum a vili, sicut discretus homo, deo laudem, mihi vilitatem reddendo.

[T-IJ] Ad servandam humilitatis sancte virtutem, paucis annis elapsis post suam conversionem, in quodam capitulo, coram omnibus fratribus de religione prelationis officium resignavit, dicens : Admodo sum mortuus vobis ; sed ecce, inquid, frater Petrus Cathanii, cui ego et vos omnes obediamus. Et inclinans se protinus coram ipso obedientiam et reverentiam promisit eidem. Flebant igitur fratres et altos extorquebat gemitus dolor, cum videbant se tanto patre, quodam modo, orphanos fieri. Surgens beatus Franciscus, iunctis manibus et oculis in celum erectis, dixit : Domine, tibi recommendo familiam, quam mihi actenus commisisti ; et nunc propter infirmitates, quas tu nosti, dulcissime domine, curam eius habere non valens ipsam recommendo ministris. Teneantur in die iuditij coram te reddere rationem, si aliquis frater eorum negligentia, vel exemplo, seu aspera correctione

perierit. Permansit exinde subditus usque ad mortem, humilius agens quam aliquis aliorum.

Alio tempore, vicario suo, cunctos sotios resignavit [T-IIJ] dicens: Hac libertatis prerogativa singularis videri nolo, sed Fol. 70 fratres me de loco ad locum associent, sicut dominus inspiraverit eis. Et adiiecit: Vidi iam cecum, qui unam caniculam ducem habebat itineris. Hec itaque sua gloria erat, ut omnis singularitatis et iactantie specie relegata, habitaret in eo virtus christi.

Videns autem quosdam prelationibus inhiare, quos [T-IIIJ] preter alia vel sola reddebat indignos ambitio presidendi, eos non esse fratres minores dicebat, sed vocationis, qua vocati erant, oblitos a gloria excidisse; nonnullos vero miseros egre ferentes ab offitiis amoveri, quippe cum onus non quererent, sed honorem, multis sermonibus confutabat. Dixit autem quandoque sotio suo: Non mihi videor frater minor, nisi fuero in statu, quem tibi descripsero; et ait: Ecce prelatus existens fratrum vado ad capitulum, predico, commoneo fratres et in fine dicitur contra me: Non convenit nobis illicteratus et contemptibilis, imo nolumus te regnare super nos, quia elinguis es, simplex et ydiota, tandem eiicior cum obprobrio vilipensus ab omnibus; dico tibi, nisi eodem vultu, eadem mentis letitia, eodem sanctitatis proposito hec verba audiero, frater minor nequaquam sum. Et addebat: In prelatione casus, in laude precipitium, in humilitate subditi anime lucrum est. Cur ergo [damnis] plusquam lucris attendimus, cum tempus ad lucrandum ceperimus?

Licet autem cum omnibus hominibus pacem habere [T-V] filios vellet, atque universis parvulus se prebere, clericis tamen maxime humiles verbo esse docuit ac monstravit exemplo; dicebat enim: In adiutorium clericorum missi sumus ad animarum salutem, ut quod in illis minus invenitur, suppleatur a nobis. Recipiet unusquisque mercedem non secundum auctoritatem, sed secundum laborem. Scitote, inquit, fratres, animarum fructum deo gratissimum esse, meliusque illum consequi posse pace, quam discordia clericorum. Quod si ipsi salutem impediunt populorum, dei est ultio et ipse retribuet eis in tempore. Ideo estote subiecti prelatis, ne, quantum ex vobis est, zelus aliquis surgat. Si

filii pacis fueritis, clerum, et populum domino lucrabimini, quod acceptabilius iudicat dominus, quam populum solum, clero scandalizato, lucrari. Tegite, inquid, eorum casus, multiplices supplete defectus et cum hec feceritis, humiliores estote.

[T-VJ] Quodam tempore deveniens sanctus Francischus ymolam
Fol. 71 civitatem Romagnole representavit se episcopo terre, petens ab eo licentiam predicandi; cui episcopus; Sufficit, frater, quod ego predicem populo meo. Flexo capite sanctus Francischus humiliter foras egreditur ac post modicam horam regreditur intro; cui episcopus: Quid vis, frater? Quid iterum queris? Et beatus Francischus: Domine, si Frater filium uno repulerit ostio, alio sibi reintrandum est. Humilitate victus episcopus, alacri vultu complexatur eum et dicit: Tu et omnes fratres tui, de cetero, in episcopatu meo generali mea licentia predicetis, quoniam istud humilitas sancta promeruit.

[T-VIJ] In urbe cum domino Hostiensi, qui postea summus pontifex fuit, clara illa luminaria orbis adherant, sanctus dominicus et sanctus Francischus; et cum melliflua vicissim de domino eructarent, dixit tandem episcopus illis: In ecclesia primitiva pastores ecclesie pauperes erant et homines caritate, non cupiditate serventes: Cur, inquid, non facimus de vestris fratribus episcopos et prelatos, qui documento et exemplo ceteris prevalent? Fit inter sanctos de respondendo contentio, non preripientibus, sed offerentibus, quin immo sese cogentibus ad responsum; siquidem uterque prior erat alterius, unde uterque devotus in alterum. Vicit tamen humilitas Francischum, ne se preponeret, vicit et dominicum, ut prius respondendo humiliter obediret.

Respondens ergo beatus dominicus dixit episcopo: Domine, gradu bono, si cognoscunt, sublimati sunt fratres mei, nec pro meo posse permictam, ut aliud assequantur specimen dignitatis. Hec itaque sic breviter perorante, inclinans se beatus Francischus coram episcopo dixit: Domine, minores ideo vocati sunt fratres mei, ut maiores fieri non presumant. Docet vocatio in plano subsistere et humilitatis christi sequi vestigia, quo tandem in respectione sanctorum plus aliis exaltentur. Si vultis, ait, ut fructum afferant in ecclesia dei, tenete illos et conservate in statu

vocationis eorum et ad plana reducite vel invitos. Precor itaque, pater, ne superbiores, quo pauperiores, existant et contra ceteros insolescant, ad prelationem illos ascendere nullatenus permittatis.

Hec beatorum responsa. Quid dicitis filii sanctorum? Degeneres vos zelus et invidia probat, nec minus illegitimos honorum ambitio. Invicem mordetis et comeditis, nec bella et lites nisi ex concupiscentiis oriuntur. Colluctatio vobis adversus acies tenebrarum, certamen forte Fol. 72 contra exercitus demonum et inter vos mucronem convertitis, versis vultibus in propitiatorium; familiariter se respiciunt patres pleni scientia, filii vero invidia pleni graves sunt invicem ad videndum. Quid corpus faciet, si cor divisum habuerit? Sane per universum mundum fructuosius, pietatis doctrina proficeret, si ministros verbi Dei charitatis vinculum fortius couniret; suspectum namque quod loquimur, vel docemus hinc maxime redditur, quo in nobis fermentum quoddam hodie signis evidentibus demonstratur. Scio hinc inde probos non esse in causam, sed inprobos, quos, ne sanctos inficerent, merito crederem extirpandos.

Quid demum de alta sapientibus dicam? Humilitatis, non altitudinis via patres pervenerunt ad regnum; filii in circuitu ambitionis ambulantes viam civitatis habitaculi non requirunt. Quid restat, nisi ut quorum viam non sequimur, nec gloriam consequamur? Absit a nobis, domine. Fac humiles esse discipulos sub alis humilium magistrorum; fac benevolos consanguines spiritus et videas filios filiorum tuorum pacem super israel.

Finitis, ut supra diximus, responsionibus servorum dei, [T-VIIJ] multum de utriusque sermonibus edificatus, dominus hostiensis immensas deo gratias egit. Discedentibus autem inde, rogavit beatus dominicus sanctum Franciscum ut sibi cordam, qua cingebatur, dignaretur concedere. Lentus ad hoc sanctus Franciscus, tandem humilitate renuens, qua ille caritate deposcens, vicit tamen felix devotio postulantis et concessam sibi sub inferiori tunica devotissime cinxit. Tandem manus inter manus ponuntur et mutue recommendationes dulcissime fiunt. Dixit autem sanctus sancto: Vellem, frater Francisce, unam fieri religionem tuam et meam et in ecclesia pari forma nos vivere. Demum cum ad invicem discesserunt, dixit sanctus Dominicus pluribus, qui tunc aderant: In

veritate dico vobis, hunc sanctum virum Francischum ceteri religiosi sequi deberent; tanta est sue sanctitatis perfectio.

De obedientia

[U] Ut pluribus lucraretur modis negotiator iste cautissimus ac totum presens tempus conflaret in meritum, frenis obedientie agi voluit et alieno regimini submittere semetipsum. Siquidem non solum generali officio resignavit, sed, propter maius obedientie, bonum guardianum singularem expetiit, quem specialiter coleret in prelatum; dixit enim fratri Petro Cathanij, cui pridem obedientiam
Fol. 73 sanctam promiserat: Rogo te propter deum, ut vicem tuam de me uni de sotiis meis commictas, cui sicut tibi devotus obediam. Scio, inquid, obedientie fructum et quod nichil transeat temporis sine lucro qui alterius iugo colla submiserit. Admissa igitur sua instantia, usque ad mortem subditus ubique permansit, guardiano proprio semper reverenter obtemperans. Dixit autem quadam vice sotiis suis: Inter alia, que dignanter pietas mihi divina concessit, hanc gratiam contulit, quod ita diligenter novitio unius hore obedirem, si mihi guardianus daretur, sicut antiquissimo, vel discretissimo cuiquam. Subditus quidem prelatum suum non hominem considerare debet, sed illum, pro cuius est amore subiectus. Quanto autem contemptibilior presidet, tanto obedientis humilitas magis placet.

[U-J] Alio tempore sedens cum sotiis beatus Francischus tale quodam emisit suspirium: Vix aliquis religiosus est in toto mundo, qui perfecte obediat prelato suo. Permoti sotii dixerunt ei: Dic nobis, pater, que sit perfecta et summa obedientia. At ille verum describens obedientem sub figura corporis mortui, respondit: Tolle corpus exanime et ubi placuerit, pone; videbis non repugnare motum, non murmurare situm, non reclamare dimissum; quod si statuatur in cathedra, non alta, sed yma respiciet; si collocetur in purpura, duplo pallescet. Hic, inquid, verus obediens est; cur moveatur non diiudicat, ubi locetur non curat, ut transmutetur non instat, evectus ad officium solitam tenet humilitatem, plus honoratus plus reputat se indignum. Alia vice de huiusmodi loquens, concessas post petitionem proprie licentias dixit, iniunctas vero, nec postulatas, sacras

obedientias nominavit; utramque bonam dicebat, sed aliam tutiorem. Summam vero et in qua nichil haberet caro et sanguis, illam esse credebat, qua divina inspiratione inter infideles itur sive ob proximorum lucrum, sive ob martyrii desiderium. Hanc vero petere multum deo iudicabat acceptum.

Per obedientiam itaque raro precipiendum censuit, nec [U-IJ] primo fulminandum iaculum, quod esse deberet extremum: Ad ensem, inquid, non cito manus mictenda est. Eum vero, qui precepto obedientie obedire non festinaret, nec deum timere, nec hominem revereri. Nil verius istis; nam quid in temerario preceptore auctoritas imperandi, nisi gladius in manu furiosi? Quid vero desperatius religioso obedientiam contempnente?

Ablatum quadam vice caputium fratri, qui sine obedi- [U-IIJ] entia solus venerat, in magno igne proiici iubet. Nullo autem excutiente caputium, verebantur enim patris vultum parumper commotum, iubet illud sanctus detrahi Fol. 74 flammis nichil lesionis adeptum. Hoc etsi merita sancti potuerint, fortassis et illius fratris non defuit meritum; evinxerat enim eum devotio videndi patrem sanctissimum, licet discretio non adfuerit auriga sola virtutum.

De hiis, qui bonum, vel malum exemplum prebent

Affirmabat Minores fratres novissimo tempore idcirco [V] a domino missos, ut peccatorum obvolutis caligine lucis exempla monstrarent. Suavissimis dicebat se repleri odoribus et unguenti pretiosi virtute liniri, cum sanctorum fratrum per orbem distantium audiebat magnalia. Accidit fratrem quemdam barbarum nomine coram quodam [milite] de Insula Cipri semel in fratrem alium verbum iactare iniurie, quem cum [ex eo turbatum] aliquantulum cerneret fratrem, asinino stercore sumpto, in suimet accensus vindictam ori proprio conterendum immictit dicens: Stercus commasticet lingua que in fratrem meum iracundie venenum effudit. Aspiciens hoc miles, stupore attonitus nimium hedificatus, discessit et ex tunc se et sua liberaliter fratrum voluntati exposuit. Hoc omnes fratres infallibiliter ex more servabant, ut si quis eorum alteri verbum quandoque turbationis inferret, protinus

in terra prostratus lesi pedem vel inviti beatis obculis demulceret. Exultabat sanctus in talibus, cum suos filios audiebat ex se ipsis exempla sanctitatis educere, benedictionibus omni acceptione dignissimis fratres illos accumulans, qui verbo, vel opere ad christi amorem inducerent peccatores. Animarum zelo, quo perfecte repletus erat, volebat sibi filios vera similitudine respondere.

[V-J] Sic etiam qui sacram violaret religionem iniquis operibus, vel exemplis, maledictionis eius gravissimam incurrebat sententiam. Nam cum die una dictum esset ei, quod Fundanus episcopus dixisset duobus fratribus euntibus coram, qui sub specie maioris sui contemptus barbam longiorem nutriebant: Cavete ne religionis pulchritudo presumptione novitatum huiuscemodi deturpetur; surrexit sanctus continuo et ad celum protensis manibus lacrymis perfusus in huiusmodi orationis verba, vel potius imprecationis erupit: Domine Iesu christe, qui duodenum apostolorum numerum elegisti, de quo licet uno cadente, ceteri tamen adherentes tibi sanctum evangelium uno repleti spiritu predicarunt, tu, domine, in hac hora novissima antique memorie memorans fratrum plantasti religionem in tue fidei fulcimentum et ut evangelii tui per eos ministerium impleretur. Quis ergo pro ipsis coram te
Fol. 75 satisfaciet, si ad quod missi sunt, non solum omnibus lucis exempla non monstrant, sed potius ostendunt opera tenebrarum? A te, sanctissime domine et a tota celesti curia et a me parvulo tuo sint maledicti qui suo malo exemplo confundunt et destruunt quod olim per sanctos fratres ordinis huius hedificasti et hedificare non cessas. Ubi sunt qui sua benedictione felices se predicant et familiaritate ipsius se iactant pro velle potitos? Si, quod absit, inventi fuerint absque penitudine in aliorum periculo in se monstrasse opera tenebrarum, ve illis, ve damnationis eterne.

Confunduntur, aiebat, optimi fratres in malorum fratrum operibus et ubi non peccaverunt ipsi, pravorum exemplo portant iudicium. Duro propterea gladio me transfodiunt et reducunt illud per mea viscera tota die. Subtrahebat se propter hoc maxime a consortio fratrum, ne contingeret eum audire aliquid sinistri de quoquam in sui renovatione, doloris et dicebat: Veniet tempus, quo malis exemplis dilecta dei religio diffametur ita, ut pudeat exire in publicum. Qui

vero tunc temporis ad suscipiendum ordinem venerint, sola spiritus sancti operatione ducentur et nullam in eis maculam caro et sanguis impinget, eruntque vere a domino benedicti.

Consolabatur autem plurimum in visitationibus domini, [V-I]] quibus reddebatur securus religionis sue fundamenta semper inconcussa manere, cui etiam promictebatur in pereuntium numero indubitata substitutio electorum. Cum enim turbaretur malis exemplis et se orationi semel conferret turbatum, hanc invectivam reportavit a domino : Cur tu homuntio conturbaris ? An ego te super religionem meam sic pastorem constitui, ut me principalem nescias esse patronum ? Hominum simplicem ad hoc te constitui, ut que in te fecero ceteris imitanda, sequantur qui sequi voluerint. Ego vocavi, servabo et pascam et in aliorum reparandam excidium alios subrogabo ita, ut si natus non fuerit, faciam ipsum nasci. Non ergo turberis, sed tuam operare salutem, quoniam etsi ad numerum trium religio venerit, inconcussa semper meo munere permanebit. Ex tunc maximam imperfectorum turbam unius sancti virtute superari dicebat, quia radio lucis unius innumere tenebre delitescunt.

Contra otium, et otoisos

Ex quo vir iste cepit, caducis abiectis, domino coherere, [W] vix particulum temporis vacuam abire permisit. Revera cum in thesauris domini multas iam intulisset copias meritorum, semper novus, semper ad spiritualia exercitia promptior. Non aliquid boni agere gratie ducebat offensam, Fol. 76 non semper procedere retrocedere judicabat. Cum enim semel apud senas in cella maneret, vocavit ad se quadam nocte sotios dormientes dicens : Rogavi dominum, fratres, ut mihi ostendere dignaretur, quando servus eius sum et quando non servus. Nam vellem, inquid, nichil, quam servus existere suus. Ipse vero benignissimus dominus sua mihi nunc dignatione respondit : Servum meum tunc te cognosce veraciter, cum sancta cogitas, loqueris, operaris. Ideo vocavi vos, fratres, quoniam coram vobis verecundari volo, si quando horum trium nullum effecero.

Alio tempore apud sanctam Mariam de portiuncula [W-J] considerans homo dei, quod lucrum orationis per verba

otiosa post orationem deflueret, contra lapsum otiosorum verborum hoc remedium ordinavit, dicens: Quicumque frater otiosum, vel inutile verbum protulit, teneatur statim dicere suam culpam et pro singulis otiosis semel dicere pater noster. Sic autem volo, ut si ipse prius se culpaverit de commisso, dicat pater noster pro anima sua, si ab alio prius fuerit redargutus, anime redarguentis attribuat.

[W-IJ] Tepidos nulli se negotio familiariter applicantes cito ex ore domini evomenos dicebat. Nullus coram eo comparere poterat otiosus, quin mordaci eum dicto corriperet; siquidem ipse omnis perfectionis exemplar laborabatur et operabatur manibus suis, nichil permittens effluere de optimi temporis dono. Dixit etiam aliquando: Volo omnes, fratres mei, laborare et exercitari et eos, qui nesciunt, aliquas artes addiscere. Et rationem reddens, ut, inquid, minus simus hominibus honerosi et ne in otio per illicita cor, aut lingua vagetur. Lucrum autem, vel mercedem laboris non laborantis arbitrio, sed guardiani, vel familie commictebat.

[W-IIJ] Liceat, sanctus pater, pro illis, qui tui dicuntur, in excelsum hodie levare lamentum. Odio sunt virtutum exercitia multis, qui ante laborem volentes quiescere, filios se non Francisci, sed luciferi probant. Infirmantibus quam militantibus abundamus, cum tamen ad laborem nati militiam vitam suam reputare deberent. Non placet actione proficere, contemplatione non possunt. Cum omnes singularitate turbaverint, plus fauce quam manibus operantes, odiunt corripientem in porta, nec summis patiuntur digitis attrectari. Illorum tamen iuxta verbum beati Francisci magis impudentiam miror, qui domi nisi cum sudore vixissent et nunc absque labore pauperum sudore pascuntur. Mira prudentia! Cum nichil agant, semper eos existimes occupatos. Horas cognoscunt ad epulum et si quando fames urget, solem dormisse causantur. Tua gloria, bone pater, monstra hec hominum digna crediderim? Sed nec tunica quidem. Tu semper hoc tempore lubrico et fugaci docuisti meritorum divitias querere, ne in futuro contingeret mendicare; hi vero nunc patria perfruuntur, in exilium postmodum transituri. Viget
Fol. 77 hic morbus in subditis, quoniam prelati dissimulant, quasi possible sit, quorum substinent vitium, non lucrari supplicium.

De ministris verbi Dei

Ministros verbi dei tales volebat, qui studiis spirituali- [X] bus intendentes nullis aliis prepedirentur officiis; hos enim a quodam magno rege dicebat electos ad edicta, que ex eius ore perciperent, populis demandanda. Dicebat autem: Prius predicator haurire secretis orationibus debet quod postea sacris effundat sermonibus, prius intus calescere, quam foris frigida verba proferre. Reverendum hoc dicebat offitium et qui illud administrarent, omnibus reverendos. Isti etiam vita sunt corporis, isti demonis impugnatores, mundi lucerna. Sacre vero theologie doctores amplioribus dignos censebat honoribus; fecit enim quandoque generaliter scribi: Omnes theologos et qui ministrant nobis verba divina, debemus honorare et venerari tamquam qui nobis ministrant spiritum et vitam; et beato Antonio cum semel scriberet, sic poni fecit in principio lictere: Fratri Antonio episcopo meo.

Plangendos tamen dixit predicatores, qui vendun- [X-J] sepe quod faciunt, obolo vane laudis; talium vero tumoribus tali quandoque medebatur antidoto: Cur de conversis hom inibus gloriamini, quos fratres mei simplices suis orationibus convertere? Illud denique verbum, donec peperit sterilis plurimos taliter exponebat: Sterilis, inquid, est frater meus pauperculus, qui generandi in ecclesia filios non habet officium. Hic accipiet in iudicio plurimos, quia quos nunc privatis orationibus convertit, sue glorie tunc iudex adscribet. Que multos habet filios infirmabitur, quia predicator, qui multis velut sua virtute genitis gaudet, cognoscet tunc nichil proprium habuisse in eis. Illos autem, qui se magis rethores, quam predicatores laudari cupiunt, ornatu, non affectu loquentes, non multum amabat. Eos vero dicebat male dividere, qui predicationi totum, devotioni nichil impendunt. Laudabat revera predicatorem, sed eum, qui pro tempore sibi saperet, sibique gustaret.

De contemplatione Creatoris

Mundum quasi perigrinationis exilium exire festinans [Y] iuvabatur felix iste viator iis, que in mundo sunt, non modicum quidem. Nempe ad principes tenebrarum ute-

batur eo ut campo certaminis, ad dominum vero ut clarissimo speculo bonitatis, in artificio quolibet commendat artificem, quidquid in factis reperit, regerit in factorem, exultat in cunctis operibus manuum domini et per iucunditatis spectacula vivificam intuetur rationem et causam. Cognoscit in pulcris pulcherrimum, cuncta sibi bona, qui nos fecit est optimus, clamant ; per impressa rebus vestigia insequitur ubique dilectum, facit de omnibus scalam, qua perveniatur ad solium. Inaudite devotionis affectu complectitur omnia, alloquens, ea de domino et in laudem eius adhortans. Parcit lucernis, lampadibus et candelis, nolens sua manu deturbare fulgorem
Fol. 78 qui nutus esset lucis eterne ; super petras ambulat reverenter eius intuitu, qui dicitur petra ; cum opus esset illo versiculo : In petra exaltasti me, ut reverentius illum diceret, subtus pedes, inquit, exaltasti me ; ligna cedentes fratres prohibet totam succidere arborem, ut spem habeat iterum pullulandi ; iubet hortulanum indefossos limites circa hortum dimictere, ut suis temporibus herbarum viror et florum venustas predicent speciosum rerum omnium patrem : hortulum in horto herbis odoriferis et florificis precipit designari, ut in memoriam suavitatis eterne avocent speculantes ; legit de via vermiculos, ne pedibus conculcentur et apibus, ne inedia pareant in glacie yemali, mel et optima vina iubet apponi ; fraterno nomine vocat animalia cuncta, licet in omni specie bestiarum prediligat mansueta. Quis enarrare cuncta sufficiat? Siquidem fontalis illa bonitas, que omnia in omnibus est futura, iam sancto huic omnia in omnibus clarescebat.

[Y-J] Nituntur proinde creature omnes vicem amoris rependere sancto et gratitudine sua pro meritis respondere, blandienti arrident, roganti annuunt, obediunt imperanti. Placeat paucorum relatio. Tempore infirmitatis oculorum coacto ut mederi sibi pateretur, vocatur ad locum cyrugicus. Veniens igitur ferreum instrumentum ad cocturas faciendas defert, iubetque igni submicti, donec igniatur et ipsum ; ac beatus pater corpus iam horrore concessum confortans sic alloquitur ignem : Frater mi ignis [pre] ceteris rebus emulandi decoris virtuosum, pulchrum et utilem te creavit Altissimus. Esto mihi in hac hora propitius, esto curialis, quia olim te dilexi in domino. Precor magnum dominum, qui te creavit, ut tuum modo calorem temperet, quo suaviter urente, valeam substinere.

Oratione finita, crucis signo ignem consignat et deinceps intrepidus perstat. Sumitur in manibus, candens et orridum ferrum, fugiunt fratres humanitate victi, letus et alacer ferro se obicit sanctus, profundatur crepitans ferrum in tenera carne et ab aure usque ad supercilium tractim coctura protrahitur. Quantum irrogaverit ignis ille dolorem, eius, qui melius novit, sancti verba testantur; nam reversis qui fugerant fratribus, subridens dixit pater: Pusillanimes et modici cordis, quare fugistis? In veritate dico vobis, nec ignis ardorem sensi, nec ullum carnis dolorem. Et conversus ad medicum: Si non, inquid, bene decocta, imprime iterum. Expertus medicus dissimiles casus in simili facto, divinum hoc miraculum ex tulit, dicens: Dico vobis, fratres, vidi mirabilia hodie. Credo ad innocentiam primam redierat, cui, cum volebat, Fol. 79
mansuebantur immitia.

Per lacum reatinum beatus Francischus ad heremum de [Y-IJ]
gretio tendens, in quadam navicula residebat, cui piscator quandam unam aviculam obtulit fluvialem, ut de ipsa iocundaretur in domino, quam beatus pater gaudenter suspiciens, apertis manibus, ut libere abiret, illam cum mansuetudine invitavit. Que cum ire nollet, sed velud in nidulo in illius se manibus reclinare, sanctus erectis oculis in oratione permansit. Et quasi aliunde post longam moram ad se reversus, dulciter precepit avicule, ut absque timore pristine libertati se redderet. Suscepta itaque cum benedictione licentia, corporis [gestu] quoddam pretendens gaudium avolavit.

Cum beatus Francischus aspectum et colloquium [Y-IIJ]
hominum more solito fugiens in quadam heremo commaneret, falco in loco nidificans magno se illi amicitie federe copulavit; nam semper horam nocturno tempore, in qua sanctus ad divina obsequia surgere solitus erat, cantu suo preveniebat et sono, quod sancto dei gratissimum erat, eo quod tanta sollicitudine, quam erga eum gerebat, ab eo desidie moram excuteret; cum vero sanctus aliqua infirmitate plus solito gravaretur, parcebat falco, nec tam tempestivas indicebat vigilias. Siquidem velud instructus a deo, circa diluculum vocis sue campanam levi tactu pulsabat. Creatoris precipuum amatorem non mirum si venerantur relique creature.

[Y-IIIJ] In monte quodam quandoque cellula facta fuit, in qua servus dei quadraginta dierum numero rigidissime penitentiam egit; qui cum, completo temporis spatio, inde recederet, velud in solitudine posita absque aliquo successore cella remansit; vasculum terreum, cum quo sanctus bibere solebat, fuit ibidem relictum. Euntes autem homines quandoque ad locum illum ob reverentiam sancti, vasculum illud apibus plenum inveniunt, in ipso autem vase mirabili arte favorum cellulas fabricabant, revera significantes contemplationis dulcedinem, quam ibi hauserat sanctus dei.

[Y-V] Nobilis quidam de comitatu senensi beato Francisco infirmanti fasianum unum transmisit, qui cum alacriter illum susciperet non appetitu edendi, sed more, quo in talibus letari semper solebat ob creatoris amorem,
Fol. 80 dixit ad fasianum: Laudatus sit creator noster, frater fasiane. Et ait ad fratres: Temptemus iam nunc, si frater fasianus velit nobiscum morari, an ad loca solita et magis sibi congrua pergere. Et portans eum quidam frater de sancti mandato longe, illum in vinea posuit qui statim concito gressu ad cellam reversus est patris. Iterum eum longius poni precepit, qui pernicitate maxima ad celle ostium rediit et quasi vim faciens, sub tunicas fratrum, qui erant in ostio, introivit. Iussit proinde illum sanctus diligenter nutriri, amplexans illum et dulcibus verbis demulcens. Videns hoc medicus quidam sancto dei satis devotus petiit illum a fratribus, nolens eum comedere, sed illum ob reverentiam sancti nutrire. Quid plura? Detulit eum secum ad domum, sed quasi iniuriam passus disiunctus fasianus a sancto, donec sine eius presentia fuit, manducare penitus noluit. Obstupefactus est medicus et ad sanctum statim fasianum reportans, que acciderant, per ordinem cuncta narravit. Mox ut in terra positus patrem suum fasianus inspexit, proiecta tristitia, manducare cum gaudio cepit.

[Y-VJ] Iuxta cellulam sancti dei apud portiunculam super ficum cicada residens consueta frequenter suavitate canebat, ad quam quandoque beatus pater manus extendens, ad se benigne vocavit dicens: Soror mea cicada, veni ad me; que velud rationis compos statim super manus eius ascendit; et ait ad eam: Canta, soror mea, cicada et dominum creatorem

tuum iubilo lauda; que sine mora obediens canere cepit et tamdiu canere non cessavit, donec vir dei eius cantibus suam laudem interserens, ut ad solitum revolaret locum, ei mandavit, in quo per octo dies continue quasi ligata permansit. Sanctus cum descendebat de cella, eam semper manibus tangens cantare iubebat, cuius iussionibus parere semper erat sollicita. Et ait sanctus ad sotios suos: Demus iam licentiam sorori nostre cicade, que satis hucusque sua laude letos nos fecit, ne caro nostra vane pro huiusmodi glorietur. Et statim ab eo licentiata recessit, nec ultra ibidem apparuit. Cernentes hec omnia fratres perplurimum admirati sunt.

De charitate

Que in aliis creaturis germanum effecerat ius amoris, [Z]
mirum non est, creaturis insignitis ymagine [Creatoris] si germaniorem christi caritas faciebat. Saluti namque animarum prestare nichil dicebat, eo sepius probans, quod unigenitus dei pro animabus dignatus fuerit in cruce pendere. Hinc sibi in oratione luctamen, in predicatione discursus, in exemplis dandis excessus. Non se christi reputabat amicum, nisi animas diligeret, quas Fol. 81
ipse dilexit; et hec penes eum causa potissima venerandi doctores, quod christi adiutores unum cum christo exequerenter officium, ipsos vero fratres velud domesticos fidei singularis et quos uniret participium hereditatis eterne, viscerosissime totis amplexabatur affectibus.

Quotiens asperitas vite reprehenderetur in ipso, respondebat, se datum ordini ad exemplum, ut aquila provocaret ad volandum pullos suos; unde cum innocens eius caro, que iam sponte spiritui se subdebat, nullo propter offensas egeret flagello, tamen exempli causa renovabat in ea penas, solum propter alios custodiens vias duras. Recte quidem, quoniam plus ad manum, quam ad linguam respicitur prelatorum. Manu pater perorabat suavius, persuadebat facilius, probabat et certius: si linguis hominum loquantur et angelorum, caritatis autem exempla non monstrent, mihi parum, sibi nichil sunt; verum ubi reprehensor minime formidatur et est pro ratione voluntas, satis ad salutem sigilla sufficiunt? Faciendum tamen quod intonant; ut, ieiunis canalibus, ad areolas fluenta pertranseant. Colligatur interdum rosa de spinis, ut maior minori serviat.

[Z-J] Jam vero quis Francisci sollicitudinem pro subditis induit? Levat ille semper ad celum manus pro veris israelitis et sui quandoque oblito prima fraterna salus occurrit. Provolvitur pedibus maiestatis, sacrificium spiritus pro suis offert, cogit ad benefitia dominum. Gregi pusillo, quem post se traxerat, pleno amoris timore compatitur, ne post perditum mundum perdere contingat et celum: futurum se putabat inglorium, nisi commissos una secum faceret gloriosos, quos laboriosius eius parturiebat spiritus, quam materna pepererant viscera.

[Z-IJ] Multa sibi ad infirmos compassio, multa pro illorum necessitatibus sollicitudo. Si quando pietas secularium electuaria mictebat eidem, cum ipse plus aliis indigeret, ceteris infirmantibus dabat. Omnium languentium in se transformabat affectus, verba prebens compassionis, ubi subventionis non poterat. Comedebat ipse diebus ieiunii, ne infirmi comedere vererentur, nec verebatur per publica civitatum carnes fratri infirmo conquirere. Monebat tamen languidos, patienter ferre defectus, nec consurgere in scandalum, cum non esset per omnia satisfactum; unde in quadam regula scribi fecit hec verba: Rogo
Fol. 82 omnes fratres meos infirmos, ut in suis infirmitatibus non irascantur, non conturbentur contra deum, nec contra fratres.

Non multum sollicite postulent medicinas, nec nimis desiderent liberare carnem cito morituram, que est anime inimica. De omnibus gratias agant, ut quales vult eos esse deus, tales se fore desiderent; quos enim deus ad vitam preordinavit eternam, flagellorum, atque infirmitatum stimulis erudit, sicut ipse dixit: Ego quos amo, corrigo et castigo. Infirmum quemdam, cui comedendarum uvarum desiderium inesse sciebat, semel in vineam duxit et sedens sub vite, ut comedendi audaciam daret, prior ipse comedit.

[Z-IIJ] Quos autem infirmos maiori fovebat clementia, patientia subportabat, quos velud fluctuantes, temptationibus agitatos et spiritu defitientes sciebat; unde asperas correctiones evitans, ubi non videret periculum parcebat virge, ut parceret anime. Delinquendi materiam prevenire, nec sinere labi eum, qui difficulter erigeretur elysus, prelati, qui pater est, non tyrannus, proprium esse dicebat. Ut miseranda nostri

vecordia temporis! Labiles non solum non erigimus vel continemus, sed nonnunquam impellimus ad cadendum. Nichilo reputamus pastori illi summo unam oviculam detractare, pro qua validum in cruce clamorem cum lacrymis optulit. Aliter tu, sancte pater; errantes malos emendare, quam perdere. Scimus tamen morbos proprie voluntatis in quibusdam altius radicatos, eisque opus esse cauterio, non unguento. Liquet enim, plurimis esse salubrius ferrea virga confringi, quam manibus, deliniri. Sed oleum et vinum, virga et baculus, zelus et pietas, ustio et unctio, carcer et gremium, omnia tempus habent: universa hec deus ultionum et pater misericordiarum requirit; misericordiam tamen plusquam sacrificium volens.

Nonnumquam mente deo excedebat miro modo, [Z-IIIJ] iubilabat in spiritu vir iste sanctissimus, quotiens bonus odor ad ipsum progrediebatur de filiis. Contigit quemdam yspanum deo devotum clericum perfrui aliquando visione et allocutione sancti Francisci, qui inter alia de fratribus, qui in yspania erant, tali sanctum letificavit relatu: Fratres, inquid, tui in terra nostra in pauperculo quodam heremitorio commorantes ita vivendi modum sibi statuerunt, ut media pars domesticis curis intenderet, media contemplationi vacaret. Hoc modo qualibet ebdomada in contemplativam activa Fol. 83 transibat et contemplantium quies ad laborum exercitia recurrebat.

Die quadam posita mensa, signoque vocatis absentibus, omnes preter unum conveniunt, qui de contemplantibus erat; post expectationem aliquantulam itur ad cellam, ut ad mensam vocetur, cum profusiore ille mensa refitiebatur a domino. Siquidem humi prostratus in faciem, in modum crucis reperitur extensus, nec anhelitu, nec motu quod vivus esset apparens. Ardebat ad caput eius et pedes binum candelabrum, que rutilo fulgore miro modo lustrabant. Dimictitur in pace, ne molesti essent unctioni, ne suscitent dilectum, quousque ipsa vellet. Rimantur proinde fratres per celle foramina stantes post parietem et respicientes per cancellos. Quid plura? Dum eam, que habitabat in hortis, auscultarent amici, subito, lumine disparente, redit frater in hominem; surgit protinus et ad mensam veniens culpam dicit de mora. Sic, inquid ille hyspanus, in terra nostra evenit.

Non se poterat per gaudio capere sanctus Franciscus tali respersus filiorum odore; subito surrexit in laudem et quasi hec sola sibi gloria foret, audire bona de fratribus, plenis eructavit visceribus: Gratias tibi ago, domine pauperum sanctificator et rector, qui me de fratribus meis tali letificasti auditu. Benedic, precor, illos fratres benedictione largissima et omnes, qui per bona exempla redolere faciunt professionem suam, dono speciali sanctifica.

[Z-V] Licet hinc sancti caritatem noverimus, que congaudere iubet successibus dilectorum, illos tamen, qui in heremitoriis dissimiliter vivunt, non parum credimus redargutos. Multi enim locum contemplationis convertunt in otium et heremiticum ritum, qui animabus perficiendis inventus est, in sentinam transferunt voluptatis. Talis horum temporum anachoritis constitutio est, vivere unumquemque pro libitu. Non pro omnibus istud; scimus enim sanctos in carne viventes optimis in heremo legibus vivere; scimus et eos, qui precesserunt, patres flores solitarios extitisse. Utinam non degenerent nostri temporis heremite ab illa pulchritudine primitiva, cuius iustitie laus manet eterna.

Monens ad charitatem omnes sanctus Franciscus, affabilitatem et domesticam familiaritatem ortabatur ostendere: Volo, inquid, ut fratres mei filios eiusdem matris ostendant se et quod tunicam, vel chordam, seu quidquid unus petierit, alter liberaliter tribuat. Libros et placentia queque
Fol. 84 sibi communicent, quin potius cogat unus alterum tollere. Et ne in hoc aliquid diceret eorum, que per ipsum non efficeret Christus, primus erat ad hec omnia facienda.

[Z-VJ] Contigit duos fratres gallicos magne sanctitatis viros obvios occurrere sancto Francisco; inauditam vero letitiam de ipso habentibus, hoc eis gaudium duplicavit, quod longo ad istud erant desiderio fatigati. Post dulces affectus et suaves affatus tunicam a sancto Francisco petiit illorum ardens devotio; qui statim exuens tunicam, nudusque manens devotissime tradidit illis et alterius eorum pauperiorem acceptam pia commutatione vestivit. Non solum talia, verum se ipsum superimpendere paratus erat et quecumque peterentur, erogabat letissimus.

De detractione

Demum cum animus caritate repletus deo odibiles[AA] odiat, vigebat istud in sancto Francisco. Detractores quippe super aliud vitiosorum genus horribiliter execrans, venenum in lingua ferre eos dicebat, aliosque veneno inficere ; ideoque rumigerulos, pulicesque mordaces, si quando loquerentur, vitabat, avertebatque, prout vidimus, aures, ne tali pollueretur auditu.

Audiens namque semel quemdam fratrem famam alterius denigrare, conversus ad fratrem Petrum cathanij vicarium suum, terribile hoc intulit verbum: Instant religioni discrimina, nisi detractoribus obvietur ; cito multorum suavissimus odor fetebit, nisi fetidorum ora claudantur. Surge, surge, discute diligenter et si accusatum fratrem repereris innocentem, accusantem dura correctione cunctis redde notabilem. Trude, inquid, eum in manus pugilis florentini, si tu ipse punire non poteris. Summa volo prudentia cures tu et omnes ministri, ne pestifer iste morbus latius se diffundat.

Nonnumquam vero eum, qui fratrem suum fame gloria spoliaret, iudicabat tunica spoliandum nec ad deum oculos posse levare, nisi prius quod abstulerat redderet. Hinc est, quod fratres illius temporis hoc vitium quasi specialiter abiurantes, firma secum sanctione statuerunt, quidquid aliorum honorem demeret, vel probrum sonaret, studiose vitare.

Recte et optime quidem ; quid enim detractor, nisi fel hominum, nequitie fermentum, dedecus orbis? Quid vero bilinguis, nisi religionis scandalum, claustri venenum, dissidium unitatis? Heu! Venenosis animalibus habundat superficies terre, nec fieri potest, ut proborum quis emulorum morsus evadat? Premia delatoribus proponuntur et innocentia subruta, palma quandoque tribuitur falsitati. Ecce, ubi sua quisque vivere probitate non potest, aliorum probitatem vastando victum promeretur Fol. 85 et vestes, iuxta quod sepe dicebat sanctus Franciscus : Vox detractoris hec est : Vite mihi perfectio deest, scientie, vel peculiaris gratie facultas non suppetit ac per hoc nec apud deum locum invenio, nec apud homines. Scio quid faciam : ponam maculam in electis et apud maiores gratiam promerebor. Scio prelatum meum hominem esse, eodemque

mecum quandoque uti offitio, quo succisis cedris, solus videatur Rampnus in sylva.

Eia miser ; humanis carnibus vescere et quia vivere aliter non potes, fratrum viscera rode. Tales boni student videri, non fieri, accusantes vitia, nec vitia deponentes. Solos eos laudant, quorum cupiunt auctoritate foveri silentes a laudibus, quas ad laudatum non extimant reportari. Ieiune faciei pallorem perniciosis, laudibus vendunt, ut spiritales videantur qui diiudicant omnia et ipsi a nemine iudicentur. Gaudent sanctitatis opinione, non opere, angelico nomine, non virtute.

Descriptio generalis ministri

[BB] Prope finem vocationis eius ad dominum frater quidam semper divinorum sollicitus, affectus pietate ad ordinem quesivit ab eo dicens : Pater, tu transibis, et familia te secuta in valle lacrymarum relinquitur. Innue aliquem, si cognoscis in ordine, in quo tutus animus conquiescat, cui generalis ministerii pondus secure possit imponi. Respondit sanctus Franciscus induens cuncta verba suspiriis : Tam multimodi exercitus ducem, tam ampli gregis pastorem nullum, fili, sufficientem intueor ; sed volo vobis unum depingere ac manu iuxta proverbium facere, in quo reluceat, qualis esse debeat huius familie pater. Homo, inquid, esse debet vite gratissime, discretionis magne, fame laudabilis. Homo, qui privatis amoribus careat, ne, dum in parte plus diligit, in toto scandalum generet. Homo cui sancte orationis studium sit amicum, qui certas horas anime, certas gregi commisso distribuat. Nam primo mane missarum sacramenta debet premittere et longa devotione se ipsum et gregem divino tutamini commendare.

Post orationem vero se ipsum inquid, in publico statuat ab omnibus depilandum, omnibus responsurum, omnibus cum mansuetudine provisurum. Homo debet esse, qui personarum acceptione sordidum non faciat angulum et apud quem minorum et simplicium non minus cura vigeat, quam sapientium, vel maiorum. Homo cui etsi concessum est licterature dono precellere, plus tamen in moribus pie simplicitatis ymaginem gerat, teneatque virtutem. Homo, qui execretur pecuniam nostre professionis et perfectionis precipuam corruptelam, quique pauperis

religionis capud imitandum se ceteris prebens, nullis unquam loculis abutatur. Fol. 86

Sufficere, inquid, debet huic pro se habitus et libellus, pro fratribus vero pennarium et sigillum. Non sit aggregator librorum, nec lectioni multum intentus, ne detrahat offitio quod prerogat studio. Homo, qui consoletur afflictos, cum sit ultimum refugium tribulatis, ne, si apud eum remedia defuerint sanitatum, desperationis morbus prevaleat infirmos. Protervos ut ad mansuetudinem flectat, se ipsum prosternat et aliquid sui iuris relaxet, ut animam lucrifaciat christo.

Ad refugos ordinis velud ad oves, que perierant, viscera pietatis non claudat, sciens temptationes esse prevalidas, que ad tantum possunt impellere casum. Honorari eum vice christi vellem ab omnibus et in necessariis ipsi cum omni benevolentia provideri. Verum oporteret eum non arridere honoribus, neque favoribus plusquam iniuriis delectari. Propensiori cibo si quando vel debilis, vel lapsus egeret, non in abditis, sed in publicis locis assumeret, ut aliis tolleretur verecundia debilibus providendi corporibus.

Ad eum maxime pertinet latentes extinguere conscientias et ex occultis venis eruere veritatem, auresque non deferre multiloquis. Talis denique debet esse, qui retinendi honoris cupiditate virilem formam iustitie nullatenus labefactet, quive tantum officium plus sibi fore sentiat oneri, quam honori ; non tamen ex superflua mansuetudine torpor nascatur, nec ex laxa indulgentia dissolutio discipline, ut cum amori omnibus, sit terrori non minus iis, qui operantur malum. Vellem autem eum habere sotios preditos honestate, qui se, sicut ipse, omnium bonorum preberent exemplum, rigidos adversus voluptates, fortes adversus angustias, tamque convenienter affabiles, ut omnes, qui venirent, sancta cum iucunditate reciperent. Et, inquid, generalis minister ordinis talis esse deberet.

Requirebat hec omnia felix pater in ministris pro- [BB-J] vincialibus, licet in generali ministro singula debeant singulariter preminere. Volebat eos affabiles esse minoribus et tanta benevolentia placidos, ut eorum affectui non se vereentur commictere delinquentes; volebat moderatos in preceptis, propitios in offensis, ferre magis promptos, quam referre iniurias, hostes vitiis, medicos vitiosis, tales denique volebat, quorum vita ceteris esset speculum discipline. Hos

tamen volebat omni honore preveniri et diligi, sicut qui pondus portarent sollicitudinum et laborum. Summos eos premiis apud deum esse dicebat, qui tali forma, talique lege creditas sibi animas gubernarent.

[BB-IJ] Fol. 87 Interrogatus a quodam fratre semel, cur fratres omnes sic a sua custodia reiectos alienis eos tradiderat manibus, quasi ad eum nullatenus pertinerent, respondit: Fratres diligo sicut possum; sed si mea sequerentur vestigia, eos utique plus amarem, nec me illis redderem alienum. Nam sunt quidam de numero prelatorum, qui eos ad alia trahunt, antiquorum eis proponentes exempla et parum mea monita reputantes. Sed quid agant, in fine videbitur.

Et paulo post cum infirmitate nimia gravaretur, vehementia spiritus in lectulo se direxit: Qui sunt isti, ait qui religionem meam et fratrum de meis manibus repuerunt? Si ad generale capitulum venero, tunc eis ostendam, qualem habeam voluntatem. Et addidit frater ille; Numquid et provinciales illos ministros, qui tamdiu libertate abusi sunt, non mutabis? Et pater ingemiscens, verbum respondit terribile: Vivant pro libitu, quia minoris est dampni paucorum, quam multorum perditio. Non propter omnes, sed propter quosdam dicebat, qui nimia temporis diuturnitate videbantur prelationem hereditario vendicasse. In omni quidem genere prelatorum regularium hoc potissimum commendabat, mores non mutare nisi in melius, conciliatos favores non querere, potestatem non exercere, sed implere offitium.

De sancta simplicitate

[CC] Sanctam simplicitatem gratie filiam, sapientie germanam, matrem iustitie quodam attentiori studio pretendebat sanctus in se ac diligebat in aliis; non autem omnis ab eo probabatur simplicitas, sed ea solum, que deo suo contenta cetera vilipendit. Hec est, que in timore domini gloriatur, que malum facere, vel dicere nescit. Hec est, que sese examinans condemnat suo iudicio neminem, que meliori debitum imperium reddens, imperium appetit nullum. Hec est, que grecas glorias non optimas arbitrans plus eligit facere, quam discere, vel docere. Hec est, que in omnibus

divinis legibus verbosas ambages, ornatus et faleras, ostentationes et curiositates perituris relinquens, querit non corticem, sed medullam, non testam sed nucleum, non multa, sed multum, summum et stabile bonum. Hanc in fratribus licteratis et laycis requirebat pater sanctissimus, non eam contrariam sapientie credens, sed vero germanam, licet pauperibus scientia faciliorem ad habitum, promptiorem ad usum ; unde in laudibus, quas de virtutibus fecit sic ait : Ave regina sapientia. Deus te salvet cum tua sorore pura sancta simplicitate.

Eunte sancto Francisco iuxta villam quamdam [CC-J]
prope Assisium, quidam Ioannes vir simplicissimus, qui in agro arabat, occurrit ei dicens : Volo, quod
me fratrem efficias, quoniam ex multo tempore deo servire Fol. 88
cupio. Gavisus est sanctus, considerata viri simplicitate, responditque ad placitum : Si vis, inquid, frater, noster sotius fieri, da pauperibus, si quid habes et expropriatum recipiam. Solvit protinus boves et unum offert sancto Francisco : Istum autem, ait, bovem demus pauperibus ; dignus enim sum de bonis patris mei tantam portionem accipere. Subridet sanctus, at non modicum probat simplicitatis affectum.

Audientes hoc parentes et parvuli fratres accurrunt cum lacrymis, plus bovem, quam hominem sibi auferri dolentes ; quibus sanctus : Animequiores estote, en reddo vobis bovem, aufero fratrem. Ducit ergo hominem secum et pannis religionis indutum ob gratiam simplicitatis specialem sotium facit. Cum ergo in aliquo loco ad meditandum staret sanctus Francischus, quoscumque faciebat gestus et nutus, protinus in se repetebat et transformabat simplex Ioannes ; nam spuente spuebat, tuxiente tuxiebat, suspiria suspiriis iungens et fletus fletibus sotians : levante sancto manus ad celum, levabat et ille, intuens diligenter ipsum velud exemplar, cunctaque in sese transformans. Advertit hoc sanctus et querit aliquando, cur faciat talia. Respondet ille : Omnia, inquid, promisi ego facere, que tu facis ; periculosum mihi est aliquid preterire.

Congaudet sanctus pure simplicitati, blande tamen prohibet ne de cetero faciat. Itaque non post multum tempus in ista puritate migravit simplex ad dominum, cuius vitam frequenter sanctus imitandam proponens, non fratrem

Ioannem, sed sanctum Ioannem icundissime nominabat. Adverte, pie simplicitatis proprium esse, maiorum legibus vivere, sanctorum semper inniti exemplis et institutis. Quis det humane sapientie tanto studio sequi vel regnantem in celis, quanto pia simplicitas sibi conformabatur in terris? Quid demum? Secuta sanctum in vita precessit sanctum ad vitam.

[CC-IJ] Assiduum votum, vigilque studium semper in eo fuit custodire inter filios vinculum unitatis, ut quos idem spiritus traxerat, idemque genuerat pater, unius matris gremio pacifice foverentur; uniri volebat maiores minoribus, germano affectu coniungi sapientes simplicibus, longinquos longinquis amoris glutino copulari. Moralem parabolam semel proposuit instructionem non modicam continentem: Ecce, ait, fiat omnium religiosorum, qui in ecclesia sunt, unum capitulum generale. Quoniam igitur adsunt litterati et qui sine licteris sunt, scientes et qui sine scientia deo placere sciunt, uni sapientium, unique simplicium sermo indicitur. Deliberat sapiens, nam sapiens est et cogitat intra se: non est hic ostentande scientie locus, ubi sunt perfecti scientia, nec me inter subtilissimos dicentem subtilia
Fol. 89 reddere decet curiositate notabilem. Simpliciter loqui forsitan fructuosius erit.

Illucet statuta dies, congregantur in unum congregationes sanctorum, sitiunt audire sermonem. Procedit sapiens sacco vestitus et cinere aspersus caput et mirantibus cunctis, facto plus predicans, abbreviat verba: voluptas brevis, pena perpetua, modica passio, gloria infinita, multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio. Erumpunt in lacrymas auditorum corda compuncta, vereque sapientem venerantur ut sanctum. Eterne, ait simplex in corde suo, totum mihi preripuit sapiens quidquid facere, vel dicere statui. Sed novi quid faciam. Scio quosdam versus de psalmis; geram ergo sapientis morem, postquam ille simplicis morem gessit. Advenit crastina sessio, surgit simplex, psalmum proponit in themate; divino igitur afflatus spiritu tam ferventer, subtiliter, dulciter ex insperato dei dono perorat, ut omnes repleti stupore vere dicant: Cum simplicibus sermocinatio dei.

Hinc moralem parabolam, quam sic proponebat, sic exponebat vir dei: Religio, inquid, nostra cetus pregrandis est,

quasi synodus generalis, que ex omni parte mundi sub una forma vivendi convenit. In hac sapientes que simplicium sunt, ad suum commodum trahunt, cum vident idiotas igneo vigore celestia querere et indoctos per hominem per spiritum spiritualia sapere. In hac etiam simplices que ad sapientes pertinent, in suum fructum convertunt, cum ad eadem secum humiliatos vident preclaros viros, qui possent ubique in seculo vivere gloriosi. Hinc, ait, relucet beate huius familie pulchritudo, cuius multiformis ornatus patrifamilias non modicum placet.

Quando radebatur sanctus Franciscus, sepe rasori [CC-IIJ] dicebat: Cave ne mihi magnam coronam facias; volo enim, quod fratres mei simplices partem habeant in capite meo. Volebat denique religionem pauperibus et illicteratis, non solum divitibus et sapientibus esse communem. Apud deum, inquid, non est acceptatio personarum et generalis minister religionis Spiritus Sanctus eque super pauperem et simplicem requiescit. Hoc sane verbum voluit in regula ponere, sed bullatio facta preclusit.

Dixit aliquando, magnum clericum etiam scientie [CC-IIIJ] quodammodo resignare debere, cum veniret ad ordinem, ut tali espropriatus possessione nudum se offerret bracchiis crucifixi. Multos, inquid, scientia reddit indociles, rigidum quidam eorum inflecti non sinens humilibus disciplinis. Quapropter vellem ait, ut vir litteratus hanc mihi primo precem offerret: Ecce, frater, diu in seculo vixi, nec deum meum vere cognovi. Oro, concede mihi locum a strepitu mundi semotum, quo recogitem annos meos in dolore, quove, dispersiones cordis mei recolligens, animum ad meliora reformem. Qualem, ait, futurum crederitis, qui sic inciperet? Profecto leo excatenatus ad Fol. 90
omnia robustus exiret et beatus sucus, quem hausisset initio, continuis in eo profectibus cresceret. Hic tandem vero ministerio verbi daretur, certus, quia illud, quo bulliret, effunderet. Vere pia doctrina! Quid enim tam necessarium redeunti de regione dissimilitudinis, quam longo tempore mollitos, atque impressos seculares affectus humilibus exercitiis eliminare, atque detergere? Cito in scola perfectionis perfectionem attingeret, quisquis ordinem sic introiret.

[CC-V] Volebat si virtute negleta, scientia quereretur, presertim si non in ea vocatione quisque persisteret, in qua vocatus a principio fuerit. Fratres, ait, mei, qui scientie curiositate ducuntur, in die retributionis manus invenient vacuas. Vellem eos magis roborari virtutibus, ut, cum tempora tribulationis venirent, secum haberent in angustia dominum. Nam et ventura est, inquid, tribulatio, qua libri ad nichilum utiles in fenestris prohiciantur et latebris. Non hoc dicebat, quod scripture studia displicerent, sed quo a superflua cura discendi universos retraheret et quosque magis caritate bonos, quam curiositate sciolos esse vellet.

Preodorabatur etiam tempora non longe ventura, in quibus occasionem ruine fore scientiam sciret, spiritus vero fulcimentum spiritualibus intendisse. Fratri layco volenti habere psalterium et ab eo licentiam postulanti cinerem pro psalterio obtulit. Quemdam sotiorum predicationibus aliquando intendentem post mortem in visione apparens prohibuit, viam simplicitatis incedere iussit. Testis sibi est deus, tantam post visionem hanc sensisse dulcedinem, ut pluribus diebus rorificum patris alloquium suis videretur auribus presentialiter instillare.

De specialibus devotionibus sancti

[DD] Speciales devotiones sancti Francisci brevibus pertransire, fortassis nec inutile, nec indignum erit. Cum enim vir iste devotus esset in omnibus, utpote qui fruebatur spiritus unctione, speciali tamen affectu movebatur circa specialia quedam. Inter alia verba, quorum usus in communi sermone, amorem dei non sine quadam sui immutatione valebat audire; subito namque ad auditum amoris Dei excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quasi plectro vocis extrinsece corda cordis interior tangeretur. Talem pro heleemosynis censum offerre nobilem prodigalitatem dicebat et eos, qui minus ipsum, quam denarios reputarent, esse stultissimos. Ipse vero propositum, quod mundanis adhuc immixtus fecerat de non faciendo repulsam ulli pauperi petenti propter amorem dei,
Fol. 91 usque ad mortem infallibiliter observavit. Nam petenti semel pauperi propter amorem dei, cum ipse nichil haberet, forficibus clanculo sumptis, tuniculam partiri festinat.

Fecisset hoc ipsum, nisi deprehensus a fratribus, alia compensatione fecisset pauperi provideri. Eius, inquid, qui nos multum amavit, multum est amor amandus.

Angelos, qui nobiscum in acie sunt, qui nobiscum [DD-J] ambulant in medio umbre mortis, maximo venerabatur affectu. Tales ubique sotios reverendos esse dicebat, tales nichilominus invocandos custodes. Inoffensos eorum aspectus servare docebat, nec presumere coram eis quod non coram hominibus fieret. Pro eo quod in conspectu angelorum psallebatur in coro omnes, qui possent, in oratorium convenire volebat et ibidem psallere sapienter.

Beatum vero Michelem, eo quod animarum representandarum haberet offitium, sepe dicebat excellentius honorandum ; nam ad honorem sancti Michelis inter festum assumptionis et festum eius quadragenam dierum devotissime ieiunabat ; dicebat enim : Quilibet pro tanti honore principis aliquid laudis, vel muneris specialiter deo deberet offerre.

Matrem Jesu indicibili complectebatur amore, eo quod [DD-IJ] dominum maiestatis fratrem nobis effecerit, peculiares illi persolvebat laudes, fundebat preces, offerebat affectus quot et qualiter humana promere lingua non possit. Sed quod letificat plurimum, ordinis advocatam ipsam constituit, suisque alis quos relicturus erat filios usque in finem fovendos et protegendos submisit. Eia pauperum advocata, imple in nobis tutricis offitium usque ad prefinitum tempus a patre.

Nativitatem pueri Jesu pre aliis solempnitatibus ineffabili [DD-IIJ] alacritate colebat, festum festorum asserens, quo deus infans parvulus factus ad ubera pependit humana. Infantilium illorum membrorum ymagines famelica cogitatione lambebat et aliquata puero compassio in cor suum etiam verba dulcedinis faciebat more infantium balbutire. Cum de non comedendis carnibus collatio fieret, quia dies veneris erat, respondit fratri Morico dicens : Peccas, frater, diem veneris vocans quo puer natus est nobis. Volo, inquid, quod etiam parietes tali die comedant carnes et, si non possunt, vel de foris liniantur.

Volebat hoc die pauperes a divitibus saturari, annonam et femum plus solito bobus et asinis indulgeri. Si locutus fuero, imperatori supplicabo constitutum fieri

generale, ut omnes, qui possunt, frumenta et grana
Fol. 92 per vias prohiciant, ut die tante solempnitatis abundent avicule, precipue sorores alaude. Paupercula virgo quanta illo die fuerit circumventa penuria, non sine lacrymis recolebat; sedenti namque ad prandium die quadam paupertatem beate virginis commemorat quidam frater et christi filij eius inopiam replicat; protinus surgit a mensa, singultus ingeminat dolorosos et perfusis lacrymis supra nudam humum reliquum panem manducat. Inde hanc virtutem reginam esse dicebat, que in rege et regina tam preminenter effulserit; nam et consultantibus in conclavi fratribus que virtus magis amicum redderet christo, quasi secretum sui cordis aperiens respondebat; Paupertatem noveris, fili, specialem viam salutis, cuius est fructus multiplex et paucis notissimus.

[DD-IIIJ] Flagrabat erga sacramentum dominici corporis fervore omnium medullarum, stupore permaximo considerans charam illam dignationem et dignantissimam caritatem. Missam vel unicam non audire cottidie, si vacaret, non parvum reputabat contemptum; sepe communicabat et tam devote, ut alios devotos efficeret; reverendum enim illud omni reverentia prosequens, membrorum omnium sacrifitium offerebat et agnum immolatam recipiens, illo igne, qui in altari cordis semper ardebat, spiritum immolabat.

Diligebat propterea franciam ut amicam corporis domini, atque in ea mori propter sacrorum reverentiam cupiebat. Voluit quandoque mictere fratres per mundum cum pretiosis pissidibus, ut ubicumque indecenter locatum pretium redemptionis adverterent optimoreconderent loco. Sacerdotalibus manibus, quibus de ipso conficiendo tam divina collata auctoritas est, magnam volebat reverentiam exhiberi; frequenter dicebat: Si sancto cuicumque de celo venienti et pauperculo alicui sacerdoti simul me contingeret obviare, prevenirem honore presbyterum et ad manus eius deoschulandas citius me conferrem; dicerem enim: O, especta me, sancte Laurenti, quia manus huius verbum vite contrectant et ultra humanum aliquid possident.

[DD-V] Divino cultui se devotissimum exhibens deo dilectus homo, nil quod dei est, relinquebat per incuriam in honorum. Cum esset apud montem casalem in provincia Masse, precepit fratribus, ut de quadam ecclesia ab omnibus derelicta sacras

reliquias ad locum fratrum reverentissime asportarent; gravabatur pernimium longo iam tempore illas debita devotione fraudatas; sed cum poscente causa ipsum ire alio oporteret, mandati patris immemores filii obedientie meritum neglexerunt. Die vero quadam cum cellebrare vellent fratres, remota syndone, ut moris est, de altari, ossa pulcherrima et nimis redolentia invenerunt. Obstupefacti sunt satis, que Fol. 93
numquam viderant intuentes. Regressus paulo post sanctus dei diligenter exquirit, si esset quod de reliquiis mandaverat, adimpletum: verum neglecte obedientie culpam fratres humiliter confitentes, cum pena veniam meruerunt; et ait sanctus: Benedictus dominus deus meus, qui per semetipsum implevit quod vos facere debuistis. Considera diligenter Francisci devotionem, actende beneplacitum dei circa pulverem nostrum et obedientie sancte magnifica laudem; nam cuius voci non paruit homo, precibus obedivit deus.

Denique quomodo sibi aberat, nisi in cruce domini [DD-VJ]
gloriari, quis promere, quis capere posset? Soli datum est nosse, cui soli datum est experiri: nimirum etsi sensu quodam perciperemus in nobis, nequaquam tantis mirabilibus exprimendis verba suppeterent rebus cottidianis et vilibus sordidata; et fortassis ideo in carne debuit aperiri, quia non potuisset sermonibus explicari. Loquatur ergo silentium, ubi deficit verbum, quia et signatum clamat, ubi deficit signum. Hoc solum humanis auribus intimetur, quod nondum claruit, quare sacramentum illud in sancto apparuit; ubi enim ab eo revelatum est, de futuro trahit rationem et finem. Verus erit, dignusque fide, cui natura, lex et gratia testes erunt.

De pauperibus dominabus

Spiritualis hedifitij memoriam multo nobiliorem ab illa [EE]
terrena, quam beatus pater post illius materialis ecclesie reparationem in augmentum ciuitatis superne, spiritu sancto ductore, illo in loco instituit, non expedit silentio preterire. Non est credendum, quod pro perituro et labenti opere reparando de ligno crucis sibi locutus fuerit christus modo utique sic stupendo, quod audientibus timorem incutit et dolorem immittit; sed, sicut olim predixerat Spiritus sanctus, ordo sanctarum virginum ibi debebat institui, qui ad

restaurationem celestis domus velud vivorum lapidum expolita congeries erat aliquando transferendus.

Verum postquam in loco illo convenire ceperunt virgines christi et de diversis mundi partibus aggregari, summam profitentes perfectionem in observantia paupertatis altissime ac omnium virtutum decorem, licet pater illarum paulatim suam presentiam corporalem subduxerit, affectum tamen in spiritu sancto ad ipsarum curam semper extendit. Nam cum per plura summe perfectionis argumenta probatas sanctus eas cognoverit omnium pro christo paratas substinere iacturam et subire laborem, nec a sanctis mandatis velle aliquando declinare, promisit eis et aliis paupertatem in resimili conversatione profitentibus suum et fratrum suorum auxilium et consilium perpetuo exhibere. Hoc semper, dum vixit, diligenter exsolvit et fieri semper, cum morti proximus esset, non negligenter mandavit, unum atque eundem spiritum dicens fratres et dominas illas pauperculas de hoc seculo eduxisse.

Mirantibus quandoque fratribus, quod tam sanctas Fol. 94 christi famulas sua presentia corporali non sepius visitaret, dicebat: Non credatis, karissimi, quod eas perfecte non diligam. Si enim crimen esset eas in christo fovere, nonne maius fuisset eas christo iunxisse? Et quidem non eas vocasse nulla fuisset iniuria; non curare vocatas summa est inclementia. Sed exemplum do vobis, ut quemadmodum ego facio, ita et vos faciatis. Nolo, quod aliquis ad visitandum eas spontaneum se offerat; sed invitos, ut plurimum renitentes iubeo ipsarum servitiis deputari, spirituales dumtaxat viros, digna et longeva conversatione probatos.

[EE-J] Cum enim semel quidam frater, qui duas in monasterio quodam filias perfecte conversationis habebat, quoddam pauperculum munusculum ex parte sancti libenter ad dictum locum se diceret delaturum, increpavit eum sanctus durissime, verba non modo referenda inculcans, sicque per alium recusantem, sed non obstinatius persistentem, transmisit exenium. Alius frater in yeme causa compassionis ad monasterium quoddam accessit, sed voluntatem sancti sic efficacem de non eundo nescivit; per plura millia in maximarum nivium frigore illum nudum pergere fecit.

[EE-IJ] Frequenti supplicatione vicarij sanctus pater pulsatus,

cum apud sanctum Damianum faceret moram, ut filiabus proponeret verbum dei ipsius tandem instantia devictus concessit. Congregatis autem dominabus ex more, ut verbum dei audirent, sed non minus ut patrem viderent, levatis ipse in celum oculis, ubi cor semper habebat, ad christum cepit orare. Cinerem proinde sibi deferri iubet, de quo circa se in pavimento circulum fecit, reliquum super proprium caput imponens. Expectantibus beatum patrem intra cinereum circulum cum silentio persistentem, stupor in earum cordibus non parvus oboritur. Surgit subito sanctus et illis amonitis, Misereris mei Deus, recitat pro sermone, quo finito, celeriter foras egreditur. Huius virtute alludij tanta fuerunt famule Dei contrictione replete, ut lacrymarum educentes profluvia vix a sui vindicta manus proprias continerent. Opere docuit illas, se cinerem reputare, nichilque cordi eius aliud approximare de ipsis, nisi hac reputatione condignum. Hec erat conversatio eius cum feminis sanctis, hec visitatio illarum perutilis, coacta tamen et rara, hec voluntas eius pro fratribus omnibus, quos eis ita pro christo, cui serviunt servire volebat, ut semper velud animalia pennata laqueos coram positos precaverent.

De commendatione regule fratrum

Communem professionem et regulam ardentissime [FF] zelabatur et illos, qui circa eam zelotes erant, singulari benedictione dotavit. Hanc enim suis dicebat librum vite, spem salutis, medullam evangelii, viam per- Fol. 95 fectionis, clavem paradisi, pactum eterni federis Hanc volebat haberi ab omnibus, [sciri ab omnibus] et ubique in alleviationem tedij et memoriam prestiti iuramenti cum interiori homine fabulari.

Docuit eam semper in commonitionem agende vite portare pre oculis, quodque plus est, cum ipsa mora debere: cuius instituti non immemor quidam laycus frater, quem intra martyrum numerum credimus esse colendum, palmam assecutus est gloriose victorie; nam cum a saracenis ad martyrium peteretur, summis manibus regulam tenens, genibus humiliter incurvatis, sic sotio dixit: De omnibus, que contra sanctam istam feci, frater karissime ante oculos maiestatis et coram te culpabilem me proclamo. Successit brevi confessioni gladius, quo martyrio vitam finiuit, signisque

et prodigiis postmodum claruit. Hic iuvenculus intraverat ordinem adeo, ut ferre vix posset ieiunium regulare, cum tamen loricam ad carnem sic puerulus deferebat. Felix puer, qui feliciter incepit, ut felicius consumaret.

[FF-J] Vidit aliquando pater sanctissimus visionem quamdam celesti miraculo factam ad regulam pertinentem. Tempore, quo de regula confirmanda fiebat inter fratres collatio, sancto de huiusmodi negotio vehementer sollicito talia monstrantur in sompnis. Videbatur sibi de terra micas panum subtilissimas collegisse, multisque famelicis fratribus ipsum circumstantibus debere tribuere. Cumque micas tam tenues distribuere formidaret, timens ne inter manus exciderent pulveres tam minuti, vox ei desuper inclamabat : Francisce, unam de micis omnibus hostiam confice ac manducare volentibus tribue manducandam. Quo illud agente, quicumque non devote reciperent, aut receptum contempnerent donum, mox lepra infecti notabiles apparebant.

Recitat mane sanctus hec omnia sotiis, dolens se non percipere mysterium visionis. Post modicum vero cum vigil in oratione persisteret, huiusmodi vox celo sibi delapsa est : Francisce, inquid, mice noctis preterite verba evangelica sunt, hostia regula, lepra iniquitas. Hanc quidem, quam iuraverant, fidem non duram, vel asperam fratres illorum temporum reputabant, qui erant ad omnia supererogare promptissimi. Neque enim languor, vel desidia locum habet, ubi amoris stimulus semper ad maiora perurget.

De infirmitatibus sancti Francisci

[GG] Per labores innumeros et egritudines validas in semitis christi vestigia posuit preco dei Franciscus, nec pedem retraxit, donec quod perfecte cepit, perfectius consumavit. Nam cum laxatus esset et totaliter corpore conquassatus, nunquam a perfectionis sue substitit cursu, nunquam rigorem passus est inflectere
Fol. 96 discipline ; nam et exhausto iam corpori sine conscientie murmure nequibat vel in modico subvenire.

Itaque cum oporteret ipsum etiam nolentem proprii corporis incommoda, que vires eius excesserant, blandimentis remedialibus delinire, quemdam, quem sciebat consilium sibi daturum expediens, benigne die quadam alloquitur : Quid

tibi videtur, fili karissime, quod conscientia mea de cura corporis frequenter submurmurat? Timet, ne infirmanti nimis indulgeam et exquisitis ei studeam fomentis succurrere, non quod ipsum iam aliquid delectet accipere in infirmitate longa confectum, a quo totius saporis recessit impulsus. Respondit filius diligenter ad patrem, a domino sibi dari verbum responsionis agnoscens: Dic mihi, si dignaris, o pater, qua diligentia corpus tuum, dum potuit, tuis obtemperavit mandatis? Qui ait: Testimonium illi perhibeo, quia per omnia obediens fuit, in nullo sibimetipsi pepercit, sed quasi princeps ad cuncta ferebatur imperia. Nullum subterfugit laborem, nullum declinavit incommodum, tantummodo iussa posset perficere. In hoc perfecte convenimus ego et ipsum, ut sine aliqua repugnantia christo domino serviremus. Et ait frater: Ubi est ergo, pater, liberalitas tua? ubi pietas et summa discretio? Est ne ista fidelium amicorum redditio digna, beneficium libenter accipere nec ipsi necessario danti pro merito respondere? Quid servire domino tuo Christo absque auxilio corporis actenus impendere potuisti? Nonne, ut ipse fateris, propter hoc se omni periculo dedit? Fateor, fili, ait pater, hoc esse verissimum. Et filius: Est ne hoc rationi conveniens, ut tam fideli amico in tanta necessitate defissis, qui se et sua pro te usque ad mortem exposuit? Absit a te, pater, auxilium et baculus afflictorum, absit a te hoc peccatum in domino. Benedictus es tu, inquid, fili, qui sapienter meis disceptationibus tam salutaria remedia propinasti.

Et cepit ylariter loqui ad corpus: Gaude, frater corpus et parce mihi, quia ecce iam placita libenter perficio, libenter tuis querulis affectibus subvenire festino. Sed quid iam extinctum poterat delectare corpusculum? Quid substentare ex omni parte collaptam? Mortuus erat Francischus iam mundo, sed christus vivebat in eo. Crux illi erant mundi delitie, quia christi crucem radicatam gerebat in corde et ideo stigmata exterius fulgebant in carne, quia intus radix altissima excrescebat in mente.

Ita ex omni parte cruciatibus fesso mirum, quod sufficere [GG-J]
vires ad tolerantiam poterant. Has vero suas angustias non penarum censebat nomine, sed sororum, quas multis ex causis provenisse non dubium est. Sane ut clarior fieret ex triumphis, non solum tyrocinio suo difficilia

commisit altissimus, verum etiam emerite militie viro dabatur materia triumphandi. Habent et in hoc
Fol. 97 exempla sequentes, dum propter senectutem nichil lentius, propter infirmitatem nichil indulgentius egit. Nec ulla causa fuit perfecta valle lacrymarum purgatio, que sic de quadrante novissimo redderet rationem, si quid inhesisset cremabile, ut tandem purgatissimus raptim ad superos evolasset.

Potissimam vero tormentorum suorum existimo rationem, quia, ut ipse asserebat de aliis, in substinendis illis retributio multa. Nam nocte quadam cum propter infirmitatum suarum graves et diversas molestias plus solito lassaretur, cepit de intimo cordis compati sibi ipsi. Sed ne spiritus ille promptus carni carnaliter consentiret in aliquo vel ad horam, patientie scutum orando ad christum servat immobile. Orans tandem sic positus in agone, promissionem eterne vite a domino sub hac similitudine reportavit: Si tota terre moles et machina mundi aurum esset sine pretio pretiosum et tibi pro his, que pateris, duris molestiis, omni dolore sublato, daretur in premium thesaurus glorie tante, cui predicta auri comparatio nulla esset, vel etiam nominari non digna, nonne gaudens libenter substineres que substines ad momentum? Gauderem utique, ait sanctus et super modum gauderem. Exulta igitur, dixit illi dominus, quia regni mei est arra infirmitas tua et per penitentie meritum securus et certus [eiusdem regni] hereditatem expecta. Sed quanta putas exultatione gavisum hominem tam felici promissione beatum? Quanta non solum patientia, verum etiam caritate illum credis corporis molestias amplexatum? Novit ipse modo perfecte, quia indicibile tunc dicere sibi fuit; retulit tamen sotiis pauca, ut potuit. Laudes de creaturis tunc quasdam composuit et eas utcumque ad creatorem laudandum accendit.

De transitu sancti patris

[HH] In fine hominis, ait sapiens, denudatio operum illius; quod in sancto isto gloriose cernimus esse completum, qui viam mandatorum dei mentis alacritate percurrens per omnium virtutum gradus ad summa pervenit et velud ductile opus sub multiplicis tribulationis malleo ad perfectionem adductus omnis consummationis vidit finem; tunc enim magis eius mirifica opera colluxerunt et divinum fuisse

omne, quod vixit, veritatis inditio fulsit, cum, vite mortalis calcatis illecebris, liber evasit ad superos. Nam mundo vivere duxit obprobrium, dilexit suos in finem, mortem cantando suscepit. Cum igitur ad dies iam propinquaret extremos, quibus, finibili, luce subtracta, lux perpetua succedebat, virtutis exemplo monstravit, quod Fol. 98 nichil commune illi erat cum mundo; confectus namque infirmitate illa tam gravi, que omni languore conclusit, super nudam humum se fecit deponi, ut hora illa extrema, in qua poterat adhuc hostis irasci, nudus luctaret cum nudo. Triumphum revera expectabat intrepidus et consertis manibus iustitie complectebatur coronam. Positus sic in terra, saccina veste deposita, faciem solito levavit ad celum et intendens illi glorie totus, manu sinistra dextri lateris vulnus ne videretur, obtexit et ait ad fratres: Ego quod meum est feci; quod vestrum est christus edoceat.

Videntes hoc filii producunt rivulos lacrymarum et de intimis longa trahentes suspiria nimio dolori compatiendo succumbunt. Interea sopitis utcumque singultibus, guardianus eius, qui veram causam divina verius inspiratione cognovit, festinus surrexit et accepta cum femoralibus tunicam, saccinamque cappellulam et dixit ad patrem: Tunicam istam et femoralia cum cappellula obedientie sancte mandato a me tibi accommodatam cognoveris; sed ut scias, te nichil proprietatis in illis habere, dandi hec alicui omnem tibi aufero potestatem. Gaudet sanctus et iubilat pre letitia cordis, quoniam fidem tenuisse domine paupertati usque in finem se videt. Fecerat enim hec omnia paupertatis zelo, ut nec habitum quidem proprium in fine vellet habere, sed quasi ab altero commodatum. Cappellulam vero saccinam portavit in capite, ut cicatrices contegeret pro sanitate oculorum susceptas, cui satis necessarium erat pilleum cuiusvis pretiose lane suavitate lenissimum.

Levat post hec sanctus palmas ad celum et christum suum magnificat, quod iam exhoneratus omnibus liber vadit ad christum. Verum ut ostenderet se domini sui christi verum imitatorem in omnibus, fratres et filios, quos dilexerat a principio, in finem dilexit eos. Fecit enim fratres omnes assistentes ibidem ad se vocari et verbis consolatoriis eos pro sua morte demulcens, paterno affectu ad divinum est hortatus amorem; de patientia et paupertate servanda sermonem protraxit, ceteris institutis sanctum evangelium anteponens.

Circumsedentibus vero omnibus fratribus, extendit super eos dexteram suam et incipiens a vicario suo capitibus singulorum imposuit, benedixitque in illis, qui erant ibi, Fol. 99 etiam omnibus fratribus, qui ubique conversabantur in mundo et qui venturi erant post ipsos usque in finem seculi seculorum. Nullus sibi hanc benedictionem usurpet, quam pro absentibus in presentibus promulgavit, ut alibi, tempori enim aliquid insonuit speciale, sed potius ad offitium detorquendum.

Cum itaque amarissime lacrymarentur fratres et inconsolabiliter deplorarent, iussit pater sanctus panem sibi afferri, quem benedixit et fregit et particulam unicuique ad manducandum porrexit. Recordabatur illius sacratissime cene, quam dominus cum suis discipulis ultimam celebravit; in illius enim veneranda memoria ostendens quem ad fratres habebat amoris affectum, fecit hoc totum.

Proinde paucos dies, qui usque ad transitum eius restabant, expendit in laudem, sotios suos valde dilectos secum christum laudare instituens. Invitabat omnes creaturas ad laudem dei et per verba quedam, que olim composuerat, ipse eas ad divinum hortabatur amorem; nam et mortem ipsam cunctis terribilem et exosam hortabatur ad laudem, eique letus occurrens ad suum invitabat hospitium: Bene veniat, inquid, soror mea mors. Ad medicum autem audacter: Frater medice, pronostica mortem, que mihi erit ianua vite. Ad fratres vero: Cum me videritis ad extrema perduci, sicut me nudius tertius nudum vidistis, sic me super humum exponite et per tam longum spatium iam defunctum sic iacere sinatis, quod unius milliarij tractum suaviter quis perficere possit. Venit ergo hora et cunctis in eum christi completis mysteriis, feliciter volavit ad deum.

[HH-J] Minister fratrum in terra laboris tunc erat frater Augustinus, qui in hora ultima positus, cum diu iampridem amisisset loquelam, audientibus qui astabant, de subito clamavit et dixit: Expecta me, pater, expecta. Ecce jam venio tecum. Querentibus fratribus et admirantibus multum cui sic loqueretur, audacter respondit: Nonne videtis, inquid, patrem nostrum Francischum, qui vadit ad celum? Et statim illius anima carne soluta patrem est secuta sanctissimum.

Alteri fratri vite laudabilis tunc temporis orationi [HH-IJ] suspenso nocte illa et hora gloriosus pater purpurea dalmatica vestitus apparuit, quem turba hominum innumera sequebatur, a qua se plurimi sequestrantes dixerunt ad fratrem : Nonne hic est christus, o frater? Et ille dice- Fol. 100 bat : Ipse est. Alij vero iterum perquirebant dicentes : Nonne hic est sanctus Francischus? Frater ipsum esse similiter respondebat. Videbatur revera fratri et omnium comitantium turbe, quod christi et beati Francisci una persona foret ; quod a sane intelligentibus nequaquam temerarium iudicatur, cum qui adheret deo, unus spiritus sit cum ipso et ipse deus omnia in omnibus sit futurus. Pervenit tandem beatus pater cum illa turba mirabili ad amenissima loca, que aquis irrigata perliquidis omnium virebat graminum venustate et florum decore vernantia arborum omnium delitioso genere replebantur. Erat ibi palatium magnitudinis mire ac pulchritudinis singularis, quod alacriter intrans novus accola celi, cum in eo fratres plurimos reperisset, super mensam splendidissime preparatam et variis refertam deliciis cepit cum suis delectabiliter epulari.

Episcopus Assisinas ad ecclesiam Michelis tunc [HH-IIJ] temporis causa peregrinationis perrexerat, cui, cum inde rediens Beneventi hospitatus fuisset, beatus pater Franciscus nocte sui transitus per visionem apparuit, dixitque ad eum : Ecce, pater, mundum relinquens ad christum vado. Mane surgens episcopus sotiis narravit que vidit et accito notario, diem transitus notavit et horam, multumque inde tristis effectus, irrigatus lacrymis dolebat, se patrem amisisse precipuum ; sicque ad terram suam reversus et cuncta per ordinem referens super dona sua domino gratias inexplebiles fecit.

Oratio sociorum sancti ad eumdem

Ecce, beate pater noster, simplicitatis studia conata [II] sunt magnifica tua facta utcumque laudare ac de innumeris sanctitatis tue virtutibus vel pauca pro tua gloria referre in medium. Scimus, tuis insignibus nostra verba multum ademisse splendoris, dum ad tante perfectionis promenda magnalia imparia sunt inventa. Petimus a te, a legentibus

affectum pensari ut studium, gaudentes mirabilium morum apicibus humanos thalamos superari. Quis enim, sanctorum egregie, spiritus tui ardorem vel in se ipso formare, vel imprimere posset in aliis et affectus illos ineffabiles, qui ex te non intermisse fluebant in deum, concipere quis valeret?
Fol. 101 Sed scripsimus hec tua dulci memoria delectati, quam, donec vivimus, aliis eructare vel balbutiendo conamur. Cibaris iam ex adipe frumenti, quondam famelice; iam torrente voluptatis potaris, hactenus sitibunde. Non sic te inebriatum credimus ab ubertate domus domini, ut tuorum oblitus sis filiorum, cum et ille, quem potas, nostri sit memor. Trahe nos igitur ad te, digne pater, ut in odorem unguentorum tuorum curramus, quos utique cernis desidia tepidos, pigritia languidos, negligentia semivivos. Sequitur te grex pusillus iam nutanti vestigio; tue perfectionis radios infirmorum luminum acies reverberata non substinet. Innova dies nostros, sicut a principio, perfectorum speculum et exemplar, nec patiaris vita dissimiles eadem tibi professione conformes. Ecce iam prosternimus humilitatis precamina coram clementia mestatis eterne pro christi famulo ministro nostro successore tue sancte humilitatis et vere paupertatis emulatore, qui ovium tuarum sollicitam gerit curam affectu dulci pro charitate christi tui; quem sic promovere te sancte petimus et amplecti, ut tuis semper ipsis adherens vestigiis, laudem et gloriam, quam assecutus est, perpetuo consequatur.

Supplicamus etiam toto cordis affectu, benignissime pater, pro illo filio tuo, qui nunc et olim devotus tua scripsit preconia. Hoc ipse opusculum etsi non digne pro meritis, pie tamen pro viribus colligens, una nobiscum tibi offert et dedicat. Dignanter illum ab omni malo conserva et libera, merita sancta in illo adaugens. Recordare universitatis filiorum tuorum, pater, qui inexplicabilibus vexati periculis, quantum a remotis tua vestigia insequantur, tu, sanctissime, perfecte cognoscis. Da vires, ut resistant; purifica eos, ut nitescant; letifica, ut fruescant. Infundi super eos spiritum gratie et precum impetra pro vera humilitate habenda, quam habuisti, pro servanda paupertate, quam tenuisti, pro merenda caritate, qua christum crucifixum semper amasti; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS SECUNDUS

SUPER

VITAM SANCTI FRANCISCI DE ASSISII CUM MIRACULIS

SCRIPTUS CIRCA A.D. 1257

AUCTORE THOMA DE CELANO

TRACTATUS SECUNDUS

INDEX CAPITULORUM

[Qualiter beatus Franciscus vocatus fuit Primo Joannes. De nomine Francisci. Quod mater prophetavit de ipso. Quod etiam ipse de ipso futura predixit. De patienta et gaudio, quod in vinculis positus habuit.] [A-J]

Franciscus servus, et amicus Altissimi, cui divina providentia hoc vocabulum indidit, ut ex singulari et insueto nomine opinio ministerii eius toti innotesceret orbi, a matre propria Ioannes vocatus fuit, cum de filio ire, ex aqua et Spiritu sancto renascens, gratie filius est effectus. Que mulier totius honestatis amica quoddam virtutis insigne preferebat in moribus, sancte illius Elisabeth tam impositione nominis ad filium, quam et spiritu prophetali aliquo similitudinis privilegio gaudens. Nam Francisci magnanimitatem et morum venustatem admirantibus convicinis, quasi divino instructa oraculo sic aiebat : Quid putatis iste filius meus erit? Meritorum gratia Dei filium ipsum noveritis affuturum.

Hec revera non nullorum erat opinio, quibus grandiusculus factus studiis valde bonis placebat franciscus. Relegabat semper a se omne, quod apud aliquem sonaret iniuriam et urbanis adolescens moribus, omnibus videbatur non illorum parentum, qui dicebantur eius prosapia, genitus. Joannis proinde nomen ad opus ministerii pertinet quod suscepit. Francisci vero ad dilatationem fame sue, que de ipso iam plene ad Deum converso, ubique cito pervenit. Celeberrimum ideo super omnium festa sanctorum festum Joannis baptiste dicebat, cuius dignitas nominis mistice virtutis impressit sibi vestigium. Illo inter natos mulierum non surrexit major, isto inter fundatores religionum non surrexit perfectior. Observatio certa digna preconio. Prophetavit ioannes inter secreta materni uteri clausus, Franciscus in carcere seculi positus divini adhuc ignarus consilii futura predixit. Et quidem cum inter perusinos cives et assisinates, tempore, quodam, fieret non modica strages ex bell conflictu, captus Franciscus cum pluribus et vinculatus cum ceteris squalores carceris patitur. Absorbentur tristitia concaptivi, miserabiliter captivitatis sue plorantes eventum ; exultat Franciscus in Domino, vincula ridet et spernit. Dolentes arguunt iocundantem in vinculis, insanum reputant ac dementem. Respondet Franciscus prophetice : In quo exultare me creditis? Meditatio alia subest

Fol. 1vo adhuc sanctus adorabor per seculum totum. Revera sic est; impletum est omne, quod dixit. Erat tunc inter reliquos captivos miles quidam superbus, et importabilis valde, quem dum proponunt omnes abiicere, patientia Francisci non frangitur. Intollerabilem tolerat et ad pacem eius revocat universos. Capax omnis gratie vas electum virtutum iam undique karismata manat.

[A-IJ] **De milite paupere quem vestivit et de visione sue vocationis, quem in seculo vidit.**

Liberatus a vinculis, elapso tempore modico, fit erga indigentes pietate benignior. Firmat iam ut non avertat faciem suam ab ullo paupere, quicumque amorem Dei proponeret in petendo. Die quadam pauperem militem et pene nudum obviam habuit, cui vestes proprias curiose paratas, quibus indutus erat, pietate admonitus, pro Christi amore liberaliter dedit. Quid minus hic a martino illo sanctissimo gessit? Nisi quod licet unius propositi forent, in modo tamen dissimiles. Hic prius vestes, quam reliqua, ille primus datis omnibus, vestimenta dedit extremus: uterque pauper et modicus vixit in seculo, uterque dives ingressus est celum. Ille miles, sed pauper, pauperem militem veste truncata contexit, iste non miles, sed dives pauperem militem perfecta veste vestivit. Uterque, Christi perfecto mandato, visitari a Christo per visionem commeruit, unus de perfectione laudatus, alter ad id, quod deerat, dignantissime invitatus.

Nam palatium preciosum sibi mox in visione ostenditur, in quo varios apparatus armorum et sponsam pulcerrimam cernit; vocatur in sompnis Franciscus ex nomine, horum omnium promissione allicitur. Temptat itaque pro capescenda militia in apuliam ire; et opulenter necessariis preparatis, festinat gradum militaris honoris contingere. Carnalem interpretationem preterite visionis carnalis ei spiritus suggerebat, cum in thesauris sapientie dei longe lateret preclarior. Dormientem siquidem nocte quadam ipsum secundo, ipsum per visionem alloquitur et quo tendere velit, solicite perscrutatur. Cui, cum suum enerasset propositum et in apuliam militiaturum proficisci se diceret, interrogatur ab eodem sollicite, quis sibi melius facere queat, servus an dominus, Franciscus, Dominus, inquid. Et ille: Cur ergo servum pro domino queris? Et Franciscus: Quid me vis

facere Domine? Et Dominus ad eum: Revertere, ait, ad terram nativitatis tue quia visionis tue erit per me spiritualis impletio. Revertitur absque mora, iam forma obedientie factus et propriam abdicans voluntatem, de saulo, paulus efficitur. Prosternitur ille et verbera dura verba dulcia gignunt. Franciscus vero arma carnalia in spiritualia vertit et pro militari gloria divinum suscipit presidatum. Stu- Fol. 2vo
pentibus itaque multis letitiam eius insolitam, dicebat se magnum principem affuturum.

Qualiter eum iuvenum turba ut eos pasceret suum dominum statuit et de sua mutatione. [A-IIJ]

Incipit transformari in virum vix perfectum et alter ex altero fieri. Regressus igitur domum, insecuntur eum filii babylonis et alio tendentem trahunt ad alia, vel invitum. Nam iuvenum turba civitatis Assisii, qui ipsum olim habuerat sue vanitatis preambulum, addit adhuc eum ad socialia prandia invitare, in quibus lascivie semper et scurrilitati servitur. Eligitur ab eis in ducem, experta sepius liberalitate ipsius, qua indubitanter sciebant, ipsum expensas pro omnibus soluturum. Obedientes se faciunt, ut impleant ventrem et patiuntur subiici ut valeant saturari. Non respuit oblatum decus, ne notetur avarus et inter meditationes sacras, curialitatis est memor.

Sumptuosum preparat prandium, cibaria sapida duplicat, quibus repleti plateas ebriis cantilenis commaculant. Sequitur Franciscus ut dominus manibus baculum gestans; sed paulatim ab eis se corpore subtrahit, qui mente iam tota totus ad illa sorduerat, corde Deo canens. Tanta, ut idem retulit, tunc fuit dulcedine divina perfusus, ut effari non valens penitus de loco moveri non posset. Quedam eum pervasit tunc affectio spiritualis ipsum ad invisibilia temptans, cuius virtute terrena omnia nullius esse momenti, sed penitus frivola iudicavit.

Qualiter pauperis ventimentis indutus ante ecclesiam sancti petri, cum pauperibus manducavit et de oblatione quam ibidem optulit. [A-IIIJ]

Sed iam pauperum amator existit precipuus, iam id, quod perfecte futurus erat, sacra spirabant initia. Frequenter

proinde exuens semetipsum pauperes induit, quibus se similem fieri nondum operis executionem, sed toto iam corde contendit. Cum, tempore quodam, romam peregrinantuus adiret, paupertatis amore vestimenta delicata deposuit et cuiusdam pauperis vestimentis obtectus, in paradiso ante ecclesiam sancti petri, qui locus ferax est pauperum, inter pauperes letanter resedit et velud unum ex ipsis se reputans, avide cum eis manducat. Multotiens fecisset consimile, nisi notorum fuisset verecundia impeditus.

Miratus, cum ad altare principis apostolorum accederet, tam modicas oblationes idem ab adventantibus fieri, plena manu pecuniam iactat in loco, honorandum ab omnibus specialius indicans quem deus supra ceteros honoravit. Pauperculis etiam sacerdotibus ecclesiastica ornamenta pluries exhibebat, usque ad inferiorem gradum omnibus debitum honorem inpendens. Nam apostolicam sumpturus legationem, fideque catholica integer totus erga ministros Fol. 2vo et ministeria Dei, reverentia plenus ab initio fuit.

[A-V.] **Qualiter sibi oranti dyabolus mulierem ostendit et de responsio quod sibi deus dedit et quid fecerit de leprosis.**

Erga sic sub seculari habitu religiosum animum gerit et solitaria loca de publicis petens, visitatione spiritus sancti monetur sepissime. Abstrahitur namque et illicitur illa principali dulcedine, que sic a principio eum plenarie superfudit; ut namquam ab eo recesserit, donec vixit. Dum autem loca frequentat abscondita, velud orationibus congrua, maligno commento nititur eum dyabolus a talibus exturbare. Immittit cordi eius feminam quamdam monstruose gibbosam sue incolam civitatis, que horrendum cunctis prestabat aspectum. Huic illum, si non resipiscat a ceptis, comminatur similem se facturum, sed comfortatus a domino salutis et gratie responsum sibi fieri gaudet: Francisce, inquid illi deus, in spiritum pro carnaliter et vane dilectis in spiritualia commutato et amara pro dulcibus sumens contempne te ipsum, me si velis agnoscere; nam et ordine verso sapient tibi que dico.

Compellitur statim mandatis obedire divinis et ad rei experientiam ducitur. Nam, inter omnia infelicia monstra mundi, Franciscus leprosos naturaliter abhorrens, leprosum die quamdam obvium habuit, cum iuxta assisium equitaret,

qui licet sibi tedium non parvum ingereret et horrorem, ne tamen velud mandati transgressor date fidei frangeret sacramentum, ad deobsculandum eum, equo lapsus, accurrit. Cui cum manum quasi aliquid accepturus leprosus protenderet, pecuniam cum obsculo reportavit. Et statim equum ascendens et huc et illuc se convertens, cum campus pateret undique liber, nullis obiectis obstaculis, leprosum illum minime vidit. Ammiratione inde repletus et gaudio, post dies paucos opus simile facere curat. Ad leprosorum habitacula tendit et leproso unicuique data pecunia, manum illorum obsculatur et buccam. Sic amara pro dulcibus sumit et naturaliter ad reliqua servanda se parat.

De ymagine crucifixi que sibi locuta fuit et honore quem ei impendit. [A-VJ]

Mutatus perfecte iam corde in brevi mutandus et corpore, ambulat die quadam iuxta ecclesiam sancti damiani, que fere diruta erat et ab omnibus derelicta, quam, cum spiritu ducente, causa devotionis intraret, ante crucifixum, supplex et devotus, prosternitur et visitationibus pulsatus insolitis, alterum quam ingressus fuerat se invenit. Cui protinus sic affectio, quod est a seculis inauditum, ymago Christi crucifixi labiis picture deductus, colloquitur; vocans enim ipsum ex nomine, Francisce, inquid, vade, repara domum mea, que, ut cernis, tota destruitur.

Tremefactus Franciscus stupet non modicum et quasi alienus a sensu efficitur in sermone. Ad obediendum se parat, totum se recoligit ad mandatum. At vero quia ineffabilem sui mutationem persensit, quod exprimere ipse non potuit Fol. 3ro expedit nos silere. Infigitur ex tunc sancte anime crucifixi compassio; et, ut pie putari potest, cordi eius, licet nondum carni, venerande stigmata passionis altius imprimuntur, Mira res et nostris seculis inaudita! Quis non stupet ad ista? Quis quandoque similia intellexit? Quis Franciscum iam redeuntem ad patriam apparuisse dubitat crucifixum, cui, adhuc mundo plene exterius non contempto, novo et inaudito miraculo, de ligno crucis loquitur christus? Ab ea igitur hora liquefacta est anima eius, ut dilectus ei locutus est.

Patuit paulo post amor cordis per vulnera corporis. Nequid ex tunc propterea continere a fletu, etiam alta voce christi passionem quasi coram positam plangit. Replet

gemitibus vias, nullam consolationem admittit recordans plagarum christi. Intimum sibi obvium habuit quemdam amicum, cui causa patefacta doloris, statim amicus dire provocatur ad lacrimas. Verum sancte illius ymaginis non obliviscitur gerere curam, nec mandatum eius aliqua negligentia preterit. Extemplo dat cuidam sacerdoti pecuniam, ut lampadem emat et oleum, ne sacra ymago, vel ad momentum, debito luminis honore, fraudetur. Impiger deinde ad perficiende reliqua currit reparande illius ecclesie indefectibilem operam prebens. Nam licet de illa ecclesia divinus ei factus sit sermo, quam Christo proprio sanguine acquisivit, noluit repente fieri summus, paulatim de carne transiturus ad spiritum.

[A-VIJ] **De persecutione patris et fratribus carnalis.**

Sed iam operibus pietatis insistentem, pater carnalis persequitur et servitutem Christi insaniam iudicans, ubique ipsum maledictis dilaniat. Advocat itaque servus dei ideo quemdam virum plebeium et simplicem satis, quem loco patris suscipiens, rogat, ut cum pater eius maledicta congeminat, ipse sibi e contrario benedicat. Propheticum sane verbum vertit in opus et factis ostendit, quid signat ille sermo: Maledicent illi et tu benedices. Resignat patri pecuniam, quam in opere dicte ecclesie vir dei expendisse voluerat, suadente hoc illi episcopo civitatis, viro utique valde pio, eo quod non liceret de male acquisitis, aliquid in sacros usus expendere.

Audientibus autem qui convenerant multis, amodo, inquid, dicam libere pater noster, qui es in celis, non pater Petrus Bernardonis, cui non soli reddo ecce pecuniam, sed integra vestimenta resigno. Nudus igitur ad dominum pergam. O liberalem animum viri, cui solum iam sufficit christus! Inventus est vir dei cilicium tunc portare sub vestibus, virtutum existentia plusquam apparentia gaudens. Frater eius carnalis, more patris, eum verbis venenatis insequitur, qui mane quodam tempore yemali dum vilibus contectum panniculis, cernit francischum orationi vacantem, frigore tremebundum, ait cuidam concivi suo ille perversus: Dic francisco, ut nummatam unam nunc tibi velit vendere de sudore; quo vir dei audito exhiliratus

nimis subridendo. Respondit: Revera, ego hanc Domino meo karissime vendam. Nichil verius, nam non solum centuplum, sed etiam millesies plurimum in hac luce recepit et in futuro non sibi tantum, sed et multis, vitam acquisivit eternam. Fol. 3vo

De verecundia quam vicit et prophetia pauperum virginum. [A-VIIJ]

Studet proinde pristinam consuetudinem delicatam ordine converso mutare et ad nature bonum iam lascivitum reducere corpus suum. Ibat una die per Assisium homo dei, ut mendicaret oleum ad luminaria concinnanda in ecclesia sancti damiani, quam tunc temporis reparabat ; et videns hominum multitudinem ludentium ante domum consistere, quam intrare volebat, rubore perfusus, retraxit pedem. Sed illo suo nobili spiritu in celum directo, propriam desidiam arguit et de semetipso sumit iudicium. Revertitur statim ad domum et libera voce, coram omnibus, verecundie causam exponens, quasi spiritu ebrius, lingua gallica petit oleum et acquirit.

Ferventissime ad opus illius ecclesie animat omnes et monasterium futurum esse ibidem sanctarum virginum christi, audientibus cunctis, gallice loquens clara voce, prophetat. Semper enim cum ipse ardore sancti spiritus repleretur, ardentia verba foris eructans gallice loquebatur, se apud illam gentem precipue honorandum prenoscens et reverentia speciali colendum.

De cibariis hostiatim quesitis. [A-IX]

Ex quo communi omnium domino cepit servire, communia facere semper amavit, singularitatem in omnibus fugiens, que omnium vitiorum labe sordescit. Nam cum in opere illius desudaret ecclesie, de qua mandatum a christo susceperat, de delicato nimium rusticanus et patiens laboris effectus, sacerdos, ad quem ecclesia pertinebat, cernens illum assidua fatigatione attritum, pietate permotus, aliquid singularis victus licet non sapidi, quia pauper, cepit ei cotidie ministrare ; qui sacerdotis discretionem commendans non invenies sacerdotem istum ubique ad semetipsum ait, qui semper tibi talia subministret. Non est hec vita hominis paupertatem profitentis : non expedit tibi assuescere talibus : paulatim ad contempta redibis, iterum ad delicta perefflues.

Surge iam impiger et hostiatim plurimenta cibaria mendica. Petit propterea per Asisum cocta cibaria. Et diversis ferculis cernens parapsidem plenam, horrore primo percutitur, sed dei memor et sui victor, illud cum spiritus delectatione manducat. Omnia lenit amor et omne dulce facit amarum.

[A-X] De expropriatione fratris Bernardi.

Bernardus quidam de civitate assisii, qui postea filius fuit perfectionis, cum viri dei exemplo disponeret seculum perfecte contempnere, consilium eius supplex exposcit. Consultans igitur eum sic ait : Si quis, o pater, bona cuiusquam dei longo tempore possedisset et nollet illa retinere iam amplius,
Fol. 4ro quid de illis perfectius foret agendum? Resignanda esse cuncta domino suo, a quo illa receperat, respondit vir dei. Et Bernardus ad eum : Universa, que habeo, a deo mihi data cognosco, que ad consilium tuum resignare iam sibi assisto paratus. Si dicta, inquid sanctus, factis probare volueris, summo mane intremus ecclesiam et evangelii codice sumpto, a christo queramus consilium.

Intrant itaque ecclesiam, mane iam facto et oratione devote premissa, evangelii librum aperiunt, disponentes id facere, quod consilii primum occurrat. Aperuit librum et consilium suum in eo aperit Christus : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, que habes et da pauperibus. Secundo id replicant et nichil tuleritis in via, occurrit. Addunt hoc 3° et qui vult venire post me, abneget semetipsum, inveniunt. Absque cunctatione hec omnia bernardus adimplet, nec consilii huius vel unum iota transgreditur. Convertuntur a mordacissimis curis mundanis tempore brevi quamplures et ad infinitum bonum, duce francischo, revertuntur in patriam. Longum esset de singulis persequi, qualiter bravium superne vocationis attingerint.

[A-XI] De similitudine quam coram domino papa proposuit.

Tempore, quo ad petendam vite sue regulam, se cum suis, coram papa innocentio presentavit, cum eius supra vires propositum conversationis papa videret, sicut homo discretione maxima predictus, dixit ad eum : Ora, fili, ad

christum, ut suam nobis per te voluntatem ostendat, qua cognita, tuis piis desideriis securius annuamus. Annuit sanctus summi pastoris mandato, fiducialiter currit ad christum, orat instanter et ad supplicandum deo devote sotios exhortatur.

Quid plura? Responsum orando reportat et refert filiis nova salutis. Familiaris allocutio christi in parabolis noscitur: francisce, inquid, sic dices ad papam. Mulier quedam paupercula, sed formosa, in quodam deserto manebat. Adamavit eam rex quidam ob maximum illius decorem, contraxit cum ea gratanter; et filios ex ea venustissimos genuit. Adultos iam illos et nobiliter educatos mulier alloquitur: Nolite, inquid filii verecundari, dilecti, eo quod pauperes sitis, nam illius magis regis estis filii omnes. Ad curiam eius itote gaudentes et ab ipso vobis necessaria postulate.

Audientes hoc illi mirantur et gaudent et regie stirpis sublevati promisso, futuros se scientes heredes, omnem inopiam divitias reputant. Presentant se regi audacter, nec pavent multum, cuius similem gerunt ymaginem. Cognita rex similitudine sua in illis, cuius essent filii mirando exquirit; qui, cum mulieris illius in deserto morantis, se filios affirmarent, amplexans eos rex, Mei, ait, estis filii et heredes; timere nolite, nam si de mensa mea nutriuntur extranei, iustius Fol. 4vo
est, ut enutriri faciam quibus hereditas tota de iure servatur. Mandat proinde rex mulieri, ut omnes ex se genitos ad suam curiam pascendos transmictat. Letus gaudens sanctus efficitur de parabola et sacrum oraculum protinus reportat ad papam.

Mulier hec erat francischus multorum fecunditate natorum, non factorum mollitie: desertum, mundus tempore illo incultus et sterilis doctrina virtutum: filiorum venusta et larga projenies, fratrum multiplex numerus et omni virtute decoratus: rex, filius dei, cui sancta paupertate consimiles, eadem forma respondent; qui nutritiva de mensa regis, omni vilitatis rubore contempto, suscipiunt, cum imitatione christi contenti helemosynisque viventes per mundi obprobria futuros se beatos agnoscunt.

Miratur dominus papa propositam sibi parabolam et indubitanter christum in homine recognoscit. Recordatur visionis cuiusdam, quam viderat diebus paucis ante transactis, quam et in hoc homine fore complendam, Spiritu se docente, affirmat. Viderat in sompnis lateranensem basilicam fore

proximam iam ruine, quaque quidam religiosus homo, modicus et despectus, proprio dorso submisso, ne caderet, sustentabat. Vere, inquid, hic ille est, qui, opere ac doctrina christi, sustentabat ecclesiam. Inde dominus ille petitioni eius tam facile se inclinat: hinc dei devotione repletus christi famulum speciali semper dilexit amore; proinde postulata cito concessit et hiis plura adhuc devotus concedere repromisit. Cepit exinde, auctoritate sibi concessa, virtutum semina spargere, civitates et castella circuiens predicare ferventius.

[A-XII] **De Sancta Maria de Portiuncala**

Servus dei Francischus persona modicus, mente humilis, professione minor, in seculo degens, portiunculam pro se et suis de mundo elegit, ex quo aliter christo nisi de mundo aliquid haberet, servire non potuit. Non enim sine prescientia divini oraculi, a diebus antiquis, portiuncula dictus est locus, qui debebat in illorum cedere sortem, qui de mundo cupiebant penitus nil habere.

Nam et in eo, virginis matris, ecclesia erat constructa, que sua singulari humilitate meruit post filium suum capud omnium esse Sanctorum. In ea minorum ordo principium sumpsit, ibidem multiplici numero, velud supra stabile fundatum, eorum nobilis structura surrexit. Hunc locum sanctus adamavit pre omnibus, hunc precepit fratres speciali reverentia venerari, hunc velud speculum religionis in humilitate ac paupertate, altissima semper voluit custodiri, proprietatem ex eo aliis reservans, sibi et suis retinens usum tantum. Servabatur ibidem rigidissima in omnibus disciplina tam silentio et labore, quam ceteris regularibus institutis.

Nemini, nisi specialiter fratribus deputatis, ibidem patebat ingressus, quos undique aggregatos volebat sanctus esse deo vere devotos et ex omni parte perfectos: sic et omni seculari persone omnis penitus precludebatur introitus. Nolebat, ut fratres existentes ibidem, qui sub certo numero artabantur,
Fol. 5ro ad secularium relationem paterent auribus, ne, contemplatione intermissa celestium, ad inferiorum commercia per rumigerulos traherentur.

Non licebat ibidem alicui otiosa verba proferre, nec referre prolata per alios. Quod si quando per aliquem contingeret; ut ultra non adderet, pena docente, cavebat in

posterum. Sine intermissione, diebus ac noctibus, existentes in loco, divinis erant laudibus occupati et odore miro fragrantes vitam ducebant angelicam. Merito quidem, solebat enim veterum incolarum relatu sancta Maria de angelis alio nomine dici.

Relatum sibi a deo felix pater dicebat, beatem Virginem inter alias ecclesias ad suum honorem in mundo constructas beatam virginem ecclesiam illam speciali amore diligere; ideo que sanctus eam pre ceteris plus amabat.

De quadam visione. [A-XIIJ]

Visionem quamdam ante conversionem suam quidam deo devotus frater de ipsa ecclesia viderat relatione condignam. Innumeros homines cernebat in visu dolenda cecitate percussos, facie directa in celum, genibus flexis, in huius ecclesie staret circuitu, qui omnes, lacrymabili voce, manibus protensis in altum clamabant ad deum, misericordiam postulantes et lumen. Et ecce ingens de celo splendor advenit, se per omnes diffundens, qui lucem unicuique tribuit et salutem desideratam concessit.

De conversatione sancti patris et fratrum et de rigore discipline. [A-XIV]

Numquam parcebat corpori christi strenuus miles, exponens illud tamquam alienum a se omnibus tam operum, quam verborum iniuriis. Apostolicum scriptum excederet, quo sanctorum recitantur angustie, si quis ea, que passus est iste, redigere sub numero vellet; sic etiam et tota prima illa sua scola omnibus se subdebat incomodis, ut nefas duceretur, si quis in aliquo alio, quam in consolatione spiritus respiraret. Nam cum circulis ferreis et loricis se cingerent et vestirent, vigiliis multis et ieiuniis macerati continuis, multotiens defecissent, nisi pii pastoris monitione assidua rigorem tante abstinentie relaxassent.

De discretione sancti Francisci. [A-XV]

Clamat una de ovibus nocte quadam, quiescentibus ceteris: Morior, fratres, morior ecce fame. Surgit protinus pastor egregius et ovicule morbide remedio debito subvenire festinat. Mensam parari iubet, licet rusticanis refertam

delitiis, ubi vini defectum, sicut et sepius, aqua supplevit. Incipit primus ipse comedere et ad charitatis officium, ne tabescat frater ille rubore, reliquos fratres invitat.

Sumpto cum timore domini cibo, ne quid deesset officiis caritatis, longam filiis pater de virtute discretionis texit parabolam. Sale conditum sacrifitium deo semper reddere iubet; et ut vires proprias in dei obsequio unusquisque consideret, monet actente. Peccatum simile asserit indiscrete corpori subtrahere debitum, sicut imperante gula, ei exibere superfluum. Et addidit: Quod feci ego manducans, carissimi, dispensatione,
Fol. 5vo non voluntate id factum noveritis, quia caritas fraterna mandavit. Sit vobis caritas in exemplum, non cibus, quia ille gule, hec servit spiritum.

[A-XVJ] **De providentia futurorum et qualiter religionem commisit romane ecclisie et quadam visione.**

Vite meritis continue pater sanctus ac virtute proficiens, cum natorum subolis multiplici ubique iam numero dilataretur et gratia, extenderetque usque ad fines orbis palmites fructuum fertilitate mirificos; cepit sepius meditari sollicitus, qualiter illorum novella plantatio servari possit et crescere unitatis vinculo colligata.

Videbat tunc contra pusillum gregem, luporum more, sevire quamplures et de sola novitate dierum malorum inveteratos sumere occasionem nocendi. Previdebat quedam inter ipsos filios accidere posse sancte paci et unitate contraria et sicut sepe accidit in electis, rebelles futuros quosdam, sue carnis sensu inflatos et spiritu, paratos ad iurgia et pronos ad scandala dubitabat. Cumque vir dei hec et similia sepius animo volveret, nocte quadam deditus sompno visionem hanc videt. Inspicit gallinam parvam et nigram columbe domestice similem, crura tota pennata habentem cum pedibus. Hec pullos habebat innumeros, qui gallinam rotantes instanter, sub alas eius omnes congregati nequibant.

Surgit a sompno vir dei, ad cor meditata reducit, efficitur ipse sue visionis interpres. Gallina, inquid, sum ego statura pusillus, nigerque natura, cui columbina per innocentiam vite debet famulari simplicitas, que sicut evo rarissima, sic expedite volat ad celum. Pulli sunt fratres, numero multiplicati et gratia, quos, a conturbatione hominum et contradictione linguarum defendere francisci virtus non sufficit. Vadam igitur et eos sancte Romane ecclesie commendabo,

cuius potentie virga percellantur malivoli et filii dei in eterne salutis augmentum ubique plena gaudeant libertate. Recognoscent ex hoc filii, dulcia beneficia matris et speciali devotione semper ipsius reverenda vestigia complectentur. Non erit, ipsa protegente, in ordine malus occursus, nec filius belial per vineam domini transibit impunis. Paupertatis nostre ipsa sancta emulabitur gloriam et humilitatis preconia per superbie nubilum obfuscari non sinet. Caritatis et pacis in nobis vincula servabit illesa, censura strictissima percutiens dissidentes. Evangelice puritatis observatio sacra continue in conspectu eius florebit, nec odorem vite vel ad horam patientur elabi. Hec huius amplectendum commendationis sancti dei fuit intentio tota. Hec necessarie commissione pro futuro tempore prescientie viri dei sanctissima documenta.

Qualiter dominum Ostiensem pro papa petiit. [A-XVIJ]

Veniens igitur romam vir dei, a domino papa Honorio et Cardinalibus omnibus, magna cum devotione, suscipitur, siquid quod fragraverat fama, fulgebat in vita resonabat in lingua, quibus suppetentibus, indevo- Fol. 6ro
tioni non restat locus. Predicat coram papa et Cardinalibus spiritu prompto et fervido, eructans de pleno quidquid spiritus suggerit. Commoventur in verbo eius montes et de profundis visceribus alta trahentes suspiria, lacrymis interiorem hominem lavant.

Predicatione finita paucisque familiari collatione cum domino papa premissis, tandem sic ipsum petendo alloquitur : Ad maiestatem tantam pauperibus et despectis viris de facili, domine, ut nostis, non datur accessus. Orbem quidem tenetis in manibus, nec minimis intendere per grandium rerum negotia sinunt : propter quod, ait, domine a vestre sanctitatis visceribus postulo hunc dominum Ostiensem nobis pro papa concedi, ut salva semper preminentie dignitate, possint fratres ad eum, tempore necessitatis, recurrere et ab eo tam defensionis, quam gubernationis beneficia reportaret.

Placuit in oculis pape tam sancta petitio, moxque super religionem, sicut vir dei petierat, dominum Ughonem tunc Ostiensem episcopum statuit. Amplectitur sanctus ille cardinalis gregem sibi commissum, eiusque sedulus nutritius factus, pastor et alumpnus usque ad beatum exitum fuit.

Speciali subiectioni prerogativa dilectionis et cure debetur, quam semper sancta romana minorum ordini exhibere non cessat.

[A-XVIIJ] **De spiritu prophetie quem beatus franciscus habuit.**

Beatus pater super mundana quadam elevatione subvectus, quicquid in orbe fuit mira virtute subegerat, cum summe illi luci semper obiectans oculum intellectus non solum agenda divina revelatione sciebat, sed predicabat multa spiritu prophetie, occulta cordium rimabatur, noscebat absentia, previdebat et prenarrabat futura. Probant exempla quod dicimus.

[A-XIX] **Quod quemdam qui putabatur sanctus, falsum esse cognovit.**

Frater quidam erat, quantum a foris videbatur sanctitatis eximie, conversatione insignis, tamen admodum singularis; omni tempore orationi vacans tanta districtione silentium observabat, quod consueverat non verbis, sed nutibus confiteri, in verbis scripture magnum concipiebat ardorem, ipsisque auditis, mira dulcedine gestiebat. Quid multa? Sanctus ab omnibus tenebatur. Accidit beatum patrem venire ad locum, videre fratrem, audire sanctum. Commendantibus autem omnibus et magnificantibus illum, respondit pater: Sinite fratres, nec mihi in eo dyabolica figmenta laudate. In veritate sciatis, quod dyabolica tenptatio est et deceptio fraudulenta. Firmum mihi hoc est, indeque maxime comprobatum, quia confiteri non vult. Dure acceperunt hoc fratres, precipue vicarius sancti. Et quomodo, inquirit, verum hoc esset, ut in tot perfectionis signis fraudum commenta subluderent? Quibus pater: Moneatur bis, vel ter semel obedientia confiteri: quod si non fecerit, scientis vera esse que dico.

Adsumit eum seorsum vicarius; et primo quidem
Fol. 6vo cum eo familiariter iocundatus, ultimo confessor iniungit. Respuit ille, imponensque digitum ori suo, excusso capite, innuit, se nullatenus confessurum. Obticuerunt fratres, timentes scandalum fieri sancti. Non post multos religionem libens egreditur, convertitur ad seculum, revertitur ad vomitum, qui tandem facinora duplicans, penitentia simul et vita privatus est.

Simile de quodam alio. Contra singularitatem. [A-XX]

Simile quodam accidit de alio fratre, nomine Thoma de Spoleto. Omnium erat de ipso et sana opinio et firma sententia sanctitatis; de quo iudicium sancti patris, quod perversus erat, apostasia tandem probavit. Non diu substitit, quia non in longum permanet fraude quesita virtus. Exivit religionem et extra eam mortuus, novit modo quid fecerit.

Quomodo apud damiatum christianorum stragem futuram predixit. [A-XXJ]

Tempore, quo damiatam christianorum exercitus obsidebat, aderat sanctus dei cum sotiis suis; siquidem fervore martyrii mare transierant. Cum igitur ad diem belli nostri pararentur in pugnam, audito hoc, sanctus vehementer indoluit, dixitque sotio suo: Si tali die congressus fiat, ostendit mihi dominus, non in prosperum cedere christianis. Verum si hoc dixero, fatuus reputabor, si tacuero, conscientiam non evadam. Quid ergo tibi videtur? Respondit socius eius dicens: Pater, pro minimo tibi sit, ut ab hominibus iudiceris, quia non modo incipis fatuus reputari. Exonera conscientiam tuam et deum magis time, quam homines.

Exilit ergo sanctus; et salutaribus monitis christianos aggreditur, prohibens bellum, denuntians casum. Fit veritas in fabulam, induraverunt cor suum et noluerunt adverti. Itur, commictitur, bellatur et de nostris dimicatur ab hostibus. In ipso vero pugne tempore, suspensus animo, sanctus sotium surgere ad intuendum facit, nichilque primo et secundo videntem tertio iubet inspicere. Et ecce tota in fuga versa militia christiana, finem belli obprobium ingerens, non triumphum. Tanta vero strage nostrorum imminutus est numerus, ut sex millia fuerint inter mortuos et captivos. Urgebat ergo sanctum de ipsis compassio, nec minus eos pernitudo de facto; verum precipue yspanos plangebat, quorum promptiorem in armis audatiam cernebat pauculos reliquisse.

De fratre cuius cordis abscondita scivit. [A-XXIJ]

Eo tempore cum reverteretur sanctus de ultramare, sotium habens fratrem Leonardum de Assisio, contigit eum itinere fatigatum et lapsum, parumper asinum equitare. Subsequens autem socius et ipse non modicum

fessus, cepit dicere intra se humanum aliquid passus: Non ludebant de pari parentes huius et mei. En autem ipse equitat ego pedestre asinum eius duco. Hoc illo cogitante, protinus de asino descendit sanctus et ait: Non, frater, non convenit, inquid, ut ego equitem, tu venias pedes, quia nobilior et potentior in seculo me fuisti. Fol. 7ro Obstupuit illico frater et rubore suffusus deprehensum se cognovit a sancto. Procidit ad pedes eius et lacrymis irrigatus, nudum cogitatum exposuit veniamque poposcit.

[A-XXIIJ] **De fratre, super quem dyabolum vidit; contra recedentes ab unitate.**

Alius erat frater fama coram hominibus celeber, gratia celebrior ante deum, cuius virtutibus invidens, ille, omnis invidie pater, cogitat succidere arborem iam celos tangentem et de manibus coronam preripere. Circuit, evertit, discutit que sunt eius, si quomodo aptum ponat obicem fratri. Ingerit ergo, sub specie maioris perfectionis, segregationis affectum, ut tandem irruens super solum citius cadere faciat, et cum solus cecidet, non habeat sublevantem. Quid multa? separat se a fratrum religionem vadens per mundum peregrinus et hospes.

De tunica habitus unus fecit tunicam parvam et caligas et caputium tunice non consutum et sic per terras ibat in omnibus se pertransibat vel potens obberebat. Factum est autem, dum sic iret, ut mox divina consolatione subtracta, procellosis tenptationibus fluctuaret. Intraverunt aque usque ad animam et utroque homine sic desolato incedit velud avis, que festinat ad laqueum. Tam iamque velud circa voraginem in precipitium ferebatur, cum paterne providentie oculus miserum miseratus respexit in bono; vexatione siquidem intellectum recipiens, tandem ad se reversus, sic ait: Revertere, o miser, ad religionem, quoniam ibi est salus tua. Non differt, protinus surgit, properat ad gremium matris. Cum autem veniret seu ad locum fratrum, erat ibi sanctus francischus, mirum certe! Mox ut vidit illum sanctus, profugit ab eo et in cella raptu propero se recludit.

Commoti fratres percunctantur casum fugiendi; quibus sanctus: Cur miramini fugam qui non advertitis causam? Ad orationis confugi presidium, ut liberarem erroneum. Vidi in filio quod de iure displicuit; sed ecce, iam christi mei

gratia, delusio omnis discessit. Flexit se in genibus frater et cum verecundia se culpabilem proclamavit. Cui sanctus: Indulgeat tibi dominus, frater; sed caveas de cetero, ne sub specie sanctitatis a tua religione et fratribus separeris. Factus est autem proinde dictus frater congregationis et sanctitatis amicus, illis maxime devotus collegiis, in quibus regularis observantia magis viget.

Simile de alio quodam. [A-XXIV]

Paulo post non multum dissimile in aliquo evenit. Unus aliquis ex fratribus non se vicario sancti subdebat, sed quemdam alterum fratrem sequebatur ut proprium preceptorem. Monitus autem per internuntium a sancto, qui presens erat, confestim ad pedes vicarii se proiecit et primo preceptore contempto, illi obtemperat, quem illi sanctus constituit in prelatum. Sanctus autem ex alto suspirium traxit et sotio suo, quem pro internuntio miserat, dixit: Vidi, frater, dyabolum super fratris inobedientis dorsum collum eius tenentem astrictum; qui, tali sessore subactus, freno obedientie spreto, instinctus eius sequebatur habenas et cum rogarem, inquid, dominum Fol. 7vo pro fratre, subito demon confusus abscessit.

Quomodo homines de grecio a luporum morsibus et grandine liberavit. [A-XXV]

In loco fratrum de grecio sanctus placito morabatur, tum quia paupertate divitem esse cernebat, tum quia in remotiori cellula saxo prominente constructa, vacabat liberius celestibus disciplinis. Hic ille locus est, in quo pridem pueri bethlemitis natalem recolunt, factus cum puero puer. Accidit autem, ut indigene malis multiplicibus gravarentur; nam luporum rapacium multitudo non solum bruta, sed homines consumebat, grando vero annua tempestate bladum et vineas devastabat.

Quadam vero die dum predicaret eis beatus Francischus, dixit: Ad honorem et laudem omnipotentes dei audite quam vobis annuntio veritatem. Si quisque vestrum confiteatur peccata, dignosque faciat penitentie fructus, fideiubeo vobis, quod pestilentia hec omnis abscendit et rescipiens vos dominus multiplicabit in temporalibus bonis. Verumtamen,

ait et hoc audite: Iterum annuntio vobis, quod si beneficiis ingrati ad vomitum reversi fueritis, innovabitur plaga, duplicabitur pena et maior in vobis ira deseviet.

Factum est itaque meritis et orationibus sancti patris, quod ab illa ora cessaverunt clades, periere pericula, nec molestie quicquam lupi intulere, vel grandines; immo, quod maius est, si quando vicinorum grando arva pervaderet, istorum terminis appropinquans autem ibidem; terminabatur quidem autem in parte aliam divertebat.

Data requie, multiplicati sunt nimis, nimisque repleti temporalibus bonis, sed effecti quod solet prosperitas; operiuntur siquidem crassitudine facies et adipe temporalium, vel stercore potius excecantur: Tandem ad peiora relapsi obliti sunt dei, qui salvavit eos. Non tamen impune, quia divine censura iustitie lapsum minus judicat, quam relapsum. Excitatur furor dei contra eos et reversis que discesserant malis, gladius insuper additus est humanus et e celo mortalitas imperata quam multos assumpsit. Totum denique castrum flammis ultricibus concrematum est. Utique iustum est, benefitiis terga vertentes in exitia devenire.

[A-XXVJ] **Quomodo perusinis predicans futuram in eis seditionem predixit et de commendatione unitatis.**

Post dies aliquot cum semel beatus pater de predicta cella descenderet, fratribus, qui aderant, querula voce dixit: Multa mala fecerunt homines Perusini vicinis suis et elevatum est cor eorum ad ignominiam sibi. Verumtamen prope est ultio domini et manus eius ad gladium est. Paucis igitur elapsis diebus, surgit in fervore spiritus et versus civitatem dirigit cursum. Liquido fratres perpendere potuerunt, aliquam visionem ipsum in cella vidisse.

Deveniens ergo Perusium, populo congregato, incepit
Fol. 8ro predicare; cumque milites in equis, ut assolet, currerent et in ludis militaribus arma tenentes, verbum domini prepedirent, conversus sanctus ad eos ingemuit dicens: O miserorum hominum miseranda vecordia, quia non consideratis, nec timetis iudicium dei; sed audite que dominus, per me pauperculum, vobis annuntiat. Dominus, inquid, exaltavit vos super omnes, qui in circuitu vestro sunt; propter quod vicinis benigniores, deo gratiores existere deberetis. Sed

ingrati gratie, manu armata vicinos impetitis, occiditis et vastatis. Dico vobis; non relinquetur inultum, sed ad graviorem punitionem vos facit intestino bello deus subruere, ita ut unus in alterum mutua seditione consurgat. Docebit indignatio, quia dignatio non instruxit.

Non post multos dies oritur scandalum inter eos, corripiuntur arma in proximos, seviunt in milites populares; et, verso gladio, nobiles in plebeios; ultima tanta immanitate ac cede certatum est, quod etiam vicini, quos offenderant, condolebant.

De muliere cui predixit virum suum de malo bonum. [A-XXVIJ]

Illis diebus cum ad cellam de cortona vir dei transiret, quedam nobilis mulier de castro, quod volusianum dicitur, hoc audito, festinat ad illum et longo cursu fatigata, quippe quia delicata erat nimis et tenera, tandem pervenit ad sanctum; cuius laxitudinem et interclusos anhelitus miseratus, pater sanctissimus dixit ad eam: Quid tibi, domina, placeat? At illa: Pater ut mihi benedicas. Et sanctus: Nupta es, an innupta? Respondit dicens: Pater, habeo virum valde crudelem, quem adversarium patior in servitio iesu christi; et iste mihi dolor precipuus, quod bonam voluntatem, quam mihi dominus inspiravit, marito prepedite, non exequor: unde queso, sancte, ora pro ipso, ut divina misericordia humiliet cor illius.

Miratur pater virilem in femina, senilem animum in puella; et pietate permodus ait: Vade filia benedicta et scias de viro tuo consolationem tibi de proxime affuturam. Et adiecit: Dices ei ex parte dei et mea, quod nunc est tempus salutis, postmodum equitatis. Benedictione accepta, revertitur mulier, invenit virum, denuntiat verbum. Cecidit subito super eum spiritus sanctus et novum factum de veteri, cum omni mansuetudine respondere sic facit: domina, serviamus domino et salvemus animas nostras in domo nostra. Respondit uxor: Videtur mihi continentia velud fundamentum quoddam in anima collocandum et relique tandem superhedificande virtutes. Et hoc, inquid ille, mihi, sicut et tibi, placet.

Exinde pluribus annis celibem vitam agentes, eodem die, unus matutinum holocaustum, alter quasi sacrificium vespertinum, feliciter migraverint.

[A-XXVIIJ] **Quomodo per spiritum cognovit fratrem qui scandalirat fratrem, quem religionem exiturum predixit.**

Duo fratres venerunt aliquando de terra laboris, quorum
Fol. 8vo antiquior intulit multa scandala juniori. Erat, inquam, non sotius, sed tyrannus. Junior vero omnia propter deum miro silentio substinebat. Cum autem venirent Assisium et intrasset junior ille ad sanctum Francischum, erat siquidem familiaris eidem, dixit inter alia sanctus: Qualiter erga te sotius tuus se habuit? Qui respondit: Utique satis bene, pater karissime. Cui sanctus: Cave, frater, ne sub humilitatis specie mentiaris; scio enim, qualiter erga te se habuit: sed expecta modicum et videbis.

Miratus est perplurimum frater, quomodo tam absentia per spiritum cognovisset. Igitur non post multos dies, contempta religione, foras arripitur qui scandalum fecerat fratri suo.

[A-XXIX] **De iuvene, qui venit ad religionem, quem cognovit non spiritu dei ductum.**

Hiisdem diebus venit assisium quidam nobilis puer de luca, volens religionem intraret, qui, representatus sancto Francischo, flexis genibus preces cum lacrymis offerebat, ut eum reciperet. Intuens autem in eum vir dei, statu agnovit per spiritum, spiritu illum non agi, dixitque illi: Miser atque carnalis, qualiter Spiritum sancto et mihi mentiri posse confidis! Carnaliter plangis et cor tuum cum Deo non est; vade, inquid, quoniam nichil spiritualiter sapis. His dictis, nuntiant, ad hostium stare parentes querentes filium capere, captumque reducere. Et exiens foras ad illos tandem voluntarie rediit. Mirantur proinde fratres, dominum, in suo, sancto laudantes.

[A-XXX] **De quodam clerico ab eo sanato, quem propter peccatum suum peiora passurum predixit.**

Tempore, quo sanctus pater iacebat infirmus in palatio episcopi Reatini, prebendarius quidam, nomine Gedeon, lubricus et mundanus, infirmitate correctus et doloribus undique circumseptus, lectulo decubabat; qui faciens se deferri ante sanctum Francischum rogat cum lacrymis, ut ab eo crucis signaculo consignetur; ad quem sanctus; Cum

vixeris olim secundum desideria carnis non veritus iuducia dei, quomodo te cruce signabo? Et intulit: Ego te, ait, signo in nomine domini; tu tamen scito, te graviora passurum si ad vomitum redieris liberatus. Et subdit: Propter peccatum ingratitudinis semper peiora prioribus inferuntur. Signo itaque crucis in eum facto, statim qui contractus iacuerat, surrexit sanus et in laudem prorumpens, ego, ait, sum liberatus. Insonuerunt autem ossa renum eius, audientibus multis, veluti cum manu ligna sicca franguntur. Paucis interlapsis temporibus dei oblitus corpus impudicitie reddidit: qui cum sero quodam cenaret in camera cuiusdam concanonici reatini, nocteque illa dormiret ibidem, subito super omnes corruit tectum domus; ceteris autem evadentibus mortem, solus miser interceptus ac interemptus est. Nec mirum, si, ut sanctus dixit, secuta sunt eum peiora prioribus, cum de accepta misericordia gratum esse oporteat et duplo displiceat facinus iteratum.

De quodam fratre tentato. [A-XXXJ]

Manente sancto in eodem loco, frater quidam Fol. 9ro spiritualis de custodia marsicana, qui gravibus tenptationibus vexabatur, dixit in corde suo: Oh! si aliquid vel saltem parum de unguibus sancti Francisci haberem mecum, credo equidem, tota hoc tenptationium procella diffugeret, rediretque, domino favente, tranquillum. Optenta igitur licentia, ad locum se confert, causam uni de sotiis sancti patris exponit. Cui respondit frater: Non; mihi impossibile credo de unguibus tibi tribuere, quoniam etsi aliquando eos ipsi proici iubet prohibens ne servemus. Illico acclamatur frater et ad sanctum, qui eam querebat, ire iubetur: Queras ait mihi forfices, fili, quibus ungues meos protinus circumcidas. Profert ille ferrum, quod propter idipsum jam manibus sumpserat et prominentes cesuras excipiens, fratri, qui petierat, tradit; quas ille devote suscipiens conservat devotius et statim ab omni impugnatione liber efficitur.

De fame quam post mortem suam futuram predixit. [A-XXXIJ]

Sancti viri, mira quedam de se loqui sancti spiritus instinctu quandoque coguntur, cum scilicet autem gloria Dei exigit revocaret sermonem, aut hedificatio proximi

hoc requirit. Hinc est, quod beatus pater die quodam fratri cuidam, quem attentius diligebat, retulit verbum istud, quod tunc de sibi familiari reportaverat secretario : Hodie, inquid, est aliquis servus dei super terram, propter quem, dum vixerit non permictat dominus famem super homines desevire. Hinc in hedificio proximi karetas eructavit quod prerogativa dilectionis christi suo servo revelaverat non tacendum. Manifestum est enim quod dum vixit vis dei fuerit, pacifica tempora nec fames verbi dei fuit nec alimentorum necessariorum ad vitam. Sed illo sublato, verso penitus ordine immutata sunt omnia, quia bella et seditiones involuerunt ubique et famis immanitas se longe lateque diffudit, cuius crudelitas quam multos assumpsit. Tantus enim post eius obitum fuit necessitorum defectus ut, nucum testibus et arborum corticibus conficiebanter panes et que brutis non edere usus fuit, humanis conficienda dentibus ingereret extrema necessitas. Ut autem liquido clareret, beatum franciscum fuisse servum illum fidilem pro cuius amore animadversi divina manum suspenderatur vindicta ipse beatus pater post mortem suam paucis elapsis diebus, fratri, cui vivens futuram predixerit cladem, aperuit et se illum fore domini famulum manifeste detexit. Nam nocte quadam, cum frater ille dormiret, clara eum voce vocavit dicens. Frater iam venit fames quam, donec viverem ego, venire super terram dominus non promisit. Excitatus frater ad vocem, retulit postmodum per ordinem universa Tertia vero nocte post hoc, iterum illi sanctus apparuit et verba similia replicavit.

[A-XXXIIJ] **Quomodo fratrem Ricerium a temptatione liberavit.**

Frater quidam Ricerius nomine tam moribus quam genere nobilis, in tantum de beati Francisci meritis presumebat, Fol. 9vo ut divinam profecto mereri gratiam crederet siquis ipsius sancti dono benevolentie potiretur autem siquis illa careret dei iracundiam mereretur. Cumque ad obtinendis familiaritatis illius beneficium vehementius aspiraret, timuit valde nequid occulte in ipso vicii fore sanctus deprehenderet, cuius occasione, se ab eius gratia magne elongari contingeret. Igitur timore huius modi jam dictum fratrem continue ac graviter affligente, nec illo cogitationem suam alicui revelante contegit ipsum, die quadam solito more turbatum ad cellam

in qua beatus Franciscus orabat accedere. Cuius adventum simul et animum vir dei cognoscens ei benigne ad se vocato sic ait. Nullius te timor de cetero nulla te fili conturbet temptatio quoniam karissimis mihi es et inter precipue karos, speciali karitate te diligo. Securus ad me cum tibi placuerit venias et a me libere pro tua voluntate recedas. Obstupuit non modicum et letatus est ille frater in sermonibus sancti patris ; et deinceps, de ipsius dilectione securus crevit etiam sicut crediderat in gratia salvatoris.

De duobus fratribus, quos, exiens de cella benedixit, quorum desiderium per spiritum cognovit. [A-XXXIV]

Mox erat sancto francisco integrum diem solitaria in cella transigere, nec ad fratres reverti, nisi sumendi cibi necessitas perurgeret. Non tamen signatis horis cenaturus se exibet, quoniam edacior contemplationis fames totum sibi frequentius vendicabat. Contigit autem quandoque ad locum de gregio duos fratres, deo dignam conversationem habentes, a remotis venire : veniendi autem ratio tota videre sanctum ; et benedictionem eius diu optatam recipere. Venientes igitur et non invenientes, quoniam dupplico iam ad cellam redierat, contristati sunt miro modo ; et quoniam exitus dubius longam dictabat moram, suis meritis hoc ascribentes, desolati recedunt.

Prosequentibus autem illis sotiis beati Francisci et consolantibus desolatos, cum iam a loco quasi iactu lapidis abscessissent, repente post eos sanctus inclamat dicitque uni de sotiis : Dic fratribus meis, qui huc venerunt, quod respiciant ad me. Cumque dicti fratres verterent facies ad illum, crucis eos signo signavit et affectuosissime benedixit. At illi tanto letiores effecti, quanto et propositum et vinculum utilius consecuti, reversi sunt, laudantes et benedicentes dominum.

De aviculis ab ipso nutritis, quorum unus propter avaritiam mortem incurrit. [A-XXXV]

Sedebat ad mensam die quadam cum fratribus beatus Francischus ; avicule quedam mas et femina veniunt ; et novorum educatione natorum sollicite, de mensa sancti quotidie micas pro voto suscipiunt. Exultat

sanctus in talibus, blanditur illis ut assolet ; et de industria eis offert annonam. Die quadam pater, et mater filios offerunt fratribus, quasi eorum nutritos
Fol. 10ro expensis ; et assignantes pullulos fratribus, ultra non apparent in loco. Mansuescunt pulli cum fratribus et eorum manibus insidentes non ut hospites, sed ut accole versantur in domo. Secularium hominum declinant aspectum et fratrum tantum se profitentur alumpnos.

Observat hoc sanctus et stupet, fratresque invitat ad gaudium : Videte, ait, quid fratres nostri pectusrubei fecerint, quasi ratione vigerent. Dixerunt enim : Ecce, fratres, vobis nostros presentamus natellos, qui vestris nutriti sunt micis. Disponite de illis ut libet ; et ad alios nos lares transimus. Mansuescunt itaque ex toto cum fratribus et unanimiter capiunt cibum. Sed avaritia rumpit concordiam, dum minores persequitur maioris elatio. Saturatus namque maior pro libitu, reliquos repellit a cibo : Videte, inquid pater, quod hic facit avarus : Plenus ipse ac facit famelicis fratribus invidet. Mala ad huc morte necabitur.

Verbum sancti confestim ultio sequitur. Super vasculum aque fratrum turbator ascendit, ut bibat, qui subito in aqua suffocatus interiit, nec gattus invenitur, nec bestia, que ausa fuerit sancti anathema contingere. Horrendum malum avaritia hominum, quando sic puniuntur in avibus. Timenda est et sanctorum sententia, quam tanta facilitate vindicta subsequitur.

[A-XXXVJ] **Quod ea que de fratre bernardo predixit, omnia sunt completa.**

Alio quodam tempore de fratre bernardo, qui secundus in ordine frater extiterat, prophetice sic locutus est : Dico vobis, quod fratri Bernardo dati sunt ad exercitium, subtilissimi demones et inter alios spiritus nequiores, quorum et si semper invigilet studium, ut stellam faciant de celo corruere, alicuius tamen erit exitus rei. Tribulabitur quidem, stimulabitur, affligetur ; sed tandem ex omnibus triumphabit. Et addidit : Circa mortem eius omni tempestate submota, omni temptatione iam victa, mira tranquillitate, ac pace fruetur, cursuque consumato, feliciter migrabit ad Christum. Revera sic factum est : miraculis mors eius inclaruit et ad punctum, sicut vir dei predixerat, sic evenit ;

unde et fratres in eius morte dixerunt: Vere non fuit cognitus, dum viveret, sanctus iste. Sed huius Bernardi laudes et aliis narrandas relinquimus.

De fratre temptato qui de manu sancti aliquod scriptum habere volebat. [A-XXXVIJ]

Cum maneret sanctus in monte Alverne cella reclusus unus de sotiis, magno desiderio, cupiebat habere de verbis domini remarcabile scriptum manu ipsius breviter annotatum. Gravem enim, qua vexabatur, tenptationem, non carnis sed spiritus, credebat ex hoc evadere, vel certe levius ferre. Tali desiderio languens, pavebat rem aperire patri sanctissimo; sed cui homo dixit, spiritus revelavit.

Quadam enim die vocat eum beatus Francischus, dicens: Porta mihi cartam et atramentum, quoniam verba domini et laudes eius scribere volo, que meditatus sum in corde meo. Allatis protinus que petierat, scribat, manu propria, laudes Fol. 10vo dei et verba que voluit et ultimo benedictionem fratris, dicens: Accipe tibi cartulam istam et usque ad diem mortis tue custodias diligenter. Fugatur statim omnis illa tenptatio; servatur littera et in posterium miranda effecit.

De eodem fratre cui iuxta desiderium tunicam dedit. [A-XXXVIIJ]

In eodem fratre aliud sancti patris mirabile claruit. Nam tempore, quo infirmus iacebat in palatio apud Assisium, dictus frater cogitavit apud se dicens: En morti appropinquat pater et quamplurimum consolaretur anima mea, si post mortem haberem tunicam patris mei. Quasi cordis desiderium oris petitio fuerit, post parum statim vocat eum beatus Francischus dicens: Tibi trado tunicam istam; accipe eam, ut tua de cetero sit, quam licet ipsam feram, dum victito, tibi tamen cedat in morte. Miratus de tanta patris profunditate, frater, tunicam tandem consolatus accepit, eamque postmodum in Franciam, devotio sancta, transvexit.

De petrosillo ad ejus jussum inter herbas agrestes de nocte invento. [A-XXXIX]

In ultimo sue infirmitatis tempore nocturnis tenebris petrosillum comedere volens, humiliter petiit. Vocatus coquinarius, ut afferat, nichil in corto tunc se colligere posse

respondit, dicens: Petrosillos cottidie decerpsi, tantumque precidi, quod legere quicquam inde etiam luce clara vix possum, quanto magis, obpansis nunc tenebris, discernere eos inter herbas alias non valebo. Cui sanctus: Vade, frater, ne sit grave et primas, quas manu contigeris, herbas afferto.

Ivit frater in ortum et agrestes herbas, que nichil videnti primitus occurrerunt, evellens, domum detulit. Aspiciunt fratres herbas sylvestres, eisque diligentius revolutis, petrosillum frondosum et tenerum inveniunt ipsas, de quo parum comedens sanctus, multum confortatus est. Dixit autem fratribus pater: Fratres mei karissimi, primo verbo preceptum implete nec expectetis iterandum quod dicitur; nichil enim impossibilitatis causemini, quoniam et si supra vires ipse mandarem, viribus obedientia non careret.

[A-XL] **De paupertate et laude ipsius.**

In valle lacrymarum ponitus, vir iste beatus, comes filiorum hominum opes inopes dedignatur, celsioris siquidem ambitiosus fastigiis, de omni corde inhiat paupertati. Hanc filio dei familiarem attendens, iam, iamque toto orbe repulsam, studet, charitate perpetua desponsarat. Amator igitur factus fore illius, ut uxori fortinus inhaberet ac duo essent in uno spiritu, non solum patrem, matremque reliquid, verum etiam universa submonit; proinde castis eam stringit amplexibus, nec ad horam patitur non esse maritus. Hanc, filiis suis, dicebat perfectionis viam, hanc eternarum divitiarum pignus et artam.

Nemo tam auri, quam ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodi sollicitor ullus, quam ille iste evangelice margarite. In hoc precipue suus offendebatur aspectus, si quidquam, domi forisque videret in fratribus paupertati contrarium. Revera ipse a principio religionis
Fol. 11ro ad mortem tunica sola, cordula et femoralibus dives nichil aliud habuit. Indicabat, suis habitus pauper, ubi suas divitias aggregaret; hinc letus, hinc securus, hinc expeditus accurrit; ad cursum gaudebat perituras gazas centuplo commutasse.

[A-XLJ] **De paupertate hedificorum.**

Docebat suos habitacula paupercula facere, ligneas, non lapideas, easque vili schemate casellas erigere. Sepe

vero, de paupertate sermonem faciens, ingerebat fratribus evangelicum illud: Vulpes foveas habent et volucres celi nidos, filius autem homo non habuit ubi capud suus reclinaret.

De domo quam apud Portiunculam destruere cepit. [A-XLI]]

Quodam tempore, cum, apud sanctam mariam de portiuncula, teneri deberet capitulum et iam tempus instarum, considerans, populus assisii, domum ibi facere, nesciente pariter et absente viro dei, domum pro capitulo citissime construunt; quo tandem reversus pater, domum aspexit et moleste ferens, non molliter doluit. Mox ad eliminandam eadem primus assurgit, tectum conscendit et lateres cum tegulis, manu valida subruit; iubet etiam fratres ascendere et monstrum, paupertati oppositum, eminus abrogare. Dicebat enim, cito expandendum per ordinem et accipiendum omnibus in exemplum, quidquid in loco illo arrogantius videretur. Hanc ergo domum funditus evertisset, nisi milites, qui astabant, eam communitatis et non fratrum dicentes, fervori sui spiritus obstitissent.

De domo bononiensi, de qua infirmos eiicit. [A-XLII]]

De verona, quodam tempore, rediens et per bononiam transire volens, audit fratrum domum noviter ibi constructam, qui eo, quod fratrum domum verbum insonuit, gressum vertit et bononiam non accedens, aliunde pertransiit. Mandat denique fratribus domum festinanter exire; propter quod, relicta domo, etiam infirmi non remanent, sed eiiciuntur cum aliis, nec redeundi licentia datur, donec dominus Ugo, Hostiensis episcopus et in Lombardia legatus, domum predictam, pudice suam esse predicando proclamat. Testimonium perhibet et scribit hoc, ille, qui tunc de domo egrotus eiectus fuit.

De cella suo nomini facta, quam intrare noluit. [A-XLIV

Nolebat locellum aliquem fratres inhabitare, nisi certus ad quem pertineret, constaret patronus. Leges enim peregrinos in filiis semper quesivit, sub alieno videlicet colligi tecto, pacifice pertransire, sitire ad patriam. Nam et

in heremo sartriani, cum interrogatus frater, a fratre unde veniret, respondisset, a cella sancti Francisci, hoc sanctus audito, respondit : Ex quo Francisci nomen celle imposuisti, alium sibi queras habitatorem ; nam ipse in ea non morabor de cetero. Dominus, ait, quando stetit in carcere, nisi oravit et ieiunavit quadraginta diebus, non cella ibi fieri fecit, nec aliquam domum, sed sub saxo montis permansit. Sequi eum possumus inferiora prescripta, nichil proprietatis habendo, licet preter usum domorum vivere non possimus?

[A-XLV] **De paupertate utensilium.**

Non solum domorum arrogantiam odiebat homo
Fol. 11vo iste, verum, domorum utensilia multa vel exquisita plurimum perhorrebat. Nichil in mensis, nichil in vasis, quo mundi recordaretur, amabat, ut omnia peregrinationem, omnia cantarent exilium.

[A-XLVI] **Exemplum de mensa die pasche apud grecium preparata et quomodo se christi exemplo sicut peregrinum exhibuit.**

Factum est, quodam die pasche, ut fratres in heremo grecii mensam, accuratius solito, albis et vitreis prepararent. Descendens autem pater de cella, venit ad mensam, conspicit alto sitam varieque ornatam ; sed ridenti mense nequaquam arridet. Furtim et pedetentim retrahit gressum, capellum cuiusdam pauperis, qui tunc aderat, capiti suo imponit, et baculum manu gestans egreditur foras. Expectat foris ad hostium, donec incipiant fratres ; siquidem soliti erant non expectare ipsum, quando non veniret ad signum. Illis incipientibus manducare, clamat verus pauper ad hostium : Amore domini dei facite, inquid, heleemosynam isti peregrino pauperi et infirmo. Respondent fratres : Intra huc, homo, illius amore, quem invocasti.

Repente igitur ingreditur et sese comedentibus offert. Sed quantum stuporem credis peregrinum civibus intulisse? Datur petenti scutella ; et solo, solus recumbens, discum ponit in cinere : Modo sedeo, ait, ut frater Minor ; et ad fratres : Magis nos exempla paupertatis filii dei quam ceteros religiosos cogere debet. Mensam vidi paratam et ornatam et pauperum hostiatim euntium non esse cognovi. Similem hunc fuisse peregrino illi, qui solus erat in Ierusalem eodem die, facti

series probat; cor nichilominus ardens in discipulis, dum loquetur, effecit.

Contra curiositatem librorum. [A-XLVII]

In libris, testimonium dei querere, non pretium, hedificationem, non pulchritudinem edocebat, paucos tamen haberi volebat, eosdemque ad fratrum egentium necessitatem paratos; unde cum quidam minister libros ambitiosos multumque valentes eius licentia retinendos expeteret, audivit ab ipso: Librum evangelii, quod promisimus, pro tuis libris perdere nolo. Tu quidem quod volueris, facies; mea non fiet licentia loquens.

De paupertate lectorum exemplum domini ostiensis et laus eius. [A-XLVIII]

In stratis et lectis ita demum abundabat copiosa paupertas, ut, qui super paleas panniculos semisanos haberet, pro thalamo reputaret; unde accidit, tempore, quo fiebat capitulum ad sanctam mariam de portiuncula, quod dominus Hostiensis, cum turba militum et clericorum, illuc ad visitandos fratres perrexit, qui videns, quomodo fratres jacerent in terra et lectos considerans, quos ferarum cubilia crederes, durissime illacrymans coram omnibus ait: Ecce hic dormiunt fratres. Et adiecit: De nobis, vero miseris, quid erit, tanta superfluitate abutimur? Omnes, qui aderant, ad lacrymas usque compuncti, plurimum hedificati discendit. Hic Hostiensis ille fuit, qui tandem hostium maximum in ecclesia factus, semper Fol. 12ro obstitit, donec hostiam sacram animam illam beatam celo refudit. O pium portus, o viscera caritatis! In alto positus, dolebat alta merita non habere, cum revera sublimior esset virtute, quam sede.

Quid ei accidit nocte quadam pro plumeo pulvinari. [A-XLIX]

Quoniam de lectis fecimus intentionem, occurrit aliud quiddam fortasse utile recitatu. A tempore, quo sanctus iste conversus ad christum, oblivioni tradidit que sunt mundi, noluit iacere in culcitra, nec ad capud habere de penna pulvinar; huius vero districtionis repagulum nec

infirmitas, nec forense hospitium infrigebat. Contigit autem in heremo autem in grecii, oculorum infirmitate plus solito pergravatum, cogi, contra velle ad usum modici pulvinaris: prime igitur noctis, vigilia, vocat sanctus sotium et dixit illi: Non potui, frater, hac nocte dormire, nec ad orandum erectus persistere; tremit capud, genua collabuntur et tota concutitur machina corporalis, ut comedisse panem de lolio. Credo, inquid, quod dyabolus maneat in hoc pulvinari, quod ad capud habeo: tolle illud, quia dyabolum ad capud ulterius nolo. Querulo murmuri patris compatitur frater et proiectum ad se pulvinar accipit, ut asportet.

Exiens itaque, subito loquelam amittit et tanto errore premitur ac ligatur, quod nec pedes de loco movere, nec brachia quoquam ducere prevalet. Post modicum, a sancto, qui hoc cognovit, vocatus, liber efficitur, redit et narrat que passus est; cui dixit sanctus: In sero, cum dicerem completorium, liquido cognovi dyabolum venire ad cellam. Et rursus: Multum astutus et subtilis ingenii noster est inimicus, qui cum intus in anima nocere non possit, saltem corpori prestat materiam murmurandi.

[A-L] **Exempla contra pecuniam et dura correctio fratris qui eam manibus tetigit.**

Verum summopere amicus dei cuncta, que sunt mundi, despiciens, super omnia tamen execrabatur pecuniam. Inde illam, a principio sue conversionis, precipue villipendit et tamquam ipsum dyabolum se sequentibus semper inuit fugiendam: hec ab ipsa data erat solertia suis: ut stercus et pecuniam uno amoris pretio ponderarent.

Accidit igitur die quadam, ut secularis quidam ecclesiam sancte Marie de portiuncula oraturus intraret, qui causa oblationis, pecuniam deposuit iuxta crucem, quam, illo recedente, frater unus sua manu contingens in fenestram proiecit. Pervenit ad sanctum quod fecerat frater; deprehensum ille se videns, currit ad veniam et humo prostratus se offert ad verba. Arguit illum sanctus et de pecunia tacta durissime increpatur, iubet eum, ore proprio, de fenestra levare pecuniam et extra septa loci ipsam, ore suo, super stercus ponere asinum; dumque implet
Fol. 12vo iussum frater ille gratanter, timor replet audientium corda cunctorum. Contempnunt omnes, magis de cetero, sic

stercora comparatum et ad contemptum eius novis exemplis cottidie animantur.

Vindicta fratris qui pecuniam quandoque collegit. [A-LJ]

Pergentes quandoque insimul, duo fratres, cuidam hospitali leprosorum approximant, reperiunt in via denarium, gressum figunt, disceptant quid de stercore sit agendum. Tentat unus eorum, ridens, conscientiam fratris denarium tollere, leprosis pecunie famulis offendere. Prohibet eum sotius ut falsa pietate deceptum, inculcans temerario verbum regule, quo satis elucet, velud pulverem inventum denarium conculcari debere. Indurat ille mentem ad monita, nam semper ex more dure cervicis fuit, spernit regulam, inclinatur et accipit nummum, sed divinum non evadit iuditium; perdit extemplo loquelam, frendet dentibus, loqui non prevalet. Sic pena perdit insanus; sic ultimo docet patris legibus obtemperare superbum. Tandem fetore proiecto, polluta labia aquis penitentie lota solvuntur in laudem: verum proverbium est: Corrige stultum et erit amicus.

Increpatio fratris qui pecunia, specie necessitatis, volebat servare. [A-LIJ]

Videns aliquando vicarius sancti frater, petri cathanii turbis fratrum forensium sanctam Mariam de portiuncula frequentari, nec ad providendum in necessariis heleemosynas habundare, dixit ad sanctum Francischum: nescio frater, quid faciam, dum catervatim undique confluentibus fratribus, non habeo quo sufficienter provideam? Placeat oro te, quod intrantium novitiorum res alique reserventur, ad quas expendendas recurrant tempore opportuno. Respondit sanctus: Absit hec pietas, frater karissime, ut pro quovis homine impie agatur in regulam. Et ille: Quid igitur faciam? Altare, inquid, spolia virginis et varium aufer ornatum, cum aliter indigentibus non poteris subvenire. Crede mihi; gratius habebit evangelium filii servare suumque spoliari altare, quam altare vestitum filiumque contemptum. Dominus mittet qui matre, quod nobis commodavit, restituat.

[A-LII]] **De pecunia versa in colubrum.**

Transeunte aliquando viro dei cum sotio per apuliam juxta barum, invenit in via bursam magnam denariis tumescentem, que funda negotiatorum vocabulo nuncupatur. Monetur a sotio sanctus et instanter inducitur, ut bursa tollatur e terra et pecunia pauperibus erogetur; attollitur pietas in egenis et in erogatione ipsius misericordia commendatur. Recusat sanctus id penitus se facturum et commentum affirmat fore dyaboli: Non licet, inquid, fili, alienum auferre, peccati pena, non meriti gloria est aliena donare. Recedunt de loco, festinant iter perficere ceptum; sed nondum quiescit frater, vacua pietate delusus, addit adhuc prevaricationem suggere. Acquiescit sanctus redire ad locum, non ut fratris impleat votum, sed ut fatuo divinum ostendat mysterium. Advocat iuvenem quemdam, qui supra
Fol. 13ro puteum sedebat in via, ut in ore duorum vel trium testium Trinitatis clareat sacramentum.

Reversis iam tribus ad fundam, eam tumidam vident: prohibet sanctus quemquam illorum appropinquare, ut orationis virtute demonis prodatur fallacia. Recedens inde quantum iactus est lapidis, orationi sacre incumbit: rediens ab oratione iubet fratrem levare bursam, que, ipso exorante, pro pecunia colubrum continebat. Tremit frater et stupet et nescio quid iam presentiens alia quam solito, animo volvit. Timore tandem obedientie sancte dubietatem abigens cordis bursam manibus capit et ecce, serpens non modicus de bursa exiliens, dyabolicam deceptionem fratri monstravit; et ait sanctus ad eum: Pecunia, servis dei, o frater, nichil aliud est, quam dyabolus et coluber venenosus.

[A-LIV] **De paupertate vestimentorum.**

Indutus homo iste virtute ex alto, plus intus igne calescebat divino, quam foris corporeo tegumento. Execrabatur vestitos triplicibus et qui preter necessitate mollibus utebantur in ordine. Necessitate vero, quam non ratio, sed voluptas ostendit, signum extincti spiritus asserebat: Spiritu, inquid, tepido et peditenti a gratia frigescente, necesse est, carnem et sanguinem que sua sunt querere. Quid enim, ait, restat, anima non inveniente

delitias, nisi ut caro convertatur ad suas? Et tunc animalis appetitus necessitatis articulum palliat, tunc sensus carnis conscientiam format, subdebatque: Absit fratri meo vera necessitas, quevis eum indigentia tangat; si satisfacere properat, eamque a se longe repellere, quid mercedis accipiet? Incidit quidam occasio meriti, sed displicuisse studiose probavit. Hiis et similibus ignotos necessitatibus configebat, cum ipsas patienter non ferre nichil aliud sit, quam egyptum repetere.

Denique nulla vult occasione plures duabus tunicas fratres habere, quas tamen consutis petiis resarcire concedit. Exquisitos pannos horrere iubet et contraria facientes acerrime coram omnibus mordet; atque ut tales suo exemplo confunderet, super tunicam propriam, rudem consuit saccum; in morte etiam exequialem tunicam vili sacco petiit operiri. Fratribus autem, quos urgeret infirmitas, seu necessitas alia, mollem subtus ad carnem tunicam indulgebat, ita tamen, quod foris in habitu, asperitas et vilitas servaretur; dicebat enim: Tantum adhuc laxabitur rigor, dominabitur tepor, quod filii pauperis patris etiam scarulaticos portare, colore solum mutato, minime verebuntur. Non tibi, pater, ex hoc mentimur ex hoc filii alieni, sibi potius nostra mentitur iniquitas. Ecce enim, luce clarius innotescit et crescit in dies.

Recedentes a paupertate a necessitate, corrigendos, prenuntiat. [A-LV]

Nonnumquam etiam hec ingeminabat sanctus. Quantum fratres declinabunt a paupertate, tantum mundi declinabit ab eis et querent, inquid et non invenient; sed si dominam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Fol. 13vo
Et iterum: Commercium est inter mundum et fratres; debent ipsi mundo bonum exemplum, debet mundus eis provisionem necessitatum. Quando ipsi retraxerint bonum exemplum, fide mentita, retrahet mundus manus juxta censura.

Paupertati cavens homo dei multitudinem metuebat, quam etsi non res, tamen species divitem monstrat; unde dicebat: O si fieri posset, poterit, inquam, ut mundus parraro fratres minores aspiciens paucitate miretur!

Indissolubili itaque vinculo domine paupertatis connexus non presentem, sed futuram ejus dotem expectat. Psalmos, qui paupertatem sonant, ut illud: Patientia non pauperi in fine et viderant pauperes, et letentur, ferventori affectu letiori iubilo decantabat.

[A-LVJ] **De petenda helemosyna et commendatione ipsius.**

Pater sanctus utebatur heleemosynis hostiatim quesitis multo libentius, quam oblatis; verecundiam mendicandi inimican saluti dicebat, verecundiam in mendicando, eam que pedem non retrahit, sanctam esse confirmans; nasci ruborem in tenera fronte laudabat, pudore confundi non ita. Nonnumquam suos ad petendam heleemosynam hortans, hiis utebatur verbis: Ite, inquid, quoniam hac novissima hora fratres minores commodati sunt mundo, ut electi in eis compleant unde a iudice commendentur: Quod uni fecistis ex fratribus meis minoribus, michi fecistis; unde privilegiatam a magno propheta dicebat religionem, qui titulum nominis eius tam evidenter expressit. Ideoque volebat fratres non solum in civitatibus, sed in heremis commanere, ut cunctis merendi tribueretur materia et excusationis reprobis tolleretur.

[A-LVIJ] **Exemplum sancti de petenda eleemosyna.**

Nec vel semel sanctam illam sponsam offenderet, hoc facere solitus erat servus dei. Si quando invitatus a dominis mensis esset profusioribus honorandus, prius per propinquas vicinorum domos panum fragmenta querebat ac deinde sic ditatus inopio festinabat accumbere. Interrogatus quandoque cur faceret istud, respondebat pro feudo ad horam concesso hereditatem stabilem se relinquere nolle. Paupertas, inquid, est, que heredes et reges regni celorum instituit, non false divinite.

[A-LVIIJ] **Exemplum, quod fecit injuria domini ostiensi et de sua responsione ad episcopum.**

Cum, venerande memorie, papam Gregorium, adhuc in minori offitio constitutum, visitaret quadam vice sanctus Francischus, instante iam hora commestionis, pro heleemosynis vadit et rediens frusta, nigri panis

supra episcopi mensam componit; quo viso, aliquantulum verecundatur episcopus, maxime propter convivas noviter invitatos. Acceptas autem heleemosynas pater, militibus et cappellanis convescentibus, leto vultu distribuit, quas universi mira devotione suscipiunt, alii comedentes, alii ob reverentiam reservantes.

Finita comestione, surrexit episcopus et introrsum virum Fol. 14ro dei assumens, elevatis brachiis amplexatus est eum: Mi frater, inquid, cur fecisti mihi verecundiam in domo, que tua est et fratrum Minorum, ut pro heleemosynis ires? Ad quem sanctus: Honorem potius vobis exhibui, dum maiorem dominum honoravi; siquidem beneplacitum est domino in paupertate et ea maxime, que mendicitas voluntaria est. Ego autem regalem habeo dignitatem et nobilitatem insignem illum, sequi dominum, qui cum esset dives, pro nobis egenus factus est. Et addidit: Plures delitias sumo de paupere mensa, que parvis heleemosynis occupatur, quam de magnis, in quibus fercula, quorum vix est numerus. Exinde, plurimum hedificatus, episcopus dixit ad sanctum: Fili, quod bonum est in oculis tuis, fac, quia dominus tecum est.

Exhortatio ejus ad helemosynam petendam exemplo et verbo. [A-LIX]

Nonnumquam vero se ipsum exercitans et fratrum verecundie parcens ipse solus in principio pro heleemosynis discurrebat. Videns autem plures vocationem suam non debite attendentes, semel aliquando dixit: karissimi fratres: dei filius nobiliorum nobis erat, qui pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Suo amore viam paupertatis elegimus; non debemus confundi pro heleemosynis ire; arrham celestis hereditatis erubescere nequaquam regni heredibus convenit. Dico vobis, multos nobiles et sapientes nostre congregationi iungendos qui pro honore ducent heleemosynas mendicare. Vos igitur, qui estis illorum primitie, letamini, et gaudete, nec renuatis facere que sanctis illis faciendo transmictitis.

Reprehensio fratris mendicare nolentis. [A-LX]

Dicebat sepe beatus Francischus, quod verus frater minor non multum stare deberet quando pro heleemosynis

iret. Et quanto nobilior, ait, filius meus est, tanto sit promptior ad eundum: quoniam taliter ei merita cumulantur. Aderat in quodam loco frater quidam ad heleemosynam nullus ad mensam plures. Quem sanctus attendens, ventris amicum, fructus participem laboris expertem, sic semel intulit ei: vade viam tuam frater musca, quoniam vis comedere sudorem fratrum tuorum et esse otiosus in opere dei, similis es fratri aponi, qui laborem apum non substinens mella vult comedere primus. Deprehensam carnalis homo, suam ingluviem noscens, mundum quem nondum dereliquerat, repetit. Exivit namque religionem et qui nullus ad heleemosynam fuerat: nullus iam frater; et qui plures ad mensam pluribus demon efficitur.

[A-LXJ] **Quomodo fratris helemosynam portantis occurrens obsculatus est humerum.**

Alio tempore, apud portiunculam, cum frater quidam rediret de Assisio cum heleemosyna, propinquos iam loco, cepit in cantum prorumpere et dominum, alta voce, laudare. Quo audito, repente exilit sanctus, accurrit foras et osculato fratris humero, sacculum suo imponit: Benedictus,
Fol. 14vo inquid, sit frater meus, qui promptus vadit, humilis querit, gaudens revertitur.

[A-LXIJ] **Qualiter milites seculares iuduxit ut heleemosynam peterent.**

Contigit beatum Francischum, infirmitatibus plenum et iam fere ad extrema vergentem, in loco nucerie, requiri a populo assisii, nunciis suis solempnibus destinatis, ne gloriam suam alteri darent de corpore viri dei. Cumque milites reverenter, in equis ipsum transveherent, devenerunt ad villam quamdam pauperrimam, nomine Sartianum, ubi cum fames et hora cibi expeterent, euntes et nichil venale invenientes, milites redierunt ad beatum Francischum dicentes: Oportet, ut des nobis de heleemosmynis tuis, quoniam hic nichil habere possumus ad emendum. Respondit sanctus et dixit: Ideo non invenitis, quia in nostris muscis plus, quam in deo confiditis; muscas nempe denarios vocavit. Sed revertimini, ait, per domos, quas circuistis et amorem dei pro denariis offerentes, humiliter heleemosynam petite. Nolite erubescere, quoniam universa in heleemosynam

concessa sunt post peccatum, dignisque et indignis heleemosynarius ille magnus clementi pietate largitur. Ponunt erubescentiam milites; et heleemosynas prompte petentes, plura dei amore, quam denariis emunt; siquidem cum ylaritate certatim cuncti dedere, nec invaluit fames, ubi paupertas opulenta prevaluit.

De membro caponis apud alexandriam verso in picem. [A-LXIIJ]

In heleemosynarum datione, animarum lucrum, potius quam carnis subsidium, requirebat; et non unus et dando, quam in accipiendo se ipsum ponebat ceteris in exemplum. Cum enim apud Alexandriam Lombardie, verbum dei predicaturus, accederet; et a quodam viro, timente deum fameque laudabilis, devote fuisset susceptus hospitio, rogatus ab eo, ut propter sancti evangelij observantiam, de omni apposito manducaret, annuit benigne hospitis devotione devictus. Accurrit ille festinus et caponem septennem studiose homini dei preparat manducandum.

Sedente ad mensam pauperum patriarcha et familia iocundante, extemplo adest ad hostium filius belial, omni gratia pauper, rerum opportunarum simulans paupertatem. Proponit, sagaciter, amorem dei heleemosynam expetendo et voce lacrymabili, propter deum, sibi postulat subveniri. Recognoscit sanctus nomen super omnia benedictum et dulcius sibi melle; gratissime membrum suscipit avis apposite ac pani superpositum petenti transmisit. Quid plura? Reservat infelix datum ut sancto inferat obprobrium.

In crastinum populo congregato, sanctus more suo predicat verbum dei. Irruit subito sceleratus ille et membrum caponis ostendere nititur omni plebi: Ecce, garrit: qualis est Francischus iste, qui predicat, quem honoratis ut sanctum; videte carnes, quas mihi sero, dum comederet, dedit. Increpant illum pessimum universi et velud demone plenum omnes obiurgant; piscis revera omnibus apparebat, quod nitebatur ille asserere mem- Fol. 15ro brum fore caponis. Nam et ipse miser, obstupefactus miraculo, compulsus est confiteri quod ceteri fatebantur, Erubuit tandem infelix et facinus deprehensum, penitentia diluit, coram omnibus veniam postulavit a sancto, exponens quam habuit nephariam voluntatem. Redeunt carnes ad suam speciem, postquam rediit prevaricator ad mentem.

[A-LXIV] **De renuntiantibus seculo et exemplum cuiusdam, qui sua parentibus, non pauperibus, tribuit, quem sanctus reprobavit.**

Docebat sanctus venientes ad ordinem ante tradere mundo libellum repudij, prius sua foris, postea se intus deo offerre. Nonnisi expropriatos et nichil penitus retinentes ad ordinem admictebat, tum, propter verbum sancti evangelii, tum, ne forent in scandalum loculi reservati.

Contigit in Marchia Anconitana, post predicationem sancti, venire quemdam ad ipsum humiliter introitum ordinis postulantem ; ad quem sanctus : Si vis dei pauperibus iungi, mundi pauperibus prius tua distribue. Quo audito, perexit homo et ductus amore carnali, sua suis dispersit nichilque pauperibus. Factum est, cum rediret et liberalem illam munificentiam sancto referret, irridens pater dixit : Vade viam tuam, frater musca, quoniam nondum existi de domo et cognatione tua. Consanguineis tua dedisti et defraudasti pauperes, dignus non es pauperibus sanctis ; incepisti a carne, ruinosum fundamentum spirituali fabrice collocasti. Rediit animalis homo ad suos et repetet sua, que pauperibus derelinquere nolens, virtutis propositum citius dereliquid.

[A-LXV] **De quadam visione, que facit ad paupertatem sub cuiusdam domine methafora.**

Libet hic sancti visionem referre memoria dignam. Nocte quadam, longa tandem oratione conclusa, lente soporatus obdormit. Introducitur anima illa beata in sanctuarium dei videtque per sompnum, inter alia, dominam quamdam sic se habentem, capud aureum videbatur, argentea pectus et bracchia, venter christallinus et deinceps in infimis ferrea ; alta erat statura, subtili compage a regula coaptata ; verumtam, egregie forme, domina mantello sordido tegebatur. Mane surgens beatus pater, sancto homini fratri Pacifico recitat visionem, non tamen elucidat quod portendat. Hanc etsi multi fuerint interpretati pro libitu, non ab re credo predicti Pacifici interpretationem tenere, quam in ipso auditu suggessit ei Spiritus sanctus. Hec, inquid, domina egregie forme, formosa anima sancti Francisci est : Capud aureum, contemplatio et sapientia eternorum : pectus et bracchia de argento, eloquia dei sunt, corde meditata et opere adimpleta : rigida christallus, sobrietatem, splendida castitatem

designat: ferrum, firma perseverantia est: porro sordidum mantellum despectum corpusculum crede, quo anima pretiosa contegitur. Multi attamen spiritum dei habentes dominam istam velud sponsam patris intelligunt paupertatem: Istam, inquiunt, fecit glorie premium auream, fame preconium argenteam, una foris et intus Fol. 15vo absque loculis professio christallinam, finalis perseverantia ferream; huic autem preclare domine mantellum sordidum animalium hominum reputatio texuit. Plures oraculum istud religioni coaptant, successionem temporum cursu danihelis sequentes; sed ad patrem pertinere hinc maxime liquet, quod arrogantiam vitans interpretari penitus noluit. Et quidem si stillasset ad ordinem, non muto silentio pertransisset.

De compassione quam ad pauperes habuit et qualiter se pauperibus invidebat. [A-LXVJ]

Hic vir quante compassionis ad pauperes fuerit, que valeat lingua narrare? Sane clementiam habebat ingenitam, quam superinfusa pietas duplicabat. Itaque liquescebat animus Francisci ad pauperes; et quibus non poterat manum, exhibebat affectum; quidquid defectus, quiquid penurie in quoquam cernebat, reduci mente ac celeri conversione regerebat in christum. Sic filium pauperis domine legebat in pauperibus cunctis, nudum corde gerens, quem illam nudum in manibus. At vero cum omnem a se relegasset invidiam, sola carere non potuit invidia paupertatis; si quidem pauperiorem se ipso videret, protinus viderebat et emula paupertate concertans, invici se timebat in illo.

Accidit die quadam, cum predicando vir dei discurreret, pauperculum quemdam obvium habere in via, cuius cum nuditatem prospiceret, compunctus, ad sotium vertitur dicens: Magnam verecundiam intulit nobis huius inopia et nostram paupertatem plurimum reprehendit. Cui respondit sotius: Qua ratione, frater? Et sanctus lamentabili voce respondit: Pro meis divitiis, pro mea domina, paupertatem elegi; et ecce relucet magis in isto. An ingnoras, quod per totum mundum insonuit extra nos pro Christo nos pauperes esse? Sed aliter se habere, pauper iste convincit.

Qualiter frater de quodam paupere obloquentem correxit. [A-LXVIJ]

Alia sue predicationis die, quidem pauperculus et

infirmus venit ad locum; cuius duplex incommodum miseratus, inopiam scilicet et languorem, cepit cum sotio de paupertate habere sermonem, cumque patienti compatiens iam in affectum cordis illius transisset, dixit sotius sancti ad eum: Fratrem, verum est ipsum pauperem esse, sed forsitan in tota provintia non est ditior voluntate. Increpat eum illico sanctus et culpam dicenti sic dixit: Festina cito et exue te tunicam tuam et ad pauperis pedes proiectus, culpabilem te proclamat, nec solum veniam poscas, immo, eius orationem efflagita. Paruit et ivit, satisfecit et rediit; cui dixit sanctus: Cum pauperem vides, o frater, speculum tibi ponitur domini et pauperis matris eius; in infirmis similiter infirmitates, quas pro nobis assumpsit, considera.

[A-LXVIIJ] **De mantello vetule data apud celanum.**

Fol. 16ro Accidit apud Celanum tempore hyemali, ut sanctus Franciscus pannum in modum mantelli haberet plicatum, quem Tyburtinus quidam, fratrum amicus, commodaverat ei; et cum esset in palatio episcopi marsicani, occurrit ei vetula quedam heleemosynam petens. Confestim pannum solvit a collo et licet alienum, vetule pauperi donat dicens: Vade, fac tibi tunicam, quoniam satis eges. Arridet vetula et stupefacta, nescio timore an gaudio, pannum sumit e manibus, currit velocius et ne mora periculum repetitionis trahat, forciscibus subicit. Cum autem inveniret precisum pannum non sufficere tunice, propriam benignitatem experta redit ad sanctum, indicans in panno defectum. Vertit sanctus ad sotium oculos, qui tandundem panni gerebat ad dorsum: Audis, inquid, frater, quid hec paupercula dedit? Amore dei toleremus algorem et paupercule da pannum, ut tunicam compleat. Dederat ipse, donat et sotius; et uterque nudus remanet, ut vetula vestiatur.

[A-LXIX] **De alio paupere cui alium mantellum dedit.**

Alio tempore, cum reverteretur de Senis, pauperem quemdam obvium habuit dixitque sotio sanctus: Oportet, frater, ut reddamus mantellum pauperculo, cuius est; mutuo accepimus ipsum, donec pauperiorem invenire contingeret. Sotius considerans pii patris necessitatem, pertinaciter

obsistebat, ne provideret alii, se negletto : cui sanctus : Ego fur esse nolo ; pro furto nobis imputaretur, si non daremus magis egenti. Destitit ille, tradidit iste mantellum.

Simile fecit in alio paupere. [A-LXX]

Simile contigit apud cellam de Cortonam. Portabat beatus Francischus novum mantellum, quem pro ipso fratres studiose quesierant : venit pauper ad locum uxorem, mortuam plorans et familiam pauperculam derelictam ; cui sanctus : Hunc tibi amore filii dei trado mantellum tali pacta, ut nulli reddas, nisi bene comparaverit ipsum. Accurrerunt protinus fratres, ut mantellum auferrent et donationem hanc prepedirent ; sed pauper in vultu sancti patris audaciam sumens, nexis manibus, defendebat ut proprium. Ad ultimum redemere mantellum fratres ; et pauper, pretio sumpto, discessit.

Quomodo cuidam dedit mantellum ne dominum suum odiret. [A-LXXJ]

Quodam tempore apud Collem Comitatus perusini reperit sanctus Francischus pauperculum quemdam, quem prius in seculo noverat, dixitque ad eum : Frater, qualiter te habes ? At ille irato animo cepit in dominum suum maledicta congerere, qui abstulerat sibi omnia sua : Gratia domini mei, inquid, cui omnipotens dominus maledicat, non nisi male me habeo. Miseratus animam illius magis quam corpus, cum in odio mortali persisterat, dixit ei beatus Francischus : Frater, indulgeas domino tuo amore dei, ut liberes animam tuam et esse poterit, quod Fol. 16ro ipse ablata tibi restituet. Sin autem, res tuas perdidisti et animam perdes. Et ille : Non possum, ait, penitus indulgere, nisi prius reddat ille quod abstulit. Beatus Francischus cum haberet quemdam mantellum ad dorsum, dixit ei : Ecce do tibi mantellum istum ; precorque, ut indulgeas domino deo amore domini dei. Dulcoratus ille ac beneficio provocatus, munere sumpto, remisit iniurias.

Quomodo gadiam tunice cuidam pauperi dedit. [A-LXXIJ]

Semel aliquando cum a paupere peteretur, nichilque haberet in manibus, gaidam proprie tunice dissuit et pauperi

erogavit. Non numquam etiam ob simile opus femoralia traxit. Talibus erga pauperes affluebat pietatis viscibus, talibusque vestigia pauperis Christi prosequebatur affectibus.

[A-LXXIIJ] **Quomodo matri duorum fratrum pauperi dari fecit novum testamentum quod fuit in ordine.**

Mater duorum fratrum aliquando venit ad sanctum fiducialiter heleemosynam petens; cui condolens pater sanctus, vicario suo, fratri petro catanii, dixit: Possumus aliquam heleemosynam facere matri nostre. Matrem quippe alicuius fratris et suam et omnium fratrum matrem dicebat. Respondit ei frater petrus: Nichil domi superest, quod ei dari possit; et adiecit: Unum novum testamentum habemus, in quo breviario carentes ad matutinum legimus lectiones. Cui beatus Francischus: Da matri nostre novum testamentum, ut vendat illud pro sua necessitate, quia per ipsum monemur subvenire pauperibus. Credo equidem, quod magis inde placebit donum, quam lectio. Datur ergo mulieri liber et primum testamentum, quod in ordine fuit, sacra hac pietate distraitur.

[A-LXXIV] **Quomodo cuidam pauperi mulieri patienti in oculis debit mantellum.**

Tempore, quo morabatur sanctus Francischus in palatio Episcopi reatini pro oculorum infirmitate curanda, quedam paupercula mulier de michilone venit ad medicum, habens et ipsa similem cum sancto infirmitatem. Sanctus ergo, guardianum familiariter alloquens, talia quedam instillat: Frater guardiane, oportet nos reddere alienum. Qui respondit ei: Reddatur, pater, si quod est apud nos. Istum, inquid, mantellum, quem mutuo accepimus a muliere paupercula, restituamus eidem, quia nichil est sibi pro expensis in bursa. Respondit guardianus: Frater, iste mantellus est meus et a nullo michi accomodatus est; quousque placuerit, utere; postquam uti nolueris, mihi ipsum resigna. Siquidem paulo ante guardianus emerat ipsum pro necessitate sancti Francisci. Dixit ad eum sanctus: Frater guardiane, semper mihi curialis fuisti, modo precor, curialitatem ostende. Respondit guardianus: Fac pro velle, pater, quidquid tibi spiritus suggerit.

Advocans igitur quedam hominem secularem, multum devotum, dixit illi: Accipe hunc mantellum et

duodecim panes et vadens sic loquere illi paupercule mulieri: Pauper homo, cui commodasti mantellum, gratias tibi agit de mutuatione; sed nunc tolle quod tuum est. Ivit ille et sicut audierat dixit. Exstimans mulier illudi sibi, cum rubore dixit ad eum; Dimicte me in pace cum tuo mantello: nescio quid loquaris. Instat homo et omnia in manibus. Considerans illa fraudem non esse in facto, timensque ne sibi auferretur tam facile lucrum, surgit noctu; et oculorum curam non curans, domum cum festinatone regreditur. Fol. 17ro

Quomodo tres mulieres apperuerunt sibi in via et post novam salutationem disparuerunt. [A-LXXV]

Mirabile quoddam interpretatione dubium veritate certissimum paucis referam. Cum pauper Christi Francischus de Reate Senas properaret pro remedio oculorum, transitum faciebat per planum prope roccham campilii, comitem itineris habens medicum quemdam ordini obligatum; et ecce tres mulieres paupercule apparuerunt iuxta viam in transitu sancti Francisci. Sic autem statura, etate et facie, similes erant, ut materiam triplicem una crederes forma perfecta.

Adveniente itaque sancto Francischo, flectunt ille reverenter vertices suos et nova illum salutatione magnificant: Bene veniat, inquiunt, domina paupertas. Statim sanctus indicibili completus est gaudio, utpote qui nichil in se salutandum hominibus tam libenter haberet, quam quod ille decreverant. Et primus quidem feminas esse reputans revera pauperculas, conversus ad medicum, qui comitabatur, ait: Rogo te intuitu dei, da, ut dem aliquid pauperculis illis. Citissime protulit ille et equo avolans tribuit unicuique nummos. Procedunt ergo modicum, via cepta, cum statim convertentes oculos fratres et medicus, totam illam planitiem nudam mulieribus cernunt. Plurimum stupefacti, mirabilibus dei eventum annumerant, mulieres non fuisse scientes, que avibus velocius transvolassent.

De studio orationis et de tempore loco et affectu orantis. [A-LXXVJ]

Corpore peregrinus a domino, vir dei Francischus, presentem spiritum, celo contendebat inferre et angelorum civem iam factum, solus carnis paries disiungebat. Tota in

Christum suum anima sitiebat, totum illum non solum cordis, sed corporis dedicabat. Orationum eius magnalia, quantum oculis vidimus, prout fas humanis auribus tradere, imitanda posteris pauca referimus. Otium sanctum, quo sapientiam cordi inscriberet, faciebat de tempore toto, ne, si non semper proficeret, deficere videretur.

Si quando visitationes secularium, seu queris negotia ingruebant, precisis, potius quam finitis, ad intima recurrebat. Insipidus quidem erat mundus celesti dulcedine pasto et ad grossa hominum divine delitie fecerant delicatum. Locum semper petebat absconditum, quo Deo suo non solum spiritum, sed membra singula coaptaret.

Cum in publico subito efficeretur visitatus a Domino, ne sine cella foret, de mantello cellulam faciebat. Non nunquam mantello carens, ne manna absconditum proderet, manica vultum tegebat. Semper aliquid obiiciebat astantibus,
fol. 17vo ne sponsi tactum cognoscerent, ita, ut in arto navis plurimis insertus oraret invisus. Denique nichil horum potens, faciebat de pectore templum. Excreationes et gemitus, oblivio sui, durus anhelitus et forinsecos nutus absortio in dominum abstulerant.

Hec domi. In silvis vero et solitudinibus orans, nemora replebat gemitibus, loca spargebat lacrimis, pectora manu tundebat, ibique quasi occultius secretarium nactus, confabulabatur sepe verbis cum domino suo, Ibi respondabat iudici, ibi supplicabat patri, ibi colloquebatur amico, ibi colludebat sponso. Revera, ut cunctas medullas cordis multipliciter holocaustum efficeret, multiplicem ante oculos summe simplicem proponebat. Immotis sepe labiis, ruminabat interius et introrsus extrinseca trahens spiritum, subvehebat in superos. Omnem sic et intuitum et affectum in unam, quam petebat a domino, dirigebat totus non tam orans, quam oratio factus.

Solitus autem erat nullam visitationem spiritus cum negligentia preterire; sed cum offerebatur, sequebatur eam et quamdiu dominus permittebat, fruebatur dulcedine sic oblata. Cum igitur aliquo negotio urgeretur, vel intentus esset itineri, tactus quosdam gratie sensim persentiens, gustabat interpolatim et frequenter illud manna dulcissimum. Nam et in via, sotiis precedentibus, gradum figebat novamque inspirationem ad fruitionem convertens, gratiam non recipiebat in vacuum.

De horis canonicis devote reddendis. [A-LXXVIJ]

Horas canonicas non minus timoratus, quam devotus reddebat. Nam licet oculorum, stomachi, splenis et epatis, egritudine laboraret, nolebat miro, vel parieti, dum spallet, inherere, sed horas, semper erectus et sine caputio, non girovagis oculis, non cum aliqua sincopa, persolvebat. Cum per mundum pedes ibat, semper ad dicendum horas suas gressum figebat; cum vero eques, descendebat ad terram: unde cum die quadam reverteretur ab Urbe et continue plueret, ad dicendum officium, de equo descendit diuque stans, totus fuit in pluvia balneatus; dicebat enim aliquando: Si quiete corpus comedit cibum suum futurum cum ipso vermium esca, cum quanta pace et tranquillitate debet anima cibum qui est Deus suus, accipere?

[Qualiter orans abigebat phantasmata cordis.] [A-LXXVII]

Graviter se putabat offendere, si quando orationi deditus vanis phantasmatibus moveretur. Cum aliquid tale incideret, non parcebat confessioni, quin illud protinus expiaret. Hoc studium sic in usum verterat, ut rarissime muschas huiuscemodi pateretur. Fecerat quadam quadragesima vasculum quoddam, circa quod minutias temporis, ne penitus excideret, applicaverat. Quadam ergo die, cum tertiam Fol. 18ro devotus diceret, oculis casualiter illapsis in considerationem vasis, impetum sensit interiorem hominem a fervore. Dolens igitur interruptam vocem cordis ad aures divinas, tertia finita, dixit audientibus fratribus: Hei nugatorium opus, quod tantum in me valuit, ut in se animum detorqueret. Sacrificabo illud domino, cuius sacrificium impedivit. Hiis dictis, arripuit vasculum et comflavit in igne. Pudeat, inquid, nos in vagationes nugatorias arripi, cum, tempore orationes magnum regem alloquimur.

De mentis excessu. [A-LXXIX]

Suspendebatur multotiens tanta contemplationis dulcedine, ut supra semetipsum raptus quod ultra humanum sensum expiebatur, nemini revelaret. Per unum tamen, quod semel innotuit, claret nobis, quam frequenter

infirma dulcedine absortus fuerit. Asino quodam tempore vectabatur, cum per burgum sancti sepulchri eum oporteret transire; et dum quiescere vellet in quodam domicilio leprosorum, innotuit multis transitus viri dei. Accurrunt undique, viri et mulieres, videre ipsum et solita devotione contingere cupientes. Quid enim? attrectant illum et trahunt et de tunica sua succidit petiolas et reponunt. Insensibilis videtur homo ad universa; et velud corpus exanime de hiis, que fiunt, nichil avertit. Applicant tandem ad locum et diu iam burgo relicto, quasi aliunde regrediens celestium contemplator sollicite querit, quando appropinquent ad burgum.

A-LXXX]

Qualem post orationem prebebat.

Quando a privatis redibat orationibus, quibus pene in virum alterum mutabatur, summo opere studebat se ceteris conformare, ne ignitus apparens aura favoris quod lucratus erat amitteret. Sepe etiam talia familiaribus dixit: Quando servus dei orans, aliqua nova consolatione visitatur a domino, antequam exeat ab oratione, debet, ad celum oculos sublevare et iunctis manibus, domino dicere: Istam consolationem et dulcedinem mihi peccatori et indigno de celo misisti, domine; et ego remitto illam tibi, ut mihi reserves eam, quoniam ego sum latro thesauri tui. Et iterum: Domine, aufer a me bonum tuum in hoc seculo, ut reserves mihi illud in futuro. Ita, inquid, debet; et cum exit ab oratione, sic pauperculum et peccatorem aliis se ostendat ac si nullam sit novam gratiam consecutus. Dicebat enim: Levi mercede rem impretiabilem contingit amittere et illum, qui dedit, ad iterum non dandum facile provocari. Denique sui moris erat tam furtive, tam leviter, ad orationem assurgere, ut sotiorum nullus vel
Fol. 18vo surgentem percipet, vel orantem; sero tamen cum ad lectum veniret, somitum et quasi strepitum faciebat, ut suus ab omnibus sentiretur accubitus

A-LXXXI]

Quomodo episcopus inveniens ipsum orantem loquela privatus est.

Orante sancto Francischo in loco de Portiuncula, contigit episcopum Assisii venire ad eum familiariter, ut erat solitus, visitandum; qui mox ut locum ingreditur, ad cellam

minus reverenter, non vocatus, accedit, pulsoque hostiolo, intraturus se ingerit. Et ecce, dum caput immittit sanctumque orantem cernit, repente eum concutit tremor et obrigentibus membris etiam loquelam amictit. Subito voluntate domini per vim foras propellitur et retrogrado pede procul abducitur. Credo, vel ipse indignus erat arcanum illud inspicere, vel ille dignus, quod tenuerat plus tenere. Stupefactus episcopus, redit ad fratres et primo verbo culpam confessus, loquelam recuperat.

Quomodo quidam Abbas sensit virtutem orationis eius. [A-LXXXIJ]

Alio tempore contigit, abbatem Monasterij sancti Severini, de episcopatu Perusii, obviare sancto Francischo, qui de equo celeriter descendens, pauca de salute anime sue contulit cum eodem, tandem abscedens orari pro se humiliter petiit; cui respondit sanctus Francischus: Orabo, domine, libenter. Parum itaque discedente abbate a sancto Francischo, dixit sanctus ad sotium: Expecta, frater, parum, quia debitum volo solvere, quod promisi. Mos enim iste semper fuit ei, ut orationem postulatus non post tergum proiiceret, sed cito huiusmodi promissum impleret. Sancto itaque supplicante ad deum, subito abbas ille insolitum colorem et dulcedinem, hactenus inexpertam, sentit in spiritu, ita quod in excessu mentis factus totus a se deficere visus fuit. Parva morula substitit et in se reversus virtutem orationis sancti Francisci cognovit. Maiori proinde circa ordinem semper amore flagravit, multisque factum pro miraculo retulit.

De intellectu sancti in sacris litteris. [A-LXXXIIJ]

Quamvis homo iste beatus nullis fuerit scientie studiis innutritus, tamen que de sursum est a deo sapientiam discens et eterne lucis irradiatus fulgoribus, de scripturis non infima sentiebat. Penetrabat enim, ab omni labe, purum ingenium ministeriorum abscondita et ubi magistralis scientia foris est, affectus introibat amantis. Legebat quandoque in sacris libris et quod animo semel iniecerat, indelebiliter scribebat in corde. Memoriam pro libris habebat, quia non frustra semel capiebat auditus quod continua devotione ruminabat affectus. Hunc discendi legendique modum fructuosum

dicebat, non per millesios evagari tractatus. Verum habebat phylosophum, qui desiderio vite eterne nichil propriet. Asserebat autem scientia sui ad scientiam dei facile perventurum eum, qui scripture intendens humilis,
ol. 19ro non presumptuosus, inquireret. Enodabat frequenter verbotenus dubia questionum et imperitis verbis intellectum et virtutem luculenter promebat.

[XXXIV] De verbo prophetico, quod ad preces cuidam fratris predicatoris exposuit.

Manente ipso apud senas, contigit illuc venire quemdam de ordine predicatorum, virum quidem spiritualem et sacre theologie doctorem. Visitato igitur beato Francisco, ipse pariter et sanctus diu de verbis dei dulcissima collatione fruuntur. Interrogavit autem eum dictus magister de illo ezechielis verbo: Si non annuntiaveris impio impietatem suam, animam eius de manu tua requiram; dixit enim: Multos, bone pater, ipse congnosco, quos sciens esse in peccato mortali, non semper ei impietatem suam annunctio. Numquid de manu mea talium anime requirentur? Cui cum beatus Francischus ydiotam sederet et ideo magis docendum ab eo, quam supra scripture sententiam respondere, adiecit humilis ille magister: Frater, licet ab aliquibus sapientibus verbi huius expositionem audierim, libenter tamen super hoc tuum reciperem intellectum. Dixit ad eum beatus Francischus: Si verbum universaliter debet intelligi, taliter ego accipio, quod servus dei sic debet vita et sanctitate in se ardere, ut luce exempli et lingua conversationis omnes impios reprehendat; sic, in quam, splendor vite ejus et odor fame ipsius omnibus annunctiabit iniquitatem temporum. Plurimum itaque vir ille hedificatus, abscedens dixit sotiis beati Francisci: Fratres mei, theologia viri huius, puritate contemplatione subnixa est aquila nolens; nostra vero scientia ventre graditur super terram.

[XXXV] De hiis, que, interrogatus a quodam cardinali aperuit.

Alio tempore cum esset in urbe in domo cuiusdam cardinalis, de obscuris interrogatus, sermonibus ita profunda ponebat in lucem, ut putares ipsum semper inhabitasse scripturas; dixitque ad eum dominus cardinalis: Ego non

te interrogo tamquam licteratum, sed tanquam hominem habentem spiritum dei et tue responsionis intellectum, ideo libenter accipio, quoniam scio ipsum a solo deo procedere.

Quid se scire cuidam fratri respondit cum hortaretur ad studium lectionis. [A-LXXXV

Informati sibi et undique pervaso doloribus, dixit aliquando sotius eius: Pater, semper ad scripturas confugium habuisti, semper ille tibi dolorum prebuere remedia: Fac, oro et nunc tibi de prophetis aliquid legi; fortassimis exaltabat spiritus tuus in domino. Cui sanctus: Bonum est scripture testimonia legere, bonum est dominum deum nostrum in ipsis exquirere; mihi vero tantum iam ipse de scripturis adegi, quod meditanti et revolventi satissimum est. Non pluribus indigeo, fili; scio Christum pauperem crucifixum.

De gladiis quos vidit frater pacificus in ore sancti fulgentes. [A-LXXXV

Erat in marchia Anconitana secularis quidam, sui oblitus et dei nescius, qui se totum prostituerat vanitati. Vocabatur nomen eius, rex versuum, eo que princeps foret lasciva cantantium et inventor secularium contanum: ut paucis dicam, usque adeo gloria mundi extulerat hominem, Fol. 19vo quod ab imperatore fuerat pomposissime coronatus. Cum itaque sicut in tenebris ambulans iniquitatem traheret in funiculis vanitatis, miserata divina pietas miserum cogitat revocare, ne pereat qui abiectus erat. Occurrunt sibi invicem, divina providentia, beatus Francischus et ipse ad quoddam monasterium pauperum inclusarum; venerat illuc beatus pater ad filias cum sotiis suis; venerat ille ad quamdam suam consanguineam cum sodalibus multis.

Facta autem manu dei super illum, videt, corporeis oculis, sanctum Francischum duobus transversis ensibus, valde fulgentibus, in modum crucis signatum, quorum unus a capite ad pedes, alius a manu in manum per pectus transversaliter tendebatur. Non noverat ipse beatum Francischum, sed, tanto monstrato miraculo, mox cognovit eumdem. Subito autem stupefactus ad visum, incipit vel in longum meliora proponere; beatus vero pater, cum primo predicaret, communiter omnibus, gladium verbi dei transvertit in hominem;

seorsum nam de seculi vanitate et mundi contemptu dulciter commonet illum ac deinde transverberat cor illius divina comminando iuditia. Respondit ille continuo: Quid opus est plura serere verba? veniamus ad facta. Tolle me ab hominibus et magno me imperatori restitue. Altera die induit eum sanctus et ad domini pacem reductum fratrem Pacificum nominavit.

Huius conversio eo magis hedificatoria fuit multorum, quo lator fuerat vanorum turba sodalium. Gaudens societate beati patris frater Pacificus, sentire incipit quas nondum senserat unctiones. Iterato namque videre permittitur quod aliis velabatur; aspexit enim post pauca, magnum signum thau super frontem beati Franscisci, quod diver-sicoloribus circulis pavonis pulchritudinem preferebat.

xviij] **De efficacia sermonum eius et testimonio cuiusdam physici ab hoc dato.**

Licet autem evangelista, Francischus, per materialia et rudia rudibus predicarat, utpote qui sciebat, plus opus esse virtute, quam verbis, tamen inter spiritualis, magisque capaces vivifica et profunda parturiebat eloquia; brevibus innuebat quod erat ineffabile et ignitos, interserens gestus et nutus, totos rapiebat auditores ad celica. Non distinctionum clavibus utebatur, quia, quos ipse non inveniebat, non ordinabat sermones; dabat voci sue vocem virtutis vera veritus et sapientia Christus. Dixit aliquando physicus quidam, vir eruditus et eloquens: Cum ceterorum predicationem de verbo ad verbum retineam, sola me effugiunt que sanctus Francischus eructat, quorum si aliqua commicto memorie, non illa mihi videntur, que sua prius labia distillarunt.

xxxix] **Qualiter vertute verbi per fratrem silvestrum de Aretio demones effugavit.**

ol. 20ro Non solum autem in presentia virtuosa erant verba Francisci, sed per alios quandoque transmissa vacua non redibant. Accidit siquidem ipsum ad civitatem Aretii devenire quandoque, cum ecce, tota civitas intestino bello quassata, propinquum sui minabatur excidium. Hospitatus itaque vir dei in burgo, extra civitatem videt supra terram illam, demones exultantes et cives ad civium exitia

succendentes; vocans autem fratrem, Silvestrum nomine, virum domini, digne simplicitatis, precepit ei et dicens: Vade ante portam civitatis; et ex parte omnipotentis dei, demonibus precipe, ut quam cito exeant civitatem. Festinat pia simplicitas ad obedientiam prosequendam; et preoccupans in laudem faciem domini, clamat ante portam valenter: Ex parte dei et iussu patris nostri Francisci procul hinc discedite demones universi. Redit ad pacem paulo post civitas et civilitatis, in se iura magna tranquillitate custodiunt; unde postmodom predicans eis beatus Francischus: Vobis sicut quondam dyabolo subiugatis et vinctis demonum, loquor, quos tamen scio cuiusdam pauperis precibus liberatos.

De conversione eiusdem fratris silvestri et de quadam ipsius visione. [A-XC]

Predicti Silvestri conversionem, qualiter eum ad intrandum ordinem spiritus moverit, non indignum credo presentibus copulari. Silvester itaque sacerdos fuerat secularis de civitate Assisii, a quo lapides pro reparanda ecclesia quondam emerat homo dei. Hic cum videret illo in tempore fratrem Bernardum, qui post sanctum dei minorum ordinis prima plantula fuit, sua perfecte relinquere ac dare pauperibus, veraci cupiditate succensus, apud virum dei de lapidibus olim sibi venditis movet querelam, quasi non perfectum ei pretium solutum extiterit. Subridet Francischus animum sacerdotis advertens avaritie veneno infectum; sed refrigerium maledicto ardori cupiens utcumque prestare, manus eius non numerata pecuniam replet. Gavisus est presbyter Silvester in datis; sed plus liberalitatem dantis miratus, domum regressus factum sepe recogitat, senescentem iam se diligere mundum murmure felici submurmurat et iuvenem illum, sic cuncta despicere stupet. Odore bono iam proinde pleno misericordie sue Christus aperit sinum: ostendit ei per visionem opera Francisci, quod valeant, quanta coram ipso eminentia fulgeant, quam magnifice totam mundi machinam compleant. Videt namque in sompnis crucem auream de ore procedentem Francisci, cuius summitas celos tangebat, cuius bracchia, protensa in latum, utramque mundi partem amplexando cingebant.

Compunctus sacerdos in visu dampnosam excutit moram, reliquid mundum, viri dei perfectus imitator

Fol. 20vo efficitur. Perfecte hic cepit in ordine conversari et perfectissime Christi gratia consumavit.

[A-XCI] **De quodam fratre ab impugnationem demonis liberato.**

Temptatione spiritus, que carnis incentivo subtilior est et peior, accidit fratrem quemdam diutius esse vexatum; qui tandem ad sanctum Franciscum veniens, ad pedes eius se proiecit humiliter; amarissimis autem inundans lacrymis nil dicere prevalebat altis singularibus prepeditus. Movetur pietas patris in eum et malignis impulsibus molestatum cognoscens, ait: Precipio vobis, demones, in virtute dei, ut admodo fratrem meum non impugnetis, sicut hactenus presumpsistis. Mox discussa tenebrarum caligine, liber frater exurgit, nec plus vexationem sentit, quam si nullatenus habuisset.

[A-XCII] **De porca malefica que manducavit agnum.**

Ad bruta quoque verbum suum mirande fuisse virtutis alibi satis elucet; tangam tamen unum, quod ad manum est. Hospitato quadam nocte servo Excelsi apud monasterium sancti verecundii, de episcopatu Eugubii, ovicula quedam agniculum peperit illa nocte. Aderat sus crudelissima que vite innocentis non parcens, rapaci eum morsu necavit. Surgentes homines mane, invenerunt agniculum mortuum, cognoscentes vere suem illius malefitii ream. Hoc audito, mira compassione pius pater movetur; et agni cuiusdam alterius recordatus mortuum lamentatur agniculum, coram omnibus dicens: Heu, frater agnicule, animal innocens, utile semper hominibus representans! Maledicta sit impia, que te interfecit; nullusque ex ea comedat homo, vel bestia. Mirabile dictu! Statim infirma cepit porca malefica et tribus diebus penarum tormenta persolvens, ultricem tandem pertulit necem. Proiecta est autem in vallo monasterii, ubi longo tempore iacens in modum tabule desiccata nulli fuit esca famelico.

[A-XCIII] **De fugienda familiaritate mulierum et qualiter cum eis loquebatur.**

Mellita tossica, familiaritates videlicet mulierum, que in errorem inducunt etiam sapientes et viros sanctos, iubebat

penitus evitari; timebat enim ex hoc tenerum cito frangi et forte sepe spiritum infirmari. Harum contagionem evadere conversantem cum eis, nisi probatissimum virum, tam facile dixit, quam iuxta scripturam in igne ambulare, nec comburere plantas. Ut autem loqueretur manu, se ipsum exemplar omnis prebebat virtutis; siquidem femina usque adeo molesta erat, ut non cautelam, vel exemplum crederes, sed formidinem, vel horrorem.

Quando earum importuam loquacitas faciebat in loquendo conflictum, verbo abbreviato et humili vultu deiecto, advocabat silentium. Non nunquam vero celo intentus luminibus, inde extrahere videbatur quod de terra musitantibus respondebat: eas vero, in quarum mentibus sacre devotionis instantia sapientie collocarat, miris sed Fol. 21ro brevibus instituebat sermonibus. Quando cum femina loquebatur, sonora, ut ab omnibus posset audiri, voce dicenda promebat.

Dixit autem sotio semel: Fateor veritatem, karissime, nullam me, si aspicerem recogniturum in facie, nisi duas. Illius, inquid et illius mihi vultus cognitus est, alterius nescio.

Enigma contra aspectum mulierum. [A-XCIV]

Solebat autem non castos oculos enigmate tali confingere. Rex prepotens duos ad reginam successive nuncios misit. Redit primus et tantum verba verbis reportat; siquidem sapientis oculi in capite fuerant, nec prosilierant quoquam. Redit alius et post brevia verba, que refert, longam de domine pulcerrime texit ystoriam: Vere, domine, vidi pulcherrimam mulierem. Felix qui fruitur. At ille: tu inquid Serve nequam, in sponsam meam oculos impudicos egisti? Liquet, quod emere volueris rem prospectam subtiliter. Iubet vocari primum et ait; Quid tibi de regina videtur? Et ille: Optime quidem; quoniam silenter audivit, respondit sagaciter. Et nichil, inquid rex, formositatis inest? Tuum, ait, domine mi, sit hoc inspicere; meum fuit verbi perferre. Fertur a rege sententia: Tu, inquid, oculis castus esto in camera corpore castior: hic vero exeat domum, ne polluat thalamum.

Dicebat autem beatus pater: Ex nimia securitate minus cavetur hostis: dyabolus si de suo capillum habere potest in homine, cito illum excrescere facit in trabem; nec, si per

multos annos dehicere non potuit quem tentavit, moram causatur, dummodo sibi cedat in fine. Hoc est enim opus suum, nec est ad alia die noctuque sollicitus.

[A-XCV] **Exemplum sancti contra nimiam familiaritatem.**

Contigit semel, cum sanctus Francischus Berianum pergeret, pre debilitate ieiunij, ad castrum pervenire non posse : sotius vero, misso nuncio ad quamdam spiritualem dominam, panem et vinum pro sancto humiliter petiit. Illa ut audivit, cum filia, virgine deo devota, cucurrit ad sanctum, portans que necessaria erant. Refectus autem sanctus et aliquantulum comfortatus, verbo dei matrem et filiam versa vice refecit ; cumque predicasset eisdem, nullam respexit in faciem.

Recedentibus illis, dixit sotius ad eum : Cur, frater, non respexisti sanctam virginem, que cum tanta devotione venit ad te? Cui pater : Quis non deberet timere respicere sponsam Christi? Quod si oculis predicatur et facie, ipsa me viderit, non ego illam. Multotiens vero de huiusmodi loquens asserbat frivolum esse omne colloquium mulieris, excepta sola confessione, vel, ut affolet, monitione brevissima. Dicebat enim : Que sunt fratri Minori cum muliere tractanda negotia, nisi cum sanctam penitentiam, vel melioris vite consilium religiosa petitione deposcit?

[A-XCVJ] **De temptationibus sancti et quomodo temptationibus superavit.**

Fol. 21vo Crescentibus meritis sancti Francisci, crescebat quoque discordia cum antiquo serpente ; nam quo maiora huius carismata, subtiliora illius temptamenta et graviora prelia movebantur. Licet autem virum bellatorem et strenuum sepe probasset nec ad horam cessisse certanum, adhuc tamen aggredi nititur semper vincentem. Quodam enim tempore immissa est sanctissimo patri gravissima temptatio spiritus, utique ad corone augmentum. Angustiabatur exinde et replebatur doloribus, affligebat et macerabat corpus, orabat et lacrymabatur acerrime. Pluribus annis taliter impugnatus, dum ora die quadam in sancta Maria de portiuncula, vocem audivit in spiritu : Francisce, si habueris fidem ut granum sinapis, dices monti, ut transeat et

transibit. Respondit sanctus: Domine, quis est mons, quem velim ipse transferre? Et iterato audivit: Mons est temptatio tua. Et ipse illacrymans dixit: Fiat michi, sicut dixisti. Statim omni temptatione propulsa, liber efficitur et totaliter in intimis quietatur.

Quomodo dyabolus vocans eum de luxuria tentavit et qualiter sanctus superavit. [A-XCVIJ]

In heremo fratrum de Satriano malignus ille, qui semper profectibus invidet filiorum dei, tale quiddam erga sanctum dei presumpsit. Videns namque sanctum sanctificari adhuc, nec pro hesterno hodiernum intermictere lucrum, cum nocte quadam ad orationem vacaret in cellulam, vocavit eum ter dicens: Francisce, Francisce, Francisce. Qui respondit dicens: Quid vis? Et ille: Nullus est in mundo peccator, cui, si conversus fuerit, non indulgeat dominus; sed quicumque semetipsum penitentia dura necaverit, in perpetuum misericordiam non inveniet. Statim sanctus per revelationem, cognovit hostis fallsum, quomodo nisus fuerit eum ad tepida revocare. Quid ergo? Non destitit inimicus aliud inferre certamen. Cernens enim, quod laqueum sic occultare non potuit, alium laqueum preparat, carnis videlicet incentivum; frustra tamen, quoniam qui spiritus deprehendit versutiam, carne sophisticari non potuit. Immictit ergo in illum dyabolus gravissimam temptationem luxurie; at beatus pater statim ut percipit, veste deposita, cordula durissime verberat dicens: Eia, frater asine, sic te manere decet, sic subire flagellum: tunica religionis est, furari non licet: si quo vis pergere, perge.

Videns autem propter disciplinas temptationem non discedere, cum tamen iam livoribus membra cuncta punxisset, aperta cellula, foras exiit in hortum et in magnam nivem demergit se nudum. Recipit autem nivem plenis conficit manibus et ex ea in modum pile septem glebas compingit, quas sibi preponens, cepit alloqui corpus: Ecce, inquid, hec maior uxor tua est: porro iste quatuor duo sunt filij et due filie tue: relique due servus sunt et ancilla, quos ad serviendum habere Fol. 22ro
oportet; et festina, inquid, omnes induere, quoniam frigore moriuntur. Si autem eorum multiplex sollicitudo

molestat, uni domino sollicitus servi. Illico dyabolus confusus abscessit, sanctusque in cella revertitur, glorificans dominum.

Quidam spiritualis frater, qui tunc vacabat orationi, luna clarius incedente, totum intuitus est; sanctus autem comperto postmodum quod ille se in nocte vidisset, et dolens multum, precepit, ut rem nulli detegeret, donec in seculo viveret.

-XCVIIJ] **Quomodo quemdam fratrem a temptatione liberavit et bone temptationis.**

Vice quadam cum frater unus temptatus solus sederet cum sancto, dixit ei: Ora pro me, benigne pater; credo equidem, quod de meis temptationibus continuo liberabor, si pro me fueris dignatus orare. Nempe supra vires affligor et scio, quod te ipsum non lateat. Dixit ei sanctus Franciscus: Crede, mihi fili quoniam magis propterea servum dei te credo et quo magis temptatum, magis a me dilectum te noveris; et subiunxit: Vere dico tibi, nullus se dei servum reputare debet, quousque per temptationes et tribulationes transierit. Annulus, inquid, quodammodo est victo temptatio, quo dominus sibi desponsat animam servi sui. Plures sibi de annosis meritis blandiuntur et nulla substinuisse temptamenta letantur; sed quoniam ante congressum solus eos terror elideret, sciant spiritus sui debilitatem considerariam a domino; vix enim obiiciuntur certamina fortia, nisi ubi fuerit virtus perfecta.

[A-XCIX] **Qualiter verberaverunt eum demones et quod fugiende sibi curie.**

Non solum temptationibus vir iste impetebatur a sathana, verum manu ad manum cofligebat cum ipso. Rogatus quando a domino Leone, cardinali sancte crucis, ut secum in urbe paululum moraretur, turrem quamdam remotam elegit, que per novem testitudines concamerata quasi mansiunculas heremiticas preferebat. Prima igitur nocte cum post orationem deo fusam vellet quiescere, veniunt demones et hostiles agones immovent sancto dei, quem diutissime ac durissime verberantes, ad ultimum quasi seminecem relinquunt. Illis discedentibus, reparato tandem anhelitu,

vocat sanctus socium suum sub alia testudine dormientem et venienti ait : Frater, volo, quod maneas iuxta me, quia solus esse formido ; verberaverunt enim me demones paulo ante. Tremebat autem sanctus et quatiebatur in membris, quasi qui febrem durissimam pateretur. Totam igitur noctem insompnem ducentibus, dixit sanctus Francischus ad sotium : Demones sunt castaldi domini nostri, quos destinat ipse ad puniendos excessus ; signum autem amplioris est gratie, nichil in servo suo impune relinquere, dum vivit in mundo. Ego vero offensam non recolo, quam per Fol. 22vo misericordiam dei satisfactione non laverim ; sua quippe paterna semper sic mecum egit, ut placentia et displicentia sibi oranti et meditanti ostenderet. Sed potest esse, quod ideo castaldos suos in me permisit irrumpere, quia non bonam speciem aliis prefert mansio mea in curia magnatorum. Fratres mei, qui in locis pauperculis commorantur, audientes me cum cardinalibus esse, suspicabuntur forsitan habundare delitiis ; ideo, frater, melius iudico, eum, qui ponitur in exemplum, fugere curias ; et penurias substientes fortes efficere similia substinendo.

Exemplum ad propositum. [A-C]

Occurrit animo quod nullatenus transeundum puto. Frater quidam, cum fratres videret in quadam curia commorantes, allectus qua gloria nescio, desideravit una cum eis fieri palatinus ; et cum de curia curiosus existeret, nocte quadam videt in sompnis fratres predictos extra locum fratrum positos et ab eorum consortio separatos ; videt insuper eos comedentes in vase porcorum turpissimo et immundo, in quo cicera manducabant humanis stercoribus intermixta. Cernens, hoc frater vehementer obstupuit et diluculo surgens amplius de curia non curavit.

Temptamenta que passus est in quodam loco solitario et visione cuiusdam fratris. [A-C]

Devenit aliquando sanctus cum sotio ad ecclesiam quamdam longe ab habitatione sitam et solitariam ; orationem offerre cupiens amovet sotium dicens : Vellem, frater, hic solus hac nocte manere, vade ad hospitale et ad me summo mane revertere. Cum ergo solus persisteret orationes longas

ac devotissimas Domino fundens, circumspicit tandem ubi caput ad dormiendum reclinet et subito turbatus, spiritus pavere et tedere cepit, corpore vero ex omni parte contremere. Sentiebat liquido, contra se dyabolicas impugnationes, super tectum vero domus catervas demonum cum strepitu discurrentes.

Surrexit itaque protinus et egressus foras crucis signaculum fronti imprimis dixit: Ex parte omnipotentis dei dico vobis demones, ut quidquid vobis permissum est in meo corpore faciatis; libens substineo, quia cum maiorem inimicum non habeam corpore, vindicabitis me de adversario meo, dum in ipso vice mei exercebitis ultionem. Itaque qui propter spiritum deterrendum convenerant, spiritum promptiorem in carne infirma cernentes, pudore confusi protinus evanescunt.

Mane facto, revertitur ad eum sotius et inveniens sanctum coram altari prostratum, expectat extra chorum, oratque interim ipse coram cruce ferventer; et ecce factus in extasi videt inter multas in celo sedes unam ceteris digniorem, ornatam pretiosis lapidibus, omnique gloria prefulgentem. Miratus intra se nobilem thronum et cuius sit tacitus, pensat; audit inter hec vocem dicentem sibi: Sedes ista unius de ruentibus fuit et nunc humili franciscus servatur. Demum ad se reversus frater videt beatum Franciscum ab oratione
Fol. 23ro exire moxque in modum crucis prostratus ipsum, non ut mundo viventem, sed quasi in celo regnantem, alloquitur dicens: Deprecare pro me filium dei, pater, ut mihi peccata non imputet. Extendens manum vir dei allevat ipsum, cognoscens aliquid ei fuisse in oratione mostratum.

Tandem recedentibus inde, interrogat frater ille beatum Francischum dicens: Quid de te, pater, tua tibi ministrat opinio? Qui respondit: Videor mihi maximus peccator, quoniam aliquem sceleratum tanta fuisset deus misericordia prosecutus, decuplo me spiritualior esset. Ad hec statim in corde fratris spiritus dixit: Cognosce, quod vera fuerit visio, quam vidisti, quoniam ad sedem superbia perditam humilitas levabit humillimum.

[A-CIJ] **De quodam fratre a tentatione liberato.**

Frater quidam, spiritualis et antiquus in religione,

magna carnis tribulatione afflictus, quasi desperationis profundo videbatur absortus. Duplicabatur ei cotidie dolor, dum conscientia, magis tenera quam discreta, cogebat eum de nichilo confiteri, siquidem non temptationem habere, sed temptationi cessisse vel modicum tanto studio confitendum esset. Ipse vero tantum pudoris habebat, quod timens totum uni sacerdoti detegere, quippe cum nichil esset, cogitationes ipsas dividens, diversas diversis particulas connectabat. Quadam vero die, cum deambularet cum beato Francisco, dixit ei sanctus : Frater, dico tibi, quod tribulationem tuam nulli debeas de cetero confiteri ; et noli timere, quia quod curo te sit, nec tu facis, ad coronam tibi perveniet non ad culpam. Quotiens autem fueris tribulatus, septem Pater noster de mea licentia dicas. Miratus unde hoc sanctus novisset, plurimo exhylaratus gaudio, post modicum omnem tribulationem evasit.

De spirituali letitia et laus eius et de malo accidie. [A-CII]]

Tutissimum remedium contra mille inimici insidias vel astutias, letitiam spiritualem sanctus iste firmabat. Dicebat enim : Tunc potissime exultat dyabolus, cum gaudium spiritus servo dei potest subripere. Pulverem portat, quem quantumlibet parvis aditibus conscientie possit iniicere, mentisque candorem et vite munditiam sordidare, sed letitia, inquid, spirituali corda replente, in vanum effundit serpens tale venenum. Non possunt demones offendere Christi famulum, ubi eum viderint sancta iucunditate repletum : quando vero flebilis est, animus, desolatus et merens, facile vel absorbetur tristitia, vel ad gaudia vana transmittitur. Studebat proinde sanctus in iubilo cordis semper existere, servare unctionem spiritus olimque letitie. Morbum accidie pessimum summa cura vitabat, ita ut, cum vel parum menti illapsum sentiret, ad orationem citissime curreret. Dicebat autem : Servus dei pro aliquo, ut assolet, conturbatus illico surgere ad orationem debet et tamdiu coram summo patre persistere, donec reddat et sui salutaris Fol. 23vo
letitiam ; si enim in mestitia fecerit moram, adolescet babillonicum illud, quod tandem nisi per lacrymas expurgetur, maximam generabit in corde rubiginem.

[A-CIV] **De cithara angelico quam audivit.**

Diebus, quibus pro cura oculorum apud reate manebat, vocavit unum de sotiis, qui fuerat in seculo citharista, dicens: Frater, filii seculi huius divina non intelligunt sacram. Instrumenta quippe musica divinis quondam laudibus deputata in aurium voluptate libido humana convertit: vellem igitur, frater, ut secreto cytharam mutuatus afferres, qua versum honestum fratri corpori doloribus pleno solatium aliquod dares. Cui respondit frater: Verecundor non modicum, pater, timens ne levitate hac suspicentur homines me esse temptatum. Cui sanctus: Dimictamus ergo, frater. Bonum est multa dimictere, ne ledatur opinio.

Nocte sequenti, vigilante sancto viro et meditante de deo, repente insonat cythara quedam armonie mirabilis et suavissime melodie. Non videbatur aliquis, sed transitus et reditus cytharedi ipsa hinc inde auditus volubilitas innuebat. Spiritu denique in deum directo, tanta in illo dulcisono carmine sanctus pater suavitate perfruitur, ut aliud se putet seculum commutasse.

Mane surgens sanctus vocat fratrem predictum et narrans ei cuncta per ordinem subdidit: Dominus, qui consolatur afflictos, numquam me sine consolatione dimisit. Ecce enim qui cytharas hominum audire non potui, cytharam suaviorem audivi.

[A-CV] **[Quod spiritu exhilaratus sanctus gallice cantabat.]**

Nonnumquam vero talia faciebat. Dulcissima melodia spiritus intra ipsum ebulliens, exterius gallicum dabat sonum et vena divini sussurri, quam auris eius suscipiebat furtive, gallicum erumpebat in iubilum. Lignum quandoque, ut oculis vidi, colligebat et terra, ipsumque sinistro bracchio superponens articulum filoflexum tenebat in dextera, quam quasi supra viellam trahens per lignum et ad hoc gestus representans, ydoneos gallice cantabat de domino. Terminabantur tota hec tripudia frequenter in lacrymas et in passionis Christi compassionem hic iubilus solvebatur. Inde hic sanctus continua trahebat suspiria et ingeminatis gemitibus inferiorum, que in manu erant, oblitus, suspendebatur ad celum.

Qualiter quemdam fratrem tristem redarguit et qualiter se deberet habere monuit. [A-CVJ]

Vidit semel quemdam sotium suum accidiosam et tristem faciem protendentem et non leniter ferens dixit ad eum: Non decet servum dei tristem, vel turbulentum se monstrare hominibus, sed semper honestum. Offensas tuas in tuo cubiculo discute et coram deo tuo lacrymare et ingemisce. Cum redis ad fratres, merore Fol. 24ro deposito, ceteris conformare. Et post pauca: Multum invident mihi emuli salutis humane; et semper, conantur quem in me non possunt, in sotiis conturbare. Tantum autem diligebat virum spirituali letitia plenum, quod pro generali commonitione in quodam capitulo scribi fecit hec verba: Caveant fratres, ne se ostendant extrinsecus nubilosos sed ostendant se gaudentes in domino, ylares et iocundos et convenienter gratiosos.

Qualiter corpus tractandum est ut non mumuret. [A-CVIJ]

Dixit etiam aliquando sanctus: Fratri corpori cum discretione providendum est, ne ab eo tempestas commoveatur accidie; ut enim non tederat ipsum vigilare et reverenter in oratione persistere, tollatur ei occasio murmurandi; diceret enim: Fame deficio, tui exercitii sarcinam ferre non valeo. Quod si postquam sufficiem vocasset annonam, talia inusitaret, scito pigrum iumentum indigere calcaribus et inertem asellum stimulum expectare. Hoc solo documento, dissona fuit manus a lingua in patre sanctissimo; corpus enim suum utique innocens flagellis et penuriis subigebat, multiplicans ei vulnera sine causa. Nam in calor spiritus ita iam levigaverat corpus, ut anima sitiente in deum, sitiret et multipliciter caro illa sanctissima.

De inepta letitia contra vanagloria et ypocrisim. [A-CVIIJ]

Verum spiritualem amplectens letitiam, ineptam studiose vitabat, sciens ferventer diligendum quod proficit, nec minus vigilanter quod inficit, fugiendum. Inanem quidem gloriam elidere studebat in semine, non sinens quod domini sui offenderet oculos, subsistere vel momento. Nam multotiens, cum multis attolleretur preconiis, dolens et gemens

protinus in tristitia subrogabat affectum. Tempore yemali, cum nonnisi una tunica sanctus eius corpusculum tegeretur petiis admodum vilibus resarcita, guardianus suus, qui et sotius eius erat, unum corium vulpinium acquirens et ad ipsum perferens dixit : Pater, infirmitatem pateris splenis et stomachi ; precor charitatem tuam in domino, ut sultus tunicam patiaris istud consui corium : quod si totum non placet, saltim supra stomacum fieri sine. Cui beatus Francischus : Si vis, ut sub tunica patiar istud, fac mihi eiusdem mensure petiam exterius applicari, que consuta de foris, indicet hominibus pellem intus absconditam. Audit frater, nec approbat ; instat, nec impetrat aliud. Acquiescente tandem guardiano, petia supra petiam suitur, ne alius foris quam intus Francischus esse monstretur.

[A-CIX] **De quadam sua confessione contra ypocrisim.**

Tempore quodam apud heremitorium de Podio, circa nativitatem domini magno populo ad predicationem
Fol. 24vo vocato, tali prologo exorsus est : Vos creditis me hominem sanctum et ideo devote venistis. Sed fateor, ait, vobis, tota hac quadragesima cybaria lardo condita comedi. Sicque frequentur voluptati imputavit quod prius infirmitati concesserat.

[A-CX] **De confessione contra vanam gloriam.**

Simili fervore quandocumque spiritus eius ad vanam gloriam moveretur, statim coram omnibus nuda illud confessione prodebat. Quodam enim tempore, cum iret per civitatem Assisii, occurrit ei vetula quedam, petens aliquid ab eo ; nichil autem habens preter mantellum, festina ei liberalitate concessit ; sentiens vero inanis favoris motus irrepere, statim coram omnibus vanam gloriam habuisse confessus est.

[A-CXJ] **Verba monitoria in se.**

Studebat bona domini sui arcano pectoris condere, nolens patere glorie quod posset causa esse ruine. Nam sepe cum beatificaretur a pluribus, verbum huiuscemodi respondebat : Filios et filias adhuc habere possum ; nolite laudare

securum; nemo laudandus, cuius incertus est exitus. Quandocumque mutuo concessum auferre voluerit qui concessit, solum, inquid, corpus et anima remanebunt, que infidelis etiam possidet. Ista quidem laudantibus. Ad se autem sic: Latroni tanta contulisset altissimus, gratior te foret, Francisce.

Verba contra se laudentes. [A-CXI J]

Dicebat autem fratribus sepe: De omni eo, quod peccator potest, nemo sibi debet iniquo plausu blandiri. Peccator, ait, ieiunare potest, orare, plangere, carnem suam macerare; hoc, vero, non potes, domino suo fidelis existere. Itaque in hoc gloriandum est, si suam deo reddimus, si fideliter servientes, ipsi quidquid donat adscribimus. Maior hominis inimicus caro est; nichil recogitare novit ut doleat, nichil ut timeat providere studium eius abuti presentibus; quod autem peius est, ipsa, sibi usurpat, ipsa in suam gloriam transfert quod non sibi, sed anime datum est; Ipsa de virtutibus laudare, de vigiliis et orationibus favorem carpit extrinsecum, nichil anime relinquens querit et de lacrymis obolum.

De occultatione stigmatum. [A-CXII J]

Illa vero Crucifixi insignia summis etiam spiritibus veneranda fas non est silentio preterire, quanto velamine texerit, quanto absconderit studio. Primo in tempore, quo verus Christi amor in eandem ymaginem transformarat amantem, tanta cautela celare et occultare cepit thesaurum, ut usque ad multa tempora, nec ipsi familiares agnoscerent; sed semper abscondi, nec ad oculos venire charorum divina prudentia noluit, quin etiam et publica loca memborum idipsum non patiebantur obtectum. Videns autem semel unus de sotiis stigmata in pedibus eius, dixit ei: Quid est hoc, bone frater? Qui respondit: Curam habe de facto tuo.

Alia vice, idem frater tunica eius ad excutiendum petens, eamque sanguinolentam aspiciens, dixit sancto, postquam reddidit eam: Cuiusmodi sanguis est ille, Fol. 25ro quo tunica infecta videtur? Sanctus vero, imponens digitum oculo, dixit ei: Interroga quid est hoc, si nescis oculum esse. Raro itaque totas abluit manus, digitos tantum perfundens,

ne res astantibus proderetur. Pedes vero lavat rarissime, nec minus occulte, quam raro. Manum ab aliquo postulatus ad osculum, dimidiat, digitos tantum proferens, quantam possit osculum poni ; nonnunquam vero pro manu manicam porrigit. Pedes laneis peduciis vestit, ne videri possint, pelle supra vulneribus portaque asperitatem laneam mitigaret. Licet autem sanctus pater non posset manuum et pedum stigmata omnino tegere sotiis, egre tamen ferebat, si aliquis illa respiceret, unde et ipsi sotii prudentia pleni, quando ille manus, aut pedes aliqua necessitate detegeret, oculos avertebant.

[A-CXIV] **Quod pia fraude quidam illa inspexit.**

Cum Senis moraretur vir dei, accidit venire illuc fratrem quemdam de Briscia, qui, multum affectans videre stigmata sancti patris, ut id querat, a fratre Pacifico instanter deposcit. Et ille : Recessurus, inquid, a loco, petam ab eo deobsculandas manus, quas cum dederis, annuant tibi oculis et videbis. Parata ad recessu, vadunt ambo ad sanctum, flexisque genibus, dicit Pacificus sancto Francisco : Benedic nobis, pater karissime et manum mihi ad obsculandum prebe. Obsculatur non libenter porrectam et videndam innuit fratri ; petens et aliam, osculatur et monstrat eidem. Discedentibus illis, suspicatus est pater, sanctam ibi fraudem fuisse, que fuerat et piam curiositatem impiam iudicans, revocato statim fratre Pacifico, dixit ei : Indulgeat tibi Dominus, frater, quoniam tribulationem multum facis mihi aliquando. Prosternit se Pacificus statim et humilter interrogat dicens : Qualem tribulationem tibi feci, karissima mater ? Nichil autem respondente beato Francisco, silentio terminatur eventus.

[A-CXV] **De vulnere lateris a quodam inspecto.**

Licet autem manuum et pedum vulnera ipsa membrorum loca propatula facerent aliquibus manifesta, lateris tamen vulnus nemo dignus videre fuit in vita, unico tantum et semel excepto. Quotiens enim tunicam faceret excuti, dextro bracchio cooperiebat lateris vulnus ; nonnunquam vero manu sinistra lateri confixo applicata beatam illam plagam tegebat. Quidam vero eius sotius dum scalperet ipsum, manu vulneri

illapsa magnum ei dolorem inflixit. Alter quidam de fratribus, curiosa inquisitione, nisus videre quod aliis erat absconditum, dixit sancto patri die quadam: Placet ne tibi, frater, ut excutiamus tunicam tuam? Cui sanctus: Retribuat tibi dominus, quoniam indigeo quidem. Illo itaque se exuente, attentis oculis frater inspiciens expressum vidit vulnus in latere. Hic solus vidit in vita, ceterorum, nullus usque post mortem. Fol. 25vo

[De occultandis virtutibus.] [A-CXVJ]

Taliter homo iste omnen gloriam, que Christum non saperet, abiuraverat; taliter humanis favoribus eternum irrogaverat anathema. Sciebat fame pretium conscientie secretum minuere, longeque dampnosius abuti, quam carere virtutibus. Sciebat non minorem virtutem quam quere parta tueri.

Humilitas sancti francisci in habitu, sensu, moribus et contra proprium sensum. [A-CXVIJ]

Omnium virtutum custos et decor humilitas. Hac non substrata fabrice spirituali, cum crescere videtur, proficit in ruinam. Hec, ne quid viro tot donis ornato deesset, copiosiori eum ubertate repleverat: in propria quidem reputatione nichil erat, nisi peccator, cum decor esse et splendor omnimode sanctitatis. In hac studuit hedificare se ipsum, ut fundamentum iaceret, quod a Christo didicerat. Eorum, que lucratus fuerat, oblitus, solos ante oculos ponebat defectus, plus sibi deesse, quam deesse considerans. Sola in eo cupiditas viguit, ut melior fieret ut primis non contentus novas virtutes aquireret, humilis habitu, humilior sensu, humillimus reputatu. Non discernebat dei princeps quod aquereret prelatus esse, nisi hac clarissima gemma, quia inter minores minimus aderat. Hec virtus, hic titulus, hoc insigne generalem indicabat esse ministrum.

Aberat ab eius ore omnis altitudo, pompa omnis a gestibus, ab actibus omnis fastus. Sensum in multis ex revelatione didicerat, que tantun in medio conferens aliorum anteponebat sensus. Sociorum consilium tutius esse credebat; et alienus visus melior proprio videbatur. Non omnia pro domino reliquisse dicebat eum, qui sensus proprii loculos

retineret. Malebat de se vituperium audire, quam laudem, cum hoc ad se emendandum cogeret, illa impelleret ad cadendum.

[A-CXVIII] **De humilitate ipsius ad episcopum Interamnensem et ad quemdam rusticum.**

Predicante aliquando populo interamnensi, commendans eum episcopus civitatis coram omnibus, finita predicatione, sic ait: Hac novissima hora illustravit deus ecclesiam suam isto pauperculo et despecto, simplice et illicterato; propter quod tenemur dominum semper laudare, scientes quod non fecit taliter omni nationi. Quibus sanctus auditis, miro acceptavit affectu, quod verbis tam expressis contemptibilem ipsum iudicasset episcopus et intrantibus ecclesiam, procidit ad pedes episcopi dicens: In veritate, domine episcope, magnum honorem mihi fecisti, quoniam que mea sunt, auferentibus aliis, tu solus illesa servasti; separasti, inquam, pretiosum a vili, sicut discretus homo, deo laudem, mihi vilitatem reddendo.
Fol. 26ro Non solum autem humilem se prebebat in dei maioribus sed etiam paribus et abiectis paratior moneri et corrigi, quam monere. Unde cum die quadam vectus asello quia debilis et infirmus, pedes ire non poterat, per agrum cuiusdam rustici tunc ibi laborantis transiret rusticus; ille ad eum currens interrogavit solicite an ipse foret frater franciscus. Cui cum vir dei se ipsum esse de quo querebat humiliter respondit, sed stude ait rusticus adeo bonus esse ut ab omnibus diceris qui multi confidunt de te. Quare te moneo ut nunquam de te sit aliter quam speratur. Vir autem dei, Franciscus, hoc audiens, de asino se misit in terra ut coram rustico provolutus osculabatur pedes eius humiliter gratias agens ei quod eum dignatus est monere. Cum igitur fame tam celebris esset quod velud sanctus a plurimis habebatur vilem se coram deo et hominibus reputabat, nec de celebri fama nec de sanctitate qua pollebat superbiens sed nec de multis tam sanctis fratribus et filiis sibi datis in suorun remunerationis principium meritorem.

[A-CXIX] **Quomodo prelationem in capitulo resignavit; et de oratione quadam.**

Ad servandam humilitatis sancte virtutem, paucis

annis elapsis post sua conversionem, in quodam capitulo, coram omnibus fratribus de religione prelationis officium resignavit, dicens: Admodo sum mortuus vobis; sed ecce, inquid, frater Petrus Cathanii, cui ego et vos omnes obediamus. Et inclinans se protinus coram ipso obedientiam et reverentiam promisit eidem. Flebant igitur fratres et altos extorquebat gemitus dolor, cum videbant se tanto patre, quodam modo, orphanos fieri. Surgens beatus Franciscus, iunctis manibus et oculis in celum erectis, dixit: Domine, tibi recommendo familiam, quam mihi actenus commisisti; et nunc propter infirmitates, quas tu nosti, dulcissime domine, curam eius habere non valens ipsam recommendo ministris. Teneantur in die iuditij coram te reddere rationem, si aliquis frater vel negligentia, vel exemplo, seu etiam aspera correctione perierit. Permansit exinde subditus usque ad mortem, humilius agens quam aliquis aliorum.

Qualiter resignavit sotios. [A-CXX]

Alio tempore, vicario suo, cunctos sotios resignavit dicens: Hac libertatis prerogativa singularis videri nolo, sed fratres me de loco ad locum associent, sicut dominus inspiraverit eis. Et adiiecit: Vidi iam cecum, qui unam caniculam ducem habebat itineris. Hec itaque sua gloria erat, ut omnis singularitatis et iactantie specie relegata, habitaret in eo virtus christi.

Verba eius contra prelationem amantes et descriptio fratris minoris. [A-CXXJ]

Videns autem quosdam prelationibus inhiare, quos preter alia vel sola reddebat indignos ambitio presidendi, eos non esse fratres minores dicebat, sed vocationis, qua vocati erant, oblitos a gloria excidisse; nonnullos vero miseros egre ferentes ab offitiis amoveri, quippe cum onus non querent, sed honorem, multis sermonibus confutabat. Dixit autem Fol. 26v° quando sotio suo: Non mihi videor frater minor, nisi fuero in statu, quem tibi descripso; et ait: Ecce prelatus existens fratrum vado ad capitulum, predico, et commoneo fratres et in fine dicitur contra me: Non convenit nobis illicteratus et contemptibilis, imo nolumus te regnare super nos, quia elinguis es, simplex et ydiota, tandem eiicior cum

obprobrium vilipensus ab omnibus; dico tibi, nisi eodem vultu, eadem mentis letitia, eodem sanctitatis proposito hec verba audiero, frater minor non sum. Et addebat: In prelatione casus, in laude precipitium, in humilitate subdit anime lucrum est. Cur ergo periculis plusquam lucris accendimur, cum tempus ad lucrandum ceperimus?

[A-CXXIJ] **De subiectione, quam volebat fratres habere ad clericos et quare.**

Licet autem, cum omnibus hominibus pacem habere filios vellet atque universis parvulus se prebere, clericis tamen, maxime humiles verbo esse docuit ac miravit exemplo; dicebat enim: In adiutorium clericorum missi sumus ad animarum salutem, ut quod in illis minus invenitur, suppleatur a nobis. Recipiet unusquisque mercedem non secundum auctoritatem, sed secundum laborem. Scitote, inquit, fratres, animarum fructum deo gratissimum esse, meliusque illum consequi posse pace, quam discordia clericorum. Quod si ipsi salutem impediunt populorum, dei est ultio et ipse retribuet eis in tempore. Ideo estote subiecti prelatis, ne, quantum ex vobis est, zelus aliquis surgat. Si filii pacis fueritis, clerum, et populum dominus domino lucrabimini, quod acceptabilius iudicat dominus, quam populum solum, clero scandalizato, lucrari. Tegite, inquid, eorum casus, multiplices supplete defectus et cum hec feceritis, humiliores estote.

[A-CXXIIJ] **De reverentia quam exhibuit episcopo Imolensi.**

Quodam tempore deveniens sanctus Franciscus ymolam civitatem Romagnole representavit se episcopo terre, petens ab eo licentiam predicandi; cui episcopus; Sufficit, frater, quod ego predicem populo meo. Flexo capite sanctus Franciscus humiliter foras egreditur ac post modicam horam regreditur intro; cui episcopus: Quid vis, frater? Quid iterum queris? Et beatus Franciscus: Domine, si Frater filium uno repulerit ostio, alio sibi reintrandum est. Humilitate victus episcopus, alacri vultu complexatur eum et dicit: Tu et omnes fratres tui, de cetero, in episcopatu meo generali mea licentia predicetis, quoniam istud humilitas sancta promeruit.

De humilitate ipsius ad sanctum dominicum; et sancti dominici ad ipsum et de mutua caritate ipsorum. [A-CXXIV]

In urbe cum domino Ostiensis, qui postea summus pontifex fuit, clara illa luminaria orbis adherant, sanctus dominicus et sanctus Francischus; et cum melliflua vicissim de domino eructarent, dixit tandem episcopus illis: In ecclesia primitiva pastores ecclesie pauperes erant et homines caritate, non cupiditate ferventes: Cur, inquid, non facimus de unus fratribus episcopos et prelatos, qui documento et exemplo ceteris prevalent? Fit inter sanctos de respondendo contentio, Fol. 27ro non preripientibus, sed offerentibus, quin immo sese cogentibus ad responsum; siquidem utrique prior erat alterius, dum utrique devotus in alterum. Vicit tamen humilitas Francischum, ne se preponeret, vicit et dominicum, ut ipsius respondendo humiliter obediret.

Respondens ergo beatus dominicus dixit episcopo: Domine, gradu beato, si cognoscunt, sublimati sunt fratres mei, nec pro meo posse permictam, ut aliud assequantur specimen dignitatis. Hoc igitur sic breviter perorante, inclinans se beatus Francischus coram episcopo dixit: Domine, minores ideo vocati sunt fratres mei, ut maiores fieri non presumant. Docet vocatio in plano subsistere et humilitatis christi sequi vestigia, quo tandem in respectione sanctorum plus aliis exaltentur. Si vultis, ait, ut fructum afferant in ecclesia dei, tenete illos et conservate in statu vocationis eorum et ad plana reducite illos invitos. Precor itaque, pater, ne superbiores, quo pauperiores, existant et contra ceteros insolescant, ad prelationem illos ascendere nullatenus permittatis.

Qualiter se alter alteri commisit. [A-CXXV]

Finitis, ut supra diximus, responsionibus servorum dei, multum de utriusque sermonibus edificatus, dominus ostiensis immensas deo gratias egit. Discedentibus autem inde, rogavit beatus dominus sanctum Franciscum, ut sibi cordam, qua cingebatur, dignaretur concedere. Lentus ad hoc fuit sanctus Francischus, eadem humilitate renuens, qua ille caritate deposcens, vicit tamen felix devotio postulantis et concessam sub inferiori tunica devotissime cinxit. Tandem manus inter manus ponuntur et mutue commendationes

dulcissime fiunt. Dixit autem sanctus sancto : Vellem, frater Francisce, unam fieri religionem tuam et meam et in ecclesia pari forma nos vivere. Demum cum discesserunt, dixit sanctus Dominicus pluribus, qui tunc aderant : In veritate dico vobis, hunc sanctum virum Francischum ceteri religiosi sequi deberent ; tanta est sue sanctitatis perfectio.

[A-CXXVJ] **Quod semper ob veram obedientiam habuit guardianum.**

Ut pluribus lucraretur modis negotiator iste cautissimus ac totum presens tempore conflaret in meritum, frenis obedientie agi voluit et alieno regimini submittere semetipsum. Siquidem non solum generali officio resignavit, sed, propter maius obedientie, bonum guardianum singulare expetiit, quem specialiter coleret in prelatum ; dixit enim fratri Petro Cathanij, cui pridem obedientiam sanctam promiserat : Rogo te propter dominum, ut vicem tuam de me uni de sotiis meis commictas, quia sicut tibi devotus obedientam. Scio, inquid, obedire fructum et quod nichil transeat temporis sine lucro qui alterius iugo colla submiserit. Admissa igitur sua instantia, usque ad mortem subditus ubique permansit, guardiano proprio semper reverenter obtemperans. Dixit autem quadam vice sotiis suis : Inter alia, que dignanter pietas mihi divina concessit, hanc gratiam contulit, quod ita
Fol. 27vo diligenter novitio unius hore obedirem, si mihi guardianus daretur, sicut antiquissimo, vel antiquissimo cuiquam. Subditus inquid prelatum suum hominem considerare debet, sed illum, pro cuius est subiectus. Quanto autem contemptibilior presidet, tanto obedientis humilitas magis placet.

[A-CXXVIJ] **Quomodo verum obedientem descripsit; et de tribus obedientiis.**

Alio tempore sedens cum sotiis beatus Francischus tale quodam emisit suspirium : Vix aliquis religiosus est in toto mundo, qui perfecte obediat prelato suo. Permoti sotii dixerunt ei : Dic nobis, pater, que sit perfecta et summa obedientia. At ille verum describens obedientem sub figura corporis mortui, respondit : Tolle corpus exanime et ubi placuerit, pone ; videbis non repugnare motum, non murmurare situm, non reclamare dimissum ; quod si statuatur in cathedra, non alta, sed yma respiciet ; si collocetur in

purpura, duplo pallescet. Hic, inquid, verus obediens est; cur moveratur non diiudicat, ubi locetur non curat, ut transmutetur non instat, evectus ad officium solitam tenet humilitatem, plus honoratus plus reputat se indignum. Alia vice de huiusmodi loquens, concessas post petitionem proprie licentias dixit, invinctas vero, nec postulatas, sacras obedientias nominavit; utramque bonam dicebat, sed quam tutiorem. Summam vero et in qua nichil haberet caro et sanguis, illam esse credebat, qua divina inspiratione inter infideles itur sive ob proximorum lucrum, suum sive ob martyrii desiderium. Hanc vero petere multum deo iudicabat acceptum.

Quod non est de levi per obedientam precipiendum. [A-CXXVIIJ]

Per obedientiam itaque raro precipiens censuit, nec primo fulminandum iaculum, quod esse deberet extremum: Ad ensem, inquid, non cito manus mictenda est. Eum vero, qui precepto obedientie obedire non festinaret, nec dominum timere, nec hominem revereri. Nil verius istis; nam quid in temerario preceptore auctoritas imperandi, nisi gladius in manu furiosi? Quid vero desperatius religioso obedientiam contemptem?

De fratre, cuius proiecit in igne caputiam sine obedientia venerat licet devotione trahente. [A-CXXIX]

Ablatum quadam vice caputium fratri, qui sine obedientia solus venerat, in magno igne proiici iubet. Nullo autem excutiente caputium, verebantur enim patris vultum parumper commotum, iubet illud sanctus detrahi flammis nichil lesionis adeptum. Hoc etsi merita sancti poluerunt, fortassis et illius fratris non defuit meritum; Duxerat enim eum devotio videndi patrem sanctissimum, licet discretio non adfuerit auriga sola virtutum.

De hiis, qui bonum, vel malum exemplum dabant cuiusdam boni fratris, exemplo et more antiquorum. [A-CXXX]

Affirmabat Minores fratres novissimo tempore idcirco Fol. 28ro a domino missos, ut peccatorum obvolutis caligine lucis exempla monstrarent. Suavissimis dicebat se repleri odoribus et unguenti pretiosi virtute liniri, cum sanctorum fratrum

per orbem distantium audiebat magnalia. Accidit fratrem quemdam, barbarum nomine, coram quodam nobili viro de Insula Cipri semel in fratrem alium verbum iactare iniurie, qui cum, ex verbi conflictu lesum, aliquantulum cerneret fratrem, asinino stercore sumpto, in suimet accensus vindictam ori proprio illud conterendum immictit dicens: Stercus commasticet lingua que in fratrem meum iracundie venenum effudit. Aspiciens hoc miles, stupore attonitus nimium hedificatus, dicensit et ex tunc se et sua liberare fratrum voluntati exposuit. Hoc omnes fratres infallibiliter ex more servabant, ut si quis eorum alteri verbum quandoque turbationis inferret, protinus in terra prostratus lesi pedem vel inviti beatis oculus demulceret. Exultabat sanctus in talibus, cum suos filios audiebat ex se ipsis exempla sanctitati educere, benedictionibus omni acceptione dignissimis fratres illos accumulans, qui verbo, vel opere ad christi amorem inducerent peccatores. Animarum zelo, quo perfecte repletus erat, volebat sibi filios vera similitudine respondere.

[A-CXXXJ] **De quibusdam malum exemplum dantibus et maledictio sancti ad eos; et quam graviter hoc ferebat.**

Sic etiam qui sacram violaret religionem iniquis operibus, vel exemplis, maledictionis eius gravissimam incurrebat sententiam. Nam cum die una dictum esset ei, quod Fundanus episcopus dixisset duobus fratribus euntibus coram eo, qui sub specie maioris sui contemptus, barbam longiorem nutriebant: Cavete ne religionis pulchritudo presumptione novitatum huiuscemodi deturpetur; surrexit sanctus continuo et ad celum protensis manibus, lacrymis perfusus, in huiusmodi orationis verba, vel potius imprecationis, erumpit: Domine Iesu christe, qui duodenum apostolorum numerum elegisti, de quo licet uno cadente, ceteri tamen adherentes tibi sanctum evangelium uno spiritu predicarunt, tu, domine, in hac hora novissima antique memorie memorans fratrum plantasti religionem in tue fidei fulcimentum et ut evangelii tui per eos ministerium impleretur. Quis ergo pro ipsis coram te satisfaciet, si ad quod missi sunt, non solum omnibus lucis exempla non monstrent, sed potius ostendat opera tenebrarum? A te, sanctissime domine et a tota celesti curia et a me, parvulo tuo, sint maledicti qui suo malo exemplo confudunt et destruunt

quod olim per sanctos fratres ordinis huius hedificasti et hedificare non cessas. Confunduntur, aiebat, optimi fratres in malorum fratrum operibus et ubi non peccaverunt ipsi, pravorum exemplo portant iudicium. Duro propterea gladio me transfodiunt et reducunt illum per Fol. 28vo mea viscera tota die. Subtrahebat se propter hoc maxime a consortio fratrum, ne contingeret eum audire aliquid sinistri de quoquam in sui renovatione, doloris et dicebat: Veniet tempore, quo malis exemplis, dilecta dei religio diffametur ita, ut pudeat exire in publicum. Qui vero tunc temporis ad suscipiendum ordinem venerint, sola spiritu sancti operatione ducentur et nullam in eis maculam caro et sanguis impinget, eruntque vere a domino benedicti. In quibus, quamvis operationes meritorie, non fuerint frigescente caritate que facit sanctos operari ferventer venture sunt illis temptationes immense et qui reperti fuerint in tempore illo probati meliores erunt predecessoribus suis. Vhe autem illis qui de sola sibi specie conversationis religiose plaudentes torpescent otio, nec resisterent constanter temptationibus probationem electorum permissis, quoniam soli illi qui probati fuerunt accipient coronam vite, quo exercitat interim maligna reproborum.

De revelatione sibi a deo facta de statu ordinis et quod ordo nonquam deficiet. [A-CXXXIJ]

Consolabatur autem plurimum in visitationibus domini, quibus reddebatur securus religionis sue fundamenta semper inconcussa manere, cui etiam promictebatur in pereuntium numero indubitata substitutio electorum. Cum enim turbaretur malis exemplis et se orationi semel conferret turbatum, hanc invectivam reportavit a domino: Cur tu homuntio conturbaris? An ego te super religionem meam sic pastorem constitui, ut que in te fecero ceteris imitanda, sequantur qui sequi voluerint. Ego vocavi, servabo et pascam et in aliorum reparandam excidium alios subrogabat ita, ut si natus non fuerit, faciam ipsum nasci. Non ergo turberis, sed tuam operare salutem, quoniam etsi ad numerum trium religio venerit, inconcussa semper meo munere permanebit. Ex tunc maximam ipso factorum turbam unius sancti virtute superari dicebat, quia radio lucis unius innumere tenebre delitescunt.

[A-CXXXIIJ] **Contra otium et otiosos et revelatio sibi facta quando esset servus dei et quando non.**

Ex quo vir iste cepit, caducis abiectis, domino coherere, vix particulum temporis vacuam abire permisit. Revera cum in thesauris domini multas iam intulisset copias meritorum, semper novus, semper ad spiritualia exercitia promptior. Non aliquid boni agere gravem ducebat offensam, non semper procedere retrocedere judicabat. Cum enim semel apud senas in cella maneret, vocavit ad se quadam nocte sotios dormientes dicens : Rogavi dominum, fratres, ut mihi ostendere dignaretur, quando servus eius sum et quando non servus. Nam vellem, inquid, nichil, alliud quam servus eius existere. Ipse vero benignissimus dominus sua mihi nunc dignatione respondit : Servum meum tunc te cognosce
Fol. 29ro veraciter, cum sancta cogitas, loqueris, operaris. Ideo vocavi vos, fratres, quoniam coram vobis verecundari volo, si quando horum trium nullum effecero.

[A-CXXXIV] **Penitentia contra otiosa verba apud portiunculam.**

Alio tempore apud sanctam Mariam de portiuncula considerans homo dei, quod lucrum orationis per verba otiosa post orationem deflueret, contra lapsum otiosorum verborum hoc remedium ordinavit, dicens : Quicumque frater otiosum, vel inutile verbum protulit, teneatur statim dicere suam culpam et pro singulis otiosis semel dicere pater noster. Sic autem volo, ut si ipse prius se culpaverit de commisso, dicat pater noster pro anima sua, si ab alio prius fuerit redargutus, anime redarguentis attribuat.

[A-CXXXV] **Qualiter ipse laborans otiosos odiebat.**

Tepidos nulli se negotio familiariter applicantes cito ex ore domini evomenos dicebat. Nullus coram eo comparere poterat otiosus, quin mordaci eum dente corriperet ; siquidem ipse omnis perfectionis exemplar, laborabatur et operebat manibus suis, nichil permittens effluere de optimi temporis dono. Dixit autem aliquando : Volo omnes, fratres mei, laborare et exercitari et eos, qui nesciunt, aliquas artes addiscere. Et rationem reddens, ut, inquid, minus simus hominibus honerosi et ne in otio per illicita cor, autem lingua

vagetur. Lucrum autem, vel mercedem laboris non laborantis arbitrio, sed guardiani, vel familie commictebat.

Lamenta ad deum de otiosis et gulosis. [A-CXXXVJ]

Liceat, sancte pater, per illis, qui tui dicuntur, in excelsum hodie levare lamentum. Odio sunt virtutum exercitia multis, qui ante laborem volentes quiescere, filios se non Francisci, sed luciferi probant. Infirmantibus quam militantibus abundamus, cum tamen ad laborem nati militiam vitam suam reputare deberent. Non placet actione proficere, contemplatione non possunt. Cum omnes singularitate turbaverint, plus fauce quam manibus operantes, odiunt corripientem in porta, nec summis patiuntur digitis attrectari. Illorum tamen iuxta verbum beati Francisci magis impudentiam miror, qui doni non nisi cum sudore vixissent et nunc absque labore pauperum sudore vescuntur. Mira prudentia! Cum nichil agant, semper eos existiens occupatos. Horas cognoscunt ad epulum et si quando fames veget, solem dormisse causantur. Tua gloria, bone pater, monstra hec hominum digna crediderim? Sed nec tunica quidem. Tu semper hoc tempore lubrico et fugaci docuisti meritorum divitias querere, ne in futuro contingeret mendicare; hi vero nunc patria perfruuntur, in exilium postmodum transituri. Viget hic morbus in subditis, quoniam prelati dissimulant, quasi possible sit, quorum substinent vitium, non lucrari supplicium.

De ministris verbi dei et qualis debet esse predicator. [A-CXXXVIJ]

Ministros verbi dei tales volebat, qui studiis spirituali- Fol. 29vo bus intendentes nullis aliis prepedirentur officiis; hos enim a quodam magno rege dicebat electos ad edicta, que ex eius ore perciperent, populis demandanda. Dicebat autem: Primus predicator haurire secretis orationibus debet, quod postea, sacris effundat sermonibus, prius intus calescere, quam foris frigida verba proferre. Reverendum hoc dicebat offitium et qui illud administrarent, omnibus venerandos. Isti ait vita sunt corporis, isti demonis impugnatores, mundi lucerna. Sacre vero theologie doctores amplioribus dignos censebat honoribus; fecit enim quandoque generaliter

scribi: Omnes theologos et qui ministrant nobis verba divina, debemus honorare et venerari tamquam qui nobis ministrant spiritum et vita; et beato Antonio cum semel scriberet, sic poni fecit in principio lictere: Fratri Antonio episcopo meo.

[A-CXXXVIIJ] **Contra vane glorie appetitores et expositione verbi prophetici.**

Plangendos tamen dixit predicatores, qui vendunt sepe quod faciunt, obolo vane laudis; talium vero tumoribus tali quandoque medebatur antidoto: Cur de conversis hominibus gloriamini, quos fratres mei simplices suis orationibus convertere? Illud denique verbum, donec peperit sterilis plurimos et contra taliter exponebat: Sterilis, inquid, est frater meus pauperculus, qui generandi in ecclesia filios non habet officium. Hic pariet in iudicio plurimos, quia quos nunc privatis orationibus convertit, sue glorie tunc iudex adscribet. Que multos habet filios infirmabitur, quia predicator, qui multis velut sua virtute genitis gaudet, cognoscet tunc nichil proprium habuisse in eis. Illos autem, qui se magis rethores, quam predicatores laudari cupiunt, ornatu, non affectu loquentes, non multum amabat. Eos vero dicebat male dividere, qui predicationi totum, devotioni nichil impendunt. Laudabat revera predicatorem, sed eum, qui pro tempore sibi saperet, sibique gustaret.

[A-CXXXIX] **De contemplatione creatoris.**

Mundum quasi perigrinationis exilium exire festinans iuvabatur felix iste viator iis, que in mundo sunt, non modicum quidem. Nempe ad principes tenebrarum utebatur eo ut campo certaminis, ad dominum vero ut clarissimo speculo bonitatis, in artificio quolibet commendat artificem, quidquid in factis reperit, regerit in factorem, exultat in cunctis operibus manuum domini et per iucunditatis spectacula vivifica intuetur rationem et causam. Cognoscit in pulcris pulcherrimum, cuncta sibi bona, qui nos fecit est optimus, clamant; per impressa rebus vestigia insequitur ubique dilectum, facit sibi de omnibus scalam, qua perveniatur ad solium. Inaudite devotionis

affectu complectitur omnia, alloquens, ea de domino et in laudem eius adhortans. Parcit lucernis, lampadibus et candelis, nolens sua manu deturbare fulgorem qui nutus esset lucis eterne; super petras ambulat reverenter eius intuitu, qui dicitur petra; cum opus esset illo versiculo: In petra exaltasti me, ut reverentius illum diceret, suttus pedes, inquit, exaltasti me; ligna cedentes fratres prohibet totam succidere arborem, ut specie habeat iterum pullulandi; iubet hortulanum indefossos limites circa hortum dimictere, ut suis temporibus herbarum viror et flox venustas predicent speciosum rerum omnium patrem: hortulum in horto herbis odoriferis et florificis precipit designari, ut in memoriam suavitatis eterne avocent speculantes; legit de via vermiculos, ne pedibus conculcentur et apibus, ne inedia pareant in glacie yemali, mel et optima vina iubet apponi; fraterno nomine vocat animalia cuncta, licet in omni specie bestiarum prediligat mansueta. Quis enarrare cuncta sufficiat? Siquidem fontalis illa bonitas, que omnia in omnibus est futura, iam sancto huic omnia in omnibus clarescebat. Fol. 30ro

Nituntur proinde creature omnes vicem amoris rependere sancto et gratitudine sua pro meritis respondere, blandienti arrident, roganti annuunt, obediunt imperanti. Sicut inferius in miraculis annotabatur.

De karitate ipsius et qualiter se ipsum pro animarum salutor perfectionis ponebat exemplum. [A-CXL]

Quem aliis creaturis germanum effecerat vis amoris, mirum non est, creatoris insignitis ymagine si germaniorem christi caritas faciebat. Saluti animarum postare nichil dicebat, eo sepius probans, quod unigenitus dei pro animabus dignatus fuerit in cruce pendere. Hinc sibi in oratione luctamen, in predicatione discursus, in exemplis dandis excessus. Non se christi reputabat amicum, nisi animas diligeret, quas ipse dilexit; et hec penes eum casu potissima venerandi doctores, quod christi adiutores unum cum christo exequerenter officium, ipsos vero fratres velud domesticos fidei singularis et quos uniret participium hereditatis eterne, viscerosissime totis amplexabatur affectibus.

Quotiens asperitas vite reprehenderetur in ipso, respondebat, se datum ordini in exemplum, ut aquila provocaret ad volandum pullos suos; unde cum innocens eius

caro, que iam sponte spiritui se subdebat, nullo propter offensas egeret flagello, tamen exempli causa renovabat in ea penas, solum propter alios custodiens vias duras. Recte quidem, quoniam plus ad manum, quam ad linguam respicitur prelatorum. Manu pater perorabas suavius, persuasabas
Fol. 30vo facilius, probabat et certius : si linguis hominum loquatur et angelorum, caritatis autem exempla non monstrent, in parum, sibi nichil pro sunt ; verum ubi reprehensor minime formidatur et est pro ratione voluntas, satis ad salutem sigilla sufficiunt? Faciendum tamen quod intonant; ut, ieiunis canalibus, ad areolas fluenta pertranseant. Colligatur interdum rosa de spinis, ut maior minori serviat.

[A-CXLJ] **De similitudine subditorum.**

Jam vero quis Francisci sollicitudinem pro subditis induit? Levat ille semper ad celum manus pro veris israelitis et sui quandoque oblito prima fraterna salus occurrit. Provolvitur pedibus maiestatis, sacrificium spiritus pro suis offert, cogit ad benefitia dominum. Gregi pusillo, quem post se traxerat, pleno timoris amore compatitur, ne post perditum mundum perdere contingat et celum : futurum se putabat inglorium, ne commissos una secum faceret gloriosos, quos laboriosius eius parturiebat spiritus, quam materna pepererant viscera.

[A-CXLIJ] **De compassione infirmorum.**

Multa sibi ad infirmos compassio, multa pro illorum necessitatibus sollicitudo. Si quando pietas secularium electuaria mictebat eidem, cum ipse plus aliis indigeret, ceteris infirmantibus dabat. Omnium languentium in se transformabat affectus, verba prebens compassionis, ubi subventionis non poterat. Comedebat ipse diebus ieiunii, ne infirmi comedere verentur, nec verecundabatur per publica civitatum carnes fratri infirmo conquirere. Monebat tamen languidos, patienter ferre defectus, nec consurgere in scandalum, cum non esset eis pert omnia satisfactum; unde in quadam regna scribi fecit hec verba: Rogo omnes fratres meos infirmos, ut in suis infirmitatibus non irascantur, vel conturbentur contra deum, vel contra fratres.

Non multum sollicite postulent medicinas, nec nimis

desiderent liberare carnem cito morituram, que est anime inimica. De omnibus gratias agant, ut quales vult eos esse deus, talis se fore desiderent ; quos enim deus ad vitam preordinavit eternam, flagellorum, atque infirmitatum stimulis erudit, sicut ipse dixit : Ego quos amo, corrigo et castigo. Infirmum quemdam, cui comedendarum uvarum desiderium inesse sciebat, semel in vineam duxit et sedens sub vite, ut comedendi audaciam daret, prior ipse comedit.

De compassione quam, infirmis spiritu gerebat et de hiis qui contra hoc faciunt. [A-CXLIIJ]

Quos autem infirmos maiori fovebat clementia, patientia subportabat, quos velud fluctuantes, temptationibus agitatos et spiritu defitientes sciebat ; unde asperas correctiones evitans, ubi non videret periculum parcebat virge, ut parceret anime. Delinquendi materiam prevenire, nec sinere labi eum, qui difficulter erigeretur elysus, prelati, qui pater est, non tyrannus, proprium esse dicebat. Vhe miseranda nostri vecordia temporis ! Labiles non solum non erigimus vel continemus, sed nonnunquam impellimus ad cadendum. Fol. 31ro Nichilo reputamus pastori illi summo unam oviculam detractare, pro qua validum in cruce clamorem cum lacrymis optulit. Aliter tu, sancte pater ; errantes malos emendare, quam perdere. Scimus tamen morbos proprie voluntatis in quibusdam altius radicatos, eisque opus esse cauterio, non unguento. Liquet enim, plurimis esse salubrius ferrea virga constringi, quam manibus, deliniri. Sed oleum et vinum, virga et baculus, zelus et pietas, ustio et unctio, carcer et gremium, omnia tempus habent : universa hec deus ultionum et pater misericordiarum tamen plusquam sacrificium volens.

De fratribis yspanis. [A-CXLIV]

Nonnumquam mente deo excedebat viro modo, iubilabat in spiritu vir iste sanctissimus, quotiens bonus odor ad ipsum progrediebatur de filiis. Contigit quemdam yspanum deo devotum clericum perfrui aliquando visione et allocutione sancti Francisci, qui inter alia de fratribus, qui in yspania erant, tali sanctum letificavit relatu : Fratres, inquid, tui in terra nostra pauperculo quodam heremitorio

commorantes ita vivendi modum sibi statuerant, ut media pars domesticis curis intenderet, media contemplationi vacaret. Hoc modo qualibet ebdomada in contemplativam activa transibat et contemplantium quies ad laborum exercitia recurrebat.

Die quadam posita mensa, signoque vocatis absentibus, omnes preter unum conveniunt, qui de contemplantibus erat; post expectationem aliquantulam itur ad cellam, ut ad mensam vocetur, cum profusiore ille mensa refitiebatur a domino. Siquidem humi prostratus in faciem, in modum crucis reperitur extensus, nec anhelitu, nec motu quod vivus esset apparens. Ardebat ad caput eius et pedes binum candelabrum, que rutilo fulgore cellam miro modo lustrabant. Dimictitur in pace, ne molesti essent unctioni, ne suscitarent dilectum, quousque ipsa vellet. Rimantur proinde fratres per celle foramina stantes post parietem et respicientes per cancellos. Quid plura? Dum eam, que habitabat in hortis, auscultarent amici, subito, lumine disparente, redit frater in hominem; surgit protinus et ad mensam veniens culpam dicit de mora. Sic, inquid ille hyspanus, in terra nostra evenit.

Non se poterat per gaudio capere sanctus Franciscus tali respersus filiorum odore; subito surrexit in laudem et quasi hec sola sibi gloria foret, audire bona de fratribus, plenis eructavit visceribus: Gratias tibi ago, domine pauperum sanctificator et rector, qui me de fratribus meis tali letificasti auditu. Benedic, precor, illos fratres benedictione largissima et omnes, qui per bona exempla redolere faciunt professionem suam, dono spirituali sanctifica.

[A-CXLV] **Contra male in heremitoriis comorantes et quod volebat omnia esse communia.**

Licet hinc sancti caritatem noverimus, que congaudere
Fol. 31ro iubet successibus dilectorum, illos tamen, qui in heremitoriis dissimiliter vivunt, non parum credimus redargutos. Multi enim locum contemplationis convertunt in otium et heremiticum ritum, ad animarum profictum inventum in sentinam transferunt voluptatis.

Monens insuper ad charitatem beatus Franciscus, affabilitatem et domesticam familiaritatem ortabatur ostendere: Volo, inquid, ut fratres mei filios eiusdem matris ostendat

se et quod tunicam, vel chordam, seu quidquid unus petierit, alter liberaliter tribuat. Libros et placentia queque sibi communicent, quin potius cogat unus alterum tollere. Et ne in hoc aliquid deberet eorum, que per ipsum non efficeret Christus, primus erat ad hec omnia facienda.

De duobus fratribus gallicis quibus tunica tradidit. [A-CXLVJ]

Contigit duos fratres gallicos magne sanctitatis viros obvios occurrere sancto Francisco; inauditam vero letitiam de ipso habentibus, hoc eis gaudium duplicavit, quod longo ad istud erant desiderio fatigati. Post dulces affatus tunicam a sancto Francisco petiit illorum ardens devotio; qui statim exuens tunicam, nudusque manens devotissime tradidit illis et alterius eorum pauperiorem acceptam pia commutatione vestivit. Non solum talia, verum se ipsum superimpendere paratus erat et quecumque peterentur, erogabat letissimus.

De detractione et quomodo volebat detractoris puniri. [A-CXLVIJ]

Demum cum animus caritate repletus deo odibiles odiat, vigebat istud in sancto Francisco. Detractores quippe super aliud vitiosorum genus horribiliter execrans, venenum in lingua ferre eos dicebat, aliosque veneno inficere; ideoque rumigerulos, pulicesque mordaces, si quando loquerentur, vitabat, avertebatque, prout vidimus, aures, ne tali pollueretur auditu.

Audiens namque semel quemdam fratrem famam alterius denigrare, conversus ad fratrem Petrum cathanij vicarium suum, terribile hoc intulit verbum: Instant religioni discrimina, nisi detractoribus obvietur; cito multorum suavissimus odor fetebit, nisi fetidorum ora claudantur. Surge, surge, discute diligenter et si accusatum fratrem repereris innocentem, accusantem dura correctione cunctis redde notabilem. Trude, inquid, eum in manus pugilis florentini, si tu ipse punire non poteris. Fratrem autem Johannem de flora virum magnum statura virumque magnarum pugilem apellabat. Summa volo in quid providentia cures tu et omnes ministri, ne pestifer iste morbus latius se diffundat.

Nonnumquam vero eum, qui fratrem suum fame gloria providentia spoliaret, iudicabat tunica spoliandem nec ad dominum oculos posse levare, nisi prius quod

abstulerat redderet. Hinc est, quod fratres illius temporis hoc vitium quasi specialiter abiurantes, firma secum Fol. 32[ro] sanctione statuerunt, quidquid aliorum honori demeret, vel probrum sonaret, studiose vitare.

Iuxta quod sepe dicebat beatus Franciscus: Vox detractoris hec est: Vite mihi perfectio deesse, scientie, vel peculiaris gratie facultas non suppetit ac per hoc nec apud deum locum invenio, nec apud homines. Scio quid faciam: ponam maculam in electis et apud maiores gratiam promerebor. Scio prelatum meum hominem esse, eodemque mecum quandoque uti offitio, quo succisis cedris, solus videatur Rampnus in sylva.

Eia miser; humanis carnibus vescere et quia vivere aliter non potes, fratrum viscera rode. Tales boni student videri, non fieri, accusantes vitia, nec vitia deponentes. Solos eos laudant, quorum cupiunt auctoritate foveri silentes a laudibus, quas ad laudatum non extimant reportari. Ieiune faciei pallorem perniciosis laudibus vendunt, ut spiritales videantur qui diiudicant omnia et ipsi a nemine iudicentur. Gaudent sanctitatis opinione, non opere, angelico nomine, non virtute.

[A-CXLVIIJ] **Descriptio generalis ministri et quales debet esse cum sotiis.**

Prope finem vocationis eius ad dominum frater semper divinorum sollicitus, affectus pietate ad ordinem quesivit ab eo dicens: Pater, tu transibis et familia te secuta in valle lacrymarum relinquitur. Innue aliquem, si cognoscis in ordine, in quo tuus animus conquiescat, cui generalis ministerii pondus secure possit imponi. Respondit sanctus Franciscus induens cuncta verba suspiriis: Tam multimodi exercitus ducem, tam ampli gregis pastorem nichillum, fili, sufficientem intueor; sed volo vobis unum depingere ac manu iuxta proverbium facere, in quo reluceat, qualis esse debeat huius familie pater. Homo, inquid, esse debet vite gratissime, discretionis magne, fame laudabilis. Homo, qui privatis amoribus careat, ne, dum in parte plus diligit, in toto scandalum generet. Homo cui sancte orationis studium sit amicum, qui certas horas anime, certas gregi commisso distribuat. Nam primo mane missarum sacramenta debet premittere et longa devotione se ipsum et gregem divino tutamini commendare.

Post orationem vero se ipsum inquid, in publico statuat ab omnibus depilandum, omnibus responsurum, omnibus cum mansuetudine provisurum. Homo debet esse, qui personarum acceptione sordidum non faciat angulum et apud quem minorum et simplicium non minus cura vigeat, quam sapientium, vel maiorum. Homo cui etsi concessum est licterature dono precellere, plus tamen in moribus pie simplicitatis ymaginem gerat, foveatque virtutem. Homo, qui execretur pecuniam nostre professionis et perfectionis precipuam corruptelam, quique pauperis religionis capud imitandum se ceteris prebens, nullis unquam loculis abutatur. Sufficere, inquid, debent huic pro se habitus et libellus, pro fratribus vero pennarium et sigillum. Non sit aggregator librorum, Fol. 32vo nec lectioni multum intentus, ne detrahat offitio quod prerogat studio. Homo, qui consoletur afflictos, cum sit ultimum refugium tribulatis, ne, si apud eum remedia defuerint sanitatum, desperationis morbus prevaleat in infirmis. Protervos ut ad mansuetudinem flectat, se ipsum prosternat et aliquid sui relaxet, ut animam lucrifaciat christo. Ad refugos ordinis velud ad oves, que perierant, viscera pietatis non claudat, sciens temptationes esse prevalidas, que ad tantum possunt impellere casum.

Honorari eum vice christi vellem ab omnibus et in necessariis omnibus ipsis cum omni benevolentia provideri. Verum oporteret eum non arridere honoribus, nec favoribus plusquam iniuriis delectari. Propensiori cibo si quando vel debilis, vel lapsus egeret, non in abditis, sed in publicis locis sumeret, ut aliis tolleretur verecundia debilibus providendi corporibus.

Ad eum maxime pertinet latentes extinguere conscientias et ex occultis venis eruere veritatem, auresque non deferre multiloquis. Talis denique debet esse, qui retinendi honoris cupiditate virilem formam iustitie nullatenus labefactet, quive tantum officium plus sibi sentiat oneri, quam honori; non tamen ex superflua mansuetudine torpor nascatur, nec ex laxa indulgentia dissolutio discipline, ut cum amori omnibus, sit terrori non minus iis, qui operantur malum. Vellem autem eum habere sotios preditos honestate, qui se, sicut ipse, omnium bonorum preberent exemplum, rigidos adversus voluptates, fortes adversus angustias, tamque convenienter affabiles, ut omnes, qui venirent, sancta cum

iucunditate reciperent. Et, inquid, generalis minister ordinis talis esse deberet.

[A-CXLIX] **De provincialibus ministris.**

Requirebat hec omnia felix pater in ministris provincialibus, licet in generali ministro singula debeant singulariter preminere. Volebat eos affabiles esse minoribus et tanta benevolentia placidos, ut eorum affectum non se vexarentur commictere delinquentes; volebat moderatos in preceptis, propitios in offensis, ferre magis promitos, quam referre iniurias, hostes vitiis, medicos vitiosis, tales denique volebat, quorum vita ceteris esset speculum discipline. Hos tamen volebat omni honore preveniri et diligi, sicut qui pondus portarent sollicitudinum et laborum. Summis eos premiis apud deum dignus esse dicebat, qui tali forma, talique lege creditas sibi animas gubernarent.

[A-CL] **Quid sanctus interrogatus de ministris respondit.**

Interrogatus a quodam fratre semel, cur fratres omnes sic a sua cura reiectos alienis eos tradiderat manibus, quasi ad eum nullatenus pertinerent, respondit: Fratres diligo sicut possum; sed si mea sequerentur vestigia, illos utique plus amarem, nec
Fol. 33ro me illis redderem alienum. Nam sunt quidam de numero prelatorum, qui eos ad alia trahunt, antiquorum eis proponentes exempla et parum mea monita reputantes. Sed quid agant, in fine videbitur.

Et paulo post cum infirmitate nimia agravaretur, in vehementia spiritus in lectulo se erexit: Qui sunt isti, ait qui religionem meam et fratrum de meis manibus rapuerunt? Si ad generale capitulum venero, tunc eis ostendam, qualem habeam voluntatem. Et addidit frater ille: Numquid et provinciales illos ministros, qui tamdiu libertate abusi sunt, non mutabis? Et pater ingemiscens, verbum respondit terribile: Vivant pro libitu, quia minoris est dampni paucorum, quam multorum perditio. Non propter omnes, sed propter quosdam dicebat, qui nimia temporis diuturnitate videbantur prelationem hereditario vendicasse. In omni quidem genere prelatorum regularium hoc potissimum commendabat, mores non mutare nisi in melius, conciliatos favores non querere, potestatem non exercere, sed implere offitium.

De sancta simplicitate et que sit vera simplicitas. [A-CLJ]

Sanctam simplicitatem gratie filiam, sapientie germanam, matrem iustitie quodam attentiori studio pretendebat sanctus in se ac diligebat in aliis; non autem omnis ab eo probabatur simplicitas, sed ea solum, que deo suo contenta cetera vilipendit. Hec est, que in timore domini gloriatur, que malum facere, vel dicere nescit. Hec est, que sese examinans condemnat suo iudicio neminem, que meliori debitum imperium reddens, imperium appetit nullum. Hec est, que grecas glorias non optimas arbitrans plus eligit facere, quam discere, vel docere. Hec est, que in omnibus divinis legibus verbosas ambages, ornatus et faleras, ostentationes et curiositates perituris relinquens, querit non corticem, sed medullam, non testam sed nucleum, non multa, sed multum, summum et stabilem bonum. Hanc in fratribus licteratis et laycis requirebat pater sanctissimus, eam contrariam sapientie credens, sed vere germanam, licet pauperibus scientia faciliorem ad habitum, promptiorem ad usum; unde in laudibus, quas de virtutibus fecit sic ait: Ave regina sapientia. Te salvet cum tua sorore sancta simplicitate.

De fratre Johannes simplice. [A-CLIJ]

Eunte beato Francisco iuxta villam quamdam prope Assisium, quidam Ioannes vir simplicissimus, qui in agro arabat, occurrit ei dicens: Volo, quod me fratrem efficias, quoniam ex multo tempore deo servire cupio. Gavisus est sanctus, considerata viri simplicitate, respondit ad placitum: Si vis, inquid, frater, noster sotius fieri, da pauperibus, si quid habes et expropriatum recipiam. Solvit protinus boves et unum offert sancto Francisco: Istum autem, ait, bovem demus pauperibus; dignus enim sum de rebus patris mei tantam portionem accipere. Subridet sanctus, at non modicum probat simplicitatis affectum. Audientes hoc parentes et parvuli fratres accurrunt cum lacrymis, plus bovem, quam hominem sibi auferri dolentes; quibus Fol. 33vo sanctus: Animequiores estote, en reddo vobis bovem, aufero fratrem. Ducit ergo hominem secum et pannis religionis indutum ob gratiam simplicitatis specialem sotium facit. Cum ergo in aliquo loco ad meditandum staret

sanctus Francischus, quoscumque faciebat gestus vel nutus, protinus in se repetebat et transformabat simpliciter Ioannes; nam spuente spuebat, tuxiente tuxiebat, suspiria suspiriis iungens et fletus fletibus sotians: levante sancto manus ad celum, levabat et ille, intuens diligenter ipsum velud exemplar, cunctaque in sese transformans. Advertit hoc sanctus et querit aliquando, cur faciat talia. Respondet ille: Omnia, inquid, promisi ego facere, que tu facis; periculosum mihi est aliquid preterire.

Congaudet sanctus pure simplicitati, blande tamen prohibet ne de cetero faciat. Itaque non multum tempus in ista puritate migravit simplex ad dominum, cuius vitam frequenter sanctus imitandam proponens, non fratrem Ioannem, sed sanctum Ioannem icundissime nominabat. Adverte, pie simplicitatis proprium esse, maiorum legibus vivere, sanctorum semper inniti exemplis et institutis.

[A-CLIIJ] **Quomodo unitatem fovebat in filiis, de qua sub enigmate locutus est.**

Assiduum votum, vigilque studium semper in eo fuit custodire inter filios vinculum unitatis, ut quos idem spiritus traxerat, idemque genuerat pater, unius matris gremio pacifice foventur; uniri volebat maiores minoribus, germano affectu coniungi sapientes simplicibus, longinquos longinquis amoris glutino copulari. Moralem parabolam semel proposuit instructionem non modicam continentem: Ecce, ait, fiat omnium religiosorum, qui in ecclesia sunt, unum capitulum generale. Quoniam igitur adsunt litterati et qui sine licteris sunt, scientes et qui sine scientia deo placere sciunt, uni sapientium, unique simplicium sermo indicitur. Deliberat sapiens, nam sapiens est et cogitat intra se: non est hic ostentande scientie locus, ubi sunt perfecti scientia, nec me inter subtilissimos dicentem subtilia reddere decet curiositate notabilem. Simpliciter loqui forsitan fructuosius est.

Illucet statuta dies, congregantur in unum congregationes sanctorum, sitiunt audire sermonem. Procedit sapiens sacco vestitus et cinere aspersus caput et mirantibus cunctis, facto plus predicans, abbreviat verba: magna inquid promisimus majora promissa sunt servamus hec supiremus ad illa. Voluptas brevis, pena perpetua, modica passio, gloria infinita,

multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio. Erumpunt in lacrymas auditorum corda compuncta, vereque sapientem venerantur ut sanctum. Necesse, ait simplex in corde suo, totum mihi precipuit sapiens quidquid facere, vel dicere statui. Sed novi quid faciam. Scio quosdam Fol. 34[ro] versus de psalmis; geram sapientis morem, postquam ille simplicis morem gessit. Advenit crastina sessio, surgit simplex, psalmum proponit in themate; divino igitur afflatus spiritu tam ferventer, subtiliter, dulciter ex insperato dei dono perorat, ut omnes repleti stupore vere dicant: Cum simplicibus sermocinatio dei.

Hinc moralem parabolam, quam sic proponebat, sic exponebat vir dei: Religio, inquid, nostra cetus pregrandis est, et quasi synodus generalis, que ex omni parte mundi sub una forma vivendi convenit. In hac sapientes que simplicium sunt, ad suum commodum trahunt, cum vident idiotas igneo vigore celestia querere et indoctos per hominem per spiritum spiritualia sapere. In hac etiam simplices que ad sapientes pertinent, in suum fructum convertunt, cum ad eadem secum humiliatos vident preclaros viros, qui possent ubique in seculo vivere gloriosi. Hinc, ait, relucet beate huius familie pulchritudo, cuius multiformis ornatus patrifamilias non modicum placet.

Qualiter sanctus radi volebat. [A-CLIV]

Quando radebatur sanctus, sepe rasori dicebat: Cave ne mihi magnam coronam facias; volo enim, quod fratres mei simplices partem habeant in capite meo. Volebat denique religionem pauperibus et illicteratis, non solum divitibus et sapientibus esse communem. Apud deum, inquid, non est acceptatio personarum et generalis minister religionis Spiritus Sanctus eque super pauperem et simplicem requiescit. Hoc sane verbum voluit in regula ponere, sed bullatio facta preclusit.

Qualiter volebat magnos clericos venientes ad ordinem expropriari. [A-CLV]

Dixit aliquando, magnum clericum etiam scientie quodammodo resignare debere, cum veniret ad ordinem, ut tali expropriatus possessione nudum se offerret bracchiis

crucifixi. Multos, inquid, scientia reddit indociles, rigidum quidam eorum inflecti non sinens humilibus disciplinis. Quapropter vellem ait, ut vir litteratus hinc mihi primo precem offerret: Ecce, frater, diu in seculo vixi, nec dominum meum vere cognovi. Oro, concede mihi locum a strepitu mundi semotum, quo recogitem annos meos in dolore, quove, dispersionis cordis mei recolligens, animum ad meliora reformem. Qualem, ait, futurum crederitis, qui sic inciperet? Profecto leo excatenatus ad omnia robustus exiret et beatus sucus, quem hausisset initio, continuis in eo profectibus cresceret. Hic tandem si ministerio verbi daretur, certum, quia illud, quo bulliret, effunderet.

[A-CLVJ] **Qualiter volebat eos adescere et qualiter sotio predicationibus intendenti apparuit.**

Dolebat si virtute negleta, scientia quereretur, presertim
Fol. 34vo si non in ea vocatione quisque persisteret, in qua vocatus a principio fuerit. Fratres, ait, mei, qui scientie curiositate ducuntur, in die retributionis manus invenient vacuas. Vellem eos magis roborari virtutibus, ut, cum tempora tribulationis venirent, secum haberent in angustia dominum. Nam et ventura est, inquid, tribulatio, qua libri ad nichilum utiles in fenestris prohiciantur et latebris. Non hoc dicebat, quod scripture studia displicerent, sed quo a superflua cura discendi universos retraheret et quosque magis caritate bonos, quam curiositate sciolos esse vellet.

Preodorabatur etiam tempora non longe ventura, in quibus occasionem ruine fore scientiam sciret, spiritus vero fulcimentum spiritualibus intendisse. Fratri layco volenti habere psalterium et ab eo licentiam postulanti cinerem pro psalterio obtulit. Quemdam sotiorum predicationibus aliquando intendentem post mortem in visione apparens prohibuit, viam simplicitatis incedere iussit. Testis sibi est deus, tantam post visionem hanc sensisse dulcedine, ut pluribus diebus rorificum patris alloquium suis videretur auribus presentialiter instillare.

[A-CLVIJ] **De specialibus devotionibus sancti et qualiter afficiebatur amorem dei.**

Speciales devotiones sancti Francisci brevibus pertransire,

fortassis nec inutile, nec indignum erit. Cum enim vir iste devotus esset in omnibus, utpote qui fruebatur spiritus unctione, speciali tamen affectu movebatur circa specialia quedam. Inter alia verba, quorum usus esset in communi sermone, amorem dei non sine quadam sui immutatione valebat audite; subito namque ad auditum amoris Dei excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quasi plectio vocis extrinsece corda cordis interior tangeretur. Talem pro heleemosynis censum offerre nobilem prodigalitatem dicebat et eos, qui minus ipsum, quam denarios reputarent, esse stultissimos. Ipse vero propositum, quod mundanis adhuc immixtus fecerat de non faciendo repulsam ulli pauperi petenti propter amorem dei, usque ad mortem infallibiliter observavit. Nam petenti semel pauperi propter amorem dei, cum ipse nichil haberet, forficibus clanculo sumptis, tuniculam partiri festinat. Fecisset hoc ipsum, nisi deprehensus a fratribus, alia compensatione fecisset pauperi provideri. Eius, inquid, qui nos multum amavit, multum est amor amandus.

De devotione eius ad angelos et quid amore sancti Michaelis faciebat. [A-CLVIIJ]

Angelos, qui nobiscum in acie sunt, quive nobiscum ambulant in medio umbre mortis, maximo venerabatur affectu. Tales ubique sotios reverendos esse dicebat, tales nichilominus invocandos custodes. Inoffensos eorum aspectus servare docebat, nec presumere coram eis quod non coram hominibus fieret. Pro eo quod in conspectu angelorum psallebatur in coro omnes, qui possent, in oratorium convenire volebat et quidem psallere sapienter.

Beatum vero Michaelem, eo quod animarum representandarum haberet offitium, sepe dicebat excellentius honorandum; nam ad honorem sancti Michelis inter festum assumptionis et festum eius quadragenam dierum devotissime ieiunabat; dicebat enim: Quilibet pro tanti honore principis aliquid laudis, vel muneris specialiter deo deberet offerre. Fol. 35ro

De devotione ad dominam nostram cui commisit specialiter ordinem. [A-CLIX]

Matrem Jesu indicibili complectebatur amore, eo quod dominum maiestatis fratrem nobis effecerit, peculiares illi

persolvebat laudes, fundebat preces, offerebat affectus quot et qualiter humana promere lingua non posset. Sed quod letificat plurimum, ordinis advocatam ipsam constituit, suisque alis quos relicturus erat filios usque in finem fovendos et protegendos submisit. Eia pauperum advocata, imple in nobis tutricis offitium usque ad prefinitum tempus a patre.

[A-CLX] **De devotione ad natavitatem domini et quomodo volebat tunc omnibus subveniri.**

Nativitatem pueri Iesu pre aliis solempnitatibus ineffabili alacritate colebat, festum sanctorum assens, quo deus infans parvulus factus ad ubera pependit humana. Infantilium illorum membrorum ymagines famelica cogitatione lambebat et eliquata puero compassio in cor suum etiam verba dulcedinis faciebat more infantium balbutire.

Eratque sibi hoc nonquasi mel et favus more volebat hoc die pauperes et famelicos et a divitibus saturari, et annonam et frenum plus solito bobus et asinis indulgeri. Si locutus, ait fuero, imperatori supplicabo constitutum fieri generale, ut omnes, qui possunt, frumenta et grana per vias prohiciant, ut die tante solempnitatis abundent avicule, precipue sorores alaude. Paupercula virgo quanta illo die fuerit circumventa penuria, non sine lacrymis recolebat ; sedenti namque ad prandium die quadam paupertatem beate virginis commemorat quidam frater et christi filij eius inopiam replicat ; protinus surgit a mensa, singultus ingeminat dolorosos et perfusis lacrymis supra nudam humum reliquum panem manducat. Inde hanc virtutem reginam esse dicebat, que in rege et regina tam preminenter effulsit ; nam et consultantibus in conclavi fratribus que virtus magis amicum redderet christo, quasi secretum sui cordis aperiens respondebat ; Paupertatem noveris, fili, specialem viam salutis, cuius est fructus multiplex et paucis notissimus.

[A-CLXJ] **De devotione ad corpus domini.**

Flagrabat erga sacramentum dominici corporis fervore omnium medullarum, stupori permaximo habens charam illam dignationem et dignatissimam caritatem. Missam vel unicam non audire cotidie, si vacaret, non parvum reputabat contemptum ; sepe communicabat et tam devote, ut alios

devotos efficeret; reverendum enim illud omni reverentia prosequens, membrorum omnium sacrifitium offerebat et agnum immolatum recipiens, illo igne, qui in altari Fol. 35vo cordis ardebat, spiritum immolabat.

Diligebat propterea franciam ut amicam corporis domini, atque in ea mori propter sacrorum reverentiam cupiebat. Voluit quandoque mictere fratres per mundum cum pretiosis pexidibus, ut ubicumque indecenter locatum pretium redemptionis adverterent optimo reconderent loco. Sacerdotalibus manibus, quibus de christo conficiendo tam divina collata auctoritas est, magnam volebat reverentiam exhiberi; frequenter dicebat: Si sancto cuicumque de celo venienti et pauperculo alicui sacerdoti simul me contingeret obviare, prevenire honore presbyterum et ad manus eius deoschulandas citius me conferrem; dicerem enim: O, especta sancte Laurenti, quia manus huius verbum vite contrectant et ultra humanum aliquid possident.

De devotione ad sanctorum reliquias. [A-CLXIJ]

Divino cultui se devotissimum exhibens deo dilectus homo, nil quod dei est, relinquebat per incuriam in honorum. Cum esset apud montem casalem in provincia Masse, precepit fratribus, ut de quadam ecclesia ab omnibus derelicta sanctas reliquias ad locum fratrum reverentissime asportarent; gravabatur pernimium longo iam tempore illas debita devotione fraudatas; sed cum poscente causa ipsum ire alii oporteret, mandati patris inmemories filii obedientie meritum neglexerunt. Die vero quadam cum cellebrare vellent fratres, remota syndone, ut moris est, de altari, ossa pulcherrima et nimis redolentia invenerunt. Obstupefacti sunt fratres, que numquam viderant intuentes. Regressus paulo post sanctus dei diligenter exquirit, si esset quod de reliquiis mandaverat, adimpletum: verum neglecte obedientie culpam fratres humiliter confitentes, cum pena veniam meruerunt; et ait sanctus: Benedictus dominus deus meus, qui per semetipsum implevit quod vos facere debuistis. Considera diligenter Francisci devotionem, actende beneplacitum dei circa pulverem nostrum et obedientie sancte magnifica laudem; nam cuius voci non paruit homo, precibus obedivit deus.

[A-CLXIIJ] **De devotione ad crucem et de quodam occulto sacramento.**

Denique quomodo sibi aberat, nisi in cruce domini gloriari, quis promere, quis capere posset? Soli datum est nosse, cui soli datum est experiri: nimirum etsi sensu quodam illa perciperemus in nobis, nequaquam tantis mirabilibus exprimendis verba suppeterent rebus cotidianis et vilibet sordidata; et fortassis ideo carne debuit asperiri, quia non potuisset sermonibus explicari.

[A-CLIXV] **De pauperibus dominabus et quomodo volebat fratres conversari cum eis.**

Spiritualis hedifitij memoriam multo nobiliorem ab illa
Fol. 36ro terrena, quam beatus pater post illius materialis ecclesie reparationem in augmentum ciuitatis superne, spiritu sancto ductore, illo in loco instituit, non expedit silentio preterire. Non est credendum, quod pro perituro et labenti opere reparando de ligno crucis sibi locutus fuerit christus modo utique sic stupendo, quod audientibus timorem incutit et dolorem immittit; sed, olim predixerat Spiritus sanctus, ordo sanctarum virginum ibi debebat institui, qui ad restaurationem celestis domus velud vivorum lapidum expolita congeries erat aliquando transferendus.

Verum postquam in loco illo convenire ceperunt virgines christi et de diversis mundi partibus aggregari, summam profitentes professionem in observantia paupertatis altissime ac omnium virtutum decore, licet pater illis paulatim suam presentiam corporalem subduxerit, affectum tamen in spiritu sancto ad ipsarum curam extendit. Nam cum per plura summe perfectionis argumenta probatas sanctus eas cognoverit esse pro christo paratas substinere iacturam et subire laborem, nec a sancti mandatis velle aliquando declinare, promisit eis et aliis paupertatem in simili conversatione profitentibus infirmites suum et fratrum suorum auxilium et consilium perpetuo exhibere. Hoc semper, dum vixit, diligenter exsolvit et fieri semper, cum morti proximus esset, non negligenter mandavit, unum atque eundem spiritum dicens fratres et dominas illas pauperculas de hoc seculo eduxisse.

Mirantibus quandoque fratribus, quod tam sanctas christi famulas sua presentia corporali non sepius visitaret,

dicebat: Non credatis, karissimi, quod eas perfecte non diligam. Si enim crimen esset eas in christo fovere, nonne maius fuisset eas christo iunxisse? Et quidem non eas vocasse nulla fuisset iniuria; non curare vocatas summa est inclementia. Sed exemplum do vobis, ut quemadmodum ego facio, ita et vos faciatis. Nolo, quod aliquis ad visitandum eas spontaneum se offerat; sed invitos, ut plurimum renitentes iubeo ipsarum servitiis deputari, spirituales dumtaxat viros, digna et longena conversatione probatos.

Quomodo reprehendit quodamque libenter ibant ad monasteria. [A-CLXV]

Cum enim semel quidam frater, qui duas in monasterio quodam filias perfecte conversationis habebat, quoddam pauperculum munusculum ex parte sancti libenter ad dictum locum se deberet delaturum, increpavit eum sanctus durissime, verba non modo referenda inculcans, sicque per alium recusantem, sed non obstinatius persistentem, transmisit exenium. Alius frater in yeme causa compassionis ad monasterium quoddam accessit, sed voluntatem sancti sic efficacem de non eundo nescivit. Postquam factum sancto innotuit per plura milliaria in maximo nivium frigore illum nudum pergere fecit.

De predicatione, quam magis exemplo, quam verbo fecit. [A-CLXVJ] Fol. 36vo

Frequenti supplicatione vicarij sanctus pater pulsatus, cum apud sanctum Damianum faceret moram, ut filiabus proponeret verbum dei, ipsius tandem instantia devictus, concessit. Congregatis autem dominabus ex more, ut verbum dei audirent, sed non minus ut patrem viderent, levatis ipse in celum oculis, ubi cor semper habebat, ad christum cepit orare. Cinerem proinde sibi deferri iubet, de quo circa se in pavimento circulum fecit, reliquum super proprium caput imponens. Expectantibus illis beatum patrem intra cinereum circulum cum silentio persistentem, stupor in earum cordibus non parvus oboritur. Surgit subito sanctus et illis attonitis, Misereris deus meus, recitat pro sermone, quo finito, celeriter foras egreditur. Huius virtute alludij tanta fuerunt famule Dei contrictione replete, ut lacrimarum educentes profluvia vix a sui vindicta manus proprias

continerent. Opere docuit illas, se cinerem reputare, nichilque cordi eius aliud approximare de ipsis, nisi hac reputatione condignum. Hec erat conversatio eius cum feminis sanctis, hec visitatio illarum perutilis, coacta tamen et rara, hec voluntas eius pro fratribus omnibus, quos eis ita pro christo, cui serviunt servire volebat, ut semper velud animalia pennata laqueos coram positos precaverent.

[A-CLXVIJ] **De commendatione regule beati francisci et de fratre qui eam portabat secum.**

Communem professionem et regulam ardentissime zelabatur et eos, qui circa eam zelotes erant, singulari benedictione dotavit. Hanc enim suis dicebat librum vite, specie salutis, medullam evangelii, viam perfectionis, clavem paradisi, pactum eterni federis. Hanc volebat haberi ab omnibus, et ubique in allocutione tedij et memoriam prestiti iuramenti cum interiori homine fabulari.

Docuit eam semper in commonitionem agende vite portare pre oculis, quodque plus est, cum ipsa mori debere : cuius instituti non immemor quidam laycus frater, quem intra martyrum numerum credimus esse colendum, palmam assecutus est gloriose victorie; nam cum a saracenis ad martyrium peteretur, summis manibus regulam tenens, genibus humiliter incurvatis, sic sotio dixit: De omnibus, que contra sanctam istam regulam feci, frater karissime ante oculos maiestatis et coram te culpabilem me proclamo. Successit brevi confessio gladius, quo martirii vitam finiuit, signisque et prodigiis postmodum claruit. Hic iuvenculus intraverat ordinem adeo, ut vix posset ieiunium regulare, cum tamen loricam ad carnem sic puerulus deferebat. Felix puer, qui feliciter incepit, ut felicius consuaret.

[A-CLXVIIJ] **Visio quedam ad commendationem regule faciens.**

Vidit aliquando pater sanctissimus visionem quamdam celesti oraculo factam ad regulam pertinentem. Fol. 37ro Tempore, quo de regula confirmanda fiebat inter fratres collatio, sancto de huiusmodi negotio vehementer sollicito talia monstrantur in sompnis. Videbatur sibi de terra micas panum subtilissimas collegisse, multisque famelicis fratribus ipsum circumstantibus debere tribuere. Cumque micas

tam tenues distribuere formidaret, timens ne inter manus exciderent pulveres tam minuti, vox ei desuper inclinabat: Francisce, unam de micis omnibus hostiam confice ac manducare volentibus tribue manducandam. Quo illud agente, quicumque non devote reciperent, aut receptum contempnerent donum, mox lepra infecti notabiles apparebant.

Recitat mane sanctus hec omnia sotiis, dolens se non percipere ministerium visionis. Post modicum vero cum vigil in oratione persisteret, huiuscemodi vox celo sibi delapsa est: Francisce, inquid, mice noctis preterite verba evangelica sunt, hostia regula, lepra iniquitas. Hanc igitur, quam intraverant, fidem non duram, vel asperam fratres illorum temporum reputabant, qui erant ad omnia supererogare promptissimi. Neque enim languor, vel desidia locum habet, ubi amoris stimulus semper ad maiora perurget.

De infirmitatibus sancti et quomodo contulit cum quodam fratre de subveniendo corpori. [A-CLXIX]

Per labores innumeros et egritudines validas in semitis vestigia christi posuit preco dei Franciscus, nec pedem retraxit, donec que perfecte cepit, perfectius consumavit. Nam cum laxatus esset et totaliter corpore conquassatus, nunquam a perfectionis sue substitit cursu, nunquam rigorem passus est inflectere discipline; nam et exhausto iam corpori sine conscientie murmure vel in modico subvenire.

Itaque cum oporteret ipsum etiam nolentem proprii corporis incommoda, que vires eius excesserant, blandimentis remedialibus delinire, quemdam fratrem, quem sciebat consilium sibi daturum expediens, benigne die quadam alloquitur: Quid tibi videtur, fili karissime, quod conscientia mea de cura corporis frequenter submurmurat? Timet, ne infirmanti nimis indulgeam et exquisitis ei studeam fomentis succurrere, non quod ipsum iam aliquid dulceret accipere infirmitate longa confectum, a quo totius saporis recessit impulsus. Respondit filius diligenter ad patrem, a domino sibi dari verbum responsionis agnoscens: Dic mihi, si dignaris, o pater, qua diligentia corpus tuum, dum potuit, tuis obtemperavit mandatis? Qui ait: Testimonium illi perhibeo, quia per omnia obediens fuit, in nullo sibimetipsi pepercit, sed quasi princeps ad cuncta ferebatur imperia. Nullum subterfugit

laborem, nullum declinavit incommodum, tantummodo iussa posset perficere. In hoc perfecte convenimus ego et ipsum, ut sine aliqua repugnantia christo domino serviremus. Et ait frater: Ubi est ergo, pater, liberalitas tua? ubi pietas et summa discretio? Est ne ista fidelium amicorum
Fol. 37vo reddibitio digna, beneficium libenter accipere nec tempore necessario danti pro merito respondere? Quid servitii domino tuo Christo absque auxilio corporis actenus impendere potuisti? Nonne, ut ipse fateris, propter hoc se omni periculo dedit? Fateor, fili, ait pater, hoc esse verissimum. Et filius: Est ne hoc rationi conveniens, ut tam fideli amico in tanta necessitate defissis, qui se et sua pro te usque ad mortem exposuit? Absit a te, pater, auxilium et baculus afflictorum, absit a te hoc peccatum in domino. Benedictus et tu, inquid, fili, qui sapienter meis disceptationibus tam salutaria remedia propinasti.

Et cepit ylariter loqui ad corpus: Gaude, frater corpus et parce mihi, quia ecce iam tua placita libenter perficio, libenter tuis querulis affectibus subvenire festino. Sed quid iam extinctum poterat delectare corpusculum? Quid substentare ex omni parte collaptam? Mortuus erat iam mundo Franciscus, sed christus vivebat in eo. Crux illi erant mundi delitie, quia christi crucem adde indicatam gerebat in corde et ideo stigmata fulgebant in carne, quia intus radix altissima excrescebat in mente.

[A-CLXX] **Quid fuerit pro suis infirmitatibus sibi promissum a domino.**

Ita ex omni parte cruciatibus fesso mirum, quod sufficere vires ad tolerantiam poterant. Has vero suas angustias non penarum censebat nomine, sed sororum, quas multis ex causis provenisse non dubium est. Sane ut clarior fieret ex triumphis, non solum tyrocinio suo difficilia commisit altissimus, verum iam emerite militie viro dabatur materia triumphandi. Nec nulla causa fuit perfecta lacrymarum purgatio, quo sic de quadrante novissimo redderet rationem, si quid inhesisset cremabile, ut tandem purgatissimus raptim ad superos evolaret.

Potissimam vero tormentorum suorum existimo rationem, quia, idem asserebat de aliis, in substinendis illis retributio multa. Nam, nocte quadam, cum propter infirmitatum suarum graves et diversas angustias plus solito lassaretur,

cepit de intimo cordis compati sibi ipsi. Sed ne spiritus ille promptus carni carnaliter consentiret in aliquo vel ad horam, patientie scutum orando ad christum servat immobile. Orans tandem sic positus in agone, promissionem eterne vite a domino sub hac similitudine reportavit: Si tota terre moles et machina mundi aurum esset sine pretio pretiosum et tibi pro hiis, que pateris, duris molestiis, omni dolore sublato, daretur in premium thesaurus glorie tante, cui predicta auri comparatio nulla esset, vel etiam nominari non digna, nonne gaudens libenter substineres que substines ad momentum? Gauderem utique, ait sanctus et super modum gauderem. Exulta igitur, dixit illi dominus, quia regni mei est arra infirmitas tua et per patiencie meritum securus et certus hereditatem expecta. Fol. 38ro
Sed quanta putas exultatione gavisum hominem tam felici promissione beatum? Quanta non solum patientia, verum etiam caritate illum credis corporis molestias amplexatum? Novit ipse modo perfecte, quia indicibile tunc dicere sibi fuit; retulit tamen sotiis pauca, ut potuit. Laudes de creaturis tunc quasdam composuit et eas utcumque ad creatorem laudandum accendit.

Quomodo hortatus est fratres et benedixit in fine. [A-CLXXJ]

In fine hominis, ait sapiens, denudatio operum illius; quod in sancto isto glorioso cernimus esse completum, qui viam mandatorum dei mentis alacritate percurrens per omnium virtutum gradus ad summa venit et velud ductile opus sub multiplicis tribulationis malleo ad perfectionem adductus, omnis consummationis vidit finem; tunc enim magis eius mirifica opera colluxerunt et divinum fuisse omne, quod vixit, veritatis inditio fulsit, cum, vite mortalis calcatis illecebris, liber evasit ad superos. Nam mundo vivere duxit obprobrium, dilexit suos in finem, mortem cantando suscepit. Cum enim ad dies iam propinquaret extremos, quibus, finibili, luce subtracta, lux perpetua succedebat, virtutis exemplo monstravit, quod nichil commune illi erat cum mundo; confectus namque infirmitate illa tam gravi, que omni languore conclusit, super nudam humum se fecit nudum deponi, ut hora illa extrema, in qua poterat adhuc hostis irasci, nudus luctaret cum nudo.

Triumphum revera expectabat intrepidus et consertis manibus iustitie complectebatur coronam. Positus sic in terra, saccina veste deposita, faciem solito levavit ad celum et intendens illi glorie totus, manu sinistra dextri lateris vulnus ne videretur, obtexit et ait ad fratres: Ego quod meum est feci; quod vestrum est christus edoceat.

Videntes hoc filii producunt rivulos lacrymarum; et de intimis longa trahentes suspiria, nimio dolori compatiendo succumbunt. Interea sopitis utcumque singultibus, guardianus eius, qui volum sancti divina verius inspiratione cognovit, festinus surrexit et acceplam cum femoralibus tunicam, saccinamque cappellulam dixit ad patrem: Tunicam istam et femoralia cum cappellula obedientie sancte mandato a me tibi accommodatam cognoveris; sed ut scias, te nichil proprietatis in illis habere, dandi hoc alicui omnem tibi aufero potestatem. Gaudet sanctus et iubilat pre letitia cordis, quoniam fidem tenuisse domine paupertati usque in fine se videt. Fecerat enim hec omnia paupertatis zelo, ut nec habitum quidem proprium in fine vellet habere, sed quasi ab altero
Fol. 38ᵛᵒ commodatum. Cappellulam vero saccinulam portabat in capite, ut cicatrices contegeret, pro sanitate oculorum susceptas, cui, satis necessarium erat pilleum cuiusvis pretiose lane suavitate lenissimum.

Levat post hec sanctus palmas ad celum et christum suum magnificat, quod iam exhoneratus omnibus liber vadit ad ipsum. Verum ut ostenderet se domini sui christi verum imitatorem in omnibus, fratres et filios, quos dilexerat a principio, in finem dilexit eos. Fecit enim fratres omnes assistentes ibidem ad se vocari et verbis consolatoriis pro sua morte demulcens, paterno affectu ad divinum est hortatus amorem; de patientia et paupertate servanda sermonem protraxit, ceteris institutis sanctum evangelium anteponens. Circumsedentibus vero omnibus fratribus, extendit frater eos dexteram suam; et incipiens a vicario suo, capitibus singulorum imposuit. Valete inquit filii omnes in timore domini et permanete in ipso semper. Et quoniam futura temptatio et tribulatio appropinquat, felices qui perseverabunt in hiis que ceperunt. Ego enim ad dominum prospero cuius gratie vos omnes comendo. Benedixitque in illis, qui erant ibi, omnibus fratribus, qui ubique conversabantur in mundo et qui venturi erant post ipsos usque in finem seculi seculorum.

De morte eius et quid fuerit ante mortem. [A-CLXXIJ]

Cum itaque amarissime lacrymarentur fratres et inconsalabiter deplorarent, iussit pater sanctus panem sibi afferri. Quem benedixit et fregit et particulam unicuique ad manducande porrexit. Codicem etiam evangelorum apportari precipiens evangelium secundum Iohannem, ab eo loco qui incipit ante diem festum pasce et cetera sibi legi proposcit. Recordabatur illius sacratissime cene, quam dominus cum suis discipulis ultimam celebravit. In illius enim veneranda memoria ostendens quem ad fratres habebat amoris affectum, fecit hoc totum.

Proinde paucos dies, qui usque ad transitum eius restabant, expendit in laudem, sotios suos, valde dilectos, secum christum laudari instituens. Ipse vero prout potuit in hunc psalmum erupit; voce mea ad dominum clamavi voce mea ad dominum deprecatus sum et cetera. Invitabat etiam omnes creaturas ad laudem dei; et per verba, que olim composuerat, ipse eas ad divinum hortabatur amorem; nam et mortem ipsam cunctis terribilem et exosam hortabatur ad laudem, eique letus occurrens ad suum invitabat hospitium: Bene veniat, inquid, soror mea mors. Ad medicum autem audacter: Frater medice, proxima pronostica mortem, que mihi erit ianua vite. Ad fratres vero: Cum me videritis ad extrema perduci, sicut me nudius tertius nudum vidisti, sic me super humum exponite et per tam longum spatium iam defunctum sic iacere sinatis, quod unius milliarij tractum suaviter quis perficere possit. Venit Fol. 39[ro] igitur hora. Et cunctis in eum christi completis mysteriis, feliciter volavit ad deum.

[Quomodo quidam frater vidit animam sancti patris in transitu ipsius.]

Unus frater ex discipulis eius fame non modicum celebris vidit animam ipsius sanctissimi patris quasi stellam, lune immensittatem habentem et solis claritatem pretendentem super aquas multas a candida subvectum nubecula recto tramite in celum conscendere. Factus est propterea concursus populorum multorum laudantium et glorificantium nomen domini Catervatim tota civitas asisii et omnis accelerat regio videre magnalia dei, que dominus ostenderat in servo suo.

Lamentabantur filii tanto patre orbati et pium cordis affectum lacrimis et suspiriis ostendebant. Verumtamen miraculi novita planctum vertit in iubilum et luctum in iubilationem. Cernebat corpus beati patris christi stigmatibus decoratum in medio, videlicet manuum et pedam ipsius non clavorum quidem puncturas sed ipsos clavos ex eius, carne compositos immo carni eidem innatos ferri retenta nigridine ac dextrum latus sanguine subricatum. Caroeius naturaliter nigra prius candore nimio remitescens beate resurectionis premia promictebat. Membra denique ipsius ductilia et mollia sunt effecta non rigida ut mortuorum solent conversa in similitudinem puerilis etatis.

[A-CLXXIIJ] **De visione quam vidit frater Augustinus in morte.**

Minister fratrum in terra laboris tunc erat frater Augustinus, qui in hora ultima positus, cum diu iampridem amisisset loquelam, audientibus qui astabant, subito clamavit et dixit : Expecta me, pater, expecta. Ecce jam venio tecum. Querentibus fratribus et admirantibus multum cui sic loqueretur, audacter respondit : Nonne videtis, inquid, patrem nostrum Franciscum, qui vadit ad celum ? Et statim sanctam illius anima, carne soluta, patrem est secuta sanctissimum.

[A-CLXXIV] **Quomodo sanctus pater apparuit cuidam fratri post transitum.**

Alteri fratri vite laudabilis tunc temporis orationi suspenso nocte illa et hora gloriosus pater purpurea dalmatica vestitus apparuit, quem turba hominum innumera sequebantur. A qua se plurimi sequestrantes inter plura que cum illo fratre dixerunt : asseruerunt vestitum dalmatica esse beatum francescum ut se monstrabat. Pervenit tandem beatus cum illa turba mirabili ad amenissima loca, que aquis irrigata perliquidis, omnium virebant graminum venustate et florum decore venerantia arborum omni, delitioso genere replebantur. Erat ibi palatium magnitudinis mire ac pulchritudinis singularis, quod alacriter intrans novus accola celi, cum in eo fratres plurimos reperisset, super mensam
Fol. 39vo splendidissime preparatam et variis refertam deliciis, cepit cum suis delectaliter epulari.

Visio episcopi Asisinatis de transitu sancti. [A-CLXXV]

Episcopus Asisinas ad ecclesiam sancti Michaelis tunc temporis causa peregrinationis perrexerat, cui, cum in veniens beneventi hospitatus fuisset, beatus pater Franciscus nocte sui transitus per visionem apparuit, dixitque ad eum: Ecce, pater, mundum linquens ad christum vado. Mane surgens, episcopus sotiis narravit que vidit et accito notario, diem transitus notavit et horam, multumque inde tristis effectus, irrigatus lacrymis dolebat, se patrem amisisse precipuum; sicque ad terram suam reversus et cuncta per ordinem referens super dona sua domino gratias inexplebiles egit.

De canonizatione et translatione sancti francisci. [B-J]

In nomine domini Ihesu. Amen. Anno incarnationis eiusdem m° cc° xx° vi° iiij° nonas octobris die quo predixerat expletis xx annis ex quo perfectissime adhesit christo apostolorum vitam et vestigia sequens apostolicas vir Franciscus vite mortalis compedibus absolutus feliciter migravit ad christum et sepultus apud civitatem asisii tot et tantis mirabilibus ac variis cepit ubique miraculis corruscare ut brevi in tempore magnam partem orbis ad novi seculi admirationem adduceret. Cum jam in diversis partibus nova miraculorum luce inclaresceret et undique qui se ipsius beneficio a suis cladibus liberatos gaudebant concurrerent dominus papa gregorius cum esset perusii cum cardinalibus universis et aliis ecclesiarum prelatis super canonizationem eius cepit habere tractatum concordantes igitur pariter ad ipsum dixerunt omnes. Legunt et approbant miracula que per servum suum dominus fuerat operatus summisque preconiis vitam beati patris et conversationem extollunt. Convocantur proinde ad tantam solempnitatem principes terre et omnis frequentia prelatorum, cum infinita populi multitudine constituta die, cum beato papa asisii civitatem ingreditur ut ibi ob majorem reverentiam sancti canonizatio celebreter eiusdem. Venientibus autem cunctis ad locum tam solempni ac cursui preparatum. Predicat primitus populo universo papa gregorius et affectu melifluo nuntiat magnalia dei. Sanctum quoque patrem franciscum nobilissimo sermone collaudat et conversationis eius annuntians puritatem lacrimis madidatur. Igitur sermone finito protensis ad celum manibus voce altisona clamavit papa gregorius.

Fol. 40ro

Incipiunt miracula beati Francisci.

[C-J]

Quod ortus religionis sue mirabilis fuit.

In primo narrationis ordine, quo sanctissimi patris nostri Francisci miracula scribenda suscepimus, illud ante omnia sollempne miraculum decrevimus annotare, quo mundus ammonitus, quo excitatus, quo territus. Hoc siquidem fuit ortus religionis, fecunditas sterilis, partus multimode gentis. Cogitabat veterem mundum vitiorum scrabredine sordescentem, ab apostolicis torpentes vestigiis ordines, nocteque peccatorum in suo cursu medium iter agente, silentium sacris disciplinis impositum, cum ecce repente in terram prosiliit novus homo, subitoque novo exercitu apparente, mirate sunt gentes a signis apostolice novitatis. Mox in lucem producitur sepulta quondam perfectio Ecclesie primitive, cuius legebat mundus magnalia nec videbat exempla. Cum proinde non dicantur primi novissimi, cum iam corda patrum in filios et filiorum in patres mirabiliter sint conversa, an contempnenda duorum ordinum tam celebris et famosa legatio nec alicuius magistri de proximo eventuri presagium? Ab apostolorum tempore nunquam tam insignis, nunquam tam mirabilis monitio mundi. Miranda deinde fecunditas sterilis. Sterilis, inquam, et sicca paupercula ista religio, a qua procul abest omnis humiditas terrenorum. Sterilis sane, que nec metit, nec in horrea congregat, nec pregnantem in via Domini peram portat. Et tamen contra spem in spem credidit sanctus iste ut heres esset mundi, non considerans corpus sanctum emortuum nec sterilem vulvam Sare, quin divina potentia gentem ex ea gigneret Hebreorum. Que non refectis cellariis, non exuberantibus apotecis, non possessionibus gubernatur amplissimis, sed eadem paupertate qua digna redditur celo, mirabiliter nutritur in mundo. O infirmum Dei fortius hominibus, quod et cruci nostre gloriam applicat et paupertati copiam subministrat. Vidimus denique vineam istam brevissimo tempore dilatatam, a mari usque ad mare propaginosos palmites extendisse. Undique concurrere gentes, profuse sunt turme et ad mirabilis huius templi structuram egregiam quasi subito vivi lapides
Fol. 40v adunati. Nec modo multiplicatam in filiis brevi tempore cernimus, sed clarificatam, dum multos iam ex hiis, quos genuit, martyrii palmam noverimus assecutos et pro totius

sanctitatis confessione perfecta plures sanctorum cathalogo veneremur ascriptos. Sed iam ad horum omnium caput, de quo nunc intendimus, sermo vertatur.

De miraculo stigmatum et modus apparitionis seraph ei apparentis. [C-IJ]

Novus homo Franciscus novo et stupendo miraculo claruit, cum singulari privilegio retroactis seculis non concesso insignitus apparuit, sacris videlicet stigmatibus decoratus et configuratus in corpore mortis huius corpori crucifixi. De quo quicquid humana lingua dicatur, minus erit a laude condigna. Non est querenda ratio quia mirabile, nec petendum exemplum quoniam singulare. Totum viri Dei studium tam publicum quam privatum circa crucem Domini versabatur, et a primevo temporis quo crucifixo ceperat militare, diversa circa eum crucis misteria prefulxerunt. Cum enim in principio sue conversionis vite huius illecebris valefacere decrevisset, orantem eum Christus de ligno crucis alloquitur et ab ipsius ore ymaginis vox ista dilabitur : Francisce, inquid, vade, repara domum meam que, ut cernis, tota destruitur.

Ex tunc profundo caractere impressa fuit cordi eius memoria dicte passionis, et alta in sese conversione reducta, liquefieri cepit anima eius, ut dilectus locutus est. Nonne etiam in ipsa se cruce recludens habitum penitentie sumpsit crucis ymaginem preferentem ?

Qui habitus licet pro eo quod magis esset emulus paupertatis, magis suo proposito conveniret, plus tamen in eo sanctus crucis misterium comprobavit, quatinus, ut mens eius intro Dominum crucifixum induerat, sic totum corpus eius crucem Christi foris indueret, et in quo signo Dominus potestates aereas debellaverat, in eodem suus exercitus Deo militaret.

Nonne frater Silvester de primis fratribus unus vir consumate per omnia discipline vidit ex ipsius ore crucem auream prodeuntem, que brachiorum extensione universum orbem mirabiliter consignabat ? Scriptum est et fideli relatione probatum qualiter frater ille Monaldus vita, moribus et exercitiis clarus, cum beatus Antonius de crucis titulo predicaret, vidit beatum Franciscum corporeo intuitu crucifixum. Nonne mos erat et primis Fol. 41ro
filiis pia sanctione statutum, ut ubicumque crucis similitudinem cernerent, honorem ei debite reverentie consecrarent ?

Familiare sibi signum thau pre ceteris signis, quo solo et missivas cartulas consignabat et cellarum parietes ubilibet depingebat. Nam et vir ille Domini Pacificus, inspector celestium visionum, magnum signum thau carneis oculis super frontem beati patris inspexit, quod varie depictum fulgore aureo renitebat. Quantum igitur et humana suadibili ratione et catholica acceptione dignum, ut qui sic mirando crucis erat amore preventus, mirando etiam fieret crucis honore mirificus. Propterea nichil de eo verius quam quod de crucis stigmatibus predicatur.

Modus autem apparitionis huiusmodi fuit. Duobus annis antequam spiritum redderet celo, in heremitorio, quod Alverna dicitur et est in provintia Tuscie, ubi devote contemplationis secessibus iam iam totus celesti glorie intendebat, vidit in visione seraph in cruce positum, sex alas habentem, supra se extensum, manibus et pedibus cruci affixum. Due ale supra caput elevabantur, due ad volandum extendebantur, due vero totum velabant corpus. Hec videns vehementer obstupuit; sed quid sibi vellet hec visio dum advertere nescit, mixtum merore gaudium cor eius incurrit. Letabatur in gratioso aspectu quo a seraph conspici se videbat; sed crucis affixio terrebat eundem. Sollicita mente revolvit quid posset hoc oraculum designare, et ad concipiendum aliquem intellectum spiritus eius anxius reddebatur. Verum dum extra se circuiens ab inventione defluit intellectus, protinus in seipso sibi ipsi manifestat sensus. Statim enim ceperunt in manibus eius et pedibus apparere signa clavorum, quemadmodum paulo ante virum supra se viderat in aere crucifixum. Manus et pedes eius in ipso medio clavis confixe videbantur, clavorum capitibus in interiori parte manuum et superiori pedum apparentibus et eorum acuminibus existentibus ex adverso. Erantque clavorum capita in manibus et pedibus rotunda et nigra, ipsorum vero acumina oblonga et repercussa, que de ipsa carne surgentia carnem reliquam excedebant. Dextrum quoque latus quasi lancea transfixum rubra cicatrice obductum erat, quod sepe cum sanguinem emittebat; tunica et femoralia respergebantur sanguine sacro.
Fol. 41vo Nam et angelice puritatis homo Dei Rufinus, cum semel filiali affectu scalperet sanctum patrem, manu illapsa plagam illam sensibiliter contrectavit. Ad cuius tactum sanctus Dei non modicum doluit; et manum a se repellens, ut ei Dominus parceret, acclamavit.

Tandem cum interiectu duorum annorum felici fine vallem miserie beata patria commutaret, perlato ad aures hominum rei huius eximie tam stupendo preconio, factus est concursus populorum multorum laudantium et glorificantium nomen Domini. Catervatim tota civitas Assisii ruit et omnis accelerat regio, novum illud sitientes videre spectaculum, quod noviter Deus posuerat in hoc mundo. Miraculi novitas planctum vertebat in iubilum, et corporeum visum in stuporem et extasim rapiebat. Cernebant beatum corpus Christi stigmatibus decoratum, in manibus videlicet et pedibus non clavorum puncturas, sed ipsos clavos ex eius carne virtute divina mirifice fabrefactos, immo carni eidem innatos, qui dum a parte qualibet premerentur, protinus quasi nervi continui ad partem oppositam resultabant. Latus quoque videbant sanguine rubricatum. Vidimus ista qui ista dicimus, manibus contrectavimus quod manibus exaramus, lacrimosis oculis delinivimus quod labiis confitemur, tactisque sacrosantis quod semel iuravimus omni tempore protestamur. Plures nobiscum fratres, dum viveret sanctus, id aspexerunt; in morte vero ultra quam quinquaginta cum innumeris secularibus venerati sunt. Nulli sit ambiguitati locus, nulli sempiterne huius largitio bonitatis dubia videatur. Atque utinam illo amore seraphico multa membra capiti cohererent Christo, quo et in bello simili armatura invenirentur condigna et in regno ad similem ordinem subvehenda! Quis hoc sane mentis nisi ad Christi gloriam diceret pertinere? Sed iam pena inflicta incredulis satisfaciat indevotis et ipsos devotos efficiat certiores.

Apud Potentiam, regni Apulie civitatem, erat clericus quidam, Rogerius nomine, vir honorabilis et maioris ecclesie canonicus. Hic cum longa foret infirmitate quassatus, die quadam ecclesiam pro sanitate oraturus intravit, in qua erat ymago beati Francisci depicta, gloriosa stigmata representans. Et accedens coram ymagine, supplex ad orandum tota devotione prosternitur. Verum oculos figens in stigmatibus sancti, cogitationes per inania trahit et reptim subintrantem dubitationis aculeum Fol. 42ro
rationis studio non repellit. Nam illudente sibi hoste antiquo, dilacerato corde, cepit dicere apud se: Esset hoc verum, ut tali claruisset iste sanctus miraculo, an suorum pia fuit illusio? Simulata, inquid, fuit inventio, et fortassis a fratribus inventa deceptio. Sensum hoc

humanum excederet et ab omni rationis iudicio procul esset. O dementiam hominis! Tanto propterea insipiens divinum illud venerari debebas humilius, quanto et a te minus poterat comprehendi. Scire tuum erat, si ratione vigebas, quoniam facilimum Deo est novis semper mundum innovare miraculis, semper ad suam gloriam operari in nobis, que non est in aliis operatus. Quid plura? Cogitanti frivola durum a Deo vulnus infligitur, ut discat ex hiis que patitur non blasphemare. Subito in palma manus sinistre percutitur, quia sinister erat, sonum audiens, quasi cum spiculum prosilit de balista. Moxque tam vulnere sautius quam sonitu stupefactus, cirotecam de manu trahit, quia cirotecatus erat. Cumque nulla fuisset prius in palma percussio, conspexit in medio manus plagam quasi sagitte ictum, ex qua tanta vis procedebat ardoris, ut totus sibi videretur in ardore deficere. Mirabile dictu. Nullum in ciroteca vestigium apparebat, ut latenti plage cordis latentis pena vulneris responderet.

Clamat exinde per duos dies, et rugit dolore sevissimo stimulatus, et increduli cordis velamen explicat universis. Credere se veraciter in sancto Francisco stigmata sacra fuisse fatetur, et iurat contestans omnis dubitationis abscessisse fantasmata. Orat suppliciter sanctum Dei per sacra sibi stigmata subveniri et multas preces multo impinguat sacrifitio lacrimarum. Mirum certe. Infidelitate proiecta, sanationem mentis sanatio sequitur corporalis. Omnis quiescit dolor, frigescit ardor, nullum remanet vestigium percussure. Fit homo humilis Deo, devotus sancto et fratrum ordini perpetua familiaritate subiectus. Huius rei tam sollempne miraculum iuramentis firmatum fuit et episcopi loci maxime roboratum. Per omnia mirabilis Dei benedicta potentia que in Potentia civitate magnifica demonstravit.

Fol. 42vo Moris est Romanorum nobilium matronarum, sive sint vidue sive nupte, maxime quibus generositatis privilegium divitie servant et Christus suum infundit amorem, in propriis domibus seorsum habere camerulas aut diversorium aliquod orationibus aptum, in quo aliquam depictam habent yconam et illius sancti ymaginem quem specialiter venerantur. Quedam igitur domina, morum claritate ac parentum gloria nobilis, sanctum Franciscum in suum elegerat advocatum. Cuius ymaginem depictam habebat in secreto cubiculo, ubi

Patrem in abscondito exorabat. Die quadam cum orationi devota incumberet atque intentissimis oculis signa sacra perquireret nec aliquatenus reperiret, cum dolore cepit vehementer mirari. Sed non mirum si in pictura non erat quod pictor omiserat. Per plures dies portat illud in corde suo et nulli dicit mulier, frequenter ymaginem cernens et semper dolens ; et ecce subito die quadam signa illa mirifica in manibus apparuerunt, velud in aliis ymaginibus poni solent, virtute divina supplente quod humana fuerat arte neglectum.

Tremefacta mulier et nimium admirata, confestim ad se filiam vocat, que matrem sancto proposito sequebatur, et ei quod factum fuerat indicans, diligenter perquirit si absque stigmatibus usque nunc ymaginem viderit. Affirmat puella et iurat sic olim sine stigmatibus fuisse, et nunc vere cum stigmatibus apparere. Verum quia mens humana semetipsam frequenter impellit ut cadat et revocat in dubium veritatem, subintrat iterum cordi mulieris dubitatio noxia, ne forte sic fuisset ymago a principio consignata. At Dei virtus, ne primum contempnatur, miraculum addit 2^{m}. Continuo namque disparentibus illis signis nudata privilegiis ymago remansit, ut per sequens signum probatio fieret precedentis. Vidi maritatam hanc virtutibus plenam, vidi, fateor, sub seculari veste animum Christo Deo consecratum.

In tantum ab ipso nativitatis exordio sensualibus rudimentis et grossis fantasmatibus humana ratio irretitur, ut ymaginatione fluctivaga quicquid credendum est cogatur quandoque in dubium revocare. Propter quod non modo sanctorum gesta mirifica difficile credimus, sed plerumque in rebus salutis multos patitur obices ipsa fides. Frater enim quidam ordine minor, officio predicator, vita sollempnis, cui firmiter erat de sanctis Fol. 43ro stigmatibus persuasum, dum vel consueta sequitur vel extra miratur, incipit de sancti miraculo dubitationis scrupulo titillari. Videres pugnam in suo animo constitutam, defendente ratione veritatis partem, ingerente semper contrarium fantasia. Ponit ratio multis amminiculis coadiuta sic esse ut dicitur et cum cetera deficerent inductiva, credite a sancta Ecclesia innititur veritati. Coniurant ex opposito umbre sensuales adversus miraculum, quod et toti videatur nature contrarium et omnibus seculis inauditum. Quodam sero fatigatus hac lucta, cubiculum intrat, debilem secum perferens rationem, rigidam magis proterviam fantasie.

Apparuit dormienti sanctus Franciscus pedibus lutulentis, humiliter durus et patienter iratus: Et que sunt, ait, ista in te conflictationum certamina? que dubitationum sordes? Vide manus meas et pedes meos. Cumque ille manus videret confixas, lutulentorum pedum stigmata non videbat. Remove, inquid, lutum a pedibus meis et cognosce loca clavorum. Apprehendens ille sancti pedes, lutum sibi videtur abstergere locaque clavorum manibus contrectare. Continuo ut evigilat frater, lacrimis irrigatur et priores affectus quodammodo lutulentos publica confessione detergit.

Ne non magne alicuius fuisse virtutis sacra illa stigmata invictissimi Christi militis, preter illud specialis prerogative signaculum et suppremi amoris privilegium, quod totus mundus ammirari non desinit, reputentur, quantum sint illa signa arma potentia Domini, per unum quod accidit in Yspania, in regno Castelle videlicet, evidentioris potest novitate miraculi comprehendi. Duo siquidem viri erant ab invicem diu inimicissima contentione iurgantes, quorum nulla amaritudini quies, nulla fervidarum iniuriarum esse poterat sempiterna sedatio, nec ullum ad horam concepti doloris remedium quidem, nisi manu alterius alter morte crudelissima moreretur. Loricatus igitur uterque cum pluribus adverso frequentes ponebat insidias, cum non posset scelus in publicum exerceri. Accidit sero quodam, iam profundo existente crepusculo, virum quendam vite satis honeste fameque laudabilis transire per viam in qua pro morte alteri inferenda alterius
Fol. 43vo insidie latitabant. Cumque hic ad orandum, sicut solitus erat, post horam completorii ad ecclesiam fratrum festinus accederet, quoniam beato Francisco tota erat devotione substratus, insurrexerunt filii tenebrarum in filium lucis, quem fore credebant emulum illum suum dudum ad internectionem quesitum. Quem ex omni parte letaliter gladiantes seminecem reliquerunt. Sed ultimo crudelissimus hostis in illius gutture gladium profunde infixit, nec valens illum retrahere, in vulnere dereliquit.

Accurritur undique et usque ad celum clamoribus datis, innocentis mortem tota deplorat vicinia. Et quia vitalis spiritus adhuc erat in homine, consilium invaluit medicorum ne cultellus de gutture traheretur. Forte confessionis gratia id agebant, ut posset saltem vel signo aliquo confiteri. Nocte igitur tota usque ad matutinalem horam

ad sanguinem extergendum et vulnera colligenda medici laborantes propter ictus multiplices et profundos, a cura, cum nihil proficerent, destiterunt. Stabant fratres minores cum medicis circa lectum nimio dolore completi, amici exitum prestolantes. Et ecce campana fratrum pulsavit ad matutinum. Audiens uxor illius campanam, gemebunda currit ad lectum : Mi domine, inquid, surge velociter, vade ad matutinum, quoniam tua campana te vocat. Statim qui mori credebatur, ingeminato pectoris murmure, stridula utcumque verba balbutiens nitebatur emictere. Et manum elevans contra infixum gucturi gladium, innuere alicui ut illum extraheret videbatur. Mirabile certe. Gladius a loco subito avolans, videntibus omnibus, usque ad hostium domus quasi manu iactatus viri robustissimi prosilivit. Erexit se homo et perfecta sanitate incolumis, quasi a sompno surgeret, mirabilia Domini enarravit.

Tantus namque stupor corda omnium apprehendit ut quasi sine mente omnes effecti, que fiebant fantastico visu crederent se videre. Ad hoc ille qui factus fuerat sanus : Nolite timere, inquid, nolite credere inane fore quod cernitis, quoniam sanctus Franciscus, cui semper devotus fui, modo a loco recessit et me integre ab omni plaga curavit. Stigmata illa sua sacratissima meis plagis singulis superposuit, illorum suavitate cuncta vulnera delinivit ; illorum contactu, ut cernitis, confracta omnia mirifice solidavit. Fol. 44ro
Dum enim murmurantis pectoris audiebatis impulsus, tunc ceteris plagis cum omni suavitate sanatis videbatur pater sanctissimus dimisso in gutture gladio velle discedere. Cui manu debili innuebam, quia non valebam loqui, ut gladium extraheret, mortis imminentis singulare periculum. Quem statim apprehendens, ut omnes vidistis, valida manu proiecit. Sicque ut prius stigmatibus sanctis vulneratum guctur demulcens et liniens, ita perfecte sanavit, ut eadem appareat caro, et que fuit incisa et que semper mansit intacta. Quis igitur ad ista non stupeat, quis quod de stigmatibus predicatur, aliud quam totum fuisse divinum confingat ?

De dominio quod habuit super creaturis insensibilibus. Et primo de igne. [IIJ]

Tempore infirmitatis oculorum coacto viro Dei ut mederi sibi pateretur, vocatur ad locum cirurgicus. Veniens

igitur ferreum instrumentum ad cocturas faciendas defert iubetque igni submicti, donec igniatur et ipsum. At beatus pater corpus iam horrore concussum confortans, sic alloquitur ignem : Frater mi ignis, ceteris rebus emulandi decoris, virtuosum, pulchrum et utilem te creavit Altissimus. Esto mihi in hac hora propitius, esto curialis, quia olim te dilexi in Domino. Precor magnum Dominum qui te creavit, ut tuum modo calorem temperet, quo suaviter urentem valeam sustinere. Oratione finita, crucis signo ignem consignat et deinceps intrepidus perstat. Sumitur in manibus torrens et candidum ferrum ; fugiunt fratres humanitate victi ; letus et alacer ferro se subicit sanctus. Profundatur crepitans ferrum in tenera carne et ab aure ad supercilium tractum coctura protrahitur. Quantum irrogaverit ignis ille dolorem, eius qui melius novit sancti verba testantur. Nam reversis qui fugerant fratribus subridens dixit pater : Pusillanimes et modici cordis, quare fugistis ? In veritate dico vobis, nec ignis ardorem sensi nec ullum carnis dolorem. Et conversus ad medicum : Si non est, inquid, caro bene decocta, imprime iterum. Expertus medicus dissimiles casus in simili facto, divinum hoc mira-
Fol. 44vo culum extulit dicens : Dico vobis, fratres, vidi mirabilia hodie. Forte ad innocentiam primam redierat, cui, cum volebat, mansuetabantur immitia.

Volens quandoque beatus Franciscus ad quendam heremum pergere, ut ibidem liberius contemplationi vacaret, quia debilis erat non modicum, a quodam paupere viro ad equitandum obtinuit asinum. Cumque diebus estivis virum Dei sequendo montana conscenderet rusticus, asperioris et longioris vie itinere fatigatus, antequam perveniret ad locum, ardore sitis deficit et lassatur. Clamat post sanctum instanter, et ut sui misereatur exorat. Mori se asserit, nisi alicuius poculi beneficio recreetur. Sanctus Dei, qui afflictis semper erat compatiens, absque mora prosilivit de asino, et fixis in terra genibus, palmas tetendit ad celum, orare non cessans donec se intellexit auditum : Festina, inquid ad rusticum, et illic aquam vivam invenies, quam tibi hac hora misericorditer Christus de lapide bibendam produxit. Stupenda Dei dignatio, que servis suis tam facile se inclinat. Bibit rusticus aquam de petra orantis virtute, et poculum auxit de saxo durissimo. Aque decursus ibidem ante non fuit nec, ut est diligenter quesitum, deinceps potuit inveniri.

Galianum castrum est populosum et nobile in Valvensi diocesi, in quo erat mulier quedam, Maria nomine, que post difficiles huius seculi vias ad Deum conversa, sancto Francisco omni se subiecerat famulatu. Hec cum in monte quodam omni aquarum ariditate dampnato una dierum accessisset, acera virentia purgatura, oblita secum aquam deferre, fervente nimium estu, sitis deficere cepit ardoribus. Que cum iam operari nil posset, quasi exanimis in humo iacens, patronum suum sanctum Franciscum cepit animo invocare. Sic igitur fatigata paululum obdormivit. Et ecce sanctus Franciscus adveniens eam vocavit ex nomine : Surge, inquid et bibe aquam, que tibi divino munere et pluribus exhibetur. Oscitavit mulier ad hanc vocem et sompno repressa quievit. Adhuc semel vocata, gravata nimium humo relabitur. Tertio vero sancti mandato non modicum confortata surrexit ; et accipiens silicem qui iuxta se stabat, exrasit eam de terra. Cuius radicem cum totam madidam inspexisset, digito et parvulo ligno cepit fodere circumquaque. Fol. 45ro Subito fossa repleta est aqua et parva stillula crevit in fontem ; bibit mulier et satiata oculos lavit, quibus longa egritudine obumbratis, nichil clare poterat intueri. Illuminati sunt oculi eius et omni rugosa vetustate abolita, quasi nova sunt luce perfusi. Festinat ad domum mulier ; et tam stupendum miraculum ad gloriam sancti Francisci denuntiat universis. Exit fama de miraculo, et usque ad alias regiones replet omnium aures. Currunt undique multi variis detenti langoribus et premissa in confessione animarum salute, ibidem a suis cladibus liberantur. Nam ceci recipiunt lumen, claudis redditur gressus, subtiliantur et turgidi et variis egritudinibus varia medicamina exhibentur. Perseverat usque hodie fons ibi perspicuus ; et in honore sancti Francisci ibidem oratorium est constructum.

Tempore quo apud heremum Sancti Urbani egritudine gravissima laborabat, cum vinum ore languido postularet, nihil de vino quod sibi daretur respondetur adesse. Iubet sibi aquam afferri, et allatam crucis signaculo benedixit. Mox in alterum usum transiens elementum, saporem proprium exuit, induit peregrinum, vinum efficitur optimum quod fuerat aqua pura ; et quod paupertas non potuit, sanctitas propinavit. Ad eius gustum tanta facilitate convaluit homo Dei, ut mire sanationis mira illa conversio

causa foret et mire conversionis mira sanatio testis esset.

In provintia Reatina pestis invaluerat valde gravis, que boves omnes sic crudeliter consumebat ut bos in ea vix aliquis remaneret. Viro cuidam timenti Deum nocte per visionem innotuit ut ad heremum fratrum festinanter accederet et loturam manuum vel pedum beati Francisci, qui tunc temporis morabatur ibidem, accipiens omnes de ea boves aspergeret. Mane surgens homo ille, proprii commodi satis anxius venit ad locum, et, ignorante sancto, per fratres alios dictam loturam subripuit, quam super omnes boves iuxta mandatum ad se factum aspersit. Cessavit ab illa hora Dei gratia pestilens morbus, nec ultra in terra illa prevaluit.

Per diversas regiones populorum multorum fervens
Fol. 45vo devotio sancto Francisco panes et res commestibiles ad benedicendum sepius offerebant. Quibus longo tempore divino munere sine corruptione aliqua reservatis, ad eorum gustum corpora morbida sanabantur. Nam et probatum est pervalidas tonitruorum et grandinum tempestates horum virtute repelli. Revera nonnullorum experientia protestatur qualiter per cordam, qua cingebatur ipse, et pectiolas ab eius vestimentis dissutas fugabantur morbi, fugiebant febres et diu cupita redibat salus. Cum enim die nativitatis Domini de ipso Bethleemitico puero presepii memoriam celebraret et universa olim circa puerum Ihesum facta colludia mistice iteraret, inter plura magnalia que ibidem a Deo sunt ostensa, fenum de presepio illo sublatum quam multis fuit ad remedium sanitatis, maxime cum difficultate parientibus feminis et contagiosis animalibus universis. Hiis de creaturis insensibilibus prelibatis, pauca de sensibilium obedientia inferamus.

[IIIJ] **De dominio quod habuit super sensibilibus creaturis.**

Nitebantur ipse creature amoris vicem rependere sancto Francisco et gratitudine sua pro meritis respondere. Quodam tempore cum transitum faceret per vallem Spoletanam prope Bevanium ad quendam locum applicuit, in quo diversi generis avium maxima multitudo convenerat. Quas cum sanctus Dei vidisset, ob precipuum Creatoris amorem quo omnes creaturas amabat, alacriter cucurrit ad locum,

et eas velud rationis participes more solito salutavit. Cumque aves non surgerent, usque ad eas accessit; et inter eas vadens vel veniens, cum tunica sua capita earum tangebat et corpora. Interim gaudio et ammiratione repletus, ut verbum Dei audirent sollicite ammonuit, dicens: Fratres mei volucres, multum debetis laudare Creatorem vestrum et ipsum diligere semper, qui plumis vos induit et pennas tribuit ad volandum. Nam inter creaturas omnes liberas vos fecit et aeris vobis contulit puritatem. Non seminatis nec metitis, et sine vestra sollicitudine vos gubernat. Ad hec avicule suo modo plurimum gestientes ceperunt extendere colla, protendere alas, aperire ora et in illum attente respicere. Non sunt mote de loco, donec signo crucis facto ipsis licentiam et benedictionem dedit. Reversus ad fratres, quod olim non predicaverat avibus cepit se negligentie incusare. Ab illo ergo die aves Fol. 46ro
et bestias et etiam insensibiles creaturas ad laudem et Creatoris amorem sollicitus hortabatur.

Ad quoddam castrum nomine Alvianum semel predicaturus accessit. Congregato populo et indicto silentio, propter yrundines nidificantes in eodem loco multumque perstrepentes penitus audiri non poterat. Audientibus omnibus, locutus est eis dicens: Sorores mee yrundines, iam tempus est ut loquar et ego, quia vos usque modo satis dixistis. Audite verbum Dei, tenentes silentium, donec sermo Domini compleatur. At ille, tanquam rationis capaces, subito tacuerunt, nec mote sunt de loco, donec fuit omnis predicatio consumata. Omnes qui viderunt, stupore repleti glorificaverunt Deum.

In civitate Parmensi scolaris quidam yrundinis tam importuna garrulitate infestabatur, ut in loco sibi ad meditandum necessario penitus esse non posset. Qui aliquantulum motus, dicere cepit: Hec yrundo una de illis fuit que, ut legitur, sanctum Franciscum predicare aliquando, donec ei silentium imponeret, non permisit. Et conversus ad yrundinem, ait: In nomine sancti Francisci precipio tibi ut a me te capi permictas. Que in continenti in ipsius manibus avolavit. Stupefactus scolaris pristine libertati eam restituit et eius garritum de cetero non audivit.

Per lacum Reatinum beatus Franciscus ad heremum de Grecio tendens, in quadam navicula residebat. Cui piscator

quidam unam aviculam optulit fluvialem, ut de ipsa iocundaretur in Domino. Quam beatus pater gaudenter suscipiens, apertis manibus, ut libere abiret illam cum mansuetudine invitavit. Que cum ire nollet, sed velud in nidulo in illius se manibus reclinaret, sanctus, erectis in celum oculis, diu in oratione permansit ; et quasi aliunde post longam moram ad se reversus, dulciter precepit avicule ut absque timore pristine libertati se redderet. Suscepta itaque cum benedictione licentia, gestu corporis quoddam pretendens gaudium libere avolavit.

In eodem lacu alia vice navicula vectus cum pervenisset ad portum, oblatus est ei piscis magnus et vivus. Quem more suo fraterno nomine vocans, ipsum reposuit iuxta navem. Piscis vero coram sancto in aqua ludebat ; de quo plurimum iocundatus, Christum Dominum collaudabat.
Fol. 46vo Non enim piscis discessit a loco, donec mandatum illi esset a sancto.

Cum beatus Franciscus, aspectum et colloquium hominum more solito fugiens, in quadam heremo commaneret, falco in loco illo nidificans magno se illi amicitie federe copulavit. Nam semper horam nocturno tempore, in qua sanctus ad divina obsequia surgere solitus erat, cantu suo preveniebat et sono. Quod sancto gratissimum erat, eo quod tanta sollicitudine, quam circa eum gerebat, omnem ab eo desidie moram excuteret. Cum vero sanctus aliqua infirmitate plus solito gravaretur, parcebat falco, nec tam tempestivas indicebat vigilias. Siquidem, velud instructus a Deo, circa diluculum vocis sue campanam levi tactu pulsabat. Creatoris precipuum amatorem non mirum si venerantur relique creature.

Nobilis quidam de comitatu Senensi beato Francisco infirmanti fasianum unum transmisit. Qui cum alacriter illum susciperet non appetitu edendi, sed more quo in talibus letari solebat ob Creatoris amorem, dixit ad fasianum : Laudatus sit Creator noster, frater fasiane. Et ait ad fratres : Temptemus iam nunc si frater fasianus velit nobiscum morari, an ad loca solita et magis sibi congrua pergere. Et portans eum quidam frater de sancti mandato longe illum in vinea posuit. Qui statim concito gressu ad cellam reversus est patris. Iterum eum longius poni precepit. Qui pernicitate maxime ad celle hostium rediit et quasi vim faciens, sub tunicis fratrum qui erant in hostio introivit.

Iussit proinde illum sanctus diligenter nutriri, amplexans illum et dulcibus verbis demulcens. Videns hoc medicus quidam sancto Dei satis devotus petiit illum a fratribus, nolens eum comedere, sed illum ob reverentiam sancti nutrire. Quid plura? Detulit secum ad domum. Sed iniuriam passus disiunctus fasianus a sancto, donec sine eius presentia fuit, manducare penitus noluit. Obstupefactus est medicus; et ad sanctum statim fasianum reportans, que acciderant per ordinem cuncta narravit. Mox ut in terra positus patrem suum fasianus inspexit, proiecta tristitia, manducare cum gaudio cepit.

Iuxta cellulam sancti Dei apud Portiunculam, super ficum cicada residens, consueta frequenter suavitate canebat. Ad quam quandoque beatus pater manum extendens, ad se benigne Fol. 47ro
vocavit dicens: Soror mea cicada, veni ad me. Que, velud rationis compos, statim super manum eius ascendit. Et ait ad eam: Canta, soror cicada, et Dominum Creatorem tuo iubilo lauda. Que sine mora obediens canere cepit; et tamdiu canere non cessavit, donec vir Dei, eius cantibus suam laudem interserens, ut ad solitum revolaret locum ei mandavit. In quo per octo dies continue quasi ligata permansit. Sanctus vero cum descendebat de cella, eam semper manibus tangens cantare iubebat; cuius iussionibus parere semper erat sollicita. Et ait sanctus ad sotios suos: Demus iam licentiam sorori nostre cicade, que satis huc usque sua laude letos nos fecit, ne caro nostra vane pro huiusmodi glorietur. Et statim ab eo licentiata recessit, nec ultra ibidem apparuit. Cernentes hec omnia fratres perplurimum ammirati sunt.

In vase quodam terreo vir sanctus, in quodam paupere loco morans, bibebat; in quo post eius discessum apes arte mirabili favorum cellulas fabricant, divinam contemplationem quam ibi hauserat mirabiliter indicantes.

Vivus et integer apud Grecium sancto Francisco fuit oblatus lepusculus. Qui liber iterum depositus, cum posset quo vellet effugere, vocante se sancto, in sinum illius propero cursu saltavit. Quem sanctus benigne suscipiens, et ne se iterum capi permicteret dulciter monens, benedictione data, redire illum iussit ad silvam.

Simile quiddam de quodam cuniculo contigit, quod est valde indomesticum animal, cum in Perusini lacus insula morabatur vir sanctus.

Iter faciens aliquando vir Dei de Senis ad vallem Spoletanam, pervenit ad quendam campum, in quo non parvus grex ovium pascebatur. Quas cum benigne ut erat solitus salutasset, cucurrerunt omnes ad eum, levantes capita sua et magnis balatibus salutationis rependentes applausum. Vicarius eius attentiori considerationis oculo quod oves fecerant annotavit; et cum aliis sotiis tardiori vestigio sequens, dixit ad reliquos: Num vidistis quid oves fecerunt sancto patri? Revera, inquid, magnus est iste, quem bruta venerantur ut patrem, ratione carentia Creatoris sui recognoscunt
Fol. 47vo amicum.

Alaude, aves amice meridiane lucis et crepusculorum tenebras horrescentes, eo sero quo sanctus Franciscus mundo transivit ad Christum, cum iam esset noctis secuture crepusculum, venerunt supra tectum domus; et diu cum magno rotantes strepitu, an gaudium an tristitiam suo modo cantando mostraverint, ignoramus. Flebilis iubilus et iubilans fletus resonabat ab eis, sive quod filiorum plangerent orbitatem, sive quod patrem innuerent eterne glorie propinquantem. Custodes civitatis, qui sollicitis vigiliis custodiebant locum, pleni stupore ad ammirationem ceteros invitarunt.

[V] Qualiter desideriis sancti Francisci presto fuit semper divina clementia.

Non solum creatura viro isti serviebat ad nutum, sed Creatoris ubique providentia condescendebat ad placitum. Preocupabat eius vota paterna illa clementia et, velud in se iactato preventu sollicitudinis, occurrebat. Simul erant rerum defectus et suppletio, simul desiderium et proventus.

Sexto sue conversionis anno, desiderio martyrii flagrans, ad partes Syrie voluit transfretare. Qui cum navem quandam ut illuc tenderet intravisset, ventis contrariis flantibus, in partibus Sclavonie cum ceteris navigantibus se invenit. Videns autem a tanto desiderio se fraudatum, facto modico temporis intervallo, nautos quosdam Anconam tendentes, ut eum secum transveherent, exoravit. Verum hoc agere pertinacius recusantibus propter defectum expensarum, sanctus Dei confidens plurimum de Domini bonitate navem latenter cum sotio introivit. Affuit subito divina providentia quidam a nemine cognitus, secum necessaria victus ferens. Qui quendam Deum timentem de navi ad se vocavit et ait

ad eum : Tolle tecum hec omnia, et pauperibus hiis in navi latitantibus necessitatis tempore fideliter exibebis. Sicque factum est ut, cum tempestate nimia exorta per multos dies laborantes in remigando cibaria omnia consumpsissent, sola pauperis Francisci cibaria superessent. Que in tantum divina gratia et virtute multiplicata sunt ut, cum adhuc plurium dierum forent navigationis itinera, ex sui copia usque ad portum Ancone omnium necessitatibus subvenirent. Videntes itaque se naute per servum Dei Franciscum maris pericula evasisse et Fol. 48ro per eum accepisse quod ei negaverant, gratias egerunt omnipotenti Deo, qui semper in servis suis mirabilem et amabilem se ostendit.

De Yspania regrediens sanctus Franciscus, cum non potuisset iuxta votum Marrochium proficisci, egritudinem incurrit gravissimam. Nam egestate cum langore afflictus et hospitio hospitis rusticitate pulsus, per triduum loquelam amisit. Viribus tandem utcumque resumptis, per viam gradiens fratri Bernardo dixit se, si haberet, de una avicula comesturum. Et ecce per campum quidam eques accurrit, avem portans peroptimam ; qui beato Francisco dixit : Serve Dei, suscipe diligenter quod tibi clementia divina transmictit. Suscepit cum gaudio munus ; et Christum sui habere curam intelligens, ipsum per omnia benedixit.

Cum in palatio episcopi Reatini iaceret infirmus, tunicula vetusta contectus, pauperum pater dixit semel uni de sotiis, quem suum constituerat guardianum : Vellem, frater, si posses, ut pannum mihi pro una tunica invenires. Revolvit in mente sua frater, hoc audiens, quomodo pannum tam necessarium tamque humiliter postulatum acquirat. In crastino autem summo diluculo procedit ad portam iturus in villam pro panno. Et ecce homo quidam iuxta hostium volens loqui illi, qui dixit ad fratrem : Amore Domini, frater, accipe a me pannum pro sex tunicis ; et una quidem tibi retenta, reliquas pro anima mea distribue sicut placet. Exilaratus frater redit ad beatum Franciscum et celitus factam oblationem denuntiat. Cui pater : Accipe tunicas, quia in hoc missus est, ut mee necessitati taliter subveniret. Gratias, inquid, illi qui solum de nobis videtur esse sollicitus.

Commorantem beatum virum in heremitorio quodam medicus pro cura oculorum cotidie visitabat. Quodam vero die dixit sanctus ad suos : Invitate medicum et date illi

optime manducare. Respondit ei guardianus: Pater, cum rubore dicimus: verecundamur ipsum invitare, tantum nunc pauperes sumus. Respondit sanctus dicens: Modice fidei, quid vultis ut iterum dicam? Medicus qui astabat dixit: Et ego, fratres karissimi, penuriam vestram delitias reputabo. Festinant fratres, et omnem cellarii copiam mense imponunt, panis scilicet modicum vinique
Fol. 48ro non multum. Eti ut latius ederent, parum leguminis coquina transmictit. Interim mensa Domini servorum mense compatitur, pulsatur hostium, accurrit frater. Et ecce mulier quedam canistrum offert plenum pulcro pane, piscibus et pastillis gambarorum refertum, melle et uvis desuper cumulatum. Exultat pauperum mensa hiis visis, et vilibus in crastinum reservatis, pretiosa hodie sumuntur in cibum. Medicus vero suspirando locutus est dicens: Nec vos, fratres, sicut debetis, nec nos seculares huius cognoscimus sanctitatem. Satiati denique fuissent, nisi plus eos miraculum quam ferculum satiasset. Sic paternus ille oculus nequaquam despicit suos, quin potius maiori defectu mendicos maiori providentia nutrit.

[VJ] **De domina Iacoba de Septem Soliis.**

Iacoba de Septem Soliis, claritate et sanctitate pari in urbe Romana, privilegium amoris precipui meruerat apud sanctum. Non mihi ad huius laudem repetendum genus illustre, familie dignitas, ample divitie, non denique mira virtutum eius profectio, longeva continentia vidualis. Cum itaque sanctus infirmitate illa decumberet, que omni langore concluso felicem cursum exitu beatissimo consumavit, paucis ante mortem diebus voluit mictere pro domina Iacoba Romam, ut, si eum, quem tam ardenter dilexerat exulem, iam ad patriam redeuntem cernere vellet, festina sollicitudine properaret. Scribitur littera, queritur nuntius pernicitate vigens, et inventus ad iter succingitur. Confestim ad portam sonus auditur equorum, militum strepitus, celebritas comitive. Procedens unus sotiorum ad hostium, ille qui nuntium instruebat, quam absentem querebat, presentem invenit. Totus in ammiratione factus citissime currit ad sanctum; et non se capiens pre gaudio, dixit: Bona tibi, pater, nova denuntio. Cui protinus sanctus anticipa festinatione respondens: Benedictus, inquid, Deus qui dominam Iacobam fratrem

nostrum direxit ad nos. Aperite, ait, portas et intrantem eam conducite, quia non est pro fratre Iacoba decretum de mulieribus observandum.

Fit inter nobiles hospites exultatio magna, et inter blanditias spiritus profusio lacrimarum. Et ut nil desit miraculo, invenitur mulier sancta portasse quicquid ad patris portandum exequias facta prius littera continebat. Nam cinerei coloris pannum, quo recedentis corpusculum tegeretur, cereos Fol. 49[ro] quoque plurimos, syndonem pro facie, pulvillum pro capite et ferculum quoddam quod sanctus appetierat detulit ; et omnia que viri huius optaverat spiritus, suggesserat Deus. Prosequar certe huius peregrinationis eventum, ne sine consolatione dimictam nobilem peregrinam. Expectat gentium multitudo, presertim urbis populosa devotio, in brevi futurum sancti de morte natalem. Sed Romane devotionis adventu sanctus fortior factus, plusculum auspicatur fore victurus. Unde et domina illa licentiare decrevit reliquam comitivam, sola ipsa cum filiis et paucis scutiferis remansura. Cui sanctus : Noli, inquid, sed ego sabbato recedam ; tu die dicta cum omnibus remeabis. Sicque factum est : hora condicta triumphantem introivit Ecclesiam, qui in militanti fortiter militarat. Transeo populorum concursus, iubilantium voces, campanarum sollempnia, profluvia lacrimarum ; transeo filiorum fletus, carorum singultus, suspira sotiorum. Ad illud veniam quod peregrinam patris solatio destitutam valeat consolari.

Seorsum igitur illa, tota madida lacrimis, clanculo ducitur ; et proiecto inter brachia amici corpore : Heccine, ait vicarius, quem dilexisti vivum, teneas et defunctum. Calidioribus illa super corpus lacrimis irrigata, flebiles voces et singultus ingeminat ; et languidos iterans amplexus et oscula, solvit velamen ut videat revelatum. Quid plura ? Contemplatur pretiosum illud vas, in quo et thesaurus latuerat pretiosus, quinque margaritis ornatum. Cernit illas quas sola Omnipotentis manus toto orbe mirandas fecerat celaturas ; atque insuetis plena letitiis in amico mortuo reviviscit. Illico non dissimulandum consulit nec aliquatenus obtegendum inauditum miraculum, sed provido nimis consilio cunctis oculo ad oculum demonstrandum. Certatim proinde omnes ad spectaculum currunt ; quodque non fecerat Deus taliter omni nationi, in veritate comperiunt, in stupore mirantur. Suspendo stilum, nolens balbutire quod explicare

non possem. Iohannes Frigia Pennates tunc puer, postea Romanorum proconsul et sacri palatii comes, quod illo tempore cum matre suis oculis vidit et manibus actrectavit
Fol. 49vo libere hoc ipsum iurat, dubiis omnibus confitetur. Redeat iam peregrina in patriam, prerogativa gratie consolata. Et nos post sancti mortem ad alia transeamus.

[VIJ] **De mortuis suscitatis per merita beati Francisci.**

Mortuos aggredior confessoris Christi meritis suscitatos, attentos querens audientes pariter et legentes. Omictam in eorum recitatione circumstantias multas emulus brevitatis et, sollempnitatibus ammirantium tacitis, res solum mirabiles annotabo. In castro Montis Marani prope Beneventum, mulier quedam stirpe nobilis, virtute nobilior, sancto Francisco peculiari devotione inheserat, et digno serviebat reverentie famulatu. Infirmitate gravata et tandem ad extremum perducta, viam universe carnis intravit. Mortua circa solis occasum, differtur in crastinum sepultura, ut carorum numerosa societas conveniret. Conveniunt clerici nocte ad exequias et vigilias cum psalteriis decantandis; circumstat utriusque sexus orantium multitudo. Et ecce subito cunctis cernentibus erigit se mulier super lectum, et unum de astantibus sacerdotem et patrinum suum vocat, dicens: Volo confiteri, pater, audi peccatum meum. Ego enim mortua sum et duro eram carcere mancipanda, quoniam peccatum, quod tibi pandam, nondum ipsa confessa fueram. Set orante, inquid, pro me sancto Francisco, cui devotissima semper fui, redire ad corpus nunc indultum est mihi, ut illo revelato peccato veniam merear. Et ecce vobis videntibus, postquam illud tibi detexero, ad promissam requiem properabo. Trementer ergo sacerdoti trementi confessa, absolutione recepta, quiete se in lecto collegit et in Domino feliciter obdormivit. Quis igitur dignis laudibus Christi pietatem extollat? Quis confessionis virtutem et sancti merita dignis preconiis valeat predicare?

Ut confessionis ammirabile Dei donum totis ab omnibus amplexandum visceribus ostendatur, et quia, quod singularis meriti sanctus iste semper fuerit apud Christum, dignissime predicetur, referendum certe, quoniam dum in mundo viveret et mire potuit et post mortem Christus suus de ipso clarius demonstravit. Cum enim beatus pater Franciscus predicaturus

semel accederet ad Celanum, miles quidam supplici devotione, omni cum instantia, secum ad prandium invitavit. Qui multum renitens et renuens, coactione tandem vincitur Fol. 50ro importuna. Venit igitur hora prandii et mensa splendide preparatur. Exultat devotus hospes et universa familia pauperum hospitum iocundatur ingressu. Stabat beatus Franciscus oculos levans ad celum, et invitantem se hospitem clanculo vocat: Ecce, inquid, frater hospes, tuis victus precibus ut manducarem domum tuam intravi. Meis cito monitis acquiesce, quoniam tu non hic sed alibi manducabis. Confitere peccata tua omni devotione contritus, nec in te remaneat quicquid quod vera confessione non pandas. Reddet tibi Dominus hodie vicem, quoniam tanta devotione suos pauperes suscepisti. Acquievit extimplo vir iste sermonibus sanctis; et vocato sancti Francisci sotio, qui sacerdos erat, universa ei peccata vera confessione detexit. Disposuit domui sue et verbum sancti complendum indubius expectabat. Intraverunt tandem ad mensam, et omnibus incipientibus manducare, post crucis signum pectori iam impressum, manum et ipse tremebundus extendit ad panem. Sed antequam ad se manum extentam retraheret, inclinato capite spiritum exalavit. O quam amanda confessio peccatorum! Ecce ut confiteri possit mortuus suscitatur; et, ne vivus perire valeat in eternum, confessionis beneficio liberatur.

Cuiusdam urbis Rome notarii puerulus vix septennis matrem euntem ad ecclesiam sancti Marci causa predicationis puerili more sequi desiderans, dum a matre repellitur et pro repulsa spiritu anxiatur, per fenestram palatii nescio quo dyabolico instinctu obruitur et ultima quassatione collisus, communem omnibus mortis transitum experitur. Mater, que nondum longe discesserat, ad sonitum corruentis precipitium pignoris suspicata, dum celeri cursu domum revertitur, filium exanimem contemplatur. Protinus sibi ipsi ultrices inicit manus, vicinia properat ad lamentum, medici vocantur ad mortuum. Sed numquid mortuum suscitabunt? Cesserat tempus pronosticis et dietis, et de foro Dei factus iudicari a medicis poterat, iuvari non poterat. Calore igitur et vita, sensu, motu et virtute privatus, mortuus a medicis iudicatur. Frater Rao de ordine Minorum, in omni Roma notissimus predicator, illuc se ad predicandum conferens, propinquavit ad puerum, et fide plenus ait ad patrem: Credis

Fol. 50vo ne sanctum Dei Franciscum posse filium tuum a mortuis suscitare propter amorem quem semper habuit in Filium Dei Dominum Ihesum Christum? Respondit pater: Credo firmiter et confiteor. Ero servus eius perpetuus et locum sanctum eius sollempniter visitabo. Prostravit se frater ille cum sotio in oratione ac omnes ad orandum commonuit. Quo facto, cepit puer aliquantulum oscitare, levare brachia et sese erigere. Accurrit mulier et filium amplexatur, pater non se capit pre gaudio, et omnis populus ammiratione repletus altissima voce Christum magnificat et sanctum eius. Statim coram omnibus ambulavit puer et optime vite redditus est.

Cum fratres de Nuceria peterent quoddam plaustrum a quodam viro Petro nomine, quo aliquantulum indigebant, stulte respondit eis dicens: Ego potius excoriarem duos ex vobis cum sancto Francisco, quam accommodarem vobis plaustrum. Penituit statim hominem verbum tante blasfemie protulisse; et percutiens os suum, misericordiam precabatur. Timebat enim ne ultio sequeretur, sicut et fuit protinus subsecuta. Nocte vidit in sompnis domum suam plenam viris et mulieribus choreas cum magna iubilatione ducentibus. Infirmatus est statim filius eius nomine Gapharus, et pauco spatio lapso, spiritum exalavit. Verse sunt choree quas viderat in funereos luctus et iubilatio in lamentum. Recordatus est blasfemie quam in sancto Francisco spiraverat, et pena docuit quam gravis fuerit culpa. Volutabatur per humum, et sanctum Franciscum invocare penitus non cessabat; et dicebat: Ego sum qui peccavi; me flagellare debuisti. Redde sancte iam penitenti, quem abstulisti impie blasfemanti. Tibi me reddo, tuis me obsequiis semper expono. Nam et primogenita cuncta semper offeram tibi. Mira res. Ad hec verba surrexit puer; et planctum prohibens, causam retulit sue mortis: Cum mortuus essem, inquid, venit beatus Franciscus et duxit me per viam obscuram et longam valde. Deinde posuit me in quodam viridario tam ameno, tam delectabili, quod totus mundus ei comparari non posset. Reduxit me postea per eandem viam, et dixit mihi: 'Revertere ad patrem tuum et matrem tuam. Nolo enim te hic amplius detinere.' Et ecce, sicut ei placuit, sum reversus.

In civitate Capue, dum puer quidam circa ripam Vulturni
Fol. 51ro fluminis cum pluribus iocaretur, incautus de ipsa ora fluminis

cecidit in profundum. Quem fluminis impetus celeriter vorans, sub sabulo mortuum sepelivit. Proclamantibus pueris qui cum eo alluserant circa flumen, viri multi et mulieres ad locum velociter accesserunt; et de casu pueri edocti, flebiliter proclamabant: Sancte Francisce, redde puerum patri et avo, servitiis desudantibus tuis. Revera pater et avus pueri in quadam ecclesia in honore beati Francisci constructa pro posse suo deservierant. Cumque universus populus suppliciter et devote merita beati Francisci invocaret, natator quidam procul astans, clamoribus auditis, accessit. Et comperto post longam horam puerum in flumine cecidisse, invocato Christi nomine et beati Francisci meritis, depositis vestibus, se nudum iactavit in flumen. Qui cum locum, ubi puer ceciderat, penitus ignoraret, ripas et fundum fluminis huc et illuc cepit sollicite perscrutari. Tandem voluntate divina locum invenit, in quo limus in modum sepulchri pueri cadaver obtexerat. Quem effodiens et extra reportans, dolens defunctum inspexit. Sane licet populus qui astabat videret mortuum iuvenem, flens et eiulans nichilominus proclamabat: Sancte Francisce, redde puerum patri suo. Beatus Franciscus, sicut ex effectu apparuit, devotione populi et precibus provocatus, puerum mortuum continuo suscitavit. Qui cum omnibus letantibus pariter et mirantibus surrexisset, portari se ad ecclesiam beati Francisci suppliciter postulavit, cuius se iuraverat gratia suscitatum.

In civitate Suessa, in vico qui Ad Columpnas dicitur, animarum perditor et corporum interfector dyabolus quandam domum diruit et subvertit. Nam cum multos pueros, qui circa eandem domum puerilibus lusibus alludebant, perimere niteretur, unum tantum absorbuit iuvenem, quem ruens domus subito interfecit. Viri et mulieres, ruentis domus sonitu excitati, undique cucurrerunt; et elevantes hinc inde ligna, misere matri mortuum filium reddiderunt. Que faciem crinesque dilanians, amarissimis repleta singultibus, lacrimarum rivulos educens, sicut poterat, acclamabat: Sancte Francisce, sancte Francisce, redde mihi filium meum. Non solum autem ista, sed et omnes qui aderant tam viri Fol. 51vo
quam mulieres amare flebant, dicentes: Sancte Francisce, redde filium misere matri. Mater post horam a tam gravi dolore respirans, in se reversa, tale votum emisit: O sancte Francisce, redde mihi miserrime meum dilectum filium, et

ego cingam altare tuum filo argenteo, novaque syndone illud operiam, et candelis totam tuam ecclesiam circumcingam. Sicque ponentes cadaver in lecto, cum nox esset, ad sepeliendum eum diem crastinum expectabant. Circa vero mediam noctem cepit iuvenis oscitare et, calescentibus membris, antequam illucesceret dies, totus revixit et in laudis verba prorupit. Populus universus et clerus, sanum eum et incolumem intuentes, beato Francisco gratias persolverunt.

In castro Pomarico, in montanis Apulie posito, patri et matri unica erat filia, in tenera etate tenere predilecta. Et quoniam successionem non sperabant aliam affuturam, illa totius amoris materia, illa omnis causa sollicitudinis erat eis. Infirmata namque ad mortem, puelle pater et mater se mortuos reputabant. Diebus igitur et noctibus, sollicitis nimis vigiliis circa puelle custodiam insistentes, mane quodam illam mortuam invenerunt. Forte surreptione sompni vel vigiliarum labore aliqua negligentia intervenit. Orbata sic mater dulci prole speque prolis amissa, videtur et ipsa mori. Conveniunt parentes et convicini ad flebile nimis funus, et tumulare properant exanime corpus. Iacet mater infelix ineffabilibus completa doloribus et absorta supprema tristitia, de hiis que fiunt nichil advertit. Interim sanctus Franciscus, uno tantum sotio comitatus, visitat desolatam et placitis affatur colloquiis: Noli flere, inquid, nam lucerne tue penitus iam extincte lumen ecce restituam. Surgit extimplo mulier; et que sibi dixerat sanctus Franciscus omnibus manifestans, non permisit extinctum corpus alibi deportari. Et conversa mater ad filiam, invocans sancti nomen, eam vivam et incolumem allevavit. Stuporem qui videntium corda replevit et parentum gaudium inexpertum alteri relinquimus exprimendum.

In Sicilia quidam iuvenis, Gerlandinus nomine, de
Fol. 52ro Ragusia oriundus, vindemiarum tempore ad vineas cum parentibus exiit. Qui cum in vase vinario, ut utres compleret, sub torculari se immicteret, repente pregrandes lapides, motis in se lignorum struibus, cum quibus uvarum vinacia premebantur, caput eius funebri percussione quassarunt. Festinat pater ad filium, et desperans obrutum non adiuvat, sed eum sub onere, sicut corruit, sic reliquid. Accurrunt expeditius vinitores, magni clamoris vocem lugubrem audientes; et patrem miserum miserantes, filium extrahunt a ruina. Et ponentes seorsum examine corpus involvunt ac

de sui humatione solliciti solum existunt. Pater vero ipsius Ihesu pedibus obnixe provolvitur, ut filium suum unicum per sancti Francisci merita, cuius tunc dies celebris imminebat, sibi reddere dignaretur. Ingeminat preces, vovet offitia pietatis et sancti viri ossa se promictit celerrime visitare. Interea sero mater occurrit, rabida nimis mortuum ruit in filium et lugens ipsa ceteros movet ad luctum. Continuo puer exurgens plangentes obiurgat, et sancti Francisci suffragiis vite se redditum alletatur. Porro qui confluxerant homines, voces laudum efferunt in excelsis, qui per sanctum suum a fune funeris mortuum liberavit.

Quendam alium mortuum in Alamannia suscitavit ; de quo dominus papa Gregorius, tempore translationis beati Francisci, fratres omnes qui ad translationem in capitulum convenerant, per apostolicas litteras certos reddidit et gaudentes. Miraculi huius seriem quia ignoravi, non scripsi, credens papale testimonium omnis assertionis excellere instrumentum. Sed iam ad reliquos transeamus, quos ab ipsa fauce mortis eduxit.

De hiis quos a fauce mortis ad vitam reduxit. [VIIJ]

Rome civis quidam nobilis, Rodulfus nomine, turrim habebat non modice altitudinis et in turri ex more custodem. Nocte quadam in summitate turris custos profunde dormiens, cum iaceret super struem lignorum in ipsa muri crepidine positorum, soluta mox troclea sive fracta deorsum, cum ipsis lignis alto precipitio fulguratus, in tectum palatii corruit et de ipso palatio super terram. Gravi sompno tota familia excitatur ; et inimicitias suspicatus, milex surgit, armatus progreditur. Eductum ensem super hominem prostratum vibrat, volens Fol. 52v percutere dormientem, quem non recognoscebat custodem. At uxor militis pavens ne forte frater suus esset, cum quo vir eius inimicabatur ad mortem, proibuit ne feriret, super prostratum se prosternens et pia tutela defendens. Mirabilis soporis absortio. Nunquam ad casum iterate ruine, nunquam ad clamosum strepitum evigilat dormiens. Pulsatus tandem sollicita manu vigil efficitur ; et quasi dulci quiete privatus, dixit ad dominum suum : Que vobis causa ut me nunc exturbetis a sompno ? Nunquam tam suaviter iacui. Nam inter brachia beati Francisci dulcissime dormiebam. Cum vero de casu proprio edoceretur ab aliis et in ymo se videret,

qui in alto iacuerat, stupet esse factum quod fieri non perceperat. Mox coram omnibus penitentiam se facturum promictit; et a domino suo recepta licentia, peregrinationis iter arripuit. Dominus vero pulcrum sacerdotale vestimentum fratribus in castro suo morantibus extra urbem transmictit ob sancti reverentiam et honorem. Magnum hospitalitatis meritum Scripture predicant, exemplo confirmant. Receperat enim hospitio predictus dominus illa nocte fratres minores duos ob reverentiam sancti Francisci, qui etiam cum reliquis ad casum predicti famuli cucurrerunt.

In castro Pophis, quod in Campania positum est, sacerdos quidam, Thomas nomine, ad reparandum molendinum ecclesie sue accessit cum pluribus. Sub molendino autem gurges erat profundus, et canalis prominens copioso meabatur influxu. Cum igitur sacerdos incautus deambulans secus extrema canalis, subito casu decidit in canalem. Moxque impetu celeri cavilloso ligno retruditur, cuius impulsu volvitur molendinum. Consertus iacebat in ligno, non valens aliquatenus se movere. Super os eius, quia suppinus erat, aquarum impetus influebat, quo et auditus miserabiliter obtundebatur et visus. Cor tantum ei, non lingua remanserat, quo sanctum Franciscum flebiliter invocabat. Per magnum spatium sic illo iacente ac recurrentibus sotiis de vita eius iam penitus desperatis: Violenter, inquid molendinarius, revolvamus in contrarium molendinum, ut sic a se cadaver excutiat. Obnitentes igitur contrario
Fol. 53ro molam revolvunt et eiectum in aquam inspiciunt palpitantem. Dum sic semivivus adhuc per gurgitem volutatur sacerdos, adest quidam frater minor, alba indutus tunica et fune succinctus, magnaque cum suavitate per brachium arreptum extra flumen educit, dicens: Ego sum Franciscus, quem invocasti. Ille vero sic liberatus nimis obstupuit, et cepit huc atque illuc currere, dicens: Frater, frater. Et circumstantes: Ubi est ille? Qua via discessit? Viri autem illi tremefacti ceciderunt proni in terram, glorificantes Deum et sanctum eius.

In provintia Capitinate pueri quidam de burgo Celani ad herbas metendas exierant sotiatim. Erat in campestribus illis vetus puteus, herbis in summo ore virentibus obumbratus, qui aquarum altitudinem per passus quatuor continebat. Semotim igitur discurrentibus pueris, unus ex improviso decurrit in puteum. Verum dum terrestre naufragium

patitur, celeste suffragium deprecatur: Sancte Francisce, inquid dum labitur, adiuva me. Ceteri huc et illuc se vertentes, dum puer alius non comparet, clamore, circuitu et lacrimis requirebant. Tandem ad os putei venientes, herbarum vestigio se tunc erigentium cognoscunt intro puerum fore lapsum. Festinant gementes ad burgum, assumunt hominum turbam, redeunt ad omnium iudicio desperatum. Demictitur unus per funem in puteum; et ecce puerum respicit aquarum superficie residentem, nihil passum penitus lesionis. Extractus vero de puteo puer, dixit omnibus qui convenerant: Quando subito cecidi, beati Francisci patrocinium invocavi; qui corruenti mihi statim presentialiter affuit et manum porrigens leniter apprehendit, nec unquam deseruit, donec una vobiscum de puteo me eduxit.

Cessatum erat a cura cuiusdam puelle de Ancona, letali egritudine fatigate. Iamiamque ad eius transitum quaeque funerea parabantur. Adest ei beatus Franciscus iam in ultimo spiritu constitute, dicens ei: Confide, filia, quia mei gratia es penitus liberata. Et hanc quam tibi restituo sanitatem nemini dixeris usque sero. Cum sero factum esset, erexit se subito super lectum, stupentibus et fugientibus qui astabant. Credebant expirantis corpus invasisse demonium et, recedente iam anima, pravum accedere successorem. Audet mater Fol. 53vo
accurrere propius; et contra demonium, quod putabat, coniurationes multiplicans, nititur eam in lectulo reclinare. Cui filia: Ne, queso, mater, putes esse demonium, quoniam hora tertia beatus Franciscus me ab omni morbo sanavit, precipiens mihi ut nulli hoc dicerem usque modo. Fit nomen Francisci causa stupende letitie, quibus demonium fuerat causa fuge. Cogunt ipsa hora puellam de gallina comedere. Sed renuens illa, quia maior erat XL^a, respuit manducare: Nolite, inquid, timere. Nonne videtis sanctum Franciscum alba indutum? Ecce mandat mihi ut carnes non comedam, quia XL^a est, et funeream tunicam mulieri tali, que sedet in carcere, precipit exiberi. Videte nunc, videte et aspicite recedentem.

Apud Neptunum tres mulieres erant in domo, quarum una devota fratribus nostris et sancto Francisco devotissima erat. Vento concussa domus subruitur, duas opprimit, interficit, sepelit. Adest protinus tacite invocatus beatus

Franciscus, et devotam suam in nullo ledi permictit. Murus enim, cui mulier coherebat, ad eius mensuram sanus remansit, cui trabes ex alto corruens se taliter coaptavit, ut omne pondus ruentis excidii sustineret. Homines ad ruine sonitum concurrentes pro duabus interemptis lacrimas, pro viva fratrum amica sancto Francisco gratias persolverunt.

Apud Cornetum, Viterbiensis dyocesis non ignobile sed prepotens castrum, cum in loco fratrum campana quantitatis non modice funderetur et multi convenissent fratrum amici tali operi auxilium impensuri, peracta iam fusione, cum exultatione magna convivari ceperunt. Et ecce puerulus quidam octennis, Bartholomeus nomine, cuius pater et patruus fusioni devotissime insudarant, exenium quoddam convivantibus aportavit. Subito ventus vehementissimus irruens, concussa domo, ipsum domus hostium, quod magne molis erat atque mensure, in ipsum puerulum turbine tanto proiecit, ut quem immane pondus subtus oppresserat, crederetur funebri collisione quassatus. Sic enim totaliter iacebat sub pondere tumulatus, ut ex eo nihil exterius appareret. Fusioni confusio, et luctus merentium succedit epulis convivantium. Avolant omnes a mensa; et patruus, cum reliquis sanctum Franciscum advocans, currit ad tabulam. Pater vero, qui rigescentibus membris se movere
Fol. 54ro non poterat pre dolore, votis et voce sancto Francisco filium offerebat. Levatur funestum pondus desuper puerum; et ecce quem credebant mortuum, quasi suscitatus a sompno letus apparuit, nullius signum afferens lesionis. Successit confusioni refusio gaudiorum, et interruptis epulis exultatio magna nimis. Testatus est ipse mihi nullum vite sensum remansisse in eo, donec sub pondere iacuit. Igitur cum xiiii^{cim} esset annorum, factus est frater minor, homo postea licteratus et facundus in ordine predicator.

Puerulus de eodem castro fibulam argenteam, quam ei pater in manu posuerat, deglutivit; que sibi sic omnes meatus gucturis interclusit, ut non posset modo aliquo respirare. Flebat pater amarissime, homicidam filii se reputans, et per terram volutabatur ut amens. Disceptis crinibus, totam se dilaniabat mater, miserabilem plorans eventum. Omnes amici tanti doloris participes efficiuntur, sanum iuvenem repentina morte sic rapi. Invocat pater sancti Francisci merita, votum spondet ut filium liberet.

Et ecce subito proiecit puer de ore fibulam, sancti Francisci nomen cum omnibus benedicens.

Quidam de castro Ceperani, nomine Nicholaus, manus inimicorum crudelium incidit die quadam. Qui ferali rabie dum vulnera vulneribus superaddunt, usque adeo super miserum sevire non cessant, donec vel extinctum crederent, vel penitus extinguendum. Denique semivivo relicto, cruore madentes abscedunt. Clamaverat autem predictus Nicholaus, cum primos exciperet ictus, altissima voce: Adiuva me, sancte Francisce; succurre mihi, sancte Francisce. Quam vocem plures a remotis audierant, et tamen auxilium ferre non poterant. Reportatus domum totus suo sanguine volutatus, clamat se mortem non incurrere, nec sentire dolores, quoniam sanctus Franciscus sibi succurrerat et ut penitentiam ageret a Deo impetraverat. Sic revera lotus a sanguine, cito contra humanam spem extitit liberatus.

Homines de Lentino lapidem pregrandem absciderunt de monte; qui superponendus erat altari cuiusdam ecclesie beati Francisci, iam in proximo consecrande. Cum autem fere XL[a] homines lapidem vehiculo superponere niterentur, repetitis sepius viribus, super quendam hominem lapis cecidit et ipsum in modum sepulcri obtexit. Sed cum mente confusi quid facerent ignorarent, maior pars hominum desperata discessit. Viri X qui remanserant Fol. 54v°
lugubri voce invocabant sanctum Franciscum, ne in suo servitio sic desperate mori hominem pateretur. Semivivus sepultus iacebat homo, et vitalis spiritus qui inerat ad sancti Francisci suspirabat auxilium. Resumpto tandem corde, viri illi lapidem tanta facilitate deponunt, ut nullus dubitaret manum affuisse Francisci. Surrexit homo incolumis et plene revixit qui quasi mortuus fuerat, lumen recuperat oculorum qui prius habuerat obscuratum, ut sic omnibus daretur intelligi quid in desperatis rebus opera valeant Francisci.

Apud Sanctum Severinum in Marchia simile accidit memoria dignum. Cum lapis maximus de Constantinopoli ductus pro fonte sancti Francisci apud Assisium construendo, rapido cursu multorum viribus traheretur, cecidit quidam sub ipso, qui non solum credebatur defunctus, sed totaliter comminutus. Cui statim, ut sibi visum fuit et veritas prodidit, astitit sanctus Franciscus et lapidem sublevando absque aliqua lesione proiecit. Sicque factum est ut, quod visu fuit horribile, fieret omnibus ammirabile.

Bartholomeus, Gaietanus civis, cum ad constructionem cuiusdam ecclesie beati Francisci nimium desudaret et quandam trabem vellet edifitio applicare, non bene locata trabes cecidit et cervicem eius graviter conquassavit. Nimio namque cruore manante, tenui spiritu palpitans, a quodam fratre viaticum postulavit. Quod frater invenire ex instanti non valens, quia mori subito credebatur, beati Augustini verbum illi protulit dicens : Crede et manducasti. Sequenti igitur nocte beatus Franciscus cum XI fratribus illi apparuit et inter ubera portans agniculum, ad lectum eius accessit ; vocavitque eum ex nomine, dicens : Noli timere, Bartholomee, non prevalebit adversum te inimicus, qui te pro meo servitio voluit impedire, quia ecce sanus exurges. Hic est agnus quem tibi dari petebas, quem et propter bonum desiderium suscepisti. Nam et frater utile consilium tibi dedit. Et sic per vulnera manum ducens, ad opus quod ceperat eum redire precepit. Qui valde mane consurgens et hiis qui eum seminecem reliquerant incolumis et sanus apparens, ammirationem intulit et stuporem. Putabant revera omnes propter insperatam salutem fantasma videre non hominem, non carnem sed spiritum intueri. Verum quia de construendis edifitiis ad sancti huius honorem mentio facta est,
Fol. 55ro unum ponere hic miraculum satis mirabile dignum duxi.

Cum duo de minoribus fratribus quodam tempore pro fabricanda ecclesia in honore sancti patris Francisci in castro Prescriptii, dyocesis Sipontine, fatigationem non modicam assumpsissent, nec suppeterent necessaria pro edifitio faciendo, nocte quadam cum ad reddendas laudes surrexissent a sompno, cadentium lapidum sonum atque collusionem audire ceperunt. Et cum se ad invicem hortarentur ut accederent ad videndum, exeuntes foras, cernunt hominum maximam turmam, qui certatim lapides congregabant. Ibant omnes cum silentio et redibant universi albis vestibus candidati. Coadunatorum lapidum magna congeries ostendit rem non fuisse fantasticam, cum usque ad complementum operis indefectibiliter successissent. Nam et hominum in carne viventium patrantium talia omnis fuit ablata suspitio, cum, undique diligenter quesito, nullus inventus fuerit qui talia cogitasset.

Filius cuiusdam nobilis in castro Sancti Geminiani valido langore detentus, omni ulterius desperata salute, ad extremum usque perductus est. Rivus sanguinis ab oculis emanabat,

sicut ex vena brachii assolet ebullire, ceterisque propinque mortis veris inditiis in reliquo corpore apparentibus, visus est emigrasse. Congregatis ex more ad planctum parentibus et amicis, ordinato funere, de sola agitur sepultura. Interea pater, lugentium turba circumdatus, cuiusdam prius audite recordatus est visionis. Et currens veloci gressu ad ecclesiam sancti Francisci, que in eodem castro constructa erat, cingulo suspenso ad guttur, cum omni humilitate coram altari se prostravit in terram. Sicque vota vovens et multiplicans preces, suspiriis et gemitibus meruit apud Christum sanctum Franciscum habere patronum. Reversus statim pater ad filium et sanitati restitutum inveniens, luctum in gaudium commutavit.

In Sicilia de vico Platie cuiusdam iuvenis anima ecclesiasticis debitis commendata, per sancti patris suffragium, dum ei a quodam suo avunculo voveretur, ab ipso mortis introitu revocatur.

In eodem burgo, cum quidam iuvenis, Alexander dictus, super altam rupem cum sotiis funem traheret, rupto fune, de rupe precipitatus, mortuus, ut putabatur, effertur. Quem cum pater ipsius lacrimis et singultibus plenus sancto Christi Francisco voveret, sanum et incolumem eum recepit. Fol. 55vo

Eiusdem oppidi mulier, ethicis passionibus laborans, ad extremum perducta, commendationis anime benefitio fungitur; sed a circumstantibus pater sanctissimus invocatur et continuo restituitur sanitati.

Apud Rete, dyocesis Cusentine, contigit duos pueros castri eiusdem in scolis morantes rixari et alterum ab altero in pectore vulnerari tam graviter, quod stomacho valde leso cibus indigestus per vulnus exiret, et nullum posset idem puer nutrimentum tenere. Nam neque digerebatur cibus, neque aliquo receptaculo tenebatur, sed per dictum vulnus indigestus exibat. Nullo autem sibi medico suffragari valente, parentes una cum ipso, ad monitionem cuiusdam fratris, ei qui vulnus intulerat pepercerunt, et beato Francisco voverunt quod, si puerum vulneratum letaliter et a medicis desperatum a fauce mortis eriperet, eum ad suam ecclesiam micterent et ipsam candela in circuitu cingerent. Facto autem voto, puer ita totaliter et mirifice liberatus est, quod iudicatum fuit a medicis de Salerno non minus miraculum, quam si esset a mortuis suscitatus.

Ad Montem Traphanum dum pro suis negotiis insimul duo accedunt, alter eorum usque ad mortis exitum infirmatur. Ad cuius solatium medici advocati concurrunt, sed ad eius sanitatem nihil proficiunt. Sotius autem incolumis sancto Francisco huiusmodi vota vovet, ut, si eger eius meritis suscipiat sanitatem, festum ipsius annuum in missarum sollempniis observaret. Emissis itaque votis in domum regrediens, infirmum, quem sine voce et sensu reliquerat et debitum dissolutionis putaverat iam subisse, pristine saluti reperit restitutum.

Puer quidam de civitate Tuderti, per octo dies quasi mortuus in lecto iacens, ore penitus intercluso et lumine oculorum sublato, cute vultus, manuum et pedum ad modum olle totaliter denigrata, de sua salute ab omnibus desperatus, ad votum matris sue mirabili velocitate convaluit. Qui, licet infantulus loqui nesciret, a beato se liberatum Francisco tamen balbutiendo dicebat.

Iuvenis quidam, cum in quodam loco altissimo moraretur, ex eodem loco corruens, loquelam et omnia membrorum offitia perdidit, tribus quoque diebus non manducans, neque bibens, neque aliquid sentiens, mortuus credebatur.
Fol. 56ro Mater vero ipsius, nullorum medicorum requirens suffragium, a beato Francisco eius postulat sanitatem. Et sic voto facto, vivum eum recipiens et incolumem, laudare cepit omnipotentiam Creatoris.

Puer unus de Aretio, Gualterius nomine, continuis febribus laborans et duplici apostemate cruciatus, ab omnibus medicis desperatur. Qui, voto parentum beato Francisco exibito, concupite restitutus est sanitati.

[IX] De ydropicis et paraliticis.

In Fanensi civitate, quidam ydropisis morbo detentus per beatum Franciscum ab eadem infirmitate plene meruit liberari.

Mulier quedam de civitate Eugubina, paralitica in lecto iacens, cum pro sua liberatione beati Francisci nomen tertio invocaret, ab infirmitate sua dimissa est et sanata.

Puella quedam de Arpino, Sorane dyocesis, a morbo paralitico ita tenebatur obsessa, quod dissoluta in membris et per nervos contorta, omnibusque humanis actibus privata, potius videbatur vexari a demonio quam humano spiritu

vegetari. Tanta namque ipsius morbi oppressa fuerat lesione, quod videbatur omnino ad prima cunabula rediisse. Tandem mater eius divinitus inspirata ipsam ad ecclesiam beati Francisci iuxta Vicum Album positam portavit in cunis; et fusis ibidem lacrimis et precibus multiplicatis, ab omni infirmitatis periculo liberata, priori etati reddita est et saluti.

In eodem castro iuvenis quidam cum paralisi esset detentus, ita quod ei clauserat oris hostium et oculos fecerat indirectos, a matre ad iam dictam ecclesiam portatus est. Cumque modo aliquo iuvenis ille se movere non posset, matre pro ipso suppliciter exorante, priusquam veniret ad propria, redditus est pristine sanitati.

In Podio Bonizi puella quedam, nomine Ubertina, cum caduco morbo tam graviter quam incurabiliter laboraret, parentes ipsius, iam de humano remedio desperantes, beati Francisci obnixe suffragia flagitarunt. Pari proinde consensu voventes beatissimi patris per annos singulos vigiliam ieiunare et in die solempnitatis ipsius aliquot pascere pauperes, si filiam suam a tam insolenti egritudine relevaret, emisso voto, puella plene liberata convaluit, noxii morbi post hec nullam sentiens lesionem.

Petrus Mancanella, Gaietanus civis, per paralisis morbum Fol. 56ro brachium perdidit atque manum, os retortum gerens usque ad aurem. Qui cum se consiliis exponeret medicorum, visum amisit pariter et auditum. Tandem beato Francisco suppliciter se devovit; et sic ab omni dicta infirmitate beatissimi viri meritis extitit liberatus.

Civis quidam de Tuderto in tantum artetica gravabatur, quod propter vehementiam passionis quiescere penitus non valebat. Tandem cum ad nichilum redigi videretur, nullo iam medicorum remedio sublevatus, coram quodam sacerdote ad beatum Franciscum clamavit et emisso voto, sanitatem pristinam impetravit.

Quidam, nomine Bontadosus, cum in pedibus tam grave sustineret dolorem, quod penitus se movere non posset, cibo perdito atque sompno, a muliere quadam suasum est ei ut beato Francisco suppliciter se voveret. Qui nimio dolore correptus, cum eum non esse sanctum se credere diceret, muliere nichilominus pertinacius suggerente, vovit se in hunc modum: Voveo me, inquid, sancto Francisco et ipsum credo esse sanctum, si me infra trium dierum terminum ab

hac egritudine liberabit. Qui mox ipso mirante surrexit, reversa que abierat sospitate.

Mulier quedam per annos plures in lecto infirmitatis sue decubans, cum se aliquo modo movere non posset, a beato Francisco sanata implevit offitia vite sue.

Iuvenis quidam in civitate Narnii per decem annos gravissima est infirmitate detentus, ita totus tumidus factus quod nulla potuit medicina curari. Quem mater sancto Francisco devovit et statim ab eo suscepit commodum sanitatis.

In eadem civitate mulier quedam per octo annos manum habuit dessiccatam, nil cum ea operis facere valens. Cui beatus Franciscus in visione apparuit, et manum eius extendens, in laborando relique adequavit.

[X] **De naufragis liberatis.**

In magno maris periculo positi, quidam naute, cum per miliaria decem a portu Barelitano distarent, ingravescente nimium tempestate, iam de vita dubii ancoras submiserunt. Verum spiritu procellarum mari ferventius tumescente, fractis funibus et relictis ancoris, incerto et inequali cursu per equora vagabantur. Tandem nutu divino mari placato, ad resumendas ancoras, quarum sarta superius enatabant, toto se cona
Fol. 57ro mine paraverunt. Temptant proinde totis viribus laborare pro ancoris extrahendis. Omnium sanctorum invocato subsidio et multis iam sudoribus liquescentes, nec unam per totum diem resumere potuerunt. Aderat nauta quidam, Perfectus nomine, nullo bono perfectus, contemptor omnium que Dei sunt ; qui mente adversa cum derisione dixit ad sotios : Sanctorum omnium invocastis auxilium et, ut videtis, nullus est qui succurrat. Invocemus istum Franciscum, qui novellus est sanctus, ut cum suo caputio in mari se mergat et ancoras perditas reddat. Quandam auri unciam demus ecclesie sue, que de novo construitur in Ortona, si ipsum senserimus adiutorem. Consenserunt irrisori ceteri cum timore, et irrisorem obiurgantes firmaverunt votum. Statim in momento sine aliquo amminiculo nataverunt ancore super aquas, quasi ferri natura versa foret in ligneam levitatem.

Peregrinus quidam, invalidus corpore nec mente sanus propter frenesim quam fuerat passus, cum uxore navi residens, de ultramarinis partibus veniebat. Qui cum, necdum perfecte

liber a morbo, sitis anxiaretur ardoribus, deficiente iam aqua, cepit alta voce clamare : Ite fidenter, haurite poculum mihi, quia beatus Franciscus vasculum meum aqua replevit. Mirum certe. Invenerunt vas aqua repletum, quod vacuum et inane dimiserant. Alia vero die post hoc, cum tempestate suborta operiretur navis fluctibus et procellis quateretur pervalidis, ita ut iam naufragari timerent, cepit idem infirmus subito clamore vociferari per navem : Surgite omnes, inquid, et beato Francisco venienti occurrite. Ecce ad salvandum nos adest. Sicque cum voce magna et lacrimis in faciem procidens adoravit. Statim ad sancti visionem omnem sospitatem resumpsit infirmus ; et maris fuit tranquillitas subsecuta.

Frater Iacobus Reatinus, cum in navicula residens vellet fluvium transvadare, sotiis primo positis super ripam, postremo se ad exitum preparabat. Sed modica illa navis, rate per infortunium revoluta, rectore natante, frater submersus est in profundum. Invocabant fratres extra positi affectuosis vocibus beatum Franciscum et, ut filio succurreret, lacrimosis precibus compellebant. Submersus etiam frater, de ventre gurgitis nimis immensi, cum ore non posset, corde clamabat, ut poterat. Et ecce, auxiliante sibi patris presentia, per pro- Fol. 57vo fundum sicut per aridam ambulabat ; et demersam naviculam capiens, cum ea pervenit ad litus. Mirabile dictu. Vestimenta eius madidata non sunt, nec aque gucta proximavit ad tunicam.

Per lacum Reatinum viri duo et totidem femine cum uno puero navigantes, in alteram partem casu vergente navicula et subito aqua repleta, propinquare videbantur ad mortem. Clamantibus omnibus et de morte iam certis, clamavit et illarum mulier una confidentia magna valde : Sancte Francisce, ait, qui mihi vivens in carne familiaritatis beneficium indulsisti, confer nunc de celo suffragium perituris. Affuit extimplo vocatus sanctus, et plenam aqua naviculam cum omni salute devexit ad portum. Ensem quandam secum in navem portaverant, que miraculose supernatans inter undas naviculam sequebatur.

Quidam naute Anconitani, procellosa tempestate iactati, submersionis periculum iam videbant. Cumque sic desperati de vita sanctum Franciscum suppliciter invocarent, lumen in mari magnum apparuit et cum ipso lumine tranquillitas concessa divinitus. Pro voto nobile quoddam pallium obtulerunt et liberatori suo gratiarum innumeras actiones.

Frater Bonaventura nomine, cum duobus viris per lacum quendam navigans, confracta ex parte navicula, propter aque influentis impetum submersi sunt. Qui cum de profundo lacu sanctum invocarent Franciscum, subito aqua plena navicula cum eis devenit ad portum. Sic et quidam frater de Esculo, submersus in flumine, sancti Francisci meritis extitit liberatus.

Quidam Pisanus, de parrochia sanctorum Cosme et Damiani, sua confessione confirmavit quod, cum esset cum multis in quadam navi in mari, tempestate magna navis illa impulsa, cuidam monti appropinquabat frangenda. Quod videntes naute, pontem quendam de antennis et tabulis compegerunt; et ibi se cum aliis qui erant in navi tamquam in quodam refugio susceperunt. Sed Pisanus predictus, non bene se regens in ponte predicto, vehementi unda percussus in mare iactatur. Et quia natare nesciebat nec ab aliis iuvari valebat, profundum maris desperabiliter petiit. Cumque, loqui non valens, corde se beato Francisco devotius commendaret, subito de profundo
Fol. 58ro maris quasi manu quadam levatur; et ad pontem reductus iam dictum, a naufragio cum aliis liberatur. Navis autem monti collisa penitus est confracta.

[XI] De carceratis et vinctis.

In Romania Grecum cuiusdam domini servientem contigit de furto fallaciter accusari. Quem dominus terre in arto carcere mandat includi et graviter vinculari, postmodum diffinitiva sententia pede truncandum. Laborat apud dominum uxor pro innocentis liberatione sollicita; sed non acquiescit precibus viri obstinata duritia. Recurrit domina supplex ad sanctum Franciscum et eius pietati voto commendat insontem. Protinus adest miserorum adiutor, et virum in carcere positum dum manibus apprehendit, solvit vincula, carcerem frangit, innocentem foras educit: Ego sum, ait ille, cui domina tua te devote commisit. Cumque ille timore corriperetur magno et pro descensu altissime rupis voraginem circuiret, subito nesciens qualiter se in plano invenit; mox reversus ad dominam suam miraculi retulit veritatem. Statim illa ceream fecit pro voto ymaginem, quam coram sancti pictura suspendit omnibus intuendam. Turbatus propterea vir iniquus, dum uxorem manu percutit,

morbo ipse percussus graviter infirmatur, a quo liberari nullatenus potuit, donec culpam confessus sanctum Dei Franciscum devotis laudibus extulit.

In Massa Sancti Petri cuidam militi debebat pecunie quantitatem pauperculus quidam. Cumque pre inopia facultas non suppeteret persolvendi, captus est debitor a milite repente. Misereri sibi orat suppliciter, et dilationem querens amore sancti Francisci, precibus intermissis, credebat ut famosum sanctum revereretur miles. Spernit superbus miles preces oblatas et sancti amorem velud inane quid inaniter vilipendit. Nam cervicose respondens : Tali te, ait, loco recludam et tali retrudam carcere, ubi nec Franciscus nec alius poterit te iuvare. Temptavit quod dixit. Carcerem adinvenit obscurum, in quo hominem vinculatum coniecit. Paulo post affuit sanctus Franciscus et fracto carcere ruptisque compedibus, illesum hominem reduxit ad propria. Portat denique homo ille vincula supradicta ad ecclesiam beati Francisci apud Assisium, ut in quibus expertus fuerat patris clementiam, in eis potestatem mirificam demonstraret. Sic fortitudo Francisci, militem predata Fol. 58vo superbum, captivum qui se sibi subiecerat liberavit a malo.

Quinque officiales cuiusdam magni principis, per suspitionem capti, non solum duris vinculis innectuntur, sed artiori mancipantur custodie carcerali. Qui cum beatum Franciscum audirent ubique corruscare miraculis, ei se devotissime commiserunt. Apparuit igitur nocte quadam uni eorum sanctus Franciscus, te liberationis beneficium repromisit. Exilaratus ille qui viderat visionem, repromissam gratiam indicat concaptivis. Lacrimantur et gaudent, licet in tenebris, vota vovent et preces multiplicant. Cepit statim unus eorum quodam osse tutissime turris murum impetere, cui tenax commistio tanta facilitate cedebat, ac si cinerea compago fuisset. Perfosso iam muro, temptant exire ; et vinculis comminutis, unus post unum liber egreditur. Precipitium restabat immensum, si volebant evadere ; sed dux eorum audax Franciscus dedit audaciam descendendi. Igitur incolumes recedentes abierunt securi, magnis preconiis huius sancti magnalia predicantes.

Albertus de Aretio, cum in vinculis artissimis teneretur pro debitis iniuste ab eo petitis, suam innocentiam sancto Francisco humiliter commendavit. Ordinem fratrum plurimum diligebat, et sanctum inter sanctos speciali venerabatur

affectu. Dixerat autem creditor suus voce blasfema, quod nec Deus nec Franciscus posset eum de suis manibus liberare. Factum est itaque in vigilia sancti Francisci, cum victus ille nihil comedisset, nocte veniente, apparuit ei vigilanti sanctus Franciscus. Ad cuius ingressum vincula de pedibus et catene de manibus ceciderunt. Sponte aperta sunt hostia et prosilierunt tabule de solario, et liber abscessit homo ad propria rediens. Implevit ex tunc votum, ieiunans vigiliam sancti Francisci et cereo, quem annuatim offert, annuatim unam unciam superaddidit.

Iuvenis quidam de contrata Civitatis Castelli, de incendio accusatus, cum in carcere duro compeditus iaceret, suam causam humiliter sancto Francisco commisit. Qui cum nocte quadam et vinculis et custodibus iaceret astrictus, vocem audivit dicentem sibi : Surge velociter et perge quo vis, quia tua vincula sunt soluta. Perfecit absque mora mandatum ; et e carcere foras eductus, versus Assisium iter arripuit,
Fol. 59ro liberatori suo laudis sacrificium oblaturus.

Residente in sede beati Petri domino Gregorio papa IX°, hereticorum persecutio in diversis partibus necessario exorta est. In qua quidam Petrus nomine de civitate Alifia de heresi accusatus, Rome captus est inter eos. Hunc dominus papa Gregorius ad custodiendum tradidit episcopo Tiburtino. Quem sub pena sui episcopatus accipiens, cum compedibus alligavit. Verum quia simplicitas eius innocentiam pretendebat, mitiori custodie datus erat. Quidam nobiles civitatis, ut fertur, penam a domino papa indictam episcopum incurrere cupientes propter inveteratum odium contra eum, latenter dicto Petro fugiendi consilium porrexerunt. Quibus ipse assentiens, nocte quadam evadens, longe cito fugit. Quo comperto, episcopus graviter tulit ; et penam pavidus expectans, non minus inimicorum impletum desiderium doluit. Diligenter proinde curam adhibuit, et circumquaque missis exploratoribus, illum miserum reinveniens, velud ingratum custodie artissime de cetero mancipavit. Carcerem fecit parari obscurum, muris fortibus circumdatum ; intus vero tabulis grossis eum fecit compingi et clavis ferreis colligari. In compedibus ferreis multarum librarum pondere gravibus illum misit, victum ei prebens in pondere et poculum in mensura.

Iam omni spe liberationis sibi de cetero interclusa, quia Deus innocentiam perire non patitur, pietate sua Deus illi

cito succurrit. Cepit homo ille beatum Franciscum ad sui miserendum multis fletibus et precibus invocare, eo quod audierat sollempnitatis eius vigiliam iam adesse. Fidem magnam habebat homo ille in sancto Francisco, quoniam, ut aiebat, hereticos audierat contra ipsum nimium oblatrasse. Instante iam nocte sue festivitatis, circa crepusculum, beatus Franciscus in carcerem miseratus descendit, et illum suo nomine vocans, ut cito surgeret imperavit. Qui timore perterritus, quisnam esset interrogans, beatum Franciscum adesse audivit. At ille consurgens, custodem advocans, dixit: Nimio terrore perturbor, quoniam adest quidam, qui me surgere iubet et sanctum Franciscum se esse dicit. Custos autem illi respondit: Iace, miser, in pace et dormi. Insanis enim, quia non bene hodie manducasti. Verum cum sanctus Dei adhuc illi ut surgeret imperaret, adveniente iam meridie, vincula pedum suorum confracta super terram conspexit velociter cecidisse. Et conversus ad carcerem, videbat tabulas clavis ultra prosilientibus aperiri et apertum iter sibi ad exeundum preberi. Fol. 59vo
Solutus ille obstupefactus fugere nesciebat, sed ad ianuam clamans custodes omnes perterruit. Qui cum eum liberatum a vinculis episcopo nuntiassent, putans illum fugisse episcopus, nondum audito miraculo, de loco in quo sedebat, timore percussus, quia infirmus fuerat, cecidit. Sed cum rei ordinem intelligeret, ad carcerem devotus accessit; et manifeste Dei virtutem cognoscens, ibidem Dominum adoravit. Vincula denique coram domino papa et cardinalibus delata fuerunt. Qui videntes quod factum fuerat, plurimum ammirati benedixerunt Deum.

Guidaloctus de Sancto Geminiano falso accusatus fuit quod veneno interimerat quendam virum et quod iterum de veneno eodem filium eiusdem viri et universam familiam eius proposuerat enecare. Captus proinde a potestate terre, gravissimis vinculis aggravatus, in quandam ruinosam turrim deiectus est. Excogitante igitur potestate qualibus penis ipsum faceret interire, ut crimen obiectum eliceret per tormenta, eculeo volubili tandem illum suspendi precepit. Sicque aggravans super eum multa pondera ferri, ad defectum usque perduxit. Pluries eum iussit deponi et iterum elevari, ut pena pene succedens citius ad confessionem criminis illum adduceret. Sed spiritu innocentie letabatur in vultu, nullam mestitiam pretendens in penis. Deinde

accensus est ignis sub ipso non modicus, nec propterea capillus eius lesus est, cum capite dependeret ad terram. Tandem bullienti oleo superfusus, quia innocens erat et se a principio commiserat beato Francisco, ridens hec omnia superavit. Nocte enim illa cum mane ad puniendum deberet adduci, sancti Francisci presentia extitit visitatus et immenso fulgore luminis circumdatus usque mane, repletus gaudio et fiducia multa, in illa claritate permansit. Benedictus Deus, qui non sinit innocentes perire et in diluvio aquarum multarum in se sperantibus presto est.

[XIJ] **De liberatis a periculo partus et de non servantibus eius festum.**

Comitissa quedam in Sclavonia, sicut nobilitate illustris, sic et emula probitatis, erga sanctum Franciscum devotione flagrabat, erga fratres vero sedula pietate. Tempore partus duris pervasa doloribus, tanta fuit angustia circumventa, ut prolis future ortus presens
Fol. 60ro videretur matris occasus. Non videbatur infantem eniti posse ad vitam, nisi expiraret e vita, nec tali nisu parere sed perire. Subvenit cordi eius Francisci fama, virtus et gloria; excitatur fides, devotio inflammatur. Convertit se ad auxilium efficax, ad fidum amicum, ad devotorum solatium, refugium afflictorum: Sancte Francisce, inquid, pietati tue supplicant omnia viscera mea et mente voveo quod explicare non possum. Mira celeritas pietatis. Finis dicendi finis fuit dolendi, parturiendi meta pariendi principium. Statim enim omni cessante pressura, partum edidit cum salute. Non fuit immemor voti, non propositi refuga. Ecclesiam quandam pulcherrimam construi fecit; et constructam ad sancti huius honorem fratribus assignavit.

In partibus Romanis Beatrix quedam nomine, vicine partui, cum per dies quatuor fetum in ventre portaret extinctum, multis infelix attitabatur angustiis et exitialibus doloribus urgebatur. Mortuus fetus matrem cogebat ad mortem, et nondum partum abortivum publicum matris periculum pariebat. Temptat medicorum auxilium experimentum fallax; sed omne humanum remedium laborabat in vanum. Sic de primis maledictionibus copiosius aliquid declinabat in miseram, ut sepulcrum facta conceptus sepulcrum pro certo proximum expectaret. Fratribus tandem

minoribus per internuntios tota se devotione commictit et suppliciter aliquid de sancti Francisci reliquiis fide plena deposcit. Contigit nutu divino aliquantulum inveniri de corda, qua fuerat sanctus quandoque precinctus. Moxque ut super dolentem posita corda fuit, omnis facilime solutus est dolor mortis causa, mortuus fetus emissus, pristina sanitas restituta.

Cuiusdam de Carvio nobilis viri uxor, nomine Iuliana, pro filiorum morte annos trahebat lugubres et eventus plorabat continue infelices. Filios quos pepererat, omnes terra receperat, et novellos surculos festina fuerat secuta securis. Cum igitur iiij[or] mensium conceptum haberet in utero, plus merori quam gaudio indulgebat, timens ne falsa de ortu letitia sequenti frustraretur mestitia de occasu. Ecce autem nocte quadam dormienti sibi mulier quedam apparebat in sompnis, formosum puerulum gestans in manibus, illumque letissime sibi offerens, dicebat eidem: Accipe, domina, puerum istum, quem sanctus Franciscus tibi transmictit. At illa, quasi nolens recipere quem statim perdere oporteret, recusabat dicens: Fol. 60[vo] Quare puerum istum volo, quem statim ut ceteros mori scio? Cui illa: Tolle, ait, quia quem tibi mictit sanctus Franciscus, vita vivet. Talia cum inter se iam tertio replicassent, oblatum puerum domina suscepit in manibus. Evigilat statim a sompno et viro suo recitat visionem. Exilaratur uterque gaudio magno et pro suscipienda prole multiplicant vota sua. Impletur denique tempus pariendi; et peperit femina masculum, qui vitalibus florens etatibus, mortuorum funera compensavit.

Apud Viterbium partui propinqua mulier, morti propinquior, visceralibus tormentata doloribus et tota calamitosa infortuniis mulierum. Consuluntur medici, mulieres edocte vocantur; sed nil proficientibus, desperatio sola restabat. Invocat afflicta beatum Franciscum; et inter alia festum eius celebraturam se, quamdiu vixerit, pollicetur. Liberata confestim mulier partum cum gaudio terminat. Sed assecuta quod voluit, obliviscitur quod promisit. Ad lavandum enim pannos die sancti Francisci vadit, hesterni voti non immemor sed contemptrix. Statim vero dolor insolitus irruit super eam et pena commonita domum revertitur. Sed cessante dolore, quia de illis erat, que per horam decies immutantur, dum cernit vicinas operibus datas, emula

temeritate peiora quam prius operari presumit. Subito brachium dexterum ad laborem extensum revocare non potest, sed inflexibile tenet aridum. Studet cum reliquo illud erigere, sed simili maledictione illud arescit. Cibatur iam infelix a filio, nec per se ad reliqua potest assurgere. Stupens vir eius, et causam percunctatus eventus, accipit fidem mentitam sancto Francisco causam esse tormenti. Sed timore correptis viro cum femina et sine dilatione reintegrantibus votum, misertus est sanctus, quia misericors semper fuit, et membra penitenti restituit, quę abstulerat contempnenti. Sic pena peccatum vulgante, exemplum fit mulier omnibus qui vota non servant et timor hiis qui sanctorum festa violare presumunt.

In civitate Tiburtina cuiusdam iudicis uxor, cum sex filias peperisset, nimio furore turbata, decrevit a viro ulterius abstinere, nolens culture insistere, cuius fructus penitus displiceret. Horrebat mulier semper parere feminas et virilis sexus desiderio fatigata,
Fol. 61ro Dei quoque placitum arguebat. Non est egre ferendum iudicium, quod omnipotentis Dei legibus fertur in homines. Itaque cum indignatione per annum se a viro proprio separavit. Paulo post penitentia ducta, viro suo reconciliari precipitur, suasa a confessore ut a beato Francisco filium postularet, cui postmodum Francisci nomen imponeret, cuius eum meritis suscepisset. Concepit non multo post mulier illa et geminos ei parere dedit, qui pro uno solo fuerat exoratus. Horum unus Franciscus, alter vero Blasius est vocatus.

In civitate Cenomanensi nobilissima quedam ignobilem habebat famulam, quam in festo sancti Francisci ad opus servile cogebat. At illa mente nobilior propter diei reverentiam facere recusabat. Sed prevaluit timor humanus divino timori et ad mandatum licet invita puella se subicit. Extendit manus ad colum et digiti fusum accipiunt. Sed statim manus rigent doloribus et immensis ardoribus digiti cruciantur. Publicatur culpa per penam, dum doloris acerbitas silentium non admictit. Currit ad filios sancti Francisci famula, revelat offensam, penam ostendit, veniam postulat. Processionaliter itaque fratres ad ecclesiam vadunt et pro illius salute sancti Francisci clementiam deprecantur. Incolumis illa statim efficitur, filiis precantibus patrem ; sed adheret manibus vestigium combusture.

In Campania maiori simile quiddam evenit. Mulier quedam, in vigilia beati Francisci, cum a convicinis mulieribus foret sepius increpata, quod propter festum tantum non quiesceret a labore, pervicacissime opus suum protraxit ad vesperum, laborare non cessans. Sed post opus repente debilitatis manibus et nullis iam aptis offitiis, stupore ac dolore corripitur. Protinus surgit, et reverendum festum quod contempserat sollempne denuntians, in manu sacerdotis sollempniter vovit festum sancti reverenter se perpetuo custodire. Quo voto emisso, ad quandam ecclesiam in honore sancti Francisci constructam adducitur et in ea pristinam multis fletibus recuperat sanitatem.

In villa Oleti mulier quedam, cum a vicina moneretur ut festum excoleret sancti Francisci nec in eo aliquid operaretur, nimium procaciter respondit dicens: Si de qualibet arte unus sanctus existeret, dierum numerum numerus sanctorum excederet. Quo verbo stulto prolato, Fol. 61vo ultione divina protinus insanivit; et per dies multos ratione et memoria caruit, donec, precibus aliquorum ad beatum Franciscum fusis, illius insania conquievit.

In castro Pillei de provincia Campanie in festo sancti Francisci mulier quedam laboritium suum sollicite exercebat. Sed a quadam nobili de hoc graviter redarguta, cum ab omnibus veneratione divina coleretur: Parum, inquid, restat ut compleam opus meum; videat Dominus, si offendo. Statim in filia, que prope sedebat, cernit grave iudicium. Obliquabatur os puelle usque ad aures; et oculi, velud exire compulsi, miserabiliter torquebantur. Accurrunt undique mulieres et matris impietati pro innocenti filia maledicunt. Ilico prosternit se humi dolore completa, festivum spondens annuatim ducere diem et in eo pascere pauperes ob reverentiam sancti huius. Quievit sine mora vexatio filie, postquam mater que peccaverat compuncta est de offensa.

Matheus de Tolentino filiam habebat nomine Franciscam. Qui pro eo quod se fratres ad locum alium transferebant, non modicum conturbatus, filiam suam, Francisci nomine spoliatam, Mathiam instituit appellari. Verum spoliata nomine spoliata fuit protinus sanitate. Nam quia res in patris contemptum et filiorum odium agebatur, infirmata est gravissime filia et ad mortis perducta periculum. Itaque cum acerbo dolore super filie transitum torqueretur, increpatus ab uxore de odio servorum Dei et nominis sancti contemptu, festina

devotione primum recurrit ad nomen et revestivit filiam quo primo eam titulo spoliarat. Tandem ad locum fratrum cum paternis gemitibus delata puella pristinam recepit cum nomine sanitatem.

Mulier quedam de Pisis, nesciens se esse pregnantem, cum fundaretur in ea civitate ecclesia sancti Francisci, tota die laboribus insudavit ibidem. Cui sanctus Franciscus cum duobus fratribus cereos coram eo portantibus nocte apparuit dicens: Ecce filia, concepisti et paries filium. Gaudebis de ipso, si meum sibi dederis nomen. Venit ergo tempus pariendi et peperit filium. Enricus, ait socerus, pro tali consanguineo nostro vocabitur.—Nequaquam, ait mater, sed vocabitur Franciscus. Derisit socerus nobile nomen, quasi rusticum foret. Paucis igitur elapsis diebus, cum esset puerulus baptizandus, Fol. 62ro elanguit usque ad mortem. Contristata est domus et versum est eis gaudium in merorem. Nocte vero matre pre angustia vigilante, venit sanctus Franciscus cum duobus fratribus sicut primo; et quasi turbatus inquid ad feminam: Nonne tibi dixi, quia non gaudebis de filio, nisi meum sibi nomen imponas? At illa clamare cepit et iurare nullum sibi aliud impositruam nomen. Tandem et sanatus et baptizatus puer Francisci fuit nomine decoratus, cui data est gratia ne ploraret, sed innocenter puerilia iura transiret.

Mulier quedam in Tuscia de partibus Aretinis, cum per septem dies partus discrimina sustineret et iam in nigredinem versa foret, ab omnibus desperata, votum fecit sancto Francisco et eius cepit moriens auxilium invocare. Voto emisso, celeriter obdormivit; apparuitque ei sanctus Franciscus et eam suo nomine Adelasiam vocans, utrum suam cognoscat faciem, sciscitatur ab ea. Qua respondente: Vere ego te, pater, agnosco, subintulit sanctus: Scis dicere, 'Salve regina misericordie?' Respondente: Scio, pater;—Incipe, ait sanctus, et antequam compleas, paries cum salute. Hoc dicens sanctus voce magna clamavit, clamando discessit. Ad quam vocem evigilat mulier et cum timore cepit dicere: Salve regina. Cumque illos misericordes oculos precaretur, statim necdum completa, pulchrum infantem peperit cum gaudio et salute.

In Sicilia mulier quedam cum beati Francisci diem sollempnem adesse conspiceret vel cognosceret, a servili

opere abstinere non curans, coram se vas pistorium preparavit. In quo cum farinam poneret et eam exertis brachiis coacervaret, mox farina conspersa cruore comparuit. Mulier hoc stupida cernens, convicinas clamare cepit. Que quanto magis illuc ad spectaculum confluunt, eo in massa ipsa vene sanguinis plus accrescunt. Penitet mulierem fecisse quod fecerat; et votum vovet ut in festo eius de cetero servile opus facere non presumat. Promissione itaque sic firmata, cruentatio sanguinis recessit a massa.

Sancto adhuc in carne vivente, cum mulier quedam in partibus Aretii gravida esset; et veniente tempore partus, incredibili occupata pressura, in pariendo diebus plurimis laboraret, accidit beatum Franciscum tunc temporis ad heremum quendam propter infirmitatem corporis equo deductum transire. Expectantibus omnibus ut per locum illum haberet transitum in quo mulier torquebatur, iam Fol. 62ʳᵒ ipso in heremo commorante, frater quidam cum equo, cui sanctus insederat, per illam villulam repedavit. Verum incole loci, sanctum Franciscum non esse percipientes, contristati nimis ceperunt querere inter se si posset res aliqua inveniri quam manu propria servus Domini actrectasset. Et invenientes freni abenas, quas manu tenuerat ipse, frenum ab equi ore velociter extraxerunt. Cuius abenas mulier supra se positas sentiens, omni remoto periculo cum gaudio peperit etsalute.

De ruptis et reparatis. [XIIJ]

Frater Iacobus de Yseo, vir in ordine nostro satis celeber et famosus, de seipso testimonium dicens ad gloriam patris nostri, pro sanitatis beneficio agit gratias sancto Dei. Hic, cum puer esset tenellus in domo paterna, fracturam incurrit corporis valde gravem, defluentibus que sunt abdita corporis et que in archanis natura locaverat ad loca non sua cum dura molestia lesionis. Dolebant pater et sui qui noverant causam; et cum sepe medicorum iuvamenta temptarent, in nullo proficere videbantur. Cepit tandem iuvenis, divino afflatus spiritu, de salute anime cogitare et Deum studiosa mente requirere, qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. Itaque ordinem sancti Francisci devotus intravit, nulli tamen qua urgebatur infirmitatem detexit. Verum aliquantisper moram in ordine

faciente, cum ad notitiam fratrum iuvenis pervenisset infirmitas, moti fratres voluerunt eum licet dolentes remictere ad parentes. Sed pueri constantia tanta fuit, ut coactionem vinceret importunam. Curam proinde habuerunt fratres de iuvene, donec, gratia confortatus et probis moribus redolens bonum virum, curam animarum inter eos suscepit et laudabiliter regularem exercuit disciplinam. Factum est autem cum corpus beati Francisci transferretur ad locum, affuit tunc dictus frater translationis gaudiis cum multitudine ceterorum. Et appropinquans tumbe, in qua corpus quiescebat patris sanctissimi, pro iam inveterata infirmitate cepit orare diutius. Subito miro modo ad loca debita partibus revocatis, sanatum se sentiens, succintorium deposuit et ex tunc ab omni dolore preterito penitus liber fuit.

Pisanus quidam, cum secreta ventris ad pudenda loca cuncta emicteret, peracerbo dolore et monstruoso
Fol. 63ro pudore contra seipsum rem diabolicam cogitavit. Nam in ultimo desperationis gurgite devolutus, disposuit seipsum, ut ultra non viveret, laqueo enecare. Interdum tamen, cum nondum extincte conscientie pungeretur aculeo, cepit sancti Francisci nomen memorie sue imprimere et ore licet debiliter invocare. Continuo totius maledicti propositi celerem conversionem obtinuit; et enormis plage curationem subito impetravit.

Filius cuiusdam de castro Cisterne in maritima enormiter genitalium fractura gravatus, nullo artifitio retinere poterat intestina. Nam lumbare, quod solet talibus obviare fracturis novas et multiplices fracturas effecit. Cruciabantur infelices parentes et horrendum huius mali spectaculum convicinis et notis flendi materiam ministrabat. Temptatis omnibus remediorum curis et nihil proficientibus umquam, sancto Francisco mater et pater filium devoverunt. Portantes ergo illum die sancti Francisci ad ecclesiam suo honore constructam apud Velletrum, proiecerunt illum coram ymagine sancti et vota voventes cum reliqua populi multitudine multas pro eo lacrimas obtulerunt. Cum igitur evangelium cantaretur, et illud proferretur quod absconsa sapientibus parvulis revelantur, subito lumbare confringitur, remedia non proficientia dissolvuntur. Confestim cicatrix obducitur et omnis optata sanitas reparatur. Fit ibi clamor magnus laudantium Dominum et venerantium sanctum eius.

Apud Cicanum, castrum Campanie, cum Nicolaus capellanus matutinali hora ecclesiam introiret, repentino casu tam miserabiliter corruit, quod ad pudenda loca intestina omnia defluxerunt. Accurrunt clerici et ceteri convicini, et elevantes eum, ad lectulum reportarunt. Per octo dies sic immobilis iacuit, ut nec ad requisita nature surgere posset. Vocatis medicis et artis sue productis auxiliis, augetur dolor, nec sanatur, sed exaggeratur infirmitas. Locum indebitum quem repleverant abhominabilia monstra cum tanto viri dolore tenebant, quod per octo dierum numerum miser homo non poterat manducare. Desperatus iam vir et adiudicatus morti, ad beati Francisci se convertit auxilia. Erat ei filia quedam religiosa et timens Deum, quam pro se hortatur sancti Francisci suffragium implorare. Exit ad modicum foras filia benedicta; et orationi incumbens, lacrimis plena, pro patre orat ad patrem. Magna orationis virtus. Statim vocat eam pater adhuc orantem, et nuntiat ei gaudium Fol. 63vo insperate salutis. Ad debitam sedem cuncta redierant, et melioris dispositionis se fore quam ante casum fuerit sentiebat. Vovet igitur se beatum Franciscum semper habere patronum, et annuatim festivum ducere diem eius.

In castro Spelli homo quidam per duos annos rupturam adeo graviter passus est, quod per inferiores partes tota videbatur ventris congeries effluxisse. Non enim per magnum temporis spatium fluxa reducere poterat, nec ad locum proprium medicorum studio revocare. Propter quod desperatus a medicis, ad divinum auxilium se convertit. Cum igitur devote beati Francisci merita invocaret, mira celeritate fracta prius et consolidata persensit, et deformia reformata.

Iuvenis quidam nomine Iohannes in episcopatu Sorano dissipatione intestinorum ita lesus erat, ut nullis medicorum medicaminibus adiuvari posset. Accidit die quadam uxorem ire ad quandam ecclesiam beati Francisci. Cui oranti pro viri salute quidam de fratribus simplici spiritu dixit: Vade, dic viro tuo ut voveat se beato Francisco, et ruptionis locum crucis signaculo signet. Que cum rediret, hoc retulit viro suo. Qui beato Francisco se vovens, lesionis locum signavit et intestina ad propria loca ilico redierunt. Miratus est vir in subitatione insperate salutis et utrum esset vera sanitas que sibi subito sic arrisit, cepit per multa exercitia experiri. Eidem vero febre acuta laboranti beatus Franciscus in

sompnis apparuit, ipsumque vocans ex nomine dixit: Noli timere, Iohannes, quia sanaberis ab infirmitate tua. Huius miraculi maxima fides fuit, quod cuidam viro religioso, Roberto nomine, beatus Franciscus apparuit; a quo cum interrogaretur quis esset, respondit: Ego sum Franciscus, qui quendam amicum meum sanaturus adveni.

In Sicilia quendam nomine Petrum, pudendorum suorum ruptionem subitam patientem, cum se promicteret sua limina visitare, mirifice liberavit.

[XIV] **De cecis et surdis et mutis.**

In conventu fratrum de Neapoli, cum quidam frater, Robertus nomine, cecus annis plurimis extitisset, crevit in oculis eius caro superflua, motum et usum impediens palpebrarum. Cum igitur fratres forenses, ad diversas mundi partes tendentes, ibidem plurimi convenissent, beatus pater Franciscus, obedientie sancte speculum et exemplar, ut eos miraculi novitate hortaretur ad iter,
Fol. 64ro predictum fratrem ipsis presentibus tali modo sanavit. Iacebat nocte quadam frater Robertus eger ad mortem, iamque sibi fuerat anima commendata, cum ecce astitit ei beatus pater cum tribus fratribus omni sanctitate perfectis, videlicet sancto Antonio, fratre Augustino et fratre Iacobo de Assisio, qui sicut eum perfecte fuerant secuti, dum viverent, ita et ipsum alacriter comitabantur post mortem. Accipiens cultellum sanctus Franciscus, carnem superfluam resecavit, lumen restituit pristinum, a mortis eum fauce reduxit. Dixitque illi: Fili Roberte, gratia, quam tecum feci, signum est fratribus ad remotas nationes euntibus quod ego precedam eos et ipsorum dirigam gressus. Vadant, inquid, gaudenter et iniunctam obedientiam alacri animo exequantur. Gaudeant obedientie filii, precipue qui solum proprium relinquentes, terrestris patrie sunt obliti, quia ducem habent industrium et sollicitum precessorem.

In Zancato, quod est castrum iuxta Anagniam, miles quidam Girardus nomine lumen ex toto perdiderat oculorum. Accidit ut duos fratres minores ab exteris partibus venientes ad domum eius diverterent gratia hospitandi. Suscepti itaque honorifice a familia tota et cum omni benignitate tractati, de hospitis cecitate nichil advertunt. Recesserunt postmodum ad locum fratrum per miliaria sex distantem,

in quo per dies octo morati sunt. Nocte igitur quadam beatus Franciscus uni fratrum illorum in sompnis apparuit dicens : Surge, festina cum sotio ad domum hospitis vestri, qui me honoravit in vobis et propter me vobis tot impendit obsequia pietatis. Rependite gratiam susceptionis iocunde et honorem reddite honoranti. Cecus est enim et non videt, et hec sua, que nondum confessus est, meruere peccata. Expectant eum tenebre mortis eterne et cruciatus interminabiles prestolantur. Ad hoc enim ipsum ligant non adhuc reiecta delicta. Disparente patre, filius surgit attonitus et mandatum cum sotio festinus adimplet. Revertuntur ad hospitem ambo pariter fratres, narrant alteri que viderant cuncta per ordinem. Stupet vir ille non modicum, universa que audivit vera esse confirmans. Compungitur ad fletum, confitetur libens, correctionem promictit. Interiori homine taliter renovato, statim exterior lumen recipit oculorum. Miraculi huius magnitudo circumquaque diffusa omnes audientes ad hospitalitatis gratiam animavit.

Apud Thebas in Romania mulier ceca, vigiliam sancti Francisci in pane tantum et aqua ieiunans, ad ecclesiam Fol. 64vo fratrum summo mane festivitatis a viro suo perducta est. Que, dum missa celebraretur, in elevatione corporis Christi oculos aperuit, clare vidit, devotissime adoravit. In ipsa vero adoratione voce magna proclamans : Gratias, inquid, Deo et sancto eius, quia video corpus Christi. Omnibus qui aderant in voce exultationis conversis, post sacrorum expletionem reversa est mulier in domum suam, propria luce duce. Christus lumen fuit Francisco, dum viveret, cui, sicut tunc omne suum mirificum deputavit, sic et nunc eius corpori omnem gloriam dari cupit.

In Campania puer quidam xiiij annorum de castro Pophis, subita vexatus angustia, sinistrum oculum amisit ex toto. Passionis acerbitas sic de loco suo propulit oculum, quod per octo dies extra per quandam carunculam debilem longitudine digiti unius dependens, pene aridus est effectus. Sed cum sola superesset abscissio et a medentibus foret penitus desperatus, pater eius ad auxilium beati Francisci tota se mente convertit. Non defuit ille indefessus miserorum adiutor precibus supplicantis. Oculum aridum mirabili virtute suo loco restituit ; et cum virore pristino lucis optate radiis illustravit.

In eadem provintia apud Castrum lignum immensum ex alto proruit; et cuiusdam sacerdotis capud gravissime quassans,

sinistrum eius oculum excecavit. Qui humi deiectus, cepit alta voce sanctum Franciscum luctuose clamare, dicens: Succurre, pater sanctissime, ut ad festum tuum ire valeam, sicut fratribus tuis ire promisi. Erat enim vigilia sancti. Qui statim exurgens, peroptime liberatus, in vocem prorupit laudis et gaudii, et circumstantes omnes, qui eius miserabantur eventum, in stuporem convertit et iubilum. Ivit ad festum narrans omnibus quam in se fuerat expertus sancti clementiam et virtutem. Discant igitur omnes eum devote colere, quem sciant se colentibus tam facile subvenire.

Vivente adhuc beato Francisco, mulier quedam de Narnio, oculorum cecitate percussa, signo crucis per eundem virum Dei super oculos suos facto, statim lumen perditum miraculose recepit.

Vir quidam de Monte Gargano, Petrus Romanus nomine, dum in vinea sua laborans lignum quoddam ferro succideret, proprium percussit oculum et per medium sic divisit, ut pupilla partita exterius dependeret. Cumque in tam desperato periculo
Fol. 65ro desperaret posse sibi per hominem subveniri, nihil se comesturum in festo sancti Francisci, si ei succurreret, repromisit. Statim in loco debito viri oculum sanctus. Dei restituit, divisum reiunxit, lumine pristino decoravit.

Filius cuiusdam nobilis viri a nativitate cecus meritis beati Francisci lumen accepit optatum. Qui nomen ab eventu sortitus Illuminatus est dictus. Assumpsit postea, cum in etate esset, ordinem sancti Francisci, et tandem sanctum initium fine sanctiori conclusit.

Bevanium, quoddam nobile castrum, in valle Spoletana positum est. In hoc habitabat mulier quedam sancta cum virgine filia sanctiori et nepte valde devota Christo. Harum vero hospitium sanctus Franciscus hospitatu suo pluries honorabat. Nam et filium habuerat hoc in ordine, consummate perfectionis virum. Verumtamen una istarum, neptis scilicet, privata erat exteriorum lumine oculorum, cum tamen interiores eius, quibus Deus videtur, mira conspicuitate clarescerent. Rogatus sanctus Franciscus quandoque ut illius langorem commiserans illarum etiam labores attenderet, cece oculos sputo suo in nomine Trinitatis tribus vicibus delinivit, et lumen ei restituit concupitum.

Apud castrum Plebis iuvenis quidam mendicus surdus erat et mutus a nativitate sua. Qui linguam adeo curtam et brevem habebat, quod multotiens exquisita a pluribus

precisa penitus videretur. Vir quidam, Marcus nomine, ipsum propter Deum suscepit hospitio. Qui eum sibi benefacere cernens, cepit cum ipso assiduus demorari. Nocte quadam predicto viro cum uxore sua cenante et astante puero coram eis, dixit uxori: Hoc ego maximum miraculum reputarem, si beatus Franciscus huic auditum redderet et loquelam. Et adiecit: Voveo Deo quod, si hoc sanctus Franciscus dignabitur operari, propter amorem suum huic puero expensas conferam, donec vivet. Mirum certe. Subito lingua crevit et locutus est, dicens: Vivit sanctus Franciscus, quem superius stantem video et loquelam mihi prebuit et auditum. Quid ergo iam populo dicam? Nutritius eius respondit: Laudabit Deum et salvabit homines multos. Homines terre illius, qui eum noverant primo, ammiratione maxima sunt repleti.

Mulier quedam in Apulie partibus diu loquelam perdiderat et respirationis libere facultatem. Cui, cum de nocte dormiret, apparuit Virgo Maria, dicens: Si vis fieri sana, perge ad ecclesiam sancti Francisci apud Venusium, et ibi optatam recipies sanitatem. Surrexit mulier; et cum respirare non Fol. 65vo posset nec loqui, parentibus innuebat velle se Venusium properare. Assensere parentes et cum ea gradiuntur ad locum. Intrans autem mulier ecclesiam sancti Francisci, dum pleno corde suffragia poscit, statim, massa carnis evomita, cunctis cernentibus mirifice liberatur.

In Aretina diocesi mulier quedam per septem annos muta existens, continuis desideriis divinas interpellabat aures, ut ei Deus linguam resolvere dignaretur. Et ecce dormienti sibi duo fratres rubra veste circumdati astiterunt et ut se sancto Francisco voveret, dulciter monuerunt. Quorum monitis libenter obtemperans, corde vovit, quia loqui nequibat, moxque excitata simul vigilie redditur et loquele.

Iudicem quendam, nomine Alexandrum, beati Francisci miraculis detrahentem per sex annos et amplius mirabantur homines loquela privatum. Qui cum in eo quod peccaverat torqueretur, alta penitudine revocatus, dolebat se contra sancti miracula delatrasse. Itaque non perstitit indignatio sancti, sed penitentem ac se humiliter invocantem, restituta loquela, recepit ad gratiam. Ex tunc linguam blasfemam beati patris laudibus consecravit, longe devotior redditus per flagellum.

Quia de blasfemo fecimus mentionem, occurrit quiddam

utile recitatu. Miles quidam, Gineldus nomine, de Burgo in provintia Masse, beati Francisci operibus et miraculorum signis impudentissime detrahebat. Inferebat multa obprobria peregrinis ad ipsius memoriam venientibus et contra fratres publica insania garriebat. Cum autem die quadam luderet ad taxillos, vesania et incredulitate plenus dixit ad circumstantes : Si Franciscus est sanctus, octodecim puncta veniant in taxillis. Mox triplicatus senarius in taxillis apparuit, et usque ad novem vices quolibet suo iactu ter senos accepit. Non quievit insanus, peccatum peccato addidit et blasfemiam blasfemie cumulavit : Si verum est, inquid, quod Franciscus iste sit sanctus, gladio cadat hodie corpus meum. Si vero sanctus non est, evadam incolumis. Non distulit ira Dei, quin divino iudicio fieret eius oratio in peccatum. Ludo finito, cum nepoti suo inferret iniuriam, accepit ille gladium et patrui visceribus cruentavit. Eo die mortuus est sceleratus, inferni mancipium factus et filius tenebrarum. Timeant blasfemantes, nec putent cum aere verba transire, nec sanctorum iniuriis deesse ultorem. Mulier quedam, Sibilia nomine,
Fol. 66ro cecitatem oculorum per plures annos perpessa ad sepulcrum viri Dei ceca tristis adducitur. Recuperato vero pristino lumine, gaudens et exultans domum revertitur.

In castro Vici Albi, Sorane diocesis, puella quedam a nativitate ceca, ad quoddam oratorium beati Francisci a matre perducta, nomine invocato, visum, quem nunquam habuerat, beati Francisci meritis meruit invenire.

In civitate Aretii, mulier que per 7 annos non viderat, in ecclesia beati Francisci prope civitatem constructa visum amissum recepit.

In eadem civitate filius pauperis mulieris a beato Francisco, cui eum mulier voverat, illuminatus est.

Cecus quidam de Spello coram tumulo sacri corporis visum diu perditum reinvenit.

In Podio Bonizi, Florentine dyocesis, mulier quedam ceca existens, per revelationem cepit oraculum quoddam beati Francisci visitare. Que cum illuc delata coram altare miseranda iaceret, continuo visum recipiens sine duce ad patriam remeavit.

Alia vero mulier de Camerino, cum esset dexteri oculi lumine privata ex toto, pannum quem beatus Franciscus tetigerat parentes eius supra predictum oculum posuerunt et

sic voto facto, de recuperato lumine Domino Deo et sancto Francisco gratias persolverunt.

Simile aliud cuidam mulieri de Eugubio accidit; que, voto facto, lucem pristinam se rehabere letatur.

Civis quidam de Assisio, per quinquennium perdito lumine oculorum, qui cum adhuc viveret beatus Franciscus, familiaris fuerat ei semper, cum oraret beatum Franciscum, pristinam familiaritatem commemorans, ad tactum sepulcri eius extitit liberatus.

Albertinus de Narnio, amisso lumine oculorum, palpebris usque ad genas dependentibus, beato Francisco se vovens, illuminari meruit et sanari.

Iuvenis quidam, Villa nomine, ambulare non poterat nec loqui; pro quo mater fidei voto ceream ymaginem faciens, ad locum in quo beatus pater Franciscus requiescit, magna cum reverentia deportavit. Que domum regrediens ambulantem reperit filium et loquentem.

Homo quidam in episcopatu Perusii, loquela et verbo privatus omnino, semper os ferens apertum, horribiliter oscitabat. Habebat enim guctur valde tumidum et inflatum. Cumque pervenisset ad locum ubi requiescit sanctissimum corpus, et per gradum ad sepulcrum eius vellet attingere, sanguinem multum evomuit et peroptime liberatus cepit loqui et os claudere ac sicut expedit aperire.

Mulier quedam, lapidem habens in gucture, pre nimio ardore lingue ariditatem incurrit. Non enim poterat loqui, nec commedere, neque bibere. Que cum, multis medica- Fol. 66vo mentis adhibitis, nullum sentiret commodum nec levamen, tandem beato Francisco in corde se vovit et subito, carne aperta, lapidem per guttur emisit.

Bartholomeus de castro Arpini, Sorani episcopatus, per septennium privatus auditu, ad invocationem nominis beati Francisci ipsum recepit.

In Sicilia mulier quedam de burgo Plazie, loquele officio privata, cordis lingua beatum Franciscum oravit et desiderate locutionis gratiam reinvenit.

In oppido Nicosino sacerdos quidam ad matutinum ex more surrexit; et a lectore de benedictione solita requisitus, quid barbarum nescio respondens infrenduit. Sic mente captus, pertractus domum, loquelam per mensem unum penitus amisit. Qui cum ad cuiusdam viri Dei consilium se sancto Francisco voveret, loquele officium ab insania liberatus assequitur.

[XV] **De leprosis et sanguifluis.**

Apud Sanctum Severinum iuvenis quidam, Acto nomine, totus leprosus erat. Cuius membris existentibus omnibus turgidis et protensis, horrendo aspectu cuncta cernebat ipse. Sic miser in loco egritudinis assidue iacens, parentibus suis multam tristitiam ingerebat. Quem pater die quadam aggrediens, ut se beato Francisco voveret illi suasit. Quo gaudenter consentiente, pater fecit aportari candele licinium, de quo, ipsius longitudine mensurata, singulis annis huius longitudinis candelam beato Francisco iuvenis portare se vovit. Qui, voto emisso, ilico de loco consurgens a lepra mundatus est.

Vir alius, nomine Bonushomo, de civitate Fani, paraliticus et leprosus, ad ecclesiam beati Francisci a parentibus deportatus, utriusque morbi plenam consecutus est sanitatem.

Nobilis quedam mulier, Rogata nomine, in episcopatu Sorano, cum per xxiiij annos fluxum sanguinis passa foret, audiens quendam puerum romano sermone canentem miracula que Deus per beatum Franciscum fecerat hiis diebus, nimio dolore commota, tota prorupit in lacrimas sicque intra se fide accensa dicere cepit : O beatissime pater Francisce, per quem tanta miracula corruscant, si me digneris ab hac egritudine liberare, adhuc tam magnum miraculum non fecisti. Nam pro nimio sanguinis fluxu videbatur predicta mulier sepius expirare. Et si quando fluxus restringebatur, toto corpore tumescebat. Quid plura ? Paucis elapsis diebus, sentit se beatissimi Francisci meritis liberatam. Filium quoque eius, Marium nomine, qui
Fol. 67ro brachium habebat contractum, sanctus Dei solo voto sanavit.

Feminam quandam de Sicilia per septennium fluxu sanguinis fatigatam beatus Franciscus Christi signifer sanam fecit.

[XVI] **De insanis et demoniacis.**

Petrus de Fulgineo, qui ad visitandum limina beati Michaelis quodam tempore properavit, cum fontis cuiusdam aquam gustaret, visum est sibi demones imbibisse. Unde et per tres annos obsessus, discerpebatur in corpore, pessima

loquens et horrenda pretendens. Tandem mox ut sepulcrum beati patris manu contigit et sancti patris virtutem humiliter invocavit, a demonibus eum crudeliter discerpentibus mirifice liberatus fuit.

Mulieri cuidam de civitate Narnii demonium habenti precepit in sompnis ut crucis se signaculo consignaret. Que cum mente perdita se signare penitus ignoraret, beatus pater ei signum crucis impressit et cunctam ab ea passionem dyabolicam effugavit.

In Maritima mulier quedam, mentis alienationem per quinquennium passa, visu et auditu privata est. Indumenta dilaniabat dentibus, ignis et aque periculum non timebat et caduci morbi ad summum incurrerat horribilem passionem. Nocte quadam cum disponeret sibi divina misericordia misereri, sompno arripitur salutari. Vidit enim beatum Fransciscum super solium sedere pulcherrimum, ante quem prostrata sanitatem suppliciter expetebat. Illo vero nondum favente precibus, firmat mulier votum, promictens pro ipsius amore petentibus, donec haberet, eleemosynam non negare. Ilico sanctus pactum recognovit, quod olim cum Deo simile fecerat; et signans eam crucis signaculo, integram sibi restituit sanitatem.

Puella quedam apud Nursiam, langore diu pervasa, tandem demonio vexata innotuit. Nam sepe stridens dentibus seipsam dilacerabat, nec precipitia vitans, nec discrimina pavens. Sicque loquela perdita et membrorum offitiis destituta, nichil rationale pretendebat. Parentes eius, hereditaria confusione obsessi, ligatam in grabato super iumentum Assisium detulerunt. Cumque in die Circumcisionis dominice coram altari sancti Francisci, dum missarum agerentur solempnia, proiecta iaceret, subito nescio quod evomuit maledictum. Continuo super plantam se erigens, altare sancti Francisci deosculata est et ab omni morbo plenarie liberata, in hanc vocem prorupit: Laudate Deum et sanctum eius.

Caduci morbi non minus horrendo quam dolendo cruciatu cuiusdam nobilis filius tenebatur. Ore spumabat, truci aspectu Fol. 67vo cuncta cernebat, et membrorum abusu nescio quid dyabolicum expuebat. Clamabant parentes ad sanctum Dei, poscentes remedium et miserum filium pedibus eius affectibus offerebant. Apparuit igitur dormienti matri nocte quadam pietatis amicus; et ait ad eam: Ecce nunc veni salvare filium tuum.

Ad quam vocem expergefacta mulier tremebunda surrexit et filium suum perfecte sanatum invenit.

In vita sua quam mirabili potestate contra demones claruit, non arbitror esse silendum. In castello Sancti Gemini tempore quodam vir Dei, regnum celorum evangelizans, apud quendam timentem Deum, cuius uxor, sicut omnibus notum erat, a demonio vexabatur, hospitaturus intravit; rogatusque beatus Franciscus pro illa, hominum timens applausum, hoc facere penitus recusavit. Tandem multis precibus exoratus, in tribus angulis tres patres qui cum eo erant ad orandum constituit, in Christo ipse oraturus secessit. Oratione completa, ad mulierem, que miserabiliter torquebatur, confidenter accessit, in nomine Iesu Christi demonio imperans ut exiret. Qui ad eius imperium tanta velocitate cum furore recessit, ut vir Dei putaret sibi fuisse illusum. Propter hoc ideo de loco illo cum rubore recessit. Unde cum alia vice per idem castrum transiret, mulier illa foris per plateam clamabat post eum, vestigia pedum eius deosculans, ut sibi eloqui dignaretur. Qui per multos tunc de liberatione illius certus effectus, vix tandem sibi loqui multis precantibus acquievit.

Cum esset alio tempore apud civitatem de Castello, mulier quedam demonium habens, ad domum in qua ipse manebat perducta est. Que, foris stans et dentibus frendens, omnes latratibus infestabat. Multum vero sanctum Dei pro illius liberatione suppliciter rogaverunt, gravatos se longo tempore illius insania conquerentes. Beatus Franciscus misit ad eam fratrem qui secum erat, experiri volens utrum foret demonium an deceptio muliebris. At ipsa, sciens sanctum Franciscum non esse, eum derisit et pro modico duxit. Pater sanctus intus erat orans. Qui, oratione completa, ad mulierem foras exivit. Cuius presentiam ferre non valens, volutabatur cum fremitu super terram. Sanctus Dei exire demonem per obedientiam imperavit. Qui statim egrediens incolumem mulierem reliquid.

[XVIJ] **De contractis et confractis.**

In comitatu Parmensi natus est cuidam filius qui pedem habebat transversum, calcaneum scilicet ante et posterius digitos. Erat homo pauper, sed sancto Francisco devotus.

Conquerebatur cotidie sancto Francisco de filio ad obpro- Fol. 68ro brium nato, semper suam exaggerans paupertatem. Cumque mente tractaret tenelli pueri pedem ad decentem situm reducere violenter, concedente nutrice, tempore quo in balneo pueri membra mollescerent, hoc ipsum facere disponebat. Verum antequam foret tanta temeritas attentata, cum puer a fascia solveretur, sancti Francisci meritis ita inventus est sanus ac si nullam enormitatem primitus habuisset.

Apud Scopletum in Amiterno vir et uxor, unicum habentes filium, cotidie illum velud hereditarium obprobrium deplorabant. Non enim homo, sed monstrum quoddam potius videbatur, cum perverso nature ordine anteriora membra forent posterius devoluta. Brachiis siquidem collo connexis iunctisque manibus pectori et pedibus manibus alligatis, globus apparebat, non umbustus. Nam et a parentum atque vicinorum aspectibus, ne illum cernerent, amovebant, satis dolore sed plus erubescentia sautiati. Proinde vir, dolore affectus, exprobrabat uxori quod non sicut cetere mulieres filios procrearet, sed monstra quedam que nec erant brutissimis comparanda, torquens Dei iudicium ex peccato provenire uxoris. Illa vero merore afflicta et rubore confusa, crebris gemitibus clamabat ad Christum, sancti Francisci auxilium invocando, ut infelici sibi et in tali obprobrio constitute succurrere dignaretur. Nocte quadam cum propter huiuscemodi tristitiam tristi sompno arriperetur, apparuit ei sanctus Franciscus, piis eam effatibus mulcens : Surge, inquid, et porta puerum ad locum propincum meo nomine dedicatum, et ipsum in aqua illius putei balneabis. Mox enim ut tali aqua puerum superfundes, sanitatem integram consequetur. Neglexit mulier sancti mandatum adimplere de puero ; et secunda vice sibi apparenti et hec eadem replicanti minime acquievit. Sed eius simplicitatem pie sanctus commiserans, stupendo modo addidit misereri. Tertio namque cum Virgine gloriosa et sanctorum apostolorum nobilissimo comitatu sibi apparuit, et accipiens eam cum puero ante ianuam dicti loci transtulit in momento. Cumque iam aurora inciperet apparere omnisque corporea illa visio discessisset, obstupefacta mulier et ultra quam credi valeat ammirata, pulsavit ad ianuam. Ingessit fratribus de rei novitate non modicam ammirationem, expectans tota fiducia pueri sanitatem tertio iam oraculo

repromissam. Advenere postmodum nobiles mulieres de eadem provintia causa devotionis et que contingerant audientes, ammirate sunt valde. Hauriunt extimplo aquam de puteo
Fol. 68vo et earum nobilior propriis manibus puerum balneavit. Statim puer, omnibus membris ad sua loca productis, sanus apparuit; et magnitudo miraculi omnibus ammirationem induxit.

In castro Chore, Hostiensis dyocesis, vir quidam crus perdiderat sic ex toto, ut nullo modo progredi vel movere se posset. Positus itaque in angustia vehementi et auxilio desperatus humano, cepit nocte quadam, ac si presentem cerneret beatum Franciscum, talem coram eo assumere materiam querelandi : Adiuva me, sancte Francisce, recolens meum servitium et devotionem tibi impensam. Nam in asino meo te portavi, sanctos pedes tuos et sanctas manus osculatus fui. Semper tibi devotus, semper benivolus extiti ; et ecce morior doloris huius durissimo cruciatu. Hiis pulsatus querelis, statim affuit beneficiorum memor, devotioni gratus et vigilanti viro cum uno fratre apparuit. Vocatus ab eo venisse se dixit, ferens remedia sanitatis. Tetigit locum doloris cum baculo parvulo, qui figuram thau in se habebat ; et fracto mox apostemate, post consecutam sanitatem usque hodie signum thau super locum remansit. Hoc signo sanctus Franciscus suas consignabat litteras, quotiens necessitatis vel caritatis causa scriptum aliquod dirigebat.

Puella quedam allata est ad sepulcrum eius, que per annum habens collum monstruose plicatum et capud humero annexum, non nisi ex obliquo respicere quemquam poterat. Que dum sub archa, in qua reconditum erat pretiosi famuli corpus, capud immicteret, confestim erexit ; et ex sua subita mutatione stupefacta, cepit fugere atque flere. Fovea quedam apparebat in humero, cui applicitum fuerat capud eius, propter situm quem fecerat infirmitas diuturna.

In comitatu Narniensi, puer quidam tam enormi contractione tibiam retortam gerebat, quod nisi duorum baculorum suffragio nullo modo poterat ambulare. Ab infantia hac infirmitate detentus, mendicus effectus, patrem et matrem minime cognoscebat. Qui meritis beati Francisci a dicto periculo liberatus, absque baculo quo voluit liber ivit.

Nicholaus quidam de Fulgineo, cum haberet crus sinistrum contractum, nimio dolore gravatus, ad recuperandam pristinam sanitatem tanta expendit in medicis, quod ultra

velle ac posse se debitis obligavit. Tandem cum eorum auxilium in nullo sibi penitus profecisset, dolore tam maximo sautiatus in tantum quod geminatis clamoribus vicinos de nocte non permitteret obdormire, vovens se Deo et beato Francisco fecit se ad eius tumulum deportari. Cumque per noctem orans coram sancti tumulo moraretur, extenso crure, magno exilaratus gaudio sine Fol. 69ro baculo ad propria remeavit.

Puer unus etiam crus habens contractum, ita quod genu eius pectori et calcaneum natibus adhereret, ad sepulcrum beati Francisci portatus, patre ipsius carnem propriam macerante cilicio ac matre pro ipso se graviter affligente, plena et subita sanitate convaluit.

In Fanensi civitate quidam contractus erat, cuius tibie ulceribus plene natibus adherebant, que tantum exalabant fetorem, quod hospitalarii nullo modo eum volebant in hospitali recipere vel tenere. Qui meritis beati patris Francisci, cuius misericordiam invocavit, se paulo post gavisus est liberatum.

Quedam puella Eugubina, cum contractis manibus omnium membrorum officium per annum penitus amisisset, ad obtinendam gratiam sanitatis nutrix eius cum ymagine cerea ipsam ad beati Francisci tumulum deportavit. Cumque ibidem per octo dierum spatium moraretur, die una ita propriis usibus restituta sunt omnia membra eius, quod ad pristina offitia ydonea solita haberentur.

Alius quoque puer de Monte Nigro, ante fores ecclesie, ubi requiescit corpus sancti Francisci, per plures dies decubans, quia nec ire poterat nec sedere,—a cingulo enim et infra omnibus erat viribus et membrorum offitio destitutus, —quadam die intrans ecclesiam, ad tactum sepulcri beatissimi patris Francisci foras sanus et incolumis est regressus. Dicebat autem puerulus ipse quod, dum coram tumulo gloriosi sancti iaceret, astitit ei iuvenis quidam habitu fratrum indutus, supra sepulcrum existens, qui pira in manibus portans vocavit eum et prebens ei pirum unum, ut surgeret confortavit. Qui pirum de manibus eius suscipiens, respondebat : Ecce contractus sum et nullo modo surgere possum. Pirum vero exibitum manducavit, et ad aliud pirum, quod ei ab eodem iuvene offerebatur, cepit extendere manum. Qui dum iterum eum ut surgeret hortaretur, infirmitate gravatum se sentiens, non surgebat. Sed dum ad pirum manum

extenderet, dictus iuvenis, exibito illi piro, manum eius apprehendit et foras educens eum disparuit ab oculis eius. Qui sanum et incolumem se videns, cepit alta voce clamare, quod factum in eo fuerat omnibus manifestans.

Quidam alius civis Eugubinus, cum filium suum in cista contractum ad sancti patris tumulum detulisset, sanum et incolumem recepit eum. Fuerat enim tanta enormitate contractus ut tibie natibus adherentes forent penitus arefacte.

In dyocesi Vulterrana vir unus, nomine Riccomagnus, qui vix manibus per terram trahere se valebat, a matre
Fol. 69vo propria propter monstruosam turgiditatem relictus, beato Francisco humiliter se devovens fuit continuo liberatus.

In eadem dyocesi mulieres due, Viridis et Sanguinea nomine, cum sic essent contracte, ut penitus se movere non possent, nisi ab aliis portarentur, excoriatis manibus, quibus se movendo innitebantur, ex solo voto reddite sunt sanitati.

Vir quidam Iacobus de Podio Bonizi, cum adeo esset miserabiliter curvus atque contractus quod ore genibus adhereret, mater eius mulier vidua ad quoddam oratorium beati Francisci ipsum portavit, et oratione pro ipsius liberatione ad Dominum fusa, sanum et incolumem illum domum reduxit.

In Vico Albo, cuiusdam mulieris manus sicca meritis sancti patris relique similis est effecta.

In civitate Capue mulier quedam sepulcrum beati Francisci personaliter visitare se vovit; que, propter curam rei familiaris voti emissi oblita, dexterum latus subito perdidit. Caput etiam et brachium contractis nervis in aliquam partem evolvere non valebat. Sicque tota plena doloribus, vicinos suos ululatu continuo fatigabat. Transeuntes igitur duo fratres ante domum illius, rogati a sacerdote quodam, ad miseram intraverunt. Que de omisso voto confessa, benedictione ab illis recepta, eadem hora sana surrexit. Et per penam sapientior facta, sine mora quod voverat adimplevit.

Bartholomeus de Narnio, sub umbra cuiusdam arboris dormiens, dyabolica correptione ex toto tibiam perdidit atque pedem, et homo existens pauperrimus, quo se verteret nesciebat. Sed amator pauperum signifer Christi Franciscus, ad quendam locum, in sompnis sibi apparens, eum ire

precepit. Ad quem cum ille se pertraheret sed a directo itinere declinaret, audivit vocem dicentem sibi: Pax tibi. Ego sum ille cui te vovisti. Et perducens illum ad locum, manum unam ut illi videbatur super pedem et aliam super tibiam imposuit, et membra sic arida restauravit. Hic tunc provecte erat etatis et sex annorum spatio fuerat sic contractus.

Multa similia virtutum signa, dum adhuc in carne viveret, operatus fuit. Itaque per episcopatum Reatinum quandoque transiens, ad quandam villam pervenit, in qua mulier lacrimis plena octennem filium brachiis gestans coram ipso deposuit. Iam etenim puer per annos quatuor sic enormiter extiterat turgidus, ut nullo modo crura cernere posset. Quem sanctus benigne suscipiens, super ventrem eius illas vere sanctissimas manus deduxit. Ad cuius tactum detumescente tumore, protinus incolumis factus, cum matre iam leta Deo et sancto eius copiosas Fol. 70ro gratias retulit.

In civitate Tuscanella, miles quidam beatum Franciscum suscepit hospitio; cui filius unicus claudus et toto corpore debilis erat. Qui licet annos ablactionis transisset, adhuc tamen in cunabulis decubabat. Hic pedibus beati viri humiliter se prostravit, filii sui ab eo flebiliter postulans sanitatem. Qui cum tante gratie se indignum cognosceret et clamaret, tandem precum illius instantia victus, oratione premissa, puerum signavit et benedixit. Qui statim, cernentibus singulis et gaudentibus, surrexit incolumis et huc atque illuc, prout voluit, ambulavit.

Tempore alio cum apud Narnium devenisset, vir quidam eiusdem civitatis, Petrus nomine, paraliticus in lecto iacens, audiens sanctum Dei Narnium advenisse, rogari fecit episcopum civitatis ut servum Dei altissimi ad sanandum ipsum mictere dignaretur. Ita erat omnium membrorum officio destitutus, ut solam linguam et oculos movere utcumque valeret. Beatus Franciscus ad eum accedens, a capite usque ad pedes signum crucis super eum protraxit; et mox omni morbo fugato eum pristine restituit sanitati.

Apud Eugubium mulier quedam, manus ambas contractas habens, nihil cum eis poterat operari. Que cum virum Dei civitatem intrasse cognosceret, dolens et merens ad eum statim cucurrit, miseranda facie manus ei contractas ostendens. Super quam pietate permotus, manus eius

tetigit et sanavit. Mulier autem, statim rediens domum, caseatam unam propriis manibus letabunda paravit, eamque obtulit sancto viro. Ipse vero parumper ex ea suscipiens ob devotionem intimam mulieris, relicum iussit eam cum familia manducare.

Ad civitatem Ortensem aliquando hospitaturus advenit, cum puer quidam Iacobus nomine, conglomeratus diu iacens, coram eo sanitatem una cum parentibus expetebat a sancto. Diuturna namque infirmitate caput genibus portabat applicitum et ossa nonnulla confracta gerebat. Signo itaque benedictionis a sancto Francisco suscepto, in instanti deglomerari cepit et perfecte extensus optime liberatus fuit.

Alius eiusdem accola civitatis, strumam ad magnitudinem magni panis inter scapulas gerens, signatus a sancto Francisco, sic fuit de subito plenarie liberatus, ut nec vestigium aliquod remaneret.

In hospitali Civitatis Castelli notus omnibus iuvenis per septem annos contractus, per humum quasi bestia se trahebat. Pro
Fol. 70vo quo mater sancto Francisco frequentius supplicavit ut reptilem filium gressui repararet. Cumque votum emissum sanctus exciperet et precantis matris gemitus exaudiret, statim monstruosis vinculis resolutis, naturali restituit filium libertati.

Praxedis, religiosarum famosissima in urbe ac orbe Romano, que a tenella infantia sua propter eterni sponsi amorem carcere arto se per XL[a] iam fere annos abdiderat, apud sanctum Franciscum familiaritatis gratiam commeruit specialem. Nam quod nulli femine alteri fecit, ad obedientiam eam suscepit, pia devotione concedens ei religionis habitum, tunicam videlicet atque cordam. Cum hec die quadam pro rebus sibi oportunis solarium sue cellule ascendisset, impulsione fantastica, crudeli casu corruit super terram, sicque pede penitus cum crure confracto, insuper a positione sua ex toto se humerus sequestravit. Cumque per multos annos elapsos universorum virgo Christi ignoraret aspectus, et semper se ignoraturam firmum haberet propositum, quasi truncus super terram iacens et nullius solamen admictens, quo se verteret nesciebat. Cuiusdam cardinalis iussu et religiosorum consilio ad frangendum carcerem cogebatur, ut alicuius religiose femine solatio frueretur, mortis periculum cavens, quod per incuriam et neglectum accidere potuisset. Ipsa vero hoc facere penitus renuens, modis quibus poterat resistebat, ne vel ad modicum

votum suum contingeret violare. Miserationis proinde divine pedibus obnixe provolvitur et piis querimoniis beatissimo patri Francisco, cum sero factum esset, conqueritur: Sanctissime, inquid, mi pater, qui tantorum necessitatibus ubique benigne subvenis, quos in carne positus nesciebas, cur mihi miserrime, que tuam dulcissimam gratiam utcunque te vivente promerui, non succurris? Oportet enim, ut cernis, beate pater, aut mutare propositum, aut mortis subire iudicium. Cumque sermones huiuscemodi corde atque ore revolveret et miserandum affectum ingeminatis singultibus aperiret, subito capta sopore, venit in excessu mentis. Et ecce benignissimus pater, vestimentis glorie candidatus, carcere in obscuro descendens, dulcibus affatibus alloqui eam cepit: Surge, inquid, filia benedicta, surge, ne timeas. Sanitatis integre suscipe signum et inviolabiliter tuum serva propositum. Et apprehensa manu eius, elevans eam, disparuit. Ipsa vero per cellulam suam huc atque illuc se convertens, nesciebat quod per servum Dei in ea Fol. 71ro fuisset effectum. Putabat enim se visum videre. Tandem veniens ad fenestram solitum signum fecit. Ad quam citissime monachus quidam accedens, et ultra quam credi potest ammirans, ad eam dixit: Quid factum est, mulier, quod surgere potuisti? At ipsa adhuc sompniare se credens et ipsum non esse putans, ignem accendi poposcit. Aportato iam lumine, in se reversa, nullum dolorem sentiens, cuncta que acciderant per ordinem enarravit.

De quibusdam diversis miraculis. [XVIIJ]

In Sabinensi dyocesi vetula quedam octogenaria erat, que duas filias prius habens, unius earum filium iam defuncte lactandum alteri commendavit. Qua tandem et ipsa de marito concipiente, lac a mamillis defecit. Nulla igitur erat que orbato infantulo subveniret, nulla que sitienti puero lactis stillicidium erogaret. Cruciatur pro nepotulo querula anus et extrema paupertate infelix, quo se vertere posset ignorat. Debilitatur puer ac deficit; et simul cum eo avia compassione commoritur. Circuit vetula per vicos et domos; et nemo est a clamoribus liber. Nocte quadam ad mitigandos vagitus arentia ubera in ore ponit infantis; et lacrimis plena beati Francisci consilium et iuvamen exposcit. Statim adest innocentis amator etatis; et solita

pietate miseris miseretur: Ego sum, inquid, Franciscus, o mulier, quem tantis lacrimis invocasti. Pone, ait, mammas in ore pueruli, quoniam abundanter tibi lac Dominus dabit. Inplet anus sancti mandatum, et statim octogenarie mamme lactis copiam fundunt. Fit notum omnibus, quia fidem oculi faciunt et replentur omnes stupore, dum curva senectus iuvenili calore virescit. Accurrunt plurimi ad videndum, inter quos illius provintie comes; quod rumori non credidit, experientia recognovit. Nam super astantem comitem et de facto huiuscemodi perquirentem rugosa vetula rivum lactis influxit et a se tali eum aspersione fugavit. Benedicunt proinde omnes Dominum, qui facit mirabilia magna solus et servum eius sanctum Franciscum sedulo venerantur obsequio. Crevit cito puer nutrimento mirabili; et etatis sue in brevi iura transcendit.

Vir quidam, Martinus nomine, cum longe a castro suo
Fol. 71vo boves duxisset ad pascua, crus unius bovis casu quodam sic est desperate confractum, ut nihil Martinus de remedio cogitaret. Dum autem pro decoriatione foret sollicitus et instrumentum aliquod non haberet, domum revertitur, beato Francisco bovis curam relinquens, ne ipsum lupi ante suum reditum devorarent. Summo mane ad bovem in silva relictum cum excoriatore revertitur, sed pascentem ita reperit bovem, quod nequaquam fractum crus ab altero discernebat. Gratias egit bono pastori, qui diligentem curam habuit et medelam donavit.

Vir alter de Amiterno, cum iumentum suum furto sublatum per triennium perdidisset, ad beatum Franciscum suas convertit querelas, supplici se illi lamentatione prosternens. Nocte quadam cum se sopori dedisset, audivit vocem dicentem sibi: Surge, vade Spoletum et inde iumentum tuum reduces. Evigilans ille ad vocem obstupuit et iterum obdormivit. Cumque iterum vocaretur, et similem denuo reciperet visionem, conversus ille interrogat quisnam esset: Ego, inquit ille, sum Franciscus, quem rogasti. Timens adhuc ille ne foret illusio, mandatum distulit adimplere. Sed tertio iam vocatus, devotus pro suis commodis obedivit; perrexit Spoletum et iumentum sanum repertum ac liberaliter restitutum domum reduxit. Rem istam omnibus ubique narravit et sancti Francisci servum se perpetuo fecit.

Quidam popularis homo de Interdoclo catinum valde pulcrum emerat, quod uxori tradiderat studiose servandum. Die quadam uxoris ancilla catinum accepit et in eo pannos

cum lixivio abluendos immisit. Sed tam solis ardore quam calore lixivii sic fuit usquequaque divisum, ut nulli usui deinceps aptum foret. Retulit catinum ad dominam suam famula tremebunda; plus lacrimis quam verbis indicat factum. Pavens non minus illa, furore mariti perterrita, certissime verbera expectabat. Abscondit illud interim diligenter et sancti Francisci merita invocat, deposcit et gratiam. Subito per sancti suffragia partes partibus coniunguntur, et divisum per scissuras reintegratur catinum. Fit gaudium convicinis, que prius timenti compasse fuerant; et ad mariti notitiam rem mirandam uxor prima deduxit.

In Marchia quidam de Monte Ulmi, cum die quadam vomerem in aratro micteret, fractus est vomer totaliter et divisus in partes. Tristis effectus homo, cum tam de fractura vomeris quam de perdita dieta lacrimaretur non parum: O beate Francisce, inquit, succurre mihi de Fol. 72r° tua misericordia confidenti. Annuatim fratribus tuis frumenti mensuram reddam et ipsorum servitiis occupabor, si modo gratiam experiar tuam, quam experiuntur innumeri. Oratione completa, consolidatus est vomer, reiunctum est ferrum, nec ullius remansit vestigium fractionis.

Clericus quidam de Vico Albo nomine Matheus, veneno mortifero bibito, in tantum gravatus fuit et manifeste lesus, quod aliquo modo loqui non valens solum finalem exitum expectabat. Sacerdos quidam ut sibi confiteretur ammonuit et verbum unum ab eo extorquere non valuit. Ipse autem in corde suo humiliter Christum orabat, ut ipsum per beati Francisci merita liberaret. Moxque cum beati Francisci nomen flebiliter nominaret, coram testibus qui aderant, venenum evomuit.

Dominus Transmundus Anibaldi, Romanorum consul, tempore quo apud Senas Tuscie civitatem potestatis officio fungebatur, Nicholaum quendam secum habebat, dilectum nimis et ad cure familiaris obsequia prontum. In cuius maxilla cum subito letalis subortus fuisset morbus, morte vicinam medici predicebant. Soporato aliquantulum Virgo Christi apparuit Mater, precipiens ei ut beato Francisco se voveret et ipsius absque mora limina visitaret. Mane surgens, cum domino suo recitat visionem, miratus dominus ille ad rei experientiam festinus accurrit. Cum eo igitur usque Assisium veniens, ante tumbam sancti Francisci amicum extimplo sanatum recepit. Mirabilis huius

restitutio sanitatis, sed mirabilior dignatio Virginis, que tam dignanter et infirmo homini condescendit et sancti nostri merita sublimavit.

Succurrere novit hic sanctus omnibus invocantibus ipsum, nec dedignatur hominum qualescunque necessitates. In Yspania apud sanctum Facundum, vir quidam cerasum habebat in orto, que uberes ex se fructus annuatim producens cultori proficiebat ad lucrum. Tempore quodam desiccata est arbor et a radicibus arefacta. Quam dum vellet succidere dominus, ne terram ulterius occuparet, monitus a vicino ut eam beato Francisco commicteret, concessit hoc ipsum. Miro igitur modo contra spem suo tempore vlruit, floruit, fronduit fructusque, sicut fuerat consueta, produxit. Unde propter tanti miraculi gratiam annuatim fructus eius fratribus transmictit. Cum apud Villesios quorundam vermium peste vinee lederentur, a quodam de ordine Predicatorum incole consilium pro huiusmodi pestis remedio petierunt. Qui cum duos sanctos quales
Fol. 72vo vellent doceret eligere ac sorte unum ex eis ad removendum pestem habere patronum, sanctum Franciscum et sanctum Dominicum, elegerunt. Missa proinde sors cecidit super sanctum Franciscum; et ad sua suffragia hominibus devolutis, statim omnis pestilentia fugit. Ipsum propterea speciali reverentia colunt et suum ordinem affectione multiplici venerantur. Nam et singulis annis pro miraculo vinearum transmittunt fratribus vini elemosinam specialem.

Iuxta Palentiam sacerdos quidam horreum habebat ad triticum conservandum, quod in sacerdotis dampnum quolibet anno gurgulionibus, vermibus scilicet frumentariis, replebatur. Cumque sacerdos tanto conturbatus dispendio remedium aliquod cogitaret, beato Francisco custodiendum horreum assignavit. Quo facto post modicum extra horreum omnes vermiculos congregatos et mortuos reperit, nec ultra pestem huiuscemodi tolleravit. Sacerdos vero, pro exauditione devotus et pro beneficio non ingratus, sancti Francisci amore prebet de tritico pauperibus annuam pensionem.

Temporibus illis quando brucorum odiosa pestis regnum Apulie devastavit, dominus cuiusdam castri, quod dicitur Petramala, beato Francisco terram suam suppliciter commendavit. Que meritis sancti a maledicta peste penitus indempnis remansit, cum tamen in circuitu omnia essent predicta pestilentia devorata.

Domina quedam nobilis de castro Galete, inter mamillas morbum fistule tollerabat; que, fetore simul et dolore afflicta, salubre nullum iuvamen invenerat. Intravit hec die quadam causa orationis ecclesiam fratrum; ubi libellum cernens sancti Francisci vitam et miracula continentem, quidnam in eo contineretur sollicite perquisivit. Cumque de veritate instructa foret, librum lacrimis perfusa suscepit, eumque super morbidum locum expandit: Sicut vera, inquid, sunt, sancte Francisce, que de te in hac pagina sunt conscripta, ita nunc tuis sanctis meritis liberer ab hac plaga. Et aliquandiu flens et devotioni insistens, protinus submotis tegminibus tam plena salute consolidata est, ut nullum posset deinceps cicatricis vestigium deprehendi.

Accidit huic simile in Romanis partibus, cum pater pro filio gravi ulcere sautiato sanctum Franciscum piis pulsavit precibus: Si vera, inquit, sunt, sancte Dei, mira que de te toto orbe vulgantur, experiar in hoc filio ad Dei laudem tue clementiam pietatis. Repente fracto desuper opertorio, coram cunctorum oculis stuellum erupit de vulnere, caroque pueri sic extitit solidata ut sine signo morbi preteriti remaneret.

Beato Francisco adhuc in carne vivente, frater quidam infirmitate horribili torquebatur, ex qua sic totus sepe allidebatur, ut membra eius omnia quasi in circulum verterentur. Nam quandoque extensus et rigidus totus, pedibus capiti coequatis, quantum viri statura est elevabatur in altum, subitoque ad terram resiliens, volutabatur spumans. Cuius langorem sanctus pater nimium miseratus, oratione super eum effusa, signo crucis ita eum sanavit, ut talis infirmitatis molestias nullus de cetero sustineret. Fol. 73ro

Post mortem beati patris alius quidam frater morbum fistule in yliis adeo gravem habebat, quod ab omni cura sanitatis omnino iam fuerat desperatus. Qui cum a ministro suo visitandi locum beati Francisci licentiam postularet et minister ei non daret licentiam, ne propter laborem itineris periculum maius incurreret, frater aliquantulum contristatus est. Cui beatus Franciscus astitit quadam nocte dicens: Noli, fili, contristari de cetero; sed, proiecta pelle qua indueris, emplaustrum depone de plaga servaque regulam tuam, et continuo liberaberis. Qui mane consurgens, fecit que sibi sanctus mandaverat et subitam obtinuit sanitatem.

Vir unus, cum sagitta ferrea graviter esset vulneratus in

capite, nullo poterat medicorum auxilio adiuvari, quia sagitta per oculi capsam intrarat et in capite remanserat interclusa. Qui devotione supplici beato Francisco se vovens, dum aliquantulum quiesceret et dormiret, audivit beatum Franciscum sibi dicentem in sompnis, quod per posteriorem partem capitis faceret trahi sagittam. Sicque, prout in sompnis audierat, faciens die sequenti, sine difficultate magna exstitit liberatus.

[XIX] Finalis conclusio miraculorum beati Francisci.

Cum igitur immensa Christi Dei pietas ea que de sancto suo et patre nostro scripta sunt et vulgata sequentibus signis vera esse confirmet et absurdum merito videatur humano subiacere iudicio quod divino miraculo approbatur, rogo supplex ego et humilis dicti patris filius universos, quatinus ea dignanter suscipiant et reverenter ascultent. Que licet minus digne sint dicta, in se tamen dignissima omni sunt veneratione colenda. Non enim despiciant imperitiam referentis, sed fidem, sed studium considerent, sed laborem. Non possumus cotidie nova cudere, nec rotundis quadrata mutare, non omnium temporum et voluntatum varietatibus tam multiplicibus quod in uno accepimus applicare. Minime ad hec scribenda nos vitio vanitatis ingessimus, nec in tanta diversitate dictorum proprie voluntatis instinctu immersimus; sed rogantium fratrum extorsit hec importunitas et nostrorum perfici iussit auctoritas prelatorum. Amen.

Finito libro sit laus et gloria Christo.

